Tüm Bilim Öğretisinin Temeli

JOHANN GOTTLIEB FICHTE

Çeviren:
Ali Nalbant

SAY

TÜM BİLİM ÖĞRETİSİNİN TEMELİ

Johann Gottlieb Fichte

J.G. Fichte (1762-1814) Kant ve Hegel arasındaki dönemde Alman felsefesinin en önemli filozoflarından biridir. Başlangıçta Kant'ın en yetenekli takipçilerinden biri olarak görülen Fichte, *Wissenschaftslehre* (Bilim Öğretisi) olarak adlandırılan kendi aşkın felsefe sistemini geliştirmiş, kendisinden önce gelen Descartes gibi öznellik ve bilinç sorunlarının yanı sıra özbilincin ve öz farkındalığın doğası gibi konularla ile de yakından ilgilenmiştir. Teknik felsefi çalışmaları ve popüler yazıları aracılığıyla Fichte, özellikle Jena Üniversitesi'ndeki yılları süresince çağdaşları üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Özellikle Hegel ve Schelling gibi filozofların yanı sıra, Novalis ve Hölderlin gibi erken romantikler üzerinde de oldukça etkili olmuş ve Hölderlin şiirlerinde bu etkileri hissedilmiştir. Bugün Fichte, Alman idealizm geleneğini son derece özgün bir biçimde sürdüren bir düşünür ve kendi başına önemli bir filozof olarak görülmektedir.

Ali Nalbant

İsviçre Freiburg Üniversitesi'nde politik felsefe ve antropoloji öğrenimi görmüş, Alman S. Fischer Vakfı, Robert Bosch Vakfı burslarıyla çeviri çalışmaları yapmıştır. Zürih'teki Looren Çevirmenevi'nde Türkçe-Almanca çeviri atölyesi düzenlemiştir. Aynı kuruluşun desteklediği çevirileri yayına hazırlanmaktadır. Jürgen Habermas'ın *Doğalcılık ve Din Arasında* (Yapı Kredi Yayınları, 2009), Arthur Schopenhauer'un *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar* (Say Yayınları, 2018) ve Sven Beckert'in *Pamuk İmparatorluğu* (Say Yayınları, 2018) çeviri çalışmalarından bazılarıdır.

JOHANN GOTTLIEB FICHTE

TÜM BİLİM ÖĞRETİSİNİN TEMELİ

Almancadan çeviren:
Ali Nalbant

SAY

Say Yayınları
Alman Felsefesi

Tüm Bilim Öğretisinin Temeli / Johann Gottlieb Fichte
Özgün adı: *Grundlage der gesammten Wissenschaftslehre*

Yayın hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-1063-7
Sertifika no: 44233

Almancadan çeviren: Ali Nalbant
Yayın koordinatörü: Sinan Köseoğlu
Yayıma hazırlayan: Hüma Bakış

Baskı: MD Ofset Matbaacılık
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Yolu
Yıldız Sanayi Sitesi No: 18 Kat: 2 Daire: 201
Zeytinburnu / İstanbul
Tel: (0530) 762 60 28
Matbaa sertifika no: 50194

1. baskı: Say Yayınları, 2024

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari
www.instagram.com/sayyayinlari

Genel dağıtım: Say Yayınları Ticaret Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
İnternet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş: Fichte ve Dönemin Alman Felsefesine Dair,
Frank Thilly 7
Fichte'nin Kronolojik Biyografisi 17

Tüm Bilim Öğretisinin Temeli
İkinci Baskıya Önsöz 23
Birinci Baskıya Önsöz 25
Birinci Bölüm: Tüm Bilim Öğretisinin Temel İlkeleri
§ 1. Kesinlikle Koşulsuz Olan Birinci İlke 29
§ 2. İçeriği Açısından Koşullu olan İkinci Temel İlke 40
§ 3. Şekil Olarak Koşullu Olan Üçüncü Temel İlke 44
İkinci Bölüm: Kuramsal Bilginin Temelleri
§ 4. Birinci Teorem 61
Üçüncü Bölüm: Pratik Bilimin Temelleri
§ 5. İkinci Teorem 171
§ 6. Üçüncü Teorem 207
§ 7. Dördüncü Teorem 209
§ 8. Beşinci Teorem 213
§ 9. Altıncı Teorem 220
§ 10. Yedinci Teorem 224
§ 11. Sekizinci Teorem 244

SUNUŞ

Fichte ve Dönemin Alman Felsefesine Dair

18. yüzyıl Aydınlanması, insan aklının gerçeğe ulaşma gücüne dair örtük bir inanca sahipti. Mantıksal-matematiksel yöntemiyle bilginin her köşesini aydınlatmaya, tüm belirsizlikleri, gizemleri, bağnazlıkları ve batıl inançları ortadan kaldırmaya, güneşin altındaki her şeye dair bir neden bulmaya çalıştı. Doğa, din, devlet, hukuk, ahlak, dil ve sanat, aklın ışığı altına alınarak basit ve apaçık ilkelere indirgendi. İnsani kurumlar akla uygunluklarına göre ölçülüyordu; rasyonel olmayan şeylerin varlık nedenleri (*raison d'être*) yoktu; rasyonel olana yer açmak için doğal ve tarihsel olanı yıkmak günün pratik ideali haline geldi. Aydınlanma, insan bireyinin değerini ve onurunu vurgulamış, onu otoritenin ve geleneğin köleliğinden kurtarmayı, düşüncede ve eylemde kendine güvenmesini sağlamayı, onun için doğal haklarını elde etmeyi, açıkça onun için yaratılmış bir dünyada mutluluğunu ve mükemmelliğini güvence altına almayı ve gelecek yaşamda kişisel varlığının devamını garanti etmeyi amaçlamıştır. Almanya'da bu büyük hareket, Tanrı'nın, özgürlüğün ve ölümsüzlüğün varlığını kanıtlayan, evreni, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir Yaratıcı tarafından onun en yüksek ürünü olan insanın yararı için tasarlanmış rasyonel bir düzen olarak gören popüler bir sağduyu felsefesinde ifadesini buldu; diğer düşünürler ise Spinozacılığı tek rasyonel sistem, hatta tüm spekülatif metafiziğin son sözü olarak gördüler; onlara göre mantıksal düşünce,

zorunlu olarak panteizme ve determinizme yol açıyordu. Fransa'da Voltaire'de doruğa ulaştıktan sonra, materyalizm, ateizm ve kadercilikle son buldu; İngiltere'de ise Locke'un deneyciliğini geliştirdikten sonra Hume'un şüpheciliğinde bozguna uğradı. Eğer sadece izlenimlerimizi bilebiliyorsak, o zaman rasyonel teoloji, kozmoloji ve psikoloji imkânsızdı ve Tanrı, dünya ve insan ruhu hakkında felsefe yapmak beyhudeydi. Tutarlı bir şekilde uygulandığında mantıksal-matematiksel yöntem, idraki Spinozacılığa ya da materyalizme –her iki durumda da insanı doğanın nedensel mekanizması içinde yakalamaya– götürüyor gibi görünüyordu. Bu ikilemde birçok kişi, nihai gerçeğin bir aracı olarak aklı terk etmeye ve kesinliği insan ruhunun diğer işlevleri –duygu, inanç veya bazı türden mistik görüş– aracılığıyla aramaya yönlendirildi; aklın gururlu iddialarına karşı, kalbin ve iradenin talepleri öne sürüldü (Hamann, Herder, Jacobi). Aydınlanma'nın (*Aufklärung*) mantıksal-matematiksel görüşünün yerine organik gerçeklik anlayışını koyarak başka bir kaçış yolu bulundu; doğa ve yaşam, şiir, sanat, dil, siyasi, sosyal ve dinî kurumlar aklın yaratımları, düzene sokulmuş şeyler değil, evrimin organik ürünleridir (Lessing, Herder, Winckelmann, Goethe). Dahası, insanın kendisi de salt akıl değil; duyguların, dürtülerin, özlemlerin ve iradenin hesaba katılması gereken unsurların olduğu bir varlıktır. Ve gerçeklik, Aydınlanma'nın varsaydığı gibi şeffaf değildir; Goethe'nin ifade ettiği gibi; akıl tarafından bölünen varlık, bir kalan bırakır.

İçinde bulunduğu çağın çatışan eğilimleri arasında arabuluculuk yapmaya çalışan kişi Immanuel Kant'tı. O, kendi iddialarını akıl önünde hâkim kılan ve akıl hakkında yargıda bulunan bir Aydınlanmacıydı (*Aufklärer*); aynı şekilde, fizik ve matematiğin objektif geçerliliğini ısrarla savunduğu kadarıyla da bir Aydınlanmacıydı. Ancak o, dogmatik metafiziğin iddialı tutumuna karşı olduğu kadar, şüpheciliğin korkaklığına ve mistisizmin aşırılıklarına (*Schwärmerei*) da karşıydı. O, Tanrı'nın, özgürlüğün ve ölümsüzlüğün varlığına dair sığ kanıtları, ateizmi, kaderciliği ve

hedonizmiyle materyalizmi reddettiği kadar kesin bir biçimde reddetti. Akılcı bilgi, modern bilim, eski metafiziğin temel gerçekleri ve en kıymetli insani değerler gibi, kurtarılmaya değer olan her şeyi kurtarmaya çalıştı. Kant'a göre bilimsel zekâ için, doğa ve benlik tamamen belirlenmiştir; her fiziksel olay ve her insan hareketi, nedensel bir zincirin gerekli halkalarıdır. Ancak bu tür bir bilgi yalnızca fenomenler (*Erscheinungen*) alanında mümkündür: Duyu-algısı ve söylemsel anlayış yoluyla ne gerçekliğin içsel özüne ulaşabilir ne de entelektüel sezgiler, mistik vizyonlar, his veya inanç yoluyla, yani doğamızın duygusal ve içgüdüsel kısımları yoluyla görünüşlerin perdesini delebiliriz. Fenomenal nedensel düzenin ötesinde manevi bir dünyaya işaret eden ve bize özgürlüğümüzü, ölümsüzlüğümüzü ve Tanrı'yı veren şey, içimizdeki ahlak yasasının ya da kategorik buyruğun varlığıdır. Pratik akıldaki bu daha derin hakikat kaynağına sahip olduğumuz içindir ki özgürlük ve amacın hüküm sürdüğü ideal bir krallık bize bahşedilmiştir ve bu, kendimizi doğal düzenin mekanizmasından kurtarabilmemizi sağlar. Bizi hem özgür kılan hem de özgürlüğümüzü kanıtlayan ve bilimin mekanik teorisi ile felsefenin teleolojik anlayışı arasındaki uyumu mümkün kılan, ahlaki hakikattir. Bilimsel anlayış bizi determinizme ve agnostisizme sürükler; yalnızca ahlak yasasına olan inanç bizi bunlardan kurtarabilir. Bu anlamda Kant, insan benliğinin bağımsızlığını, onurunu ve halkının manevi değerlerini kurtarmak için, duyular üstü bir dünyada rasyonel bir inanca yer açmak amacıyla bilgiyi yok etmiştir. Mekanik gibi *görünen* bir evrende özerk kişilik için bir yer talep ederken Kant, çağın daha derin özlemlerinden bazılarını dile getirmiştir. Alman Aydınlanması, yeni hümanizm, mistisizm, pietizm ve inanç-felsefesi, hepsi, insan ruhuna ilgi göstermiş ve onu rasyonalist bir bilim veya metafiziğin taleplerine feda etmek istememiştir. Onu kurtarmaya çalışan büyük eleştirmen Kant, ahlak yasası tarafından yönlendirilen rotasını rasyonalizm, duygusallık ve kuşkuculuk kayaları arasından geçirerek çizmiştir. Fichte, Schelling ve Schleiermacher'i

etkileyen şey onun akıl ve kalp arasındaki tartışmaya getirdiği çözümdü. Onlar Kant'tan ve kendi aralarında birbirlerinden pek çok açıdan farklıydılar fakat hepsi de gerçekliğin yaşayan, aktif unsuru olarak ruhu, *Geist*'ı yüceltiyor ve nihai hakikatin kaynağı olarak aklı reddediyorlardı. Anti-entelektüalizminde onu takip ettiler ancak onun yaptığı gibi içsel sezginin çekici doktrininden kaçınmadılar; onlara göre Fichte'nin entelektüel, Schelling'in sanatsal, Schleiermacherin dinî olarak adlandırdığı içsel bir deneyim içinde bir şekilde duyular üstü olanı kavrayabilirdik. Aklın çöküşü, onların sistemlerinde, evrenin canlı ve dinamik doğasını ortaya çıkaran bir yetinin keşfedilmesiyle aşılmıştır. Hepsi de zamanın romantik akımlarından az ya da çok etkilenmiş, Herder ve Jacobi ile birlikte mantık kategorileri dışında şeylerin özüne doğru duygusal bir yaklaşım arayışına girmişlerdir. Lessing ve Goethe gibi onlar da Spinoza'nın panteist öğretisinden etkilenmiş, ancak insanın iradesini etkileyebileceği ölçüdeki katı determinizmini reddetmişlerdir. Aynı şekilde, Alman edebiyatının öncülerinden olan Lessing, Herder ve Goethe'nin tarih dışı *Aydınlanma*'ya (Aufklärung) çoktan karşı çıktığı ve Hegel'in büyük sisteminde böylesine önemli bir rol oynayacak olan gelişim fikrini de kabul etmişlerdir.

Johann Gottlieb Fichte 19 Mayıs 1762'de Ramenau, Oberlausitz'de fakir bir dokumacının oğlu olarak dünyaya geldi. Bir asilzadenin cömertliği sayesinde entelektüel eğiliminin peşinden gidebilme fırsatı bulan bu yetenekli genç, Meissen ve Schulpforta'daki okullara devam ettikten sonra bakanlığa girmek amacıyla Jena, Leipzig ve Wittenberg Üniversitelerinde teoloji okudu.

Yoksulluğu onu sık sık çalışmalarını yarıda keserek ailelerde özel öğretmenlik yapmaya zorladığından, sınavlara kendini hazırlamayı asla başaramadı. 1790 yılında, iki öğrencisinin kendisinden açıklamasını talep etmesi üzerine Kant'ın felsefesi ile tanıştı ve bundan sonra kendini ateşli bir coşkuyla bu felsefeye adadı. Bu felsefe onun tüm düşünce tarzında bir devrim yarattı ve hayatının akışını belirledi. Kantçı bakış açısıyla yazdığı ve ilk

başta büyük eleştirmenin (Kant'ın) eseri sanılan kitabı *Versuch einer Critic aller Offenbarung*'un (Tüm Vahiylerin Eleştirisine Yönelik Bir Deneme) 1792'de anonim olarak yayınlanması, ona ün ve Jena'da profesörlük kazandırdı (1794). Burada, Almanya'nın entelektüel merkezinde, Fichte, bilimin (*Wissenschaft*) yanı sıra yaşamın da reforma tabi tutulmasını amaçlayan yeni idealizmin etkili bir temsilcisi oldu; Kuno Fischer'in yerinde bir şekilde söylediği gibi; sadece felsefe öğretmekle kalmadı, aynı zamanda onu vaaz etti.

Jena döneminde, çok sayıda eserde ortaya koyduğu "Bilim Öğretisi"nin (*Wissenschaftslehre*) temellerini attı: *Über den Begriff der Wissenschaftslehre oder der sogenannten Philosophie* (Bilim Öğretisi ya da Sözde Felsefe Kavramı Üzerine) 1794; *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre* (Tüm Bilim Öğretisinin Temeli) 1794; *Grundlage des Naturrechts* (Doğa Yasalarının Temeli) 1796; *Das System der Sittenlehre nach den Principien der Wissenschaftslehre* (Bilim Öğretisinin Prensiplerine Göre Etik Sistemi) 1798; *Versuch einer neuen Darstellung der Wissenschaftsehre* (Bilim Öğretisini Yeniden Sunmaya Yönelik Bir Deneme) 1797-1798. Fichte'nin Tanrı'yı ahlaki dünya düzeniyle özdeşleştirir gibi göründüğü 1798 tarihli "Über den Grund unseres Glaubens an eine göttliche Weltregierung" (İlahi Bir Dünya Düzenine Olan İnancımızın Temeli Üzerine) (1798) adlı makalesinin ortaya çıkması, ateizm suçlamasına maruz kalmasına neden oldu ve buna karşı kendisini *Apellation an das Publikum...* (Halka Çağrı) ve bir dizi başka yazıda şiddetle savundu. 1799'da hükümetin bu konuda takındığı tavır karşısında öfke dolu bir şekilde istifasını sundu ve Berlin'e taşındı. Burada, felsefi kavramlarını halka açık derslerde ve yazılarda tanıttı. Bu yazıların ayırt edici nitelikleri, sistematik yapılarından ziyade açıklıkları, etkileyicilikleri ve ahlaki ciddiyetleriydi. Orada şu çalışmaları yayımladı: *Die Bestimmung des Menschen* (İnsanın Belirlenimi) 1800; *Sonnenklarer Bericht an das grössere Publikum über das Wesen der neuesten Philosophie* (En Yeni Felsefenin Doğası Hakkında Güneş Gibi Net Bir Beyan)

1801; *Über das Wesen des Gelehrten* (Bilginlerin Doğası) 1806; *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (Mevcut Çağın Özellikleri) 1806; *Die Anweisung zum seligen Leben oder auch die Religionslehre* (Kutsanmış Yaşama Giden Yol) 1806. Prusya'nın Napolyon'a yenilmesinin ardından, 1806'da Fichte Berlin'den Königsberg ve İsveç'e kaçtı ancak 1807'de barış ilan edildiğinde geri döndü; Fransız ordusu Prusya'nın başkentini işgal ederken bile Alman halkını ulusal misyonlarının ve görevlerinin bilincine vardırmaya çalıştığı 1807-08 tarihli ünlü *Alman Ulusuna Söylevler* adlı konuşmasını yaptı.

1810'da Fichte, bir plan oluşturmak üzere davet edildiği ve kurulmasına büyük ilgi gösterdiği yeni Berlin Üniversitesi'ne felsefe profesörü olarak atandı. Yaşamının son döneminde kendini düşüncelerini sistematik bir biçimde geliştirmeye adadı ve bir dizi kitap yazdı; bunların çoğu 27 Ocak 1814'te gerçekleşen ölümünden sonra yayınlanmıştır. Kitaplar arasından şunları sayabiliriz: *Die Wissenschaftslehre, in ihrem allgemeinen Umrisse dargestellt* (Bilim Öğretisinin Genel Taslağı) 1810; *Tatsachen des Bewusstseins* (Bilincin Gerçekleri) 1813; ve *Die Staatslehre, oder über das Verhältniß des Urstaates zum Vernunftreiche* (Devlet Teorisi) 1920. Oğlu J.H. Fichte'nin editörlüğünü yaptığı *Gesammelte Werke* (Bütün Eserleri) 1843-46 yılları arasında yayımlanmıştır. Belirli eserlerin yeni baskıları da çıkmaya devam etmektedir.

Fichte için dünya, özünde ruhani bir düzendir, kendi kendini belirleyen bir egonun ya da aklın ifşasıdır; dolayısıyla egonun ya da aklın bilimi, *Wissenschaftslehre* (Bilim Öğretisi), tüm bilginin anahtarıdır ve doğayı ve insanı ancak kendi kendini harekete geçiren egonun sırrını yakaladığımızda anlayabiliriz. Bu nedenle felsefe *Wissenschaftslehre* olmalıdır çünkü tüm doğa ve zihin bilimleri nihai köklerini onda bulur; ancak bilim öğretisinin ilkelerine dayandıkları zaman ve dayandıkları ölçüde gerçek bilgi verebilirler; salt ampirik bilimlerin gerçek bir bilişsel değeri yoktur. Bununla birlikte, onsuz hiçbir bilginin olamayacağı ego ilkesinin kendisi, uzamsal, zamansal ve nedensel kategorileriyle

sıradan söylemsel anlayış tarafından kavranamaz. Kant haklıdır: Bilimsel akılla sınırlı olsaydık, nedensel yasa tarafından mutlak olarak yönetilen fenomenal bir düzen anlayışının üzerine asla çıkamazdık. Ancak bilginin başka bir kaynağı daha vardır: Kendisi de bir özgürlük fiili olan bir içgörü ya da entelektüel sezgi eyleminde, evrensel ahlaki amacın bilincine varırız; ödev ahlakı ya da kategorik buyruk bize özgür insanlar olmamızı emreder. Kendimizi kişiler olarak terk etmeyip, şeyler ya da sadece doğanın ürünleri olarak düşünmeden bu yasayı kabul etmeyi reddedemeyiz; bu sebepten, kişinin felsefe seçimi, ne tür bir insan olduğuna; kişinin değerlerine, iradesine bağlıdır. Şeylerin kölesi olan, kendini nedensel mekanizmanın dışına çıkaramayan, özgür olmayan insan türü, kendisini tekerleğin bir dişlisi olarak görmekten başka hiçbir şekilde tasavvur edemez. Fichte egoyu ya da ruhu nihai ve mutlak ilke olarak kabul eder çünkü yalnızca o, hayatımıza değer ve anlam verebilir. Böylelikle tüm felsefesini, kendisini içsel bir görüde egoya sunan ahlaki bir zorunluluk üzerine temellendirir. Ayrıca bize egonun saf faaliyetinin, özgür eylemimizin, benzer bir entelektüel sezgi eylemiyle hemen farkına varabileceğimizi söyler; özgür olmayan hiç kimse idealist felsefeyi anlayamaz; bu nedenle felsefe bir özgürlük eylemiyle başlar*; im Anfang war die Tat*.[1]

Özgür eyleme geçebilmemiz için muhalefete ihtiyaç vardır ve bunu da egonun üstesinden gelebileceği bir dirence sahip olmak için kendisi için yarattığı uzamsal-zamansal fenomenler dünyasında ya da doğada elde ederiz. Fichte doğayı "görevimizin malzemesi" olarak, egonun özgürlüğünü kullanabileceği bir engel olarak görür. Üzerinde hareket edilecek bir şey olmadan özgür eylem olamazdı; her şeyin yasaya göre gerçekleştiği bir dünya olmadan amaçsal eylem olamazdı ve mutlak ruhsal ilkenin ürünü olan fenomenal düzenimizde biz, böyle bir nedensel dünyaya sahibiz. Fichte ego ile öznel egoyu, tüm kendine has özellikleriy-

1 Alm. "Başlangıçta eylem vardı." (Çev.)

le tikel bireysel benliği değil, evrensel egoyu, tüm bilinçli bireylerde evrensel ve zorunlu hakikat olarak kendini gösteren aklı kastetmiştir. İlk dönemlerinde düşüncesini çok dikkatli bir şekilde tanımlamamıştır, ancak zamanla mutlak ego tüm yaşamın ve bilincin ilkesi, evrensel yaşam olarak algılanmaya başlanmış ve nihayetinde Tanrı ile özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla onun felsefesi, her ne kadar yanlış yorumlanmış olsa da, öznel idealizm değil, nesnel idealizmdir; doğa tikel bireysel egonun yaratımı değil, evrensel ruhsal ilkenin öznedeki fenomenal ifadesi ya da yansımasıdır.

Fichte, Alman halkı ve insanlık düşünce tarihi üzerinde kalıcı bir etki bıraktığı etik öğretilerini böylesi idealist bir dünya görüşü üzerine temellendirmiştir. Evrensel ego, kendini doğada ve insanda gerçekleştiren ahlaki bir ego, etik bir amaca sahip bir egodur; bu nedenle, insanın görevi görevin sesine itaat etmek ve kendini doğanın esaretinden kurtarmak, bir şey değil bir kişi olmak, insanlık tarihinde kendini gerçekleştiren ebedî amacın gerçekleşmesine yardımcı olmak, kendini özgürlük ideali için feda etmektir. Her bireyin toplumsal bütün için çalışacağı özel bir yeri vardır; bunu nasıl yapacağını vicdanı ona mutlaka söyleyecektir. Alman halkının da uygarlık içinde kendine özgü bir yeri, insan ırkının özgür kişiliğini geliştirme mücadelesine yapacağı eşsiz bir katkısı vardır. Almanya'nın görevi, uygarlık çalışmalarında felsefi liderliği üstlenebilmesi için ulusallığını yeniden kazanmak ve kişisel özgürlüğe dayalı bir Devlet, yeryüzünde daha önce hiç görülmemiş, insan formunu taşıyan herkesin eşitliğine dayalı özgürlüğü gerçekleştirecek gerçek bir adalet krallığı kurmaktır.

Fichteci felsefe, çağına ayna tutar. Aydınlanma ile birlikte akıl, özgür kişilik, ulusallık, insanlık, medeniyet ve ilerlemeyi yüceltir; bu açıdan tüm modern felsefenin ruhunu ifade eder. *Aufklärung*'u aşarak, gerçekliğin yaşayan, hareket eden, gelişen doğasını vurgular; zira onun için yaşam ve bilinç, şeylerin özünü oluşturur ve evrensel yaşam, insanlığın ilerleyen tarihinde kendini

gösterir. Dahası, dinamik ruhsal süreç, kavramsal düşünceyle, rasyonalist bir bilim ve felsefenin kategorileriyle değil; yalnızca kendi başına, özgür bir failin yaşayan deneyimiyle kavranabilir. Birey, mantıksal akıl yürütmelerde değil, kategorik buyrukta kaderinin farkına varır; görev duygusunda, hakikat sevgisinde, vatanına bağlılıkta, insan haklarına saygı ve ideallere saygı anlamında ruh, ruhla konuşur ve insan ebedî olanı görür.

Bu idealizmin Romantiklere çekici gelen unsurları arasında anti-entelektüalizmi, sezgileri, kişiliğe verdiği yüksek değer, tarihsel bakış açısı ve Alman kültürünün eşsizliğine olan inancı vardı. *Wissenschaftslehre*'yi (Bilim Öğretisi) değerli bir müttefik olarak karşıladılar ve kendi görüşlerine uygun görünen özelliklerini abarttılar. Fichte'nin evrensel akıl olarak tasarladığı ego, onlar için öznel ampirik benlik, bilinçsiz, spontane, dürtüsel, içgüdüsel fazın orijinal unsuru oluşturduğu benzersiz kişilik haline gelir, aralarındaki daha abartılı olanlar rasyonel ahlaki egoyu romantik bir egoya, gizemli ve kaprisli bir egoya ve hatta kanunsuz bir egoya dönüştürür. Böyle bir benlik, doğaya yansıtılır çünkü gizemli büyüsel güçlerle dolu olan doğa, yalnızca şiirsel dehanın sempatik keşif içgörüsüyle anlaşılabilir. Ve böylece, toplumsal yaşamın içgüdüsel ve tarihsel yanını temsil eden otorite ve gelenek de yeniden kendine gelir.

Fichte'nin başlıca ilgisi ego üzerinde yoğunlaşmıştır; doğayı bireysel bilinçteki mutlak egonun bir ürünü olarak görmüş ve özgür irade için gerekli bir engel olarak tasarlamıştır. Muhalefet olmadan benlik harekete geçemez; direncin üstesinden gelmeden özgürleşemez. Özgür eylemi mümkün kılmak, egonun amaçlarını gerçekleştirmesine olanak sağlamak için doğanın ne ise o olması; yani nedensellik yasasının katı bir kuralıyla yönetilen bir düzen olması gerekir. Bu neşesiz doğa anlayışı –ki bu Fichte'nin bu konudaki son sözü değildi çünkü daha sonra onu evrensel yaşamın ifşası ya da panteist bir Tanrı'nın ifadesi olarak düşünmeye başladı– Romantizmi cezbetmemiştir. Fichte'nin eski takipçisi ve hayranı olan Schelling, dikkatini doğa felsefesi-

ne çevirmiş ve böylece çağın romantik özlemlerini daha iyi tatmin etmiştir.

[...]

Fichte'nin Alman düşüncesine başlıca katkısı Bilim Öğretisi (*Wissenschaftslehre*) ... olmuştur. Tüm bu düşünürler zamanın hâkim eğilimlerini –Aydınlanma, Kant eleştirisi, inanç felsefesi, Romantizm ve Spinozacılık– dikkate almış ve bunlardan az ya da çok etkilenmişlerdir.

[...]

Frank Thilly, *German Classics: Masterpieces of German Literature*, Vol. 5, 1914

Fichte'nin Kronolojik Biyografisi

1762 19 Mayıs: Johann Gottlieb Fichte, Oberlausitz'deki Bischofswerda civarındaki Rammenau'da bir şerit dokumacının oğlu olarak dünyaya gelir.

1774 Miltitz Baronu delikanlının Schulpforta'da okumasını sağlar. Ardından Jena ve Leipzig'de teoloji okur.

1784 Fichte Sachsen'deki çeşitli yerlerde özel öğretmenlik yapar.

1788 Fichte Zürih'e giderek, burada Klopstock'un bir yeğeni olan Johanna Rahn ile nişanlanır.

1790 Leipzig'de bir öğrenciye Kant felsefesi hakkında ders verir.

Aphorismen über Religion und Deismus (Din ve Deizm üzerine Aforizmalar) çıkar.

1791 Fichte kendisine bir öğretmenlik vaat edilmiş olan Varşova'dan Königsberg'e gider. Kant ona, bir yıl sonra anonim olarak yayımlanan din felsefesi içerikli kitabı için bir yayımcı ayarlar.

1792 *Versuch einer Kritik aller Offenbarung* (Tüm Vahiylerin bir Eleştirisi Üzerine Deneme) çıkar.

Bu kitap, genel olarak Kant'ın uzun zamandır söylentisi dolaşan aynı konulu yazısı, 1793'te çıkan *Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* (Saf Aklın Sınırları İçinde Din) sanıldığı için, Fichte'yi bir çırpıda

meşhur eder. Fichte kısa süreliğine Danzig'de Krokow Kontu'nun yanında özel öğretmen olur.

1793 Tekrar Zürih'e giderek Johanna Rahn ile evlenir.

Zurückforderung der Denkfreiheit von den Fürsten Europas (Avrupa Prenslerinden Düşünme Özgürlüğünün Geri İstenmesi)

Beiträge zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die französische Revolution (Kamuoyunun Fransız Devrimi hakkındaki Yargılarının Düzeltilmesine Katkılar)

1794 Fichte Jena'da Reinhold'un halefi olarak felsefe profesörü olur.

August ve Friedrich Schlegel kardeşler, Novalis, Friedrich Hölderlin ve F.W.J. Schelling üzerinde nüfuzu olur. *Über den Begriff der Wissenschaftslehre oder der sogenannten Philosophie* (Bilim Öğretisi ya da Sözde Felsefe Kavramı Üzerine) çıkar, ardından da *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre* (Tüm Bilim Öğretisinin Temelleri). Fichte formel mantıktaki özdeşlik önermesinden yola çıkarak, burada pratik bir özgürlük felsefesinin en üst, dolaysız olarak kesin ve hiçbir kanıta muhtaç ve yetkin olmayan ilkesini bulduğunu sanır. Entelektüel bir görüde koyutlanan bir davranış ilkesinden yola çıkarak, Kant'ın "kendinde şey"ini eleştirir, bunu, yalnızca koşullu olarak geçerli yargılar veren bir anlağın gerçekçiliğini anımsatan, idealist felsefenin mutlaklık istemi karşısında meşrulaştırılamayan kalıntı olarak görür.

Über die Bestimmung des Gelehrten (Bilgenin Kaderi Üzerine)

1795 *Grundriß des Eigentümlichen der Wissenschaftslehre* (Asıl Bilim Öğretisinin Zemini)

1796 *Grundlage des Naturrechts* (Doğa Hukukunun Temelleri)

1797 *Erste Einleitung in die Wissenschaftslehre* (Bilim Öğretisine İlk Giriş)

Versuch einer neuen Darstellung der Wissenschaftslehre (Bilim Öğretisini Yeni bir Betimleme Denemesi)

1797-98 *Das System der Sittenlehre* (Ahlak Öğretisi Sistemi)

1798 Fichten'in *Über den Grund unseres Glaubens an eine göttliche Weltregierung* (Tanrısal bir Dünya İdaresine İnancımızın Gerekçesi Üzerine) başlıklı yazısı, Niethammer'in "Felsefe Dergisi"nde çıkar.

1798-99 Sözde ateizm kavgası, profesörün işten çıkarılmasına yol açar. Fichte dergideki makalesinde Tanrı'yı "ahlaki dünya düzeni" olarak belirlemişti. Bunun üzerine *Appellation an das Publikum gegen die Anklage des Atheismus* (Ateizm Suçlamasına karşı Kamuoyuna Sesleniş) çıkar.

1799 Fichte Berlin'e yerleşir ve özel öğretmen olarak "Bilim Öğretisi" üzerinde çalışır; ayrıca halka açık dersler verir.

1800 *Der geschlossene Handelsstaat* (Kapalı Ticaret Devleti)

Die Bestimmung des Menschen (İnsanın Kaderi)

1801 *Sonnenklarer Bericht über das Wesen der neueren Philosophie* (Yeni Felsefenin Özü Üzerine Gün gibi Açık bir Bildiri)

Darstellung der Wissenschaftslehre (Bilim Öğretisinin Betimlemesi)

1805 Fichte Erlangen'de profesörlük kazanır fakat yalnızca bir yaz sömestri ders verir.

1806 Prusya'nın Napolyon'a karşı savaştaki yenilgisinden sonra, Napolyon düşmanlığıyla bilinen Fichte, Prusya hükümetiyle birlikte Königsberg'e giderek, oradaki üniversitede ders verir.

Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters (Güncel Çağın Temel Özellikleri)

Die Anweisung zum seligen Leben (Mutlu Yaşam Kılavuzu)

Über das Wesen des Gelehrten (Bilgenin Özü Üzerine)

1807-08 Fichte Fransız işgali altındaki Berlin'de meşhur *Reden an die deutsche Nation* (Alman Milletine Konuşmalar)'nı yapar.

1808 Fichte ağır hastalanır.
Reden an die deutsche Nation (Alman Milletine Konuşmalar)

1809 Yeni kurulan Berlin Üniversitesi'nde profesör olur.

1810 *Die Wissenschaftslehre in ihrem allgemeinen Umrisse* (Bilim Öğretisinin Ana Hatları)
Die Tatsachen des Bewußtseins (Bilincin Olguları)

1811 Fichte üniversitenin ilk rektörü olarak seçilir ama görevinden erkenden ayrılır.

1812 *Rechtslehre* (Hukuk Öğretisi)
Staatslehre (Devlet Öğretisi)

1814 29 Ocak: Fichte Berlin'de ölür.

TÜM BİLİM ÖĞRETİSİNİN TEMELİ

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bilim öğretisinin yeni bir betimlemesi üzerinde çalışırken, yazar defalarca, mevcut ilk betimlemenin şimdilik yeni bir betimleme tarafından tamamen gereksiz ve geçersiz kılınamadığı sonucuna varmıştır. Felsefeyle ilgilenen okuyucuların büyük bir kısmı henüz, aynı içeriği çok farklı iki biçimde bulmanın ve bunların aynı olduğunu fark etmenin, onlar için bir faydası olmayacak kadar bu yeni görüşlere hazırlıklı görünmemektedir; ayrıca yeni betimlemede gözlenen, daha kavranılır olması için hesaplanmış olan yöntemin geri döndüğü, mevcut betimlemede benimsenmiş olan akış, katı bilimsel bir betimlemenin günün birinde ortaya çıkmasına kadar daima gayet iyi olacaktı; son olarak burada birkaç önemli nokta, yazarın daha iyisini yapma umudu olmayacak kadar bir ayrıntıyla ve açıklıkla betimlenmiştir.

Bu nedenlerden dolayı, tükenmiş olan bu ilk betimlemenin yeni ve değiştirilmemiş bir baskısını tedarik etmiş bulunuyoruz.

Yeni betimleme gelecek yıl çıkacaktır.

Berlin, Ağustos 1801
Fichte

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Aslında okuyucular için tasarlanmamış olan bu kitaptan önce, bu okuyuculara, hatta tamamlanmamış bile olsa, en patavatsız biçimde bu kitabın bir parçası olmayan hiçbir şey söyleyecek durumda değildim. Bu durum hakkında şimdilik bu kadar!

Felsefenin apaçık bir bilim düzeyine yükselmesini sağlayacak yolu bulduğumu düşünüyordum, hâlâ da öyle düşünüyorum. Bunu mütevazı bir biçimde duyurmuş, bu fikre doğru nasıl çalışmış olacağımı, şimdi durumun değişmesinden sonra ona doğru nasıl çalışmam gerektiğini betimlemiş ve bu planı eyleme dökmeye başlamıştım. Bu doğaldı. Bilim alanındaki başka uzmanların ve çalışanların fikrimi incelemesi, sınaması, yargılaması, içten veya dıştan hangi nedenle olursa olsun, bilimi içine sokmak istediğim yoldan hoşlanmayıp, beni çürütmeye çalışması, aynı ölçüde doğaldı. Ancak iddia ettiklerimi, düpedüz hiçbir sınavdan geçirmeden, olsa olsa tersine çevirip, en tutkulu biçimde aşağılayıp hakaret etmek için her fırsattan faydalanmanın neye hizmet ettiğini anlamak mümkün değildir. Böyle yargılayanları böylesine çileden çıkaran nedir? Taklitçiliğe ve sığlığa hiç saygı duymadığım halde, bunlardan saygıyla mı bahsetmem gerekti? Özellikle de daha fazla işim olduğu ve benden önce her çaylak, beni çaylaklığını açığa çıkarmaya zorlayıp bana yer açmak zorunda kalmadıkça, rahatlıkla kendi yoluna gidebildiği halde.

Yoksa düşmanca davranışlarının başka bir nedeni mi var? Dürüst insanlar için şunları söylemek gerek, zaten yalnızca bunlar

için bir anlamı var. Öğretim ister hakiki bir felsefe ister taşkınlık ve saçmalık olsun, araştırmalarımı namuslu yaptıysam bunun kişiliğim için hiç zararı olmaz. Hakiki felsefeyi keşfetme şansına sahip olduğumdan dolayı kendi kişisel değerimi artırmayacağım gibi, eski zamanların yanılgılarının üzerine yeni yanılgılar eklemiş olma talihsizliğinden dolayı kişisel değerimin azaldığına da inanmam. Aslında kişiliğimi hiç düşünmüyorum; hakikat için yanıp tutuşuyorum ve doğru bulduklarımı daima gücümün yettiği kadar yüksek sesle ve kararlılıkla söyleyeceğim.

Mevcut kitaba Kuramsal Yeti Açısından Asıl Bilim Kuramının Temelleri başlıklı yazı da eklendiğinde, sistemimi, her uzmanın bu sistemin temellerini ve kapsamını, aynı zamanda da bunun üzerinde ne şekilde inşa edilmesi gerektiğini tamamen anlayacak kadar geliştirmiş olduğumu düşünüyorum. Bu sistemi geliştirmeyi ne zaman ve nasıl sürdüreceğime dair belli bir söz verecek durumda değilim.

Bu betimlemeyi kendim de son derece tamamlanmamış ve eksik buluyorum, kısmen sözlü ders verirken yardımcı olabildiğim dinleyicilerim için, derslerimde ihtiyaç duyduğum şablonlar halinde basılmak zorunda kaldığı için; kısmen de sözde kitap kurtlarının her sistemin ruhunu öldürüp, onu kuru bir iskelete dönüştürmesi için en kullanışlı araç olan katı bir terminolojiden mümkün olduğunca kaçınmak istediğim için. Bu ilkeye sistemi gelecekte nihayet mükemmel bir betimlemeye ulaşana kadar geliştirirken de sadık kalacağım. Şimdilik henüz inşa etmek değil, sadece okuyucuları belimle birlikte geleceğin binasını tasarlamaya teşvik etmek istiyorum. Tek bir önermeyi kesin olarak belirlemeden önce, konuyu bağlamında açıklamak ve ilk önce bütünün bir kuşbakışı görünümünü elde etmek gerekecektir fakat bu yöntem, onda sırf bir hata bulmak için kasıtlı davranmayı değil, sisteme adil davranma iradesini varsayar.

Artık dışarıda da tanınan bu kitabın bir kısmının ve Bilim Kuramı Kavramı Üzerine başlıklı yazının karanlık ve anlaşılmaz olduğuna dair çok şikâyetler işittim.

Bu yazıya ilişkin şikâyetler özellikle oradaki § 8 üzerinde toplanırken, sistemi terk etmeksizin, bütün sistemin içinde belirlenmiş olan temel ilkelerini terk etmekte ve okuyuculardan ve eleştirmenlerden, benim yaptığım gibi her şeyi belirsiz bırakarak sabır talep etmekle haksızlık etmiş olabilirim. Şikayetler yazının tamamıyla ilgiliyse, spekülasyon dalında bu yazıyı anlaşılmaz bulanlar için asla daha anlaşılır bir şey yazamayacağımı baştan itiraf ediyorum. Bu yazı onlar için idraklerinin sınırını oluşturuyorsa, benim de anlaşılırlığımın sınırını oluşturmaktadır; ruhlarımız bu sınırla birbirinden ayrılmaktadır ve onlara yazılarımı okuyarak zaman harcamamalarını öneriyorum. Bu anlamamanın ne olursa olsun bir gerekçesi varsa, bilim kuramının içinde onu bazı okuyucular için daima anlaşılmaz kılacak bir gerekçe vardır; çünkü bu kuram, içsel görünün özgürlük kabiliyetini varsayar. Ayrıca her felsefe yazarı haklı olarak okuyucunun uslamlama zincirine tutunmasını ve takip eden şeylere geldiğinde önceki hiçbir şeyi unutmamasını talep eder. Bu yazılarda bu koşullar altında anlaşılmaz olabilen ve mecburen doğru anlaşılması mümkün olmayan herhangi bir şeyin var olduğunu en azından ben bilmiyorum; yine de bir kitabın yazarının, bu soruyu yanıtlarken bir söz hakkı olduğuna inanıyorum. Tamamen berrak olarak düşünülmüş olan bir şey, anlaşılırdır ve her şeyi tamamen berrak olarak düşünmüş olduğumun bilincindeyim, öyle ki her iddiayı, bana yeterince yer ve zaman verilirse, istenilen berraklık derecesine çıkarabilirim.

Özellikle de her şeyi söylemeyip, okuyucuma da düşünecek bir şeyler bırakmak istediğimi anımsatmayı gerekli görüyorum. Kesin olarak öngördüğüm ve birkaç sözcükle kaçınabileceğim çok sayıda yanlış anlama var. Kendi kendine düşünmeyi desteklemek istediğim için, bu birkaç sözcüğü de söylemedim. Bilim kuramı zorla içeri dalmamalı, aksine yazarı için olduğu gibi bir ihtiyaç olmalıdır.

Bu yazıyı gelecekte yargılayacak olanlardan, bütüne bakmalarını ve her bir düşünceyi bütünün bakış açısından görmelerini

rica ediyorum. Halle'deki bir eleştirmen, sırf bir şaka yapmak istemiş olabileceğim tahmininde bulunuyor; Bilim Kuramı Kavramı Üzerine yazısının diğer eleştirmenleri de aynı şekilde buna inanmış gibi görünüyor; işin o kadar kolayına kaçıyorlar ve anıları o kadar şaka gibi ki, sanki şakaya şakayla karşılık vermek istiyor gibiler.

Bu sistemi üç kez gözden geçirirken, bazı önermeler üzerindeki düşüncelerimi her defasında değiştiğini görme deneyimini yaşamam sonucunda, daha da düşünmeyi sürdürdükçe sürekli değişecek ve yeniden oluşacaklarını bekleyebilirim. Bunun üzerinde en büyük özenle çalışacağım ve başkalarının her türlü faydalı anılarını memnuniyetle karşılayacağım. Ayrıca bütün bu sistemin üzerinde kurulu olduğu temel ilkelerin yıkılmaz olduğundan o kadar eminim ve bu kanımı şurada burada tamamen haklı olarak o kadar kuvvetle dile getirdim ki, bunların yine de yıkılması benim için kesinlikle düşünülemez bir olasılıktır. Fakat bunu da memnuniyetle karşılardım çünkü bu sayede hakikat kazanmış olurdu. Lütfen ilkeler ciddiyetle ele alınsın ve yıkılmaya çalışılsın.

Sistemimin aslında ne olduğu ve hangi sınıfa sokulabileceği, benim sandığım gibi gerçekten incelikli bir eleştiricilik mi olduğu, yoksa başka türlü mü adlandırılmak istendiği fark etmez. Bu sisteme nice isimler bulunacağından ve birbiriyle çelişen çok sayıda kafirlik suçlamasıyla karşılanacağından kuşku duymuyorum. Öyle olsun ama bana eski çürütmeler gösterilmesin, herkes kendisi çürütsün.

Jena, Paskalya 1796.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜM BİLİM ÖĞRETİSİNİN TEMEL İLKELERİ

§ 1. Kesinlikle Koşulsuz Olan Birinci İlke

İnsana özgü her bilginin mutlak-birinci, kesinlikle koşulsuz temel ilkesini *aramamız* gerek. Bu mutlak-birinci temel ilke olacaksa, *kanıtlanması* veya *belirlenmesi* mümkün değildir.

Bu, bilincimizin deneysel belirlenimleri altında ortaya çıkmayan ve çıkamayan, aksine tüm bilincin temelinde yatan ve tek başına bilinci mümkün kılan *edimi* ifade etmektedir.[2] Bu edimi betimlerken, insanın aşağı yukarı düşünmesi gereken şeyi düşün*me*yeceğinden korkmaya pek gerek yoktur ne de olsa ruhumuzun doğası bunu halletmiştir ama insanın düşünmemesi gerekeni düşüneceğinden korkulmalıdır. İnsanın ilk bakışta bu edim olduğunu sanabileceği şeyler hakkında bir *tefekkür* ile, gerçekten bu edime ait olmayan her şeyin bir *soyutlaması*, bunu gerekli kılar.

Kendi başına bir olgu olmayan, bu soyutlayıcı tefekkür aracılığıyla bile bilincin bir olgusu haline gelemez ama o edimin mecburen bilincin temeli olarak düşünülmesi gerektiği, bu olgu aracılığıyla fark edilir.

---

2 Birinci temel ilkenin söylediklerinin, ya bilincin olguları arasında bulunmadığını ya da bununla çeliştiğini anımsatan herkes bunu atlamıştır. [İkinci Baskının Notu.]

Bu edimin doğrudan insan bilgisinin temeli olduğunun düşünülmesini şart koşan kanunlar[3] veya bu tefekkürün tabi olduğu kurallar –ki bu ikisi aynıdır– henüz geçerli olarak kanıtlanmış sayılmaz, aksine üstü kapalı olarak bilindiği ve kararlaştırıldığı varsayılır. Bunlar ancak daha derinde, kuruluşu bunun da doğru olması koşulu altında doğru olan temelden çıkarılır. Bu bir döngüdür ama kaçınılmaz bir döngüdür (bkz. 7. Bilim Öğretisi Kavramı Üzerine). Bu temel kaçınılmaz olduğu ve özgürce kabullenildiği için, en yüksek temel ilkenin kuruluşu sırasında genel mantığın tüm kanunlarından faydalanılabilir.

Girilen bu tefekkür yolunda, herkesin itirazsız kabul ettiği herhangi bir ilkeden yola çıkmamız gerekir. Bu gibi ilkelerden herhalde birkaç tane bulunması gerekir. Tefekkür özgürdür ve önemli olan, hangi noktadan yola çıktığı değildir. Hedefimize çıkan yolu en çok kısaltan çıkış noktasını seçiyoruz.

Bu ilke nasıl kabulleniliyorsa, tüm bilim öğretisinin temeline koymak istediğimiz ilke de, bir edim olarak kabullenilmeli ve tefekkürden, bunun *o ilkeyle aynı anda* kabullenildiği sonucu çıkması gerekir. Deneysel bilincin herhangi bir olgusu kurulduktan sonra, bundan arka arkaya deneysel belirlenimler çıkarılır, ta ki geriye saf halde, artık doğrudan düşüncede ayrılamayan ve içinden başka bir şey çıkarılamayan olgu kalana kadar.

1) A, A'dır (yani A = A çünkü mantıksal koşaçın anlamı budur) ilkesini herkes kabul eder; üstelik de üzerinde birazcık bile düşünmeden: Bunun tamamen kesin ve kararlaştırılmış olduğu fark edilir.

   Ama biri bunun bir kanıtını talep edecek olsa, kimse kanıtlamaya girişmez, aksine bunun *doğrudan*, yani *başka hiçbir gerekçesi olmadan* kesin olduğunu iddia eder: Üstelik bunu, genel olarak onaylanacağından hiç kuşku olmaksızın yaptığına göre, *bir şeyi doğrudan koyutlama* gücünü de kendinde görmüş olur.

---

3 Genel Mantığın Kanunları.

2) Yukarıdaki ilkenin kesin olduğu iddiasıyla, A'nın *var* olduğu koyutlanmış olmaz. *A, A'dır* önermesi, *A, vardır* veya *A diye bir şey vardır* ile eşanlamlı değildir. (Yüklemsiz kullanılan *var* olma, yüklemli kullanılan var olmaktan bambaşka bir şey ifade eder; bunu aşağıda ele alacağız). A'nın iki düz çizginin arasında kalan yer olduğu varsayılırsa, *A vardır* önermesi açıkça yanlış olduğu halde, diğer önerme daima doğru kalır. Aksine A var ise, o zaman A vardır koyutlanır. Dolayısıyla doğrudan A'nın var olup olmadığı sorusu söz konusu değildir. Söz konusu olan, önermenin *içeriği* değil, yalnızca biçimidir; *hakkında* bir şey bilinen bir şey değil; *ne* bilindiğidir, ne olursa olsun, herhangi bir nesnedir.

Dolayısıyla yukarıdaki önermenin doğrudan kesin olduğu iddiasıyla, o *eğer* ile bu *öyleyse* arasında zorunlu bir bağlantı olduğu tespit edilir ve doğrudan ve hiçbir gerekçeye dayanmadan koyutlanan da, *bu ikisi arasındaki zorunlu bağlantı*dır. Bu zorunlu bağlantıya şimdilik = X adını veriyorum.

3) Ancak A açısından, bunun *var olup olmadığı* hakkında henüz hiçbir şey koyutlanmış olmaz. Öyleyse şu soru ortaya çıkar: A hangi koşul altında *var*dır?

a. X en azından Ben'in *içinde*dir ve Ben *aracılığıyla* kabul edilir çünkü yukarıdaki önermeleri yargılayan Ben'dir, üstelik de bir kanun olarak X'e göre yargılar; dolayısıyla Ben'e verilidir ve doğrudan ve hiçbir başka gerekçe olmaksızın koyutlandığı için, Ben'e Ben'in kendisi aracılığıyla verili olmalıdır.

b. A'nın *koyutlanıp koyutlanmadığını* ve *nasıl* koyutlandığını bilmeyiz ama X, A'nın bilinmeyen koyutlanması ile, bu koyutlanma koşulu altında mutlak olan aynı A'nın koyutlanması arasındaki bir bağlantıyı nitelediğine göre, *en azından bu bağlantı koyutlandığı sürece,* A, Ben'in *içinde* ve Ben *aracılığıyla* koyutlanmıştır, tıpkı X gibi; X sadece bir A ile ilişki içinde mümkündür ama X, Ben'in içinde gerçekten koyutlanmıştır:

Dolayısıyla X bununla ilişkilendirildiği sürece, A da Ben'in içinde koyutlanmış olmalıdır.

c. X, yukarıdaki önermede öznenin mantıksal konumunu işgal eden A'yla olduğu kadar, yüklemin konumunu işgal edenle de ilişkilidir çünkü bu ikisi X aracılığıyla birleştirilmektedir. Öyleyse bu ikisi, koyutlandıkları sürece, Ben'in içinde koyutlanmıştır ve yüklemin içinde olan A, öznenin içinde olanın da koyutlanmış olması koşulu altında, doğrudan koyutlanmış olur; yukarıdaki önermeyi şu şekilde ifade etmek de mümkündür: Eğer A *Ben*'in *içinde* koyutlanmışsa, öyleyse *koyutlanmıştır* ya da öyleyse *var*dır.

4) Öyleyse Ben aracılığıyla X koyutlanmaktadır: *A, yargılayan Ben için doğrudan ve yalnızca Ben'in içinde koyutlanmış olması sayesinde vardır*, yani: Özellikle koyutlayan veya yargılayan veya ne olursa olsun; Ben'in içinde, daima kendi kendine eşit, daima Bir ve hep aynı olan bir şeyin olduğu koyutlanmaktadır; doğrudan koyutlanmış olan X de şu şekilde ifade edilebilir: *Ben = Ben*; Ben, Ben'imdir.

5) Bu işlem aracılığıyla farkına varmadan hemen, (bir *edimin* olmasa bile bir *olgunun* ifadesi olarak) *Ben varım* önermesine gelmiş bulunuyoruz. Çünkü X doğrudan koyutlanmıştır; deneysel bilincin bir olgusudur. X ise: Ben Ben'imdir önermesine eşittir, dolayısıyla bu da doğrudan koyutlanmıştır.

Fakat Ben, Ben' imdir önermesinin, A, A'dır önermesinden çok daha farklı bir anlamı vardır. Çünkü bu ikincisi, sadece belli bir koşul altında bir içeriğe sahiptir. *Eğer* A koyutlanmış ise, sonuçta A *olarak*, A yüklemiyle koyutlanmıştır. Ancak bu önermeyle A'nın koyutlanıp koyutlanmadığı, yani herhangi bir yüklemle *koyutlanıp koyutlanmadığı* kararlaştırılmamıştır. Ben, Ben'imdir önermesi ise koşulsuz ve doğrudan geçerlidir çünkü X önermesi gibidir; yalnızca şekil değil, içerik itibarıyla da geçerlidir. Bu önermede Ben, bir koşul altında değil, doğrudan, kendi kendine eşitlik yüklemiyle koyutlanmıştır;

yani koyutlanmıştır ve bu önerme şöyle ifade edilebilir: *Ben varım.*

Bu: Ben varım önermesi, şimdiye kadar sadece bir olguyu temel almaktadır ve bir olgunun geçerliliğinden başka bir geçerliliğe sahip değildir. A – A önermesi (ya da daha kesin olarak, doğrudan bunun içinde koyutlanmış olan = X) kesin olacaksa, Ben varım önermesi de kesin olmalıdır. Deneysel bilinç olgusu sayesinde, X'i doğrudan kesin saymaya zorlanıyoruz; dolayısıyla da X'in temel aldığı Ben varım önermesini de. Buna göre Ben'in içindeki her koyutlamadan önce, Ben'in kendisinin koyutlanmış olması, deneysel bilincin tüm olgularının açıklayıcı gerekçesidir. (Tüm olgulardan bahsediyorum: Bu ise X'in, tüm gerekçelerin temelinde yatan ve hepsinin içinde bulunan deneysel bilincin en yüksek olgusu olduğu önermesinin kanıtına bağlıdır: Bu da herhalde herhangi bir kanıt olmadan kabul edilecektir ama buna rağmen tüm bilim öğretisi, bunu kanıtlamakla meşguldür.)

6) Yola çıktığımız noktaya geri dönüyoruz.

a. A = A önermesiyle bir *yargı* verilir. Deneysel bilince göre de her yargılama, insan ruhunun bir eylemidir çünkü tefekkür amacıyla deneysel bilinçte bilinmiş ve kararlaştırılmış olduğunun varsayılması için eylemin tüm koşullarına sahiptir.

b. İşte bu eylemin temelinde, daha yüksek bir şeyle temellendirilmeyen, yani X = Ben varım bulunmaktadır.

c. Demek ki, *doğrudan koyutlanmış* ve *kendi kendiyle temellendirilmiş* olan; insan ruhunun *belli bir* eyleminin temeli, (ki bilim öğretisi bunun *tüm* eylemler olduğu sonucuna varacaktır), dolayısıyla da ruhun saf karakteri, bunun özel deneysel koşulları bir kenara bırakıldığında, eylemin saf karakteridir.

Yani Ben'in kendi kendisi aracılığıyla koyutlanması, onun saf bir eylemidir. Ben *kendi kendini koyutlar* ve bu şekilde kendi kendisi aracılığıyla bu salt koyutlama sayesinde *vardır.* Ben

aynı zamanda hem eylemde bulunan hem de eylemin ürünüdür; hem etkin olan hem de etkinlikle meydana getirilendir; eylem ve etkinlik tek ve aynı şeydir; dolayısıyla da bu *Ben varım*, bir edimin ifadesidir; fakat tüm bilim öğretisinden çıkacağı üzere, mümkün olan tek edimin ifadesidir.

7) Şimdi *Ben, Ben'im* önermesine bir kez daha bakalım.

a. Ben doğrudan koyutlanmıştır. Yukarıdaki önermede şekli öznenin yerinde[4] duran Ben'in *doğrudan koyutlanmış*, yüklemin yerinde duranın ise *varolan* anlamına geldiği varsayılsın; böylece bu ikisinin tamamen bir olduğuna ilişkin doğrudan geçerli bir yargı da dile getirilmekte ya da doğrudan koyutlanmaktadır; *Ben* vardır *çünkü* kendi kendini koyutlamıştır.

b. Bu ilk anlamdaki ve ikinci anlamdaki Ben, doğrudan aynı olmalıdır. Buna göre yukarıdaki önerme tersine çevrilerek şöyle de denebilir: Ben, doğrudan var olduğu *için* kendi kendini koyutlar. Salt kendi varlığı aracılığıyla kendini *koyutlar* ve salt kendi koyutlanmış olması aracılığıyla *vardır*.

Bu da burada Ben sözcüğünü hangi anlamda kullandığımızı tamamen netleştirir ve bizleri Ben'in mutlak özne olarak belli bir açıklamasına sürükler. *Varlığı (Özü) salt kendi kendini var olarak koyutlamaktan oluşan*, Ben'dir, mutlak öznedir. Kendi kendini *koyutladığı* için *var*dır ve *var* olduğu için kendi kendi-

4 Fakat her önermenin mantıksal biçimine göre de durum budur. A = A önermesindeki birinci A, Ben'in içinde, ya Ben'in kendisi gibi doğrudan ya da her belli Ben-Olmayan gibi herhangi bir başka gerekçeyle koyutlanandır. Bu halde Ben mutlak özne olarak bulunur ve dolayısıyla bu birinci A'ya özne denir. İkinci A'yla kendi kendini tefekkürün nesnesi yapan Ben'i kendi içinde koyutlanmış olarak bulan Ben nitelenir çünkü bunu zaten kendisi kendi içine koymuştur. Yargılayan Ben, aslında A değil, kendi kendisi hakkında bir şey öne sürer; kendi içinde bir A bulduğunu: Bu yüzden de ikinci A'ya yüklem denir; bu şekilde A = B önermesindeki A, şimdi koyutlanan şeyi nitelerken; B ise zaten koyutlanmış olarak bulunanı niteler. "-dir" eylemiyse, Ben'in koyutlamaktan, koyutlanmış olanın ötesini tefekküre geçişini ifade eder.

ni *koyutlar*; buna göre Ben, Ben için doğrudan ve gereklidir. Kendi kendisi için var olmayan, Ben değildir.

(Açıklama amacıyla! Kendi bilincime varmadan önce ben acaba *neydim*? Sorusunun ortaya atıldığını duyar gibiyim. Bunun doğal yanıtı şudur: Var değildim çünkü ben Ben değildim. Ben sadece kendi kendisinin bilincinde olduğu ölçüde vardır. Bu sorunun sorulması, *özne* olarak Ben ile mutlak öznenin tefekkür *nesnesi* olarak Ben'in birbirine karıştırılması sonucu mümkün olmaktadır ve esasen tamamen kural dışıdır. Ben, kendi kendini tasavvur etmekte, bu ölçüde kendi kendini bir tasavvur biçimine büründürmekte ve ancak şimdi bir *Şey*, bir nesne olmaktadır; Bilinç bu biçimde bir temel kazanır ki bu temel, gerçek bir bilinç olmadan da vardır ve cisimsel olarak buna düşünerek eklenir. Böyle bir durum düşünülür ve Ben o zamanlar neydim yani bilincin temeli nedir, diye sorulur. Ama o zaman da bu temele bakan *mutlak Özne* de fark edilmeden düşünülmüş olur yani insan fark etmeden, tam da soyutlamış olduğunu sandığı şeyi, düşünerek ekler ve kendi kendiyle çelişir. İnsan kendi kendinin bilincinde olan Ben'ini de düşünerek eklemeksizin hiçbir şey düşünemez; insan kendi özbilincini asla soyutlayamaz: Dolayısıyla yukarıdaki türden sorulara yanıt verilmemelidir çünkü insan kendi kendini anlıyorsa, bunların ortaya atılmaması gerekir).

8) Ben sadece kendi kendini koyutladığı ölçüde var olmakla kalmaz, aynı zamanda sadece koyutlayan için vardır ve sadece var olan için koyutlar. *Ben, Ben içindir* fakat olduğu haliyle kendi kendini koyutladığı zaman, mecburen kendi kendini de koyutlamış olur ve Ben için mecburen vardır. *Ben sadece Kendim için varım ama Kendim için mecburen varım* (çünkü *Kendim için*, dediğim zaman, varlığımı da koyutlamış oluyorum).

9) Ben'in kullandığı *kendi kendini koyutlamak* ve *varlık* ifadeleri tamamen eşittir. Öyleyse, varım, çünkü kendi kendimi koyutladım, önermesi, şu şekilde de ifade edilebilir: *Doğrudan varım çünkü varım.*

Ayrıca kendi kendini koyutlayan Ben ile var olan Ben tamamen eşittir, tek ve aynı şeydir. Ben, kendi kendini ne olarak koyutluyorsa odur ve kendini ne ise o olarak koyutlar. Yani: *Doğrudan ne isem oyum.*

10) Şimdi geliştirilmiş olan edimin dolaysız ifadesi, şu formül olurdu: *Ben doğrudan varım, yani var olduğum için doğrudan varım ve doğrudan ne isem oyum; bu ikisi de Ben için vardır.*

Bu edimin anlatımı, bir bilim öğretisinin tepesine konulacak olursa, aşağı yukarı şöyle ifade edilmesi gerekir: *Ben temelde doğrudan kendi varlığını koyutlar.*[5]

A = A önermesinden yola çıkmıştık ama Ben varım önermesi bundan çıkarak kanıtlanabileceğinden dolayı değil, deneysel bilinçte verili olan herhangi bir *belli* önermeden yola çıkmamız gerektiğinden. Fakat incelememizde, A = A önermesinin Ben varım önermesini değil, tersine bu ikincinin birincisini temellendirdiği ortaya çıktı.

Ben varım önermesinde belli bir içerik, Ben, soyutlanacak olup, mantığın amaçları için gerekli olduğu üzere (bkz. Bilim Öğretisi Kavramı 6), o içerikle birlikte verili olan salt biçim, *koyutlanmış olmaktan var olmanın çıkarsanma biçimi* geriye bırakılırsa, *mantığın temel ilkesi* olarak, sadece bilim öğretisi tarafından kanıtlanıp belirlenebilen A = A önermesi elde edilir. *Kanıtlanmıştır* ki: A, A'dır çünkü A'yı koyutlamış olan Ben, bunun içinde koyutlanmış olduğu Ben'in aynıdır: *Belirlenmiştir* ki: Var olan her şey, sadece Ben'in içinde koyutlandığı ölçüde vardır ve Ben'in

5 O zamandan beri kullandığım başka bir ifadeyle bütün bunlar şu demektir: Ben mecburen özne ile nesnenin özdeşliğidir: Özne-nesnedir ve bu doğrudan, başka bir aracılık olmaksızın böyledir. Bu tam oturuyor, diyorum ama buna rağmen bu önerme kolay kolay idrak edilmez ve bilim öğretisi tarafından daima ihmal edilmiş olan, insanın düşünebileceğinden daha yüksek bir öneme sahiptir; bu yüzden önceki açıklamaları göz ardı etmek mümkün olmamıştır. [İkinci baskıya Not.]

dışında bir şey yoktur. Yukarıdaki önermede hiçbir olası A (hiçbir *Şey*), Ben'in içinde koyutlanmış olandan başka bir şey olamaz

Ayrıca belli bir eylem olarak tüm yargılar da soyutlanıp, salt insan ruhunun bu biçim tarafından verili olan davranış biçimine bakıldığında, gerçeklik kategorisi elde edilir. A = A önermesinin uygulanabildiği her şey, bunun onun üzerinde uygulanabildiği ölçüde bir gerçekliğe sahiptir. Salt (Ben'in içinde koyutlanmış olan) herhangi bir şeyin koyutlanması aracılığıyla koyutlanmış olan, onun için gerçekliktir, onun özüdür.

(Maimon'un kuşkuculuğu sonuç olarak gerçeklik kategorisinin uygulanması için bizim yetkimize ilişkin soruyu temel alır. Bu yetki, başka bir yetkiden çıkarsanamaz, aksine buna doğrudan yetkiliyizdir. Daha ziyade bu yetkiden, tüm diğerleri çıkarsanmak zorundadır; üstelik Maimon'un kuşkuculuğu, genel mantığın doğruluğunu kabul ederek, bunu fark ettirmeden öngörmektedir. Fakat her bir kategorinin kendisinin de içinden çıkarsandığı bir şey gösterilebilir: mutlak Özne olarak Ben. Bu kategorinin üzerinde uygulanacağı, bunun dışında kalan her olası şey için, *Ben'den* buna gerçeklik aktarıldığı gösterilmelidir: Ben olduğu ölçüde bunun da olması gerektiği).

Tüm bilginin mutlak temel ilkesi olan bizim önermemize, Kant da kategorilerin tümdengeliminde işaret etmiş, ama bunu belli bir temel ilke olarak ortaya koymamıştır. Ondan önce Descartes da benzer bir imada bulunmuştur: *Cogito ergo sum*, [Düşünüyorum, öyleyse varım], öncülü *quodcunque cogitat, est* [Ne düşünüyorsa, var] olan bir uslamlamanın dayanağı veya sonucu olamaz, aksine o da bunu bilincin dolaysız bir olgusu olarak görmüş olabilir. O zaman *cogitans sum, ergo sum* [Düşünenim, öylese varım] denmiş olurdu (ya da bizim deyişimizle *sum, ergo sum*; varım, öyleyse varım). Ama o zaman cogitans eki tamamen gereksizdir; insan var olduğunda, düşünmesi şart değildir ama düşünüyorsa, var olması şarttır. Düşünme, varlığın özü değil, sadece özel bir belirlenimidir ve varlığın bunun dışında birçok başka

belirlenimi de vardır. Reinhold bir tasavvur önermesi kurgular ve Descartesçı halde bunun temel ilkesi şöyle olurdu: *Repraesento, ergo sum*, [Temsil ediyorum, öyleyse varım] ya da daha doğrusu, *repraesentans sum, ergo sum* [temsil ederek varım, öyleyse varım]. Reinhold Descartes'tan çok daha ileri gider ama bilimin salt hazırlığını değil, ta kendisini kurmak istediğinde, yeterince ileri gitmez çünkü tasavvur etmek de varlığın özü değil, aksine onun özel bir belirlenimidir ve bunun dışında varlığımızın başka belirlenimleri de vardır *ama deneysel bilince ulaşmak için, tasavvur aracının içinden geçmeleri gerekir.*

Spinoza ise gösterilen anlamda bizim önermemizin ötesine gitmiştir. Spinoza deneysel bilincin birliğini yadsımaz ama toptan salt bilinci yadsır. Ona göre deneysel bir öznenin tüm tasavvurlarının dizisinin tek bir salt özneyle ilişkisi, bir tasavvurun diziyle ilişkisi gibidir. Spinoza için Ben (yani onun *kendi* Ben'i dediği, benimse *benim* Ben'im dediğim), var olduğu *için* değil, *başka bir şey* var olduğu için doğrudan vardır. Gerçi ona göre Ben, Ben *içindir* ama bu Ben'in dışında başka neyin olabileceğini sorar. Bu şekilde "Ben'in dışında" olan da, yine bir Ben olurdu ve koyutlanan Ben (örneğin *benim* Ben'im) ve tüm koyutlanması olası Ben'ler, bunun türevleri olurdu. Spinoza salt bilinci, *deneysel* bilinçten ayırır. Birincisini, asla kendi kendinin bilincine varamayan Tanrı olarak koyutlar çünkü salt bilinç asla bilince varamaz; ikincisiniyse Tanrılığın özel türevleri olarak. Bu şekilde kurduğu sistemi tamamen tutarlı ve çürütülemezdir çünkü Spinoza aklın onu takip edemediği bir alanda bulunmaktadır ama bu temelsizdir çünkü deneysel bilincin ötesinde verili olan salt bilince geçme hakkını ona veren nedir? Onu bu sistemi kurmaya yönelten şey, elbette gösterilebilir: İnsan bilgisinin en yüksek birliğini meydana getirmeye yönelik zorunlu çabalar. Sisteminde bu birlik vardır; hatası ise yalnızca, salt pratik bir ihtiyaç yüzünden sürüklendiği şeyleri, kuramsal usun nedenleriyle çıkarsayabileceğini sanmasında yatıyordu: aslında salt hedef aldığı ama asla ulaşılamayacak bir ideal koyduğu halde, gerçekten verili

olan bir şey koyduğunu sanmasında. Spinoza'nın en yüksek birliğini, bilim öğretisinde tekrar bulacağız ama *var* olan bir şey olarak değil, aksine bizim tarafımızdan meydana getirilmesi *gereken* ama getiril*emeyen* bir şey olarak. Ayrıca Ben varım aşıldığında, mecburen Spinozacılığa ulaşılması gerektiğini de ekliyorum! (Leibniz'in sisteminin de tamamlanana kadar düşünüldüğünde, Spinozacılıktan başka bir şey olmadığını gösteren çok okunmaya değer bir inceleme vardır: Felsefenin İlerlemeleri Üzerine vs. Salomo Maimon). Tamamen tutarlı olan sadece iki sistem vardır; bu sınırı kabul eden *eleştirel* sistem ile, bunu atlayan *Spinozacı* sistem.

§ 2. İçeriği Açısından Koşullu Olan İkinci Temel İlke

Birinci temel ilke neden ne kanıtlanabiliyor ne de çıkarsanabiliyorduysa, ikincisi de aynı nedenle kanıtlanamaz ve çıkarsanamaz. Bu yüzden burada da, yukarıda olduğu gibi, deneysel bilinç olgusundan yola çıkıyor ve aynı yetkiyle aynı şekilde hareket ediyoruz.

1) ¬A olmayan = A önermesi, hiç kuşkusuz herkes tarafından tamamen kesin ve kararlaştırılmış olarak kabul edilecektir ve herhangi birinin bunun kanıtını talep etmesi beklenemez.

2) Ama böyle bir kanıt mümkünse, (doğruluğu yine de bilimin tamama ermesine kadar hâlâ sorunlu olan) bizim sistemimizde, A = A önermesinden çıkarılmaktan başka türlüsü olamaz.

3) Fakat böyle bir kanıt mümkün değildir. Çünkü nihai olarak, ortaya konmuş olan önermenin, "¬A = ¬A" önermesine, bununla birlikte ¬A'nın Ben'in içinde koyutlanmış olan herhangi bir Y'ye tamamen eşit olduğu kabul edilirse, artık bu, *eğer* A'nın karşıtı koyutlanmışsa, *öyleyse* A da koyutlanmıştır demek olur: O zaman burada da, yukarıdakiyle aynı bağlam (= X) doğrudan koyutlanmıştır, bu ise "A = A" önermesinden çıkarsanmış ve onun aracılığıyla kanıtlanmış bir önerme değildir, düpedüz bu önermenin kendisidir. ... Bu yüzden bu önermenin biçimi de gerçekten, salt mantıksal bir önerme olduğu ölçüde, en yüksek biçimin kapsamında, dosdoğru *biçimselliğin*, yani bilincin birliğinin kapsamında bulunur.

4) Şu soruya henüz hiç temas edilmedi: *Salt eylemin biçimine* A'nın karşıtı koyutlanmış mıdır ve hangi koşul altında koyutlanmıştır. Yukarıda ortaya konmuş olan önerme, çıkarsanmış

olan bir önerme olacaksa, "A = A" önermesinden çıkarsanması gereken bu koşuldur. Fakat bu gibi bir koşul, bu önermeden çıkarsanamaz çünkü karşı koyutlamanın biçimi, koyutlamanın biçiminde öylesine az içerilmektedir ki bu daha ziyade kendi kendine karşıttır. Öyleyse hiçbir koşul olmadan ve doğrudan karşıt olarak konulur. ¬A doğrudan *olarak* koyutlanır *çünkü* koyutlanmıştır.

Buna göre ¬A değil = A önermesi, deneysel bilincin olguları arasında ne kadar kesinlikle bulunuyorsa, Ben'in eylemleri arasında da bir karşı koyuş bulunur; bu karşı koyuş ise salt biçimsel olarak doğrudan olası olan, hiçbir koşul altında durmayan ve hiçbir daha üstün gerekçe tarafından temellendirilmeyen bir eylemdir.

(Önerme olarak bu önermenin *mantıksal* biçimi, (¬A = ¬A önermesi kurulduğunda), özne ile yüklemin (yani *tasavvur* eden ile tasavvur ettiği *tasavvur edilen* Ben'in; bkz. Not 96) özdeşliği koşulu altında durmaktadır. Ama kendi başına karşı koymanın olasılığı da, bilincin özdeşliğini varsayar; bu işlevde eylemde bulunan Ben'in ilerleyişi de aslında şu şekildedir: A (doğrudan koyutlanan) = A (hakkında tefekkür edilen). Tefekkürün nesnesi olan bu A'nın karşısına, mutlak bir eylemle ¬A konur ve bunun hakkında, doğrudan koyutlanmış olan A'nın da karşısında olduğu yargısına varılır çünkü bu birincisi, diğerine eşittir; bu eşitlik de (§ 1) koyutlayan Ben ile tefekkür eden Ben'in özdeşliğini temel alır. Ayrıca *her iki* eylemde de eylemde bulunan ve ikisinde de yargılayan Ben'in aynı olduğu varsayılır. Bu Ben her iki eylemde kendi kendinin karşısına koyulmuş olsa, ¬A = A olurdu. Dolayısıyla koyutlamaktan karşı koymaya geçiş de sadece Ben'in özdeşliği sayesinde mümkündür).

5) İşte bu mutlak eylem aracılığıyla ve doğrudan bunun aracılığıyla, karşıya konan, *karşıya konan* olduğu ölçüde (salt karşıt olarak) koyutlanmıştır. Her karşıt, karşıt olduğu ölçüde, Ben'in bir eylemi sayesinde vardır; başka bir nedenle değil. Karşıya konmuş olma da doğrudan Ben tarafından koyutlanmıştır.

6) Herhangi bir ¬A koyutlanacaksa, bir A da koyutlanmış olmalıdır. Buna göre karşı koyma eylemi, başka bir açıdan bakıldığında koşulludur. Herhangi bir eylemin mümkün olup olmadığı, başka bir eyleme bağlıdır; dolayısıyla bu eylem *maddi* açıdan, yani bir eylem olarak, koşulludur; başka bir eylemle ilişkili bir eylemdir. Başka türlü değil, bu türlü eylemde bulunulması, koşulsuzdur; eylem *biçimsel* açıdan (*nasıl*ın bakışıyla) koşulsuzdur.

(Karşı koyma sadece koyutlayan ve karşı koyan bilincin birliği koşulu altında mümkündür. Birinci eylemin bilinci, ikincininkinin bilinciyle bağlantılı olmasa, ikinci koyutlama bir *karşı* koyma değil, doğrudan bir koyutlama olurdu. Bu ancak bir koyutlama ile ilişki içinde bir karşı koyma haline gelir).

7) Şimdiye kadar salt bir eylem olarak eylemden, eylem *türünden* bahsedilmiştir. Şimdi bunun ürünlerine geçelim = ¬A

Aynı şekilde ¬A'da da iki şeyi ayırt edebiliriz; bunun *biçimi* ve *maddesi*. Biçim ile, bunun (herhangi bir X'in) bir karşıtı olduğu belirlenmektedir. Belli bir A'nın karşısına konursa, o zaman bir *Maddesi* vardır; herhangi belli bir şey değildir.

8) ¬A'nın *biçimi*, doğrudan eylem aracılığıyla belirlenir; bir karşı koymanın ürünü olduğu için, bir karşıttır: *Maddesi* ise A tarafından belirlenir; ¬A, A olan değildir; bütün özü de, A olan olmamasında yatmaktadır. ¬A'nın, herhangi bir A'nın karşıtı olduğunu biliyorum. Hakkında bunu bildiğim A'nın ne olduğunuysa, sadece A'yı tanıma koşulu altında bilebilirim.

9) Esasında Benden başka koyutlanmış bir şey yoktur ve sadece bu doğrudan koyutlanmıştır. (§ 1). Demek ki sadece Ben'in karşısına doğrudan bir şey konabilir. Ben'in karşısına konansa = *Ben-Değil*'dir.

10) "¬A değil = A" önermesinin mutlak kesinliğini, deneysel bilincin olguları altında koşulsuz olarak kabullenmek ne kadar

kesin geliyorsa, *bir Ben-Değil de o kadar kesin olarak doğrudan Ben'in karşısına konur*. Az önce karşı koymak hakkında söylediklerimizin hepsi, esastaki bu karşı koymadan çıkarsanır; bu yüzden de esasen bunun hakkında şu geçerlidir: Şekil olarak doğrudan koşulsuzdur, maddi olaraksa koşulludur. Bu şekilde de tüm insan bilgisinin ikinci temel ilkesi bulunmuş olur.

11) Ben'e karşılık gelen her şey için, salt karşı koyma sayesinde, bunun karşıtı da Ben-Değil'e karşılık gelmelidir.

(Ben-Değil kavramının söylemsel olduğuna, tasavvur edilen her şeyden soyutlama aracılığıyla türemiş olan bir kavram olduğuna dair yaygın bir kanı vardır. Fakat bu açıklamanın sığlığını ortaya koymak kolaydır. Herhangi bir şeyi tasavvur edeceksem, bunu tasavvur edenin karşısına koymam gerekir. Ama tasavvur nesnesinin içinde herhangi bir X bulunması gerekir ki, kendini tasavvur eden değil, tasavvur edilen olarak açığa çıkarsın ama bu X'in içinde bulunduğu her şeyin, tasavvur eden değil, tasavvur edilen olduğunu, hiçbir nesne aracılığıyla öğrenemem; daha ziyade sadece o kanunun varsayımı altında herhangi bir nesneyi görür.)

Ben varım, maddi önermesinden, içeriğinin soyutlanması aracılığıyla, salt şekilsel ve mantıksal olan "A = A" çıkmıştır. Mevcut §'ta ortaya konulanlardan, aynı soyutlama aracılığıyla şu mantıksal önerme çıkar: "¬A değil = A"; buna *karşı koyma önermesi* adını veriyorum. Bu önermeyi burada uygun biçimde belirlemek ya da sözlü bir formüle dökmek mümkün değildir; bunun nedeni sonraki §'ta ortaya çıkacaktır. Nihayet belli yargılama eylemi de tamamen soyutlanıp, salt karşıya konulmuş olmadan, Var-Değil'in çıkarılma biçimine bakıldığında, *değilleme kategorisi* elde edilir. Bunu da ancak bir sonraki §'ta daha belirgin olarak görmek mümkün olacaktır.

§ 3. Şekil Olarak Koşullu Olan Üçüncü Temel İlke

Bilimimizde ileri doğru attığımız her adımla, içinde her şeyin kanıtlanabildiği alana yaklaşıyoruz. İlk temel ilkede hiçbir şeyin kanıtlanması gerekmiyor ve kanıtlanamıyordu; hem şekil hem de içerik açısından koşulsuzdu ve daha yüksek bir gerekçe olmaksızın kesindi. İkincide *karşı koyma eylemi* çıkarsanamasa da, sadece bu salt şekil olarak koşulsuz olarak koyutlandığından, Karşı Konan = Ben-Değil olması gerektiği kesin olarak kanıtlanabiliyordu. Üçüncüsü neredeyse evrensel olarak kanıt üretebilmektedir çünkü ikincisi gibi içerik açısından değil, daha çok şekil açısından belirlidir ve tek bir önerme değil, iki önerme tarafından belirlenmektedir.

Bu önerme şekil olarak belirlidir ve salt içerik olarak koşulsuzdur yani: Bununla ortaya konan *eylemin ödevi*, daha önce gelen iki önerme tarafından belli olarak verilmektedir ama bunların çözümü verilmez. Bu ise koşulsuz ve doğrudan olarak aklın fermanı aracılığıyla olur.

Öyleyse bir tümdengelimle işe başlayıp, gidebildiğimiz kadar gidiyoruz. Bunu sürdürmenin imkânsızlaşması, hiç kuşkusuz bu işlemi nerede terk etmemiz ve bu görevden ortaya çıkacak olan, aklın o koşulsuz fermanını dayanak almamız gerektiğini gösterecektir.

A.

1) Ben-Değil koyutlanmış olduğu ölçüde, Ben koyutlanmamıştır çünkü Ben, Ben-Değil aracılığıyla tamemen ortadan kaldırılır.

   Ancak Ben-Olmayan, Ben'in *içinde* koyutlanmıştır çünkü onun karşısına koyulmuştur fakat her karşı koyuş, Ben'in öz-

deşliğini varsayar, ki koyutlama da, koyutlanana karşı koyma da bunun içinde yapılır.

Böylece Ben'in içinde Ben-Değil de koyutlandığı ölçüde, Ben koyutlanmış olmaz.

2) Ama Ben-Değil de sadece, Ben'in içinde (özdeş bilincin içinde), onun karşısına konabilecek bir ben koyutlanmış olduğu ölçüde koyutlanabilir.

Öyleyse Ben-Değil, özdeş bilincin içinde koyutlanmalıdır.

Dolayısıyla Ben-Değil koyutlandığı ölçüde, Ben de bunun içinde koyutlanmış olmalıdır.

3) Bu iki çıkarım birbirine karşıttır: İkisi de ikinci temel ilkeden bir analiz aracılığıyla geliştirilmiştir ve bu yüzden ikisi de bunun içinde bulunur. Öyleyse ikinci temel ilke kendi kendine karşıttır ve kendi kendini ortadan kaldırır.

4) Ama ancak koyutlanmış olanın, karşısına konan tarafından ortadan kaldırıldığı ölçüde, dolayısıyla da kendince geçerliliği olduğu ölçüde kendini ortadan kaldırır.

İkinci temel ilke kendini ortadan kaldırır ve aynı zamanda kendini ortadan kaldırmaz.

5) İkinci temel ilkenin durumu buysa, birincinin durumu da bundan farklı değildir. O da kendini ortadan kaldırır ve kendini ortadan kaldırmaz çünkü Ben = Ben ise, Ben'in içinde koyutlanmış olan her şey de koyutlanmıştır.

Öyleyse ikinci temel ilke de Ben'in içinde koyutlanmış olmalıdır ve Ben'in içinde koyutlanmış olmamalıdır.

Dolayısıyla Ben, Ben değildir, aksine Ben = Ben-Değil'dir ve Ben-Değil = Ben'dir.

B.

Tüm bu çıkarımlar, daha önce kurulmuş olan temel ilkelerden, geçerli olduğu varsayılan tefekkür kanunlarına göre çıkarsanmıştır; dolayısıyla doğru olmaları gerekir. Ama doğrularsa, bil-

gimizin tek mutlak zemini olan, bilincin özdeşliği, ortadan kaldırılmış olacaktır. İşte görevimizi belirleyen budur. Yani bilincin özdeşliği ortadan kaldırılmaksızın, bütün bu çıkarımların doğru olmasını sağlayan bir X bulunması gereklidir.

1) Birleştirilmesi gereken karşıtlar, Bilinç olarak, Ben'in içindedir. Dolayısıyla X de bilincin içinde olmalıdır.

2) Hem Ben, hem de Ben-Değil, Ben'in kökensel eylemlerinin ürünleridir ve bilincin kendisi de, Ben'in ilk kökensel eyleminin, Ben'in kendi kendisi aracılığıyla koyutlanmasının bir ürünüdür.

3) Fakat, yukarıdaki çıkarımlara göre Ben-Değil ürününü veren eylem olan karşı koyma, X olmaksızın asla mümkün değildir. Bu yüzden X'in kendisi de bir ürün olmalıdır, üstelik de Ben'in kökensel bir eyleminin bir ürünü. Dolayısıyla insan ruhunun bir eylemi = Y vardır, ki bunun ürünü = X'tir.

4) Bu eylemin biçimini tamamen yukarıdaki görev belirlemektedir. Bu eylem aracılığıyla karşıt olan Ben ve Ben-Değil birleştirilip, eşitlenmeli ama karşılıklı olarak birbirini ortadan kaldırmamalıdır. Yukarıdaki karşıtlar, tek bir bilincin özdeşliğinin içine alınmalıdır.

5) Ancak bunun *nasıl* olabileceği ve ne şekilde mümkün olacağı, henüz belli değildir; görevin içinde bu yoktur, hiçbir şekilde bundan geliştirilememektedir. Dolayısıyla yukarıda olduğu gibi bir deney yapmamız ve kendimize şunu sormamız gerektir: A ila ¬A, varlık ve var-olmama, gerçeklik ve değilleme, birbirini yok etmeksizin ve ortadan kaldırmaksızın, nasıl olup da düşüncede birleştirilebilir?

6) Herhangi birinin bu soruyu şundan farklı bir biçimde yanıtlaması beklenemez: Bunlar karşılıklı olarak birbirini *kısıtlayacaktır*. Dolayısıyla, eğer bu yanıt doğruysa, Y eylemi, bu karşıtların birbiri tarafından *kısıtlanmasını*, X ise *kısıtlamayı* niteler.

(Kısıtlama kavramının, gerçekliğin değilleme ile birleşmesinde yatan ve buradan geliştirilebilen analitik bir kavram olduğunu iddia ettiğim anlaşılmasın. Gerçi bu karşıt kavramlar, ilk iki temel ilkeden çıkmaktadır ama bunların birleştirilmesi gerektiği talebi, birincisinde yatmaktadır. Fakat bunların birleştirilebilme biçimi, bunların içinde yatmaz, tersine bu deney aracılığıyla bilince çıkarılması gereken, ruhumuzun *özel* bir kanunu aracılığıyla belirlenmektedir.)

7) Ama kısıtlama kavramında, aranan X'ten daha fazlası yatar; gerçeklik ve değilleme kavramları da, birleştirilmiş halde bunun içinde bulunur. Dolayısıyla saf X'i elde etmek için bir soyutlama daha yapacağız.

8) Bir şeyi *kısıtlamak* demek, onun gerçekliğini değilleme aracılığıyla *tamamen* değil, sadece *kısmen* ortadan kaldırmak demektir. Dolayısıyla kısıtlama kavramında, gerçeklik ve değillemenin yanında, *bölünebilirlik* kavramı (yani tek bir *belli* nicelik değil, doğrudan doğruya nicelik yetisi kavramı) da bulunur. Bu kavram, aranan X'tir ve Y eylemiyle *doğrudan hem Ben hem de Ben-Değil bölünebilir olarak koyutlanır.*

9) Hem Ben hem de Ben-Değil bölünebilir olarak koyutlanır çünkü Y eylemi, karşı koyma eyleminin peşinden gidemez, yani ancak bunun tarafından mümkün kılınmış gibi görülemez çünkü yukarıdaki kanıta göre bu olmazsa, karşı koyma da kendi kendini ortadan kaldırır ve dolayısıyla olanaksızdır. Ayrıca bu *daha önce de gelemez* çünkü yalnızca karşı koymayı mümkün kılmak için yapılır ve bölünebilen bir şey olmaksızın, bölünebilme bir hiçtir. Yani doğrudan bunun içinde ve bununla birlikte gerçekleşir; bu ikisi tek ve aynı şeydir ve sadece tefekkürde ayırt edilir. Ben'in karşısına bir Ben-Değil konduğunda, buna göre karşısına konan Ben ile, bunun karşısına konan Ben-Değil, bölünebilir olarak koyutlanır.

C.

Şimdi yalnızca, koyutlanan eylem ile ödevin gerçekten çözülüp çözülmediğini ve tüm karşıtların birleştirilip birleştirilmediğini araştırmamız gerektir.

1) Artık ilk çıkarım şu şekilde belirlenebilir. Ben-Değil koyutlandığı ölçüde, yani bunun koyutlandığı gerçekliğin parçalarına göre, Ben, Ben'in içinde koyutlanmaz. Gerçekliğin, Ben-Değil'e eklenen kısmı, Ben'in içinde ortadan kaldırılır. Bu önerme ikinciyle çelişmez. Ben-Değil koyutlandığı ölçüde, Ben de koyutlanmış olmalıdır çünkü ikisi de gerçeklikleri açısından bölünebilir olduklarından, doğrudan koyutlanmıştır.

   Ancak şimdi ortaya konmuş olan bu kavram aracılığıyla, ikisinin de *bir şey* olduğu söylenebilir. Birinci temel ilkenin mutlak Ben'i, bir *şey* değildir (bir yüklemi yoktur ve olamaz); bu doğrudan *neyse* odur ve daha fazla açıklanamaz. Şimdi bilincin içindeki *tüm* gerçeklik, bu kavram aracılığıyladır ve Ben'e ulaşmayan gerçeklik buradan Ben-Değil'e ulaşır ve tam tersi de doğrudur. Mutlak Ben'in karşısına konan Ben-Değil (ancak zamanı gelince gösterileceği üzere, bu kendi başına var olduğu sürece değil, sadece tasavvur edildiği ölçüde onun karşısına konabilir); *düpedüz hiçtir*; kısıtlanabilen Ben'in karşısına konduğundaysa *olumsuz bir büyüklüktür*.

2) Ben kendi kendine eşit ama yine de kendi kendinin karşıtı olmalıdır. Fakat bilincin niyetinde kendi kendine eşittir, bilinç tektir: Ama mutlak Ben, bölünmez olarak bu bilincin içinde koyutlanmıştır; Ben-Değil'in karşısına konduğu Ben ise bölünebilirdir. Dolayısıyla karşısına bir Ben-Değil'in konabildiği ölçüde, Ben'in kendisi de mutlak Ben'in karşısına konmuştur.

   Böylece bilincin birliğine hasar verilmeksizin, tüm karşıtlar birleştirilmiş olur; bu aynı zamanda, ortaya konmuş olan kavramın doğru olup olmadığının sınavıdır.

D.

Ancak bilim öğretisinin tamamlanması aracılığıyla kanıtlanabilen varsayımımıza göre, sadece bir doğrudan koşulsuz, bir içerik olarak koşullu ve bir de şekil olarak koşullu temel ilke mümkün olduğuna göre, ortaya konanın dışında başka bir kavram olamaz. Koşulsuz ve doğrudan olanların kümesi böylece tükenmiştir ve bunu örneğin şu formülle ifade edebilirim: *Ben'in içinde bölünebilen Ben'in karşısına bölünemeyen bir Ben-Değil koyarım.*

Hiçbir felsefe bu bilginin ötesine geçemez; ama her temelli felsefe buraya kadar inmelidir; bunu yaptığı ölçüde de bir bilim öğretisi olur. Şu andan itibaren insan ruhunun sisteminde ortaya çıkacak olan her şey, bu ortaya konanlardan çıkarsanabilmelidir.

1) Karşıt olan Ben ile Ben-Değil'i, bölünebilirlik kavramıyla birleştirdik. Ben ilke Ben-Değil'in belirli içeriği soyutlanıp, *karşıtların bölünebilirlik kavramıyla birleşmesinin salt biçimi* geriye kaldığında, şimdiye kadar temel adı verilen mantıksal önerme elde edilir: A kısmen = ¬A ve tam tersi. Her karşıt, karşısına konana bir özellik = X açısından eşittir ve her eşit, eşit olduğuna, bir özellik = X açısından karşıttır. Bu X özelliğine temel denir, birinci durumda *ilişki* temeli, ikincindeyse *ayrım* temeli: çünkü karşıtları eşit tutmaya veya karşılaştırmaya, *ilişki kurmak* denir; karşıtları karşı karşıya koymaya da ayırt etme. Bu mantıksal önerme, ortaya koyduğumuz maddi temel ilke aracılığıyla *kanıtlanır* ve *belirlenir.*

   Kanıtlanır çünkü:

a. Karşı karşıya konan her şey = ¬A bir A'nın karşıtıdır ve bu A koyutlanmıştır.

   Bir ¬A'nın koyutlanmasıyla A ortadan kaldırılır ama aynı zamanda kaldırılmaz.

   Dolayısıyla sadece kısmen ortadan kaldırılır; ve ortadan kaldırılmayan A'nın içindeki X'in yerine, ¬A'nın içinde ¬X değil, bilakis X'in kendisi koyutlanmıştır: öyleyse A = X'in içindeki ¬A'dır. Birincisi buydu.

b. Tüm eşitler (= A = B) Ben'in içinde koyutlanmış olması sayesinde, kendi kendine eşittir. A = A. B = B.

Şimdi B = A koyutlanır, yani B, A aracılığıyla koyutlanmaz çünkü böylece koyutlanmış olsa, = B değil = A olurdu. (koyutlanmış iki değil tek şey bulunurdu.)

Fakat B, A'nın koyutlanması aracılığıyla koyutlanmış olmazsa, bu ölçüde = ¬A'dır ve bu ikisinin eşit tutulmasıyla, ne A ne B değil, herhangi bir X koyutlanır, bu da = X ve = A ve = B'dir. İkincisi buydu.

Buradan da, kendince A = A önermesiyle çelişen A = B önermesinin nasıl geçerli olabildiği ortaya çıkar. X = X: A = X, B = X; dolayısıyla A = B, tabii ikisi de = X olduğu ölçüde: Ama A = ¬B, ikisi de = ¬X olduğu ölçüde.

Sadece *bir* kısmın içinde eşitler karşıttır ve karşıtlar eşittir. Çünkü birkaç kısım açısından birbirinin karşıtı olsalardı, yani karşıtların kendi içinde de karşıt özellikler bulunsaydı, bu ikisinden biri, karşılaştırılanların eşit olduğu alana ait olurdu ve bunlar da dolayısıyla karşıt olmazdı ve tam tersi de doğrudur. Buna göre temellendirilen her yargının, bir ilişki bir de ayrım temeli vardır. Bunun birkaç temeli olursa, bir yargı olmaz, birkaç yargı olur.

2) Mantıksal temel önermesi, yukarıdaki maddi temel ilkeyle *belirlenir*, yani geçerliliği kısıtlanır; bilgimizin sadece bir kısmı için geçerlidir.

Sadece farklı şeylerin eşit veya karşıt olması koşulu altında, bunlar herhangi bir özellik açısından karşıt veya eşit olur. Ama böylelikle, bilincimizde meydana gelebilecek her şeyin, doğrudan ve hiçbir koşul olmaksızın, herhangi bir diğeriyle eşit ve üçüncü biriyle de karşıt olması gerektiği kesinlikle söylenmiş olmaz. Hiçbir şeyin eşit, hiçbir şeyin de karşıt olamadığı bir şey hakkındaki bir yargı, temel önermesinin kapsamında değildir çünkü bunun geçerliliğinin koşulları kapsamında değildir; bu yargı temellendirilmez, aksine tüm olası yargıları kendisi temellendirir; bir temeli yoktur, temellendi-

rilen her şeyin temeli olur. Bu gibi yargıların nesnesi, mutlak Ben'dir ve öznesi aynı olan tüm yargılar, doğrudan ve hiçbir temeli olmaksızın geçerlidir; bunun hakkında aşağıda daha fazlası söylenecektir.

3) Karşılaştırılanlarda, *karşıt* oldukları özellik arandığı için, bu eyleme *antitez* işlemi denir; bu genellikle *analitik* bir işlemdir fakat kısmen bir kavramdan, ilk önce bir sentez aracılığıyla bunun içine konulmamış bir şey geliştirildiği fikrine yer bıraktığı için, kısmen de bu ilk adlandırmayla, bu işlemin sentez işleminin karşıtı olduğu daha belirgin olarak gösterildiği için, bu ifade daha az uygundur. Çünkü *sentez* işlemi, karşıtların içinde *eşit* oldukları özelliğin aranmasında yatar. Bilginin tüm içeriğini ve buna nasıl ulaşılabildiğini tamamen soyutlayan salt mantıksal biçime göre, birinci yoldan meydana getirilen yargılara antitetik veya değilleyen yargılar, ikinci yoldan meydana getirilenlere de sentetik veya evetleyen yargılar denir.

4) Her antitez ve sentezin uyduğu mantıksal kurallar, bilim öğretisinin üçüncü temel ilkesinden çıkarsandığına göre, her antitez ve sentezin yetkileri de bundan çıkarsanmıştır. Ama bu temel ilkeyi açıklarken, ifade ettiği temel eylem olan, karşıtların üçüncü bir halde bağlanmasının, karşı koyma eylemi olmaksızın mümkün olmadığını ve bunun da aynı şekilde bağlama eylemi olmaksızın mümkün olmadığını, yani aslında ikisinin ayrılmaz biçimde bağlı olduğunu ve sadece tefekkürde ayırt edilebildiğini görmüştük. Buradan da, kökende yatan bu eylemleri temel alan ve aslında bunların sadece özel, daha yakın belirlenimleri olan mantıksal eylemlerin, aynı şekilde biri olmadan diğerinin de mümkün olmayacağı sonucu çıkar. Bir sentez olmaksızın antitez de mümkün değildir çünkü antitez, eşitlerin içinde karşıt özelliklerin aranmasında yatar fakat eşitler, önce sentetik bir eylemle eşitlenmeseler, eşit olmazdı. Salt antitezde, bunların önce böyle bir eylemle eşitlendikleri soyutlanır: Nereden geldiği araştırılmadan, doğru-

dan eşit oldukları varsayılır; tefekkür bunların içindeki salt karşıt olanlara yöneltilir ve bu da belirgin ve berrak bilince ulaştırılır. Bu şekilde aksi yönde bir antitez olmadan sentez de mümkün değildir. Karşıtların birleştirilmesi gerekir ama bunlar Ben'in bir eylemi aracılığıyla karşı karşıya konmasa, karşıt olmazlardı; sentezdeyse bu, sırf ilişkinin temelini tefekkür aracılığıyla bilince çıkarmak için soyutlanır. Buna göre içerik olarak salt analitik yargılar yoktur ve Kant'ın dediği gibi, insan sırf bunlar aracılığıyla fazla ileri gidememekle kalmaz, yerinden bile kıpırdayamazdı.

5) Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nin en başında sorduğu meşhur soru: Sentetik yargıların a priori nasıl mümkün olduğu sorusu; şimdi en genel ve tatmin edici şekilde yanıtlanmıştır. Üçüncü temel ilkede, karşıt olan Ben ile Ben-Değil arasında, ikisinin de koyutlanan bölünebilirliği aracılığıyla, bir sentez yapmıştık, öyle ki bunun mümkünlüğünü daha fazla sorgulamak ya da bunun için bir gerekçe sunmak mümkün değildir; bu doğrudan mümkündür, insan başka hiçbir gerekçe olmaksızın buna yetkilidir. Geçerli olması gereken tüm diğer sentezlerin, bunun içinde yatması gerekir; aynı anda hem bunun içinde hem de bununla birlikte ele alınmalıdırlar ve bu nasıl kanıtlanıyorsa, bunların da diğerleri gibi geçerli olduğunun en inandırıcı kanıtı sunulmuş olur.

6) *Diğer sentezlerin bunun içinde bulunması gerekir*: Bu aynı zamanda bilimimizde takip etmemiz gereken en belirgin yolu da çizmektedir. Bunların birer sentez olması gerekir, dolayısıyla bütün işlemlerimiz de bundan itibaren (en azından bilim öğretisinin teorik kısmında çünkü zamanı gelince gösterileceği üzere pratik kısmında durum tam tersidir) sentetik olmalıdır; her önerme bir sentez içerecektir. Ama daha önce bir antitez gelmeksizin bir sentez mümkün değildir ve bu antitez bir eylem olduğu ölçüde, bunu soyutlayarak, salt ürününü, yani karşıtını ararız. Öyleyse her önermede, birleştirilecek

olan karşıtların gösterilmesinden başlamamız gerekir. Ortaya koyduğumuz tüm sentezler, demin yapmış olduğumuz en yüksek sentezin içinde bulunmalı ve bundan çıkarak geliştirilebilmelidir. Öyleyse bunun aracılığıyla birleştirilen Ben ve Ben-Değil'de, bunlar bu sentez aracılığıyla birleştirildiği ölçüde, geriye kalmış olan karşıt özellikleri aramamız ve bunları yine tüm ilişki gerekçelerinin en üstününün içinde bulunması gereken yeni bir ilişki gerekçesiyle bağlamamız: Bu ilk sentezle birbirine bağlanan karşıtların da içinde yine yeni karşıtlar aramamız, bunları ilk olarak çıkarsanmış olanın içinde bulunan bir ilişki gerekçesiyle bağlamamız ve bu işlemi artık tamamen birbirine bağlanabilen karşıtlara ulaşamayana kadar sürdürmemiz gereklidir, bu sayede pratik kısmın alanına geçmiş olacağız. Böylece ilerleme şeklimiz kesin ve güvenli olarak önceden belirlenmiştir ve yeterince dikkat edersek yolumuzdan şaşmamızın mümkün olmadığından emin olabiliriz.

7) Nasıl ki sentez olmadan antitez, antitez olmadan da sentez mümkün değilse, aynı şekilde bu ikisi de bir tez olmadan, bir A'nın (Ben) başka hiçbir şeye eşit ve başka hiçbir şeye karşıt olarak değil, aksine salt doğrudan koyutlandığı bir doğrudan koyutlama olmaksızın, mümkün değildir. Bizim sistemimize ilişkin olarak bu, bütüne sağlamlık ve olgunluk kazandırır; bunun bir sistem ve tek bir sistem olması gereklidir; karşıtın, karşıt bir şey var olduğu sürece, bağlanması gerekir; ta ki mutlak birlik meydana getirilene kadar; bu ise, zamanı gelince gösterileceği üzere, sadece sonsuzluğa sonuna kadar yaklaşarak meydana getirilebilir, ki bu da imkânsızdır. Belli bir biçimde karşı karşıya koymanın ve bağlamanın gerekliliği, doğrudan üçüncü temel ilkede yatar: başlı başına bağlamanın gerekliliğiyse, birinci, en yüksek ve doğrudan koşulsuz olan temel ilkede. Sistemin *biçimi* en yüksek sentezde, bir sistemin var olmasının *gerekliliği* ise, mutlak tezde temellenir. Bu ifadelerin doğrudan sistemimiz üzerindeki kullanımına dair bu kadar söz yeter ama bunun yargıların biçimi üzerinde daha

da önemli bir uygulaması vardır ki, bunu birkaç nedenden dolayı burada atlamamak gerektir. Çünkü antitez ve sentez yargıları olduğuna göre, benzer şekilde tez yargıları da olmalıdır ki, herhangi bir belirlenim içinde bu birincilerin karşına konulabilsinler. Çünkü bu ilk iki türün doğruluğu bir gerekçeyi, üstelik de çift yönlü bir gerekçeyi, bir ilişki ve bir ayrım gerekçesini şart koşar ve bu ikisini göstermek mümkündür, ayrıca yargıyı kanıtlamak gerekiyorsa, bunların da gösterilmesi gereklidir. (Örneğin, kuş bir hayvandır: Burada üzerinde tefekkür edilen ilişki gerekçesi, belirli hayvan kavramıdır, bunun maddeden, organik maddeden, hayvansı canlı maddeden terkip olmasıdır; soyutlanan ayrım gerekçesiyse, çeşitli hayvan türlerinin özgün farklılıklarıdır; iki mi dört ayaklı mı, tüylü mü, pullu mu yoksa kıllı bir derisi mi olduğu. Ya da: Bir bitki, bir hayvan değildir: Burada tefekkür edilen ayrım gerekçesi, bitkiyle hayvan arasındaki özgün farklılıktır; soyutlanan ilişki gerekçesiyse, organizasyonun kendisidir.) Fakat bir tez yargısı, içinde bir şeyin başka hiçbir şeye eşit ve başka hiçbir şeye karşıt olmadığı, aksine salt kendi kendine eşit olduğu bir yargı olurdu: Dolayısıyla da hiçbir ilişki veya ayrım gerekçesini şart koşamazdı fakat mantıksal biçime göre yine de şart koşması gereken üçüncü şey, bir gerekçe bulma *görevi* olurdu. Bu türden en yüksek kökensel yargı şudur: Ben varım ama burada Ben hakkında hiçbir şey söylenmez fakat yüklemin yeri, Ben'in olası bir belirlenimi için sonsuzluğa kadar boş bırakılır. Bu koyutlamanın yani Ben'in mutlak koyutlanmasının içinde bulunan tüm yargılar aynı türdendir; (her zaman gerçekten Ben'i mantıksal özne edinmeseler bile). Örneğin İnsan özgürdür. Bu yargıya ya pozitif olarak bakılır (ki bu durumda, insan özgür varlıklar sınıfına aittir, denmiş olur), o zaman da bununla özgür varlıklar arasında, doğrudan özgür varlıklar kavramında ve özel olarak da insan kavramında bulunan bir ilişki gerekçesinin belirtilmesi gerekir ama böyle bir gerekçeyi belirtmek bir yana, özgür varlıklar sınıfını bile

göstermek mümkün değildir. Ya da bu yargıya negatif olarak bakıldığında, insan, doğal gereklilik kanununa tabi olan tüm varlıkların karşısına konur ama o zaman da zorunlu olanla olmayan arasında bir ayrım gerekçesinin verilebilmesi ve bu ikincisinin insan kavramının içinde bulunmadığı) ama karşıtı varlıkların kavramının içinde bulunduğu gösterilebilmelidir; aynı zamanda da bu ikisinin paylaştığı bir özelliği de göstermek mümkün olmalıdır. Fakat özgürlük yüklemi onun için geçerli olduğu ölçüde, yani tasavvur edilen ve tasavvur edilebilen bir özne değil, mutlak olduğu ölçüde insanın, doğal varlıklarla hiçbir ortak tarafı yoktur, yani onların karşısına da konmamıştır. Yine de bu yargının pozitif olan mantıksal biçimine göre, bu iki kavramın birleştirilmesi gerekir; ama bunlar bir kavramda değil, aksine salt bir Ben fikriyle birleştirilecektir, bu Ben'in bilinciyse kendisi dışında hiçbir şey tarafından belirlenmez, aksine onun dışındaki her şey, salt onun Bilinci tarafından belirlenir fakat bu fikir, bizler için bir çelişki içerdiğinden dolayı, düşünülemez. Ama yine de bize en yüksek pratik hedef olarak verilmiştir. İnsan esasen erişilmez olan sonsuz özgürlüğe gitgide daha fazla yaklaşmalıdır. Bu şekilde: A güzeldir, şeklindeki zevk yargısı (A'nın içinde, güzellik idealinin de içinde bulunan bir özellik bulunduğu ölçüde), bir tez yargısıdır çünkü bu özelliği, o idealle kıyaslayamam çünkü ideali bilmiyorum. Bunu bulmak, ruhumun mutlak koyutlamasından gelen ruhumun bir görevidir ama bu sadece sonsuzluğa tamamen yaklaşıldıktan sonra çözümlenebilirdi. Kant ve takipçileri bu yargıları çok doğru olarak *sonsuz* olarak adlandırmıştır fakat bunları bariz ve belli bir biçimde açıklamış olan birinin farkında değilim.

8) Öyleyse herhangi bir belli tez yargısı için bir gerekçe sunulamaz ama zaten tez yargılarında insan ruhunun işleyişi, Ben'in doğrudan kendi kendisi tarafından koyutlanmasını temel alır. Bu tez yargılarının temellendirilmesi, antitez ve sentez yargılarınınkiyle kıyaslanması hem faydalıdır hem

de eleştirel sistemin kendine özgü niteliğine en kesin olarak bakmayı sağlar.

Karşıtların ayrım gerekçesini ifade eden herhangi bir kavramda bulunan *tüm* karşıtlar, tür kavramı adı verilen daha *yüksek* (daha genel, daha kapsamlı) bir kavramda örtüşür: Yani her ikisini de içeren, üstelik de birbirine benzedikleri ölçüde içeren bir sentez varsayılır. Örneğin altın ve gümüş, ideal kavramında eşit ölçüde içerilir, fakat bu kavram, bu ikisinin karşıt olduğu bir kavramı, örneğin burada belli bir rengi, içermez. Dolayısıyla tanımlamanın, mantıksal kuralına göre, tür kavramını, ilişki gerekçesini, bir de ayrım gerekçesini içeren özgün farkı belirtmesi gerekir. Oysa tüm eşitler, ilişki yargısında soyutlanan herhangi bir belli belirlenimi ifade eden daha alçak bir kavramın içinde karşı karşıya konmuştur, yani tüm sentezler, daha önce bir antitezin geldiğini varsayar. Örneğin cisim kavramında, renklilerin çeşitliliği, belli bir ağırlık, tat, koku vs. soyutlanır ve artık mekânı dolduran, içinden geçilemeyen ve herhangi bir ağırlığı olan her şey, bir cisim olabilir, bu özellikler açısından kendi aralarında ne kadar karşıt olurlarsa olsunlar. (*Hangi* belirlenimlerin daha genel veya daha özel, dolayısıyla da hangi kavramların daha yüksek veya alçak olduğu, bilim öğretisi tarafından belirlenir. Bir kavram ne kadar az aracı kavram vasıtasıyla gerçeklikten çıkarsanmışsa, o kadar yüksektir; ne kadar çok kavram vasıtasıyla çıkarsanmışsa, o kadar alçaktır. Y kavramı, en yüksek kavramdan çıkarsanma dizisinde X bulunuyorsa, o zaman X'ten kesinlikle daha alçak bir kavramdır: bunun tam tersi de doğrudur.)

Doğrudan koyutlanmış olan Ben'in durumu tamamen farklıdır. Ben'in karşısına bir Ben-Değil konularak, aynı zamanda bu ikisi eşitlenmiş olur, fakat tüm diğer karşılaştırmalarda olduğu gibi, (her ikisini de içeren ve daha yüksek bir sentezi veya en azından bir tezi varsayacak olan) *daha yüksek* bir kavramda değil, *daha alçak* bir kavramda. Ben-Değil ile

eşitlenebilmesi için, Ben'in kendisi de daha alçak bir kavrama, bölünebilirlik kavramına indirgenir; ve aynı kavramın içinde yine bunun karşısına konur. Yani burada, yoksa her sentezde olduğu gibi bir *çıkış* değil, aksine bir *iniş* söz konusudur. Karşılıklı kısıtlanabilirlik kavramı aracılığıyla eşitlenen ve karşı karşıya konan Ben ve Ben-Değil, bölünebilir bir töz olarak Ben'in içindeki bir şeydir (ilinek); hiçbir şeye eşit olmayan ve hiçbir şeyin karşısına konulmayan, mutlak kısıtlanamaz özne olarak Ben aracılığıyla koyutlanmışlardır. Bu yüzden mantıksal öznesi kısıtlanabilen veya belirlenebilen Ben ya da Ben'i belirleyen bir şey olan tüm yargılar, daha yüksek bir şey tarafından kısıtlanmış veya belirlenmiş olmalıdır fakat mantıksal öznesi mutlak belirlenemeyen Ben olan tüm yargılar, daha yüksek bir şey tarafından belirlenemez çünkü mutlak Ben, daha yüksek bir şey tarafından belirlenmez; aksine doğrudan kendisi tarafından temellendirilmiş ve belirlenmiştir.

Eleştirel felsefenin özünde, mutlak bir Ben'in doğrudan koşulsuz ve daha yüksek bir şey tarafından belirlenemez olarak ortaya konması yatar ve bu felsefe bu temel ilkeden tutarlı sonuçlar çıkardıkça, bilim öğretisi halini alır. Bunun aksine kendi başına Ben'i bir şeye eşit ve karşıt tutan bir felsefe, *dogmatiktir*; bu ise, aynı anda hem tamamen keyfi olarak doğrudan en yüksek olarak ortaya konan hem de daha yüksek olması gereken *şey* (varlık) kavramıyla yapılır. Eleştirel sistemde şey, Ben'in içine konmuştur; dogmatik sistemdeyse Ben'in kendisinin içine konulmuş olduğu şeydir: Bu yüzden eleştiricilik, her şeyi Ben'in içine koyduğundan dolayı, *içkin*dir; dogmatizmse Ben'in de ötesine geçtiği için *aşkın*dır. Dogmatizm ne kadar tutarlı olabiliyorsa, Spinozacılık da bunun en aşkın ürünüdür. Şimdi dogmatizm kendi temel ilkelerine göre yargılanacak olursa, ki böyle yapılması gerekir, Ben söz konusu olduğunda daha yüksek bir gerekçe ararken, neden kendinde şey'i daha yüksek bir gerekçe olmadan kabul ettiği ona sorulmalıdır; Ben'in mutlak olmaması gerekirken, neden

bu mutlak sayılmalıdır? İşte bunun için herhangi bir kanıt sunamaz, biz de haklı olarak, bir gerekçesi olmaksızın hiçbir şeyi varsaymamasını söyleyen kendi temel ilkesine göre, kendinde şey kavramı için de daha yüksek bir tür kavramı ve bunun için de daha yüksek bir kavramı ve sonsuza kadar bu şekilde öne sürmesi gerektiğini talep ederiz. Sonuna kadar sürdürülen bir dogmatizm dolayısıyla ya toptan bilgimizin bir gerekçesi olduğunu, insan ruhunda bir sistem olduğunu tamamen yadsır ya da kendi kendisiyle çelişir. Sonuna kadar sürdürülen bir dogmatizm, kuşkulandığından bile kuşkulanan bir kuşkuculuktur çünkü bilincin birliğini ve bununla birlikte tüm mantığı da ortadan kaldırması gerekir: dolayısıyla bir dogmatizm değildir ve dogmatizm olduğunu öne sürerek, kendi kendisiyle çelişir.[6]

(Bu yüzden Spinoza bilincin birliğinin gerekçesini bir tözün içine koyar ve bilinç bunun içinde hem birliğin maddesi (belli bir tasavvur dizisi) açısından hem de birliğin biçimi açısından zorunlu olarak belirlidir. Bense ona, hem maddesi (içinde bulunan çeşitli tasavvur dizileri) açısından hem de (içinde *tüm olası* tasavvur dizilerinin tükenmiş olmasını ve tamamlanmış bir *bütün* oluşturması gerektiğini söyleyen) şekli açısından, bu tözün gerekliliğinin gerekçesini içeren şeyin ne olduğunu soruyorum. Spinoza bana bu gereklilik için hiçbir

6 Sadece iki sistem vardır, eleştirel ve dogmatik. Yukarıda belirlendiği haliyle kuşkuculuk, bir sistem olamaz: çünkü zaten bir sistemin olasılığını yadsır. Fakat bunu sadece sistematik olarak yadsıyabilir, böylece de kendi kendisiyle çelişir ve tamamen akıl dışıdır. İnsan ruhunun doğası sayesinde, bunun olanaksız olması da sağlanmıştır. Şimdiye kadar hiç kimse ciddi ciddi böyle bir kuşkucu olmamıştır. Hume, Maimon, Aenesidemus'un eleştirel kuşkuculuğu bambaşka bir şeydir, bunlar şimdiye kadarki gerekçelerin yetersizliğini açığa çıkarır ve bu şekilde daha elle tutulur gerekçelerin nerede bulunabileceğine işaret eder. Bilim bunun sayesinde, sürekli yeni içerikler olmasa da, her zaman yeni şekiller kazanır; keskin zekâlı kuşkuculara hak ettikleri saygı gösterilmezse, neyin bilimin çıkarına olduğu anlaşılmamış demektir.

gerekçe sunmuyor, bu doğrudan böyledir, diyor; bunu da, mutlak-birinci bir şey, en yüksek bir birlik varsaymak zorunda olduğu için söylüyor ama bunu yapmak istiyorsa, hemen bilinçte verili olan birlikte durup kalsa da olurdu ve daha da yüksek bir birlik uydurmasına gerek kalmazdı, onu buna hiçbir şey zorlamıyordu.)

Bu olgunun en mükemmel açıklayıcı gerekçesi olarak pratik bir veriyle karşılaşmasak, bir düşünürün nasıl olup da ya Ben'in ötesine geçebildiğini ya da bir kez bunun ötesine geçtikten sonra, herhangi bir yerde durup kalabileceğini açıklamak düpedüz mümkün olmazdı. Dogmatik düşünürü Ben'in ötesine geçirenin, teorik değil, pratik bir veri olduğuna inanıldığı görünüyor; bu da, pratik olduğu ölçüde Ben'imizin, doğrudan bizim denetimimiz altında bulunmayan ve bu ölçüde özgür olan Ben-Değil'e olan bağımlılık duygusudur: Pratik bir veri, yani Ben-Değil olan her şeyin, Ben'in pratik kanunlarına mecburen tabi kılınması ve bunun altındaki birliği duygusu ise, onu yine bir yerde durup kalmaya zorlardı; bu ise bir kavramın nesnesi olarak ortada olan bir şey değil, bir fikrin nesnesi olarak ortada olması gereken ve bizim tarafımızdan meydana getirilecek olan bir şeydir ama zamanı gelince bu kendini gösterecektir.

Son olarak da buradan, dogmatizmin kendini gösterdiği gibi bir şey olmadığı, yukarıdaki çıkarımlarla ona haksızlık yaptığımız ve bunları kendisi çıkardığında, kendisinin de kendine haksızlık yaptığı açığa çıkmaktadır. Dogmatizmin en yüksek birimi, bilincin en yüksek biriminden başka bir şey değildir, olamaz da, nesnesi ise doğrudan bölünebilirliğin temeli ya da en yüksek tözdür ve her ikisi de, hem Ben hem de Ben-Değil (Spinoza'nın zekâ ve uzam kavramları) burada koyutlanmıştır. Ben'in ötesine geçmek bir yana, saf mutlak Ben'in seviyesine kadar yükselmez bile: Spinoza'nın sisteminde olduğu gibi, en fazla bizim ikinci ve üçüncü temel ilkemize kadar uzanır, doğrudan koşulsuz olan birincisine

kadar ulaşamaz; genelde bu kadar yükseklere çıkmaz. Bu son adımı atmak ve bilimi böylece tamamlamak, eleştirel felsefeye kısmet olmuştur. Birinci ilkenin burada salt düzenleyici bir geçerliliğe sahip olmasıyla, sadece son iki temel ilkeden geliştirilen bizim bilim öğretimizin teorik kısmı, zamanı gelince görüleceği üzere, gerçekte sistematik bir Spinozacılıktır; ancak herkesin kendi Ben'i birer en yüksek tözdür; bir de bizim sistemimiz, birinci kısmı temellendiren ve belirleyen, böylece tüm bilimi tamamlayan, insan ruhunda karşılaşılan her şeyi kapsayan ve böylece de Kant öncesi tüm felsefeler tarafından hakaret edilen ama bizim kuramsal sistemimiz aracılığıyla, görünüşe göre, hiçbir barışma umudu olmaksızın, felsefeden koparılmış olan gündelik insan aklını, bununla tekrar barıştıran bir pratik kısım ekler.

9) Yargının *belli* biçiminden, bunun *karşı karşıya koyan* veya *karşılaştıran*, bir *ayrım* veya *ilişki* gerekçesi üzerinde kurulu olduğu tamamen soyutlanır ve davranış biçiminin salt genel kısmı –yani birini diğeriyle kısıtlama– geriye bırakılırsa, *belirlenim* (kısıtlama, Kant'ta sınırlama) kategorisini elde ederiz. Çünkü ister gerçekliğin isterse olumsuzlamanın niceliği olsun, bir niceliğin koyutlanması, belirlemek demektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL BİLGİNİN TEMELLERİ

§ 4. Birinci Teorem

Yola koyulmadan önce, bunun hakkında kısa bir tefekkür edelim! Şimdi elimizde üç mantıksal temel ilke var; diğer ikisini temellendiren özdeşlik ilkesini; sonra da karşılıklı olarak birbirini bunun içinde temellendiren ikisi, karşı koyma ve gerekçe ilkelerini ortaya koyduk. Bu son ikisi aslında sentez işlemini mümkün kılar; bunun biçimini ortaya koyarak temellendirir. Buna göre tefekkürde işleyiş biçimimizin şekilsel geçerliliğinden emin olmak için başka bir şeye ihtiyacımız yoktur. Aynı şekilde birinci sentez eyleminde, temel sentezde (Ben ile Ben-Değil'in sentezinde), gelecekteki tüm olası sentezler için bir içerik ortaya koymuş olduk ve bu taraftan da başka bir şeye ihtiyacımız kalmadı. Bilim öğretisi alanına ait olacak her şeyin, bu temel sentezden çıkarak geliştirilebilmesi gerekir.

Fakat buradan bir şey geliştirilebilecekse, bu sentez aracılığıyla birleştirilen kavramların, şimdiye kadar ortaya konmamış olan başkalarını da içermesi gerekir; bizim görevimiz de, bunları bulmaktır. Bu esnada şu şekilde hareket edilir. § 3'e göre tüm sentetik kavramlar, karşıtların birleştirilmesi aracılığıyla ortaya çıkar. Demek ki ilk önce, ortaya konan kavramların (burada karşılıklı olarak birbirini belirler şekilde koyutlandıkları ölçüde Ben ve Ben-Değil'in) bu gibi karşıt özelliklerini bulmak gerekir; bu

da tefekkür aracılığıyla olur! Ki bu da, ruhumuzun istemli bir eylemidir. Bulmak'tan bahsettim, öyleyse bunların zaten mevcut olduğu ve ilk önce tefekkürümüz aracılığıyla yapılmasının veya uydurulmasının (ki zaten tefekkür bunu beceremez) gerekmediği varsayılır yani Ben'in kökeninde zorunlu olan bir antitez eylemi varsayılır.

Tefekkürün şu antitez eylemi ortaya koyması gerekir ve bu anlamda da öncelikle analitiktir. Belli bir kavramın = A içerdiği karşıt özellikleri, tefekkür aracılığıyla karşıt olarak apaçık bilince yükseltmesi, yani A kavramını analiz etmesi gerekir. Ama burada özellikle tefekkürümüzün, ona henüz verili olmayan, aksine ilk önce analiz aracılığıyla bulunması gereken bir kavramı analiz ettiğini kaydetmek gerektir; analiz edilen kavram, analizin tamamlanmasına kadar = X'tir. Şimdi şu soru ortaya çıkar: Bilinmeyen bir kavram nasıl analiz edilebilir?

Bir sentez eylemi olmaksızın, analiz imkânıyla varsayılan hiçbir analiz eylemi mümkün değildir, ne belli bir antitez eylemi, ne de bunun belli sentez eylemi. (§ 3.) Bunların ikisi içten birleşmiştir, bir ve aynı eylemdir ve sadece tefekkürde ayırt edilir. Dolayısıyla antitezden sentez çıkarsanabilir; bu iki karşıtın içinde birleştirildiği üçüncü şey de aynı şekilde ortaya konabilir: Tefekkürün bir ürünü olarak değil, onun bir bulgusu olarak ama Ben'in kökeninde sentetik olan o davranışının bir ürünü olarak; bu ise, bir davranış olarak, deneysel bilince ulaşmak zorunda değildir, tıpkı şimdiye kadar ortaya konmuş olan davranışlar gibi. Yani şu andan itibaren yalnızca sentetik davranışlarla karşılaşacağız ama bunlar, birinciler gibi doğrudan koşulsuz eylemler değildir. Fakat tümdengelimimiz aracılığıyla, bunların birer eylem olduğu, Ben'in bir eylemi olduğu kanıtlanır. Çünkü içinden çıkarak geliştirildikleri ve tek ve aynı şeyi oluşturdukları ilk sentez ne kadar kesin olarak bir eylemse, bunlar da o kadar kesin olarak bir eylemdir ve bu birinci eylem de, Ben'in kendi kendini koyutlamasını sağlayan en yüksek edimi ne kadar kesinse, o kadar kesin bir eylemdir. Ortaya konan bu eylemler sentez eylemleridir fakat bunları ortaya koyan tefekkür, analitiktir.

Ancak bir analizin mümkün olması için tefekkür tarafından varsayılan antitezler, daha önceden gelmiş gibi, yani kanıtlanacak olan sentetik kavramların olasılığı onlara bağlıymış gibi düşünülmelidir. Fakat sentez olmadan antitez de mümkün değildir. Dolayısıyla daha yüksek bir sentez, sanki çoktan olmuş biri varsayılır; ilk işimiz, bunu bulmak ve belli olarak ortaya koymak olmalıdır. Gerçi aslında bunun daha yukarıdaki §'ta ortaya konmuş olması gerekir. Fakat bilimin yepyeni bir bölümüne geçildiğinden dolayı, bu sırada çok özel bir şeyi anımsamanın gerekeceği ortaya çıkabilir.

A. Analiz Edilecek Sentez Önermesinin Belirlenimi

Hem Ben hem de Ben-Değil, ikisi de Ben aracılığıyla ve Ben'in içinde, birbiri aracılığıyla karşılıklı olarak kısıtlanabilir olarak koyutlanmıştır yani birinin gerçekliği, diğerinin gerçekliğini ortadan kaldırır ve bunun tam tersi de doğrudur. (§ 3.)

Bu önermede şu ikisi vardır:

1) Ben, Ben-Değil'i, Ben aracılığıyla kısıtlanmış olarak koyutlar. Gelecekte bilimimizin pratik kısmında büyük bir rol oynayacak olan bu önerme, en azından göründüğü kadarıyla, şimdilik hiç işe yaramayacaktır. Çünkü şimdiye kadar Ben-Değil, hiçtir; bir gerçekliği yoktur ve dolayısıyla onun içinde Ben'in sahip olmadığı bir gerçekliğin nasıl ortadan kaldırılabileceğini, hiç olduğu için nasıl kısıtlanabileceğini düşünmek mümkün değildir. Öyleyse bu önerme, en azından Ben-Değil'e herhangi bir şekilde gerçeklik katılana kadar tamamen kullanışsız olacaktır. Bu önermeyi içeren önerme şöyledir: Ben ve Ben-Değil karşılıklı olarak birbirini kısıtlar önermesi gerçi koyutlanmıştır ama şimdi ortaya konmuş olan önermenin de bunun aracılığıyla koyutlanıp koyutlanmadığı ve bunun içinde bulunup bulunmadığı, tamamen sorunludur. Ben salt ve yalnızca Ben-Değil'in açısından da kısıtlanabilir, tıpkı onu kendisinin kısıtladığı gibi; o zaman kısıtlama ilk önce Ben'den

gelmiştir. Belki de Ben-Değil Ben'in kendisini değil, sadece Ben'in kısıtlamasını kısıtlamaktadır; o zaman yukarıdaki önerme, Ben-Değil'e mutlak bir gerçeklik ithaf edilmesine gerek kalmaksızın ve yukarıda sorunlu olarak ortaya konan önerme bunun içinde bulunmaksızın, yine hakiki ve doğru olur.

2) O önermenin içinde şu da bulunur: Ben kendi kendisini, Ben-Değil tarafından kısıtlanmış olarak koyutlar. Bu önerme işe yarayabilir ve kesin olarak kabul edilmelidir çünkü yukarıda koyutlanmış olan önermelerden çıkarsanabilir

Ben öncelikle mutlak, sonra da kısıtlanabilen, bir niceliği olabilen gerçeklik olarak, bir de Ben-Değil tarafından kısıtlanabilir olarak koyutlanmıştır. Fakat bütün bunlar Ben tarafından koyutlanmıştır ve önermemizin emareleri de bunlardır. (Görülecektir ki,

1) Son önerme, bilim öğretisinin teorik kısmını temellendirmektedir; ancak sentetik bir sunumda başka türlü olamayacağı üzere, bunun tamamlanmasından sonra.

2) Şimdiye kadar sorunlu olan birinci önerme, bilimin pratik kısmını temellendirecektir. Ama bunun kendisi sorunlu olduğu için, böyle bir pratik kısmın olasılığı da aynı şekilde sorunlu olacaktır. Buradan da,

3) Tefekkürün neden teorik kısımdan yola çıkması gerektiği ortaya çıkacaktır; bu dikkate alınmaksızın, bu süreçte, teorik yetinin pratik olanı değil, aksine pratik yetinin teorik olanı mümkün kıldığı, (yani kendi başına aklın salt pratik olduğu ve ancak kanunlarının, onu kısıtlayan bir Ben-Değil üzerinde uygulanması sırasında teorik hale geldiği) görülecektir. Akıl pratiktir çünkü pratik temel ilkenin düşünebilirliği, teorik temel ilkenin düşünülebilirliğini temel alır. Fakat düşünülebilirlikten, tefekkürde bahsedilecektir.

4) Buradan da, bilim kuramının bizim burada yaptığımız gibi teorik ve pratik kısımlara bölünmesinin salt sorunlu oldu-

ğu ortaya çıkar (bu nedenle de bu işlemi sadece yolumuz düşmüşken yapmak zorunda kaldık ve henüz bilinmeyen o keskin sınır çizgisini şimdilik çizemedik). Kuramsal kısmı tamamlayıp tamamlayamayacağımızı veya düpedüz çözülemez olan bir çelişkiyle karşılaşıp karşılaşmayacağımızı henüz bilemiyoruz; kuramsal kısımdan özel bir pratik kısma sürüklenip sürüklenmeyeceğimizi de aynı ölçüde bilemeyiz.)

B. Ortaya Konulan Önermede İçerilen Karşıtların Doğrudan ve Genel Olarak Sentezi

Ben kendini Ben-Değil tarafından belirlenmiş olarak koyutlar, önermesi az önce üçüncü temel ilkeden çıkarsanmıştı; bu önerme geçerli olacaksa, o ilkenin de geçerli olması gerekir fakat bilincin birliği kesinlikle ortadan kaldırılmayacak ve Ben, Ben olmaktan çıkmayacak olduğuna göre, bu ilkenin geçerli olması gerekir. (§ 3.) Öyleyse bilincin birliği ortadan kaldırılmayacaksa, bu önermenin de kesinlikle geçerli olması gerekir.

Öyleyse ilk önce bu önermeyi analiz etmemiz, yani içinde karşıtlar bulunup bulunmadığına ve hangi karşıtların bulunduğuna bakmamız gerekir.

Ben kendini Ben-Değil tarafından belirlenmiş olarak koyutlar. Yani Ben belirlemeyecek, belirlenecektir; Ben-Değil ise belirleyecektir; Ben'in gerçekliğine sınır çizecektir. Buna göre ortaya koyduğumuz önermede öncelikle şunlar bulunur:

Ben-Değil (etkin olarak) Ben'i belirler (bu anlamda Ben pasiftir). Ben kendini mutlak etkinlik aracılığıyla koyutlar. En azından şimdiye kadar gördüğümüz kadarıyla, tüm etkinliklerin Ben'den gelmesi gerekir. Ben hem kendini hem Ben-Değil'i, ikisini de bir niceliğin içine koyutlamıştır. Fakat Ben kendini belirli olarak koyutlar demek, görünüşe göre, Ben kendini belirler demektir. Öyleyse ortaya konmuş olan önermede şu da bulunmaktadır

Ben (mutlak etkinlik aracılığıyla) kendi kendini belirler.

İlk başta bu iki önermenin her birinin kendi kendisiyle çelişip çelişmediğini, bir iç çelişki içerip içermediğini, yani kendi ken-

dini ortadan kaldırıp kaldırmadığını tamamen soyutluyoruz. Fakat bu ikisinin karşılıklı olarak birbiriyle çeliştiği, Ben pasif olacaksa etkin olamayacağı ve tam tersi, hemen akla yatar.

(Etkinlik ve pasiflik kavramları, henüz karşıt olarak çıkarsanıp geliştirilmemiştir ama bu kavramlardan başka karşıt bir şeyin çıkarsanmasına da gerek yoktur; bu sözcükler burada yalnızca söyleneni anlaşılır kılmak için kullanılmıştır. Geliştirilen önermelerin birinde olumsuzlananın diğerinde olumlandığı ve tam tersi apaçıktır; böyle bir şey de herhalde bir çelişkidir.)

Tek ve aynı önermenin içinde içerilen iki önerme, birbiriyle çelişir, birbirini ortadan kaldırır; bunları içeren önermeyse kendi kendini ortadan kaldırır. Yukarıda ortaya konan önermenin hali de böyledir. Yani kendi kendini ortadan kaldırır.

Fakat bilincin birliği ortadan kaldırılmayacaksa, bunun da kendi kendini ortadan kaldırmaması gerekir: Öyleyse gösterilen karşıtları birleştirmenin bir yolunu aramalıyız (yani yukarıda söylenenlere göre, tefekkür işlemimizde bunlar için zoraki bir birleşme noktası uydurmamız gerekmez çünkü bilincin birliği ve onu ortadan kaldırmakla tehdit eden önerme koyutlanmış olduğu için, bu birleşme noktasının da bilincimizin içinde bulunması gerekir, bizim de onu sadece tefekkür aracılığıyla aramamız gerekir. Böylece gerçekten ortada olan bir sentez kavramını = X analiz ettik ve bu analiz aracılığıyla bulunan karşıtlardan, bilinmeyen X'in nasıl bir kavram olduğunu çıkarmalıyız).

Ödevimizin çözümüne geçiyoruz.

Bir önermede olumlanan, diğerinde olumsuzlanır. Öyleyse hem birbirini ortadan kaldıran hem de ortadan kaldırmayan, aksine birleştirilmesi gereken, gerçeklik ve değillemedir, bu ise (§3) kısıtlama veya belirleme aracılığıyla olur.

Ben kendi kendini belirler denildiğinde, Ben'e gerçekliğin mutlak bütünlüğü atfedilir. Ben kendini sadece gerçeklik olarak belirleyebilir çünkü doğrudan gerçekliğin ta kendisi olarak koyutlanmıştır (§ 1). Ve içinde hiçbir değilleme koyutlanmamıştır. Yine de kendi kendisi aracılığıyla belirlenmiş olmalıdır; bu ise

kendi içinde bir gerçekliği ortadan kaldırdığı anlamına gelmez çünkü o zaman doğrudan kendi kendisiyle çelişkiye düşerdi; aksine bu demektir ki: Ben gerçekliği ve bunun aracılığıyla da kendi kendini belirler. Tüm gerçekliği mutlak bir birim olarak koyutlar. Bu gerçekliğin dışında başka bir gerçeklik yoktur. Bu gerçeklik Ben'in içine konmuştur. Öyleyse gerçeklik belirli olduğu ölçüde, Ben de belirlidir.

Bunun Ben'in mutlak bir eylemi olduğunu belirtmek gerekir; bu, Ben'in kendi kendini bir nicelik olarak koyutladığı § 3'te görülen ve burada sonuçlarından dolayı kesin ve açık olarak ortaya konması gereken eylemin aynıdır.

Ben-Değil, Ben'in karşıtıdır ve nasıl ki Ben'in içinde gerçeklik varsa, bunun içinde de değilleme vardır. Ben'in içine gerçekliğin mutlak bütünlüğü konmuşsa, Ben-Değil'in içine de değillemenin mutlak bütünlüğünün konması zorunludur; değillemenin kendisi de mutlak üstünlük olarak koyutlanmalıdır.

Bu ikisi, Ben'in içindeki gerçekliğin mutlak bütünlüğü ile, Ben-Değil'in içindeki değillemenin mutlak bütünlüğü, belirlenim aracılığıyla birleştirilecektir. Buna göre Ben kısmen kendi kendini belirler, kısmen de belirlenir.

Fakat bu ikisinin bir ve aynı şey olarak düşünülmesi gerekir yani Ben hangi açıdan belirleniyorsa, öyle kendini belirlemelidir ve hangi açıdan kendi kendini belirliyorsa, öyle belirlenmelidir.

Ben belirleniyor demek, içinde bir gerçeklik ortadan kaldırılıyor demektir. Buna göre Ben kendi içinde gerçekliğin mutlak bütünlüğünün sadece bir kısmını koyutluyorsa, böylelikle kendi içinde o bütünlüğün geri kalan kısmını da ortadan kaldırır ve karşı koyma (§ 2) ve niteliğin kendi kendine eşitliği sayesinde gerçekliğin, ortadan kaldırılan gerçekliğe eşit bir kısmını, Ben-Değil'in içine koyar (§ 3). Bir derece daima bir derecedir, ister gerçekliğin, isterse değillemenin derecesi olsun. (Örneğin gerçekliğin bütünlüğü 10 eşit parçaya bölünüp, bunun 5'i Ben'e konulursa, o zaman değillemenin 5 parçası mecburen Ben'e konulmuş olur.)

Ben değillemenin ne kadar parçasını kendi içine koyarsa, gerçekliğin o kadar parçasını da Ben-Değil'e koyar; karşıtının içindeki bu gerçeklik de onun içindeki gerçekliği ortadan kaldırır. (Örneğin Ben'in içine değillemenin 5 parçası konursa, gerçekliğin 5 parçası da Ben-Değil'in içine konur.)

Buna göre Ben, Ben-Değil'in içine gerçeklik koyduğu ölçüde, kendi içine değilleme koyar ve Ben-Değil'in içine değilleme koyduğu ölçüde, kendi içine de gerçeklik koyar; dolayısıyla belirlendiği ölçüde, kendini, kendini belirleyici şekilde koyutlar; kendi kendini belirlediği ölçüde de, belirlenen olarak: yukarıda verilmiş olduğu ölçüde görev, böylece çözümlenmiştir.

(Verilmiş olduğu ölçüde, diyorum çünkü nasıl olup da Ben'in kendi içine değilleme veya Ben-Değil'in içine gerçeklik koyabildiği sorusu hâlâ yanıtlanmamıştır; bu sorular yanıtlanmadığı sürece de neredeyse hiçbir şey olmamış demektir. Hiç kimsenin bizim çözümümüzü görünüşteki hiçliğinden ve yetersizliğinden dolayı uygunsuz bulmaması için bunlar anımsatılmaktadır.)

Az önce yeni bir sentez yapmıştık. Bunun içinde ortaya konan kavram, daha yüksek tür kavramı olan Belirlenimin içinde bulunmaktadır çünkü bunun aracılığıyla nicelik koyutlanmaktadır. Ama bu gerçekten başka bir kavram ve onun aracılığıyla nitelenen sentez de gerçekten yeni bir sentez olacaksa, bunun doğrudan belirlenim kavramından farkı, bu iki kavramın ayrışmasının temeli gösterilebilmelidir. Doğrudan Belirlenim ile salt nicelik tespit edilir; bunun nasıl ve ne şekilde yapıldığı araştırılmaz: bizim şimdi ortaya koyduğumuz sentetik kavramlaysa bir şeyin niceliği, onun karşıtınınki aracılığıyla koyutlanır ve tam tersi. Ben'in gerçekliği veya değillemesinin belirlenimi aracılığıyla, Ben-Değil'in değillemesi veya gerçekliği de belirlenmiş olur; ve tam tersi. Bu karşıtların hangisinden yola çıkarsam çıkayım, her seferinde bir belirleme eylemi aracılığıyla aynı zamanda diğerini de belirlemiş olurum. Bu daha belirli olan belirlenime, (karşılıklı etkileşime benzer olarak) karşılıklı belirlenim demek yakışır. Bu, Kant'ın ilişki dediği şeyin aynıdır.

C. Karşıt Önermelerin Birincisinde Bulunan Karşıtların Karşılıklı Belirlenimi Aracılığıyla Sentez

Karşılıklı belirlenim aracılığıyla sentez sayesinde, asıl zorluğun çözümü için hiçbir önemli kazanım sağlanmadığı yakında görülecektir. Fakat yöntem için ayağımızın yere sağlam basması sağlanmıştır.

§'ın başında ortaya konan temel ilkelerin içinde, burada birleştirilmesi gereken tüm karşıtlar bulunuyorsa; ki yöntem hakkında yukarıda sunulan anımsatmaya göre bunların içinde bulunmaları gerekir: Ayrıca genel olarak karşılıklı belirlenim kavramı aracılığıyla birleştirilebildilerse; zaten birleştirilmiş olan genel ilkelerin içinde bulunan karşıtların zorunlu olarak zaten karşılıklı belirlenim aracılığıyla dolaylı olarak birleştirilmiş olmaları gerekir. Öyleyse bu kavramı, az önce doğrudan belirlenim kavramını ele aldığımız şekilde ele almalıyız. Bunu kendimiz belirlemiş, yani bir şeyin niceliğinin, onun karşıtı tarafından belirlenmesi gerektiği koşulunu ekleyerek, kapsamının alanını daraltmıştık; böylece de karşılıklı belirlenim kavramını elde etmiştik. Az önce sunulan kanıta göre, şu andan itibaren bu kavramın kendisini daha yakından belirlememiz, yani alanını özel olarak konulan bir koşulla daraltmamız gerekir; böylece de daha yüksekteki karşılıklı belirlenim kavramı altında içerilen sentetik kavramlar elde ederiz.

Bu sayede bu kavramları keskin sınır çizgileriyle belirleyecek duruma geliriz, böylece de bunları birbirine karıştırma ve birinin sahasından diğerinin sahasına kayma olasılığı tamamen ortadan kaldırılmış olur. Her hata, keskin bir belirlenimin eksikliği sayesinde anında keşfedilir.

Ben-Değil, Ben'i belirlemelidir, yani bunun içindeki gerçekliği ortadan kaldırmalıdır. Fakat bu sadece, Ben'in içinde ortadan kaldıracağı gerçeklik kısmına kendi içinde sahip olması koşulu altında mümkündür. Yani Ben-Değil kendi içinde gerçekliğe sahiptir.

Fakat tüm gerçeklik Ben'in içine konmuştur, Ben-Değil ise Ben'in karşıtıdır; dolayısıyla bunun içinde herhangi bir gerçek-

lik değil, yalnızca değilleme konmuştur. Ben-Değil olan her şey, değillemedir; dolayısıyla kendi içinde hiçbir gerçekliğe sahip değildir.

Bu iki önerme karşılıklı olarak birbirini ortadan kaldırır. Her ikisi de, Ben, Ben-Değil'i belirler önermesinin içinde bulunmaktadır. Öyleyse bu önerme kendi kendini ortadan kaldırır.

Fakat bu önerme, az önce ortaya konmuş olan temel ilkenin içinde bulunmaktadır; bu ise bilincin birliği önermesinde; bu ortadan kaldırılırsa, onun içinde bulunduğu temel ilke de, bunun içinde bulunduğu bilincin birliği de ortadan kaldırılır. Öyleyse kendi kendini ortadan kaldıramaz, bilakis içinde bulunan karşıtların birleştirilmesi gerekir.

1) Bu çelişki, karşılıklı belirlenim kavramıyla hemen çözülmüş olmaz. Gerçekliğin mutlak bütününü bölünebilir olarak, yani çoğaltılıp azaltılabilen bir bütün olarak koyutlarsak (ki bunu yapma yetkisi henüz çıkarsanmamıştır); o zaman bunun bazı kısımlarını keyfi olarak çıkarabiliriz ve bunları bu koşul altında zorunlu olarak Ben-Değil'in içine koymamız gerekir; karşılıklı belirlenim kavramı sayesinde bu kadarı kazanılmış olur. Ama Ben'in gerçekliğinden bazı kısımları çıkarmayı nasıl başaracağız? Bu soruya henüz temas edilmemiştir ama tefekkür, bir yerde gerçekliği ortadan kaldırdıysa, karşılıklı belirlenim kanununa göre, birinin içinde ortadan kaldırılan gerçekliğin, karşıtının içine konmasını buyurur, bunun tam tersi de doğrudur. Fakat böyle bir karşılıklı belirlenimi yapma hakkını ona veren veya onu buna zorlayan nedir?

   Daha kesin olarak açıklayalım! Ben'in içine doğrudan gerçeklik konmuştur. Üçüncü temel ilkede ve biraz önce, Ben-Değil kesin olarak bir nicelik olarak koyutlanmıştır fakat her nicelik bir şeydir, dolayısıyla da bir gerçekliktir. Buna göre Ben-Değil bir değilleme, yani sanki gerçek bir değilleme (negatif bir birim) olmalıdır.

   Şimdi salt ilişki kavramına göre, bu iki karşıtın hangisine gerçeklik, hangisine değilleme yükleneceği tamamen önem-

sizdir. Bu, bu iki tefekkür nesnesinin hangisinden yola çıkıldığına bağlıdır. Tüm nitelikleri tamamen soyutlayıp yalnızca niceliği gören matematiğin durumu gerçekten böyledir. İleri doğru atılan adımları mı, yoksa geri doğru atılan adımları mı olumlu bir birim olarak adlandırmak istemem, tamamen önemsizdir; önemli olan yalnızca, birincilerin mi yoksa ikincilerin mi toplamını nihai sonuç olarak ortaya koymak istediğimdir. Bilim kuramında durum budur. Ben'de değilleme olan, Ben-Değil'de gerçeklik olur ve tam tersi; karşılıklı belirlenim kavramı bu kadarını şart koşar, daha fazlasını değil. Ama bunu Ben'de gerçeklik mi, değilleme mi olarak adlandırmak istemem, tamamen benim keyfime bırakılmıştır: Söz konusu olan salt göreli[7] bir gerçekliktir.

Öyleyse gerçeklik kavramının içinde, işte bu karşılıklı belirlenim kavramının meydana getirdiği bir çift anlamlılık kendini göstermektedir. Bu çift anlamlılığı ortadan kaldırmak mümkün olmazsa, bilincin birliği ortadan kalkacaktır: Ben gerçekliktir, Ben-Değil de aynı şekilde gerçekliktir ve bu ikisi artık karşıt değildir, öyleyse Ben = Ben değildir, aksine Ben = Ben-Değil'dir.

2) Gösterilen bu çelişki tatminkâr biçimde çözülecekse, her şeyden önce bunun arkasında saklanabildiği ve sadece görünüşte bir çelişki gibi görünebildiği o çift anlamlılığın ortadan kaldırılması gerekir.

Her gerçekliğin kaynağı Ben'dir. Gerçeklik kavramı ilk olarak Ben aracılığıyla ve Ben'le verilmiştir. Fakat Ben, kendini koyutladığı için vardır ve var olduğu için kendini koyutlar. Öyleyse kendini koyutlamak ile var olmak bir ve aynı şeydir. Ancak kendini koyutlama ve doğrudan eylem kavra-

7 Gündelik dilde göreceli sözcüğünün daima doğru, daima salt niceliksel olarak farklı olan ama başka bir şey açısından ayırt edilemeyen şeyler için kullanılması; buna rağmen bu sözcüğün kökeninde yatan ilişki sözcüğüneyse belli bir kavramın bağlanmış olmaması ilginçtir.

mı da yine bir ve aynı şeydir. Yani her gerçeklik eylemdedir ve eylemde olan her şey gerçekliktir. Eylem (salt göreli olmanın aksine) olumlu gerçekliktir.

(Eylem kavramını burada tamamen saf olarak düşünmek çok gereklidir. Ben'in kendi kendisi tarafından mutlak olarak koyutlanmasının içinde bulunmayan hiçbir şey, ben varım önermesinin içinde doğrudan bulunmayan hiçbir şey, bu kavramla nitelenemez. Öyleyse sadece tüm zaman koşullarının değil, aynı zamanda tüm eylem nesnelerinin de soyutlanması gerektiği açıktır. Ben'in kendi varlığını koyutlama eylemi, herhangi bir nesneye değil, kendi kendisine dayanır. Ben ancak kendi kendini tasavvur ettiğinde, bir nesne haline gelir. Hayal gücü bu ikinci özelliği, nesne olma özelliğini, saf eylem kavramına karıştırmamakta güçlük çeker: Fakat hiç olmazda böyle bir karışıklıktan çıkabilecek her şeyin sonuçlarını soyutlayabilmek için, bu yanılmaya karşı uyarılmış olmak yeterlidir.)

3) Ben belirli olmalıdır, yani içindeki gerçeklik ya da bu kavramın az önce belirlendiği üzere, eylem, ortadan kaldırılmış olmalıdır. Dolayısıyla içinde eylemin karşıtı koyutlanmıştır. Eylemin karşıtı ise katlanmaktır. Katlanmak olumlu değillemedir, bu ölçüde de salt göreli olumsuzlamanın karşıtıdır.

(Katlanma sözcüğünün daha az yan anlamı olsa iyi olurdu.[8] Burada acı çekme duyumunun düşünülmemesi gerektiğini anımsatmak gereksiz olmalı. Ama tüm zaman koşullarını, ayrıca şimdiye kadar karşıtının içinde katlanmaya neden olan eylemleri soyutlamak gerektiğini anımsatmak gerekebilir. Katlanmak, az önce ortaya konan salt eylem kavramının salt değillemesidir; üstelik de niceliksel bir değillemedir çünkü kendisi de nicelikseldir çünkü eylemin salt değillemesinden, bunun niceliği de soyutlandığında = 0, sükûnet olurdu.

8 Almanca'daki *"Leiden"* sözcüğü, eylemsiz olarak katlanmak, maruz kalmak, sineye çekmek, acı çekmek anlamlarına da gelir. (Çev.)

Ben'in içinde, doğrudan: Ben varım'ın içinde bulunmayan her şey, yani doğrudan Ben'in kendini koyutlaması aracılığıyla koyutlanmış olmayan her şey, onun için bir katlanmadır (düpedüz bir duygudur)."

4) Ben katlanma durumundayken, gerçekliğin mutlak bütünlüğü korunacaksa, o zaman karşılıklı belirlenim kanunu sayesinde, aynı ölçüde bir etkinlik Ben-Değil'e de mecburen aktarılmalıdır.

   Böylece de yukarıdaki çelişki çözülmüş olur. Ben-Değil, olduğu haliyle, kendi başına gerçekliğe sahip değildir ama Ben katlandığı ölçüde gerçekliğe sahip olur; karşılıklı belirlenim kanunu sayesinde. En azından şimdiye kadar idrak ettiğimiz kadarıyla, Ben-Değil, Ben için sadece, Ben'in etkilendiği ölçüde gerçekliğe sahiptir ve Ben'in etkilenmesi koşulu haricinde hiçbir gerçekliğe sahip değildir, önermesi, sonuçları açısından çok önemlidir.

5) Şimdi çıkarsanmış olan sentetik kavram, daha yüksek olan karşılıklı belirlenim kavramının içinde içerilmiştir çünkü bunun içinde Bir'in, Ben-Değil'in niceliği, karşıtının, yani Ben'in niceliği aracılığıyla belirlenir. Fakat bu kavram özelde bundan da farklıdır. Çünkü karşılıklı belirlenim kavramında, bu iki karşıttan hangisine gerçekliğin, hangisine değillemenin atfedildiği tamamen önemsizdi. Salt nicelik olarak sadece nicelik belirlenmiştir, başka bir şey değil. Şimdiki sentezdeyse bunların birbirine karıştırılması önemsiz değildir; aksine bu karşıtlığın iki öğesinden hangisine değilleme değil gerçeklik, hangisine gerçeklik değil değilleme atfedildiği aracılığıyla belirlenir. Buna göre şimdiki sentez aracılığıyla eylem koyutlanmış olur, üstelik de Bir'in içinde ne kadar etkinlik koyutlanırsa, karşıtının içinde de o kadar katlanma koyutlanır ve tam tersi.

   Bu senteze, etkililik (nedensellik) sentezi de denir. Etkinliğin atfedildiği ve bu ölçüde de katlanmanın atfedilmediği

şeye, neden (ilk gerçeklik, doğrudan koyutlanmış olumlu gerçeklik) denir: Etkinliğin değil, katlanmanın atfedildiği şeye de etkilenen (sonuç, yani başka bir şeye bağımlı olan, ilk gerçeklik olmayan şey) denir. Etkilenene asla etki denmemelidir.

(Az önce çıkarsanmış olan etkililik kavramında, deneysel zaman koşulları tamamen soyutlanmalıdır; zaten onu bunlar olmadan da gayet iyi düşünmek mümkündür. Kısmen zaman henüz çıkarsanmamıştır ve burada bu kavramdan faydalanmaya hakkımız yoktur; kısmen de etkiyi, olduğu gibi, yani belli bir etkide etkili olduğu ölçüde, etkilenen karşısında zamansal olarak daha önce geliyormuş gibi düşünmek kesinlikle doğru değildir, ki zamanı gelince bu şematik olarak da görülecektir. Neden ile sonucu, sentetik birlik sayesinde Bir ve aynı şey olarak düşünmek gerekir. Olduğu gibi neden değil, etkililiğe atfedilen töz, daha sonra görülecek olan gerekçelerle, zamansal olarak etkiden önce gelir. Fakat bu dikkate alındığında, üzerinde etki edilen töz de, zamansal olarak, içinde etkili olunandan önce gelir.)

D. Karşı Karşıya Konan Önermelerden İkincisinin İçerdiği Karşıtlıkların Karşılıklı Belirlenimi Aracılığıyla Sentez

Temel ilkemizde içerildiği şekilde ortaya konan ikinci önerme: "Ben, kendini belirli olarak koyutlar", yani kendini belirler önermesi, kendisi de karşıtlıklar içerir ve kendi kendini ortadan kaldırır. Fakat dolaylı olarak bilincin birliği de ortadan kaldırılmış olmaksızın kendi kendini ortadan kaldıramayacağından dolayı, yeni bir sentezle bunun içindeki karşıtları birleştirmemiz gerekir.

a. Ben kendini belirler; belirleyendir, dolayısıyla da etkindir.

b. Ben kendini belirler; yani belirlenendir, dolayısıyla da katlanıcı durumundadır.

Öyleyse Ben aynı eylem içinde aynı anda hem etkindir hem de katlanandır; ona aynı anda hem gerçeklik hem de değilleme atfedilir, bu ise kuşkusuz bir çelişkidir.

Bu çelişki karşılıklı belirlenim kavramıyla çözülecektir ancak yukarıdaki önermelerin yerine şunları düşünmek mümkün olsa, tamamen çözülmüş olurdu: Ben etkinliği aracılığıyla katlanmasını belirler ya da katlanması aracılığıyla etkinliğini. O zaman Ben tek ve aynı durumda aynı anda hem etkin, hem katlanan durumunda olurdu: Yalnız şu soruyu sormak gerekir: Yukarıdaki önerme düşünülebilir mi ve nasıl düşünülebilir?

Doğrudan her türlü belirlenimin (her ölçmenin) mümkün olması için, bir ölçek belirlenmiş olmalıdır. Bu ölçekse, Ben'in kendisinden başka bir şey olamaz çünkü ilk olarak doğrudan koyutlanmış olan sadece Ben'dir.

Fakat Ben'in içine gerçeklik koyutlanır. Dolayısıyla da Ben, Gerçekliğin mutlak bütünlüğü (dolayısıyla da tüm birimleri içeren ve hepsi için bir ölçek olabilen bir nicelik olarak) koyutlanmış olmalıdır; üstelik de ilk başta ve doğrudan; az önce sorunlu olduğu ortaya konan sentez mümkün olursa, çelişki de tatminkâr şekilde çözülebilir. Öyleyse:

1) Ben doğrudan, hiçbir gerekçesi olmaksızın ve hiçbir olası koşul altında bulunmayan gerçekliğin mutlak bütünlüğünü, bir nicelik olarak koyutlar ve bu doğrudan koyutlama gücünün üzerinde daha büyüğü mümkün değildir; ayrıca gerçekliğin bu mutlak maksimumunu kendi içinde koyutlar. Ben'in içinde koyutlanmış olan her şey, gerçekliktir ve var olan her gerçeklik, Ben'in içinde koyutlanmıştır (§ 1). Fakat Ben'in içindeki bu gerçeklik, bir niceliktir; üstelik de doğrudan koyutlanmış olan bir nicelik (§ 3).

2) Bir gerçeklik eksikliğinin (bir katlanmanın) niceliği, doğrudan koyutlanmış olan bu ölçek aracılığıyla ölçülmelidir. Fakat bir eksiklik, hiçtir; eksik olan, hiçliktir.[9] Dolayısıyla da bu sadece, gerçekliğin geri kalanı belirlenerek belirlenebilir. Yani, Ben sadece gerçekliğinin kısıtlı niceliğini belirleyebilir; bunun

9 Var olmayanı algılamak mümkün değildir. [İkinci baskıya ek]

belirlenmesiyle de aynı zamanda değillemenin niceliği de belirlenmiş olur (karşılıklı belirlenim kavramı sayesinde).

(Burada şimdilik değillemenin, Ben'in içindeki kendinde gerçekliğin karşıtı olarak belirlenmesini tamamen soyutluyoruz: Dikkatimizi yalnızca gerçekliğin niceliğinin belirlenmesine veriyoruz, bu ise bütünden daha küçüktür.)

3) Bütüne eşit olmayan bir nicelikteki gerçeklik, kendisi de Değillemedir, yani bütünün değillemesidir. Kısıtlı bir nicelik olarak bütünün karşıtıdır; her karşıt ise, karşıtı olduğu şeyin değillemesidir. Her belirli nicelik, Bütün-Değil'dir.

4) Fakat böyle bir nicelik bütünün karşıtı olacaksa, dolayısıyla da (sentez ve antitez kurallarına göre) onunla karşılaştırılabilecekse, bu ikisi arasında bir ilişki temeli bulunmalıdır; bu ise bölünebilirlik kavramıdır (§ 3). Mutlak bütünün içinde bölüm yoktur fakat bütün, bölümlerle karşılaştırılabilir ve onlardan ayırt edilebilir: Bu sayede de yukarıdaki çelişki tatmin edici biçimde çözülebilir.

5) Bunu gayet açık olarak görmek için, gerçeklik kavramı hakkında düşünelim. Gerçeklik kavramı, etkinlik kavramına eşittir. Her gerçeklik, Ben'in içine konmuştur, yani: Her etkinlik de Ben'in içine konmuştur ve tam tersine; Ben'in içindeki her şey gerçekliktir, yani: Ben sadece etkindir; etkin olduğu sürece salt Ben'dir; etkin olmadığı sürece de, Ben-Değil'dir.

Her katlanma, etkin-olmamadır. Öyleyse katlanmayı, etkinlikle ilişki kurmadan belirlemek mümkün değildir.

Bu da, etkinlik aracılığıyla, bir karşılıklı belirlenim sayesinde, bir katlanmayı belirleme görevimize karşılık gelir.

6) Katlanma, etkinlikle bir ilişki temeline sahip olma koşulu haricinde, bir etkinlikle ilişkilendirilemez. Bu ise, gerçeklikle değillemenin genel ilişki temelinden, yani nicelik temelinden başka biri olamaz. Katlanma, nicelik aracılığıyla etkinlikle ilişkilendirilebilir, yani: Katlanmak, bir miktar etkinliktir.

7) Bir miktar etkinliği düşünebilmek için, etkinliğin bir ölçeğine, yani (yukarıda gerçekliğin mutlak bütünü olarak adlandırılan) doğrudan etkinliğe sahip olmak gerekir. Ölçek, bu miktardır.

8) Her etkinlik doğrudan Ben'in içine konmuşsa, etkinliğin bir miktarının koyutlanması, bunun azaltılmasıdır; böyle bir miktar da, etkinliğin tamamı olmadığı sürece, bir katlanmadır; kendi başına bir etkinlik olmasa bile.

9) Öyleyse etkinliğin bir miktarının koyutlanması aracılığıyla, doğrudan etkinlik olduğu ölçüde değil, etkinliğin tamamı olduğu ölçüde etkinliğin karşısına konması aracılığıyla, bir katlanma koyutlanmış olur; yani o etkinlik miktarı, kendisi de bir katlanma olarak koyutlanmış ve bu şekilde belirlenmiş olur.

(Belirlenmiş olur, diyorum. Her katlanma, etkinliğin değillemesidir; bir miktar etkinlik aracılığıyla, etkinliğin bütünü değillenmiş olur. Bu olduğu ölçüde de, bu miktar katlanmanın alanına girer. Bu doğrudan etkinlik olarak görülürse, katlanmanın alanına girmez, aksine buradan dışlanmış olur.)

10) Şimdi aynı anda hem gerçeklik, hem değilleme, hem etkinlik, hem katlanma olan bir X gösterilmiştir.

a. X, Ben-Değil ile ilişkilendirildiği ölçüde, bir etkinliktir çünkü Ben'in içinde, koyutlayan ve davranışta bulunan Ben'in içinde koyutlanmıştır.

b. X, davranışın bütünüyle ilişkilendirildiği ölçüde, katlanmadır. Doğrudan bir davranış değildir, aksine belirli bir davranıştır: Davranışın alanında bulunan özel bir davranış biçimidir.

(Bir daire = A çizelim, o zaman bunun içinde kalan tüm yüzey = X, bunun dışında kalan sonsuz mekânın içindeki sonsuz yüzeyin karşıtıdır. A çemberinin içinde bir daire = B daha çizelim, o zaman bunun içinde kalan yüzey = Y, öncelikle A çemberinin içinde kalmıştır ve aynı zamanda bununla

beraber, A'nın dışında kalan sonsuz yüzeyin karşıtıdır; bu ölçüde de X yüzeyine tamamen eşittir. Fakat B'nin içinde kapalı olarak görüldüğünde, dışarıda kalan sonsuz yüzeyin, dolayısıyla da X yüzeyinin kendi içinde bulunmayan bölümünün karşıtıdır. Yani Y mekânı kendi kendinin karşıtıdır çünkü ya X yüzeyinin bir parçasıdır ya da kendi başına var olan Y yüzeyidir.)

Bir örnek:[10] Düşünüyorum, öncelikle bir etkinlik ifadesidir; Ben, düşünür, bu ölçüde de davranır halde koyutlanmıştır. Bu ayrıca bir değilleme, kısıtlama, katlanma ifadesidir çünkü düşünmek varlığın özel bir belirlenimidir: Bu kavramın içinde, varlığın tüm diğer biçimleri dışlanmıştır. Öyleyse düşünme kavramı kendi kendinin karşıtıdır; düşünülen bir nesneyle ilişkilendirildiğinde bir etkinliği niteler: Doğrudan varlıkla ilişkilendirildiğindeyse bir katlanmayı niteler çünkü düşünmek mümkün olacaksa, varlığın kısıtlanması gerekir.

Ben'in her olası yüklemi, onun bir kısıtlanmasını niteler. Ben öznesi, doğrudan etkin veya var olandır. Yüklem (örneğin tasavvur ediyorum, çabalıyorum vs.) aracılığıyla bu etkinlik, kısıtlı bir alana kapatılır. (Bunun nasıl ve ne sayede olduğu burada henüz söz konusu değildir.)

11) Şimdi Ben'in etkinliği aracılığıyla ve sayesinde katlanmasını nasıl belirlediği ve aynı anda hem etkin hem katlanır halde olabildiği tamamen görülebilir. Ben kendini, gerçekliklerinin mutlak bütünü içinde bulunan tüm alanların içinden, mutlak anlıklık aracılığıyla belli bir alanda koyutlayabildiği ve salt bu mutlak koyutlamayı tefekkür ettiği, bu alanın sınırlarınıysa soyutladığı ölçüde belirleyicidir.

12) Ortaya konan çelişkinin çözülmesini sağlayan, Ben'in kökeninde sentetik olan davranışını ve bunun aracılığıyla da henüz daha kesin olarak araştırmamız gereken yeni bir sentetik kavramı bulmuş olduk.

10 [İkinci baskıya ek.]

Bu kavram, daha önceki etkililik kavramı gibi, daha yakından belirlenmiş olan karşılıklı belirlenimdir ve bu belirlenimi diğeriyle ve ikisini kendi aralarında karşılaştırarak, iki kavramı da en mükemmel olarak idrak edeceğiz.

Belirlenim kurallarına göre: a) bu kavramların ikisi de karşılıklı belirlenime eşit, b) buna karşıt, c) buna karşıt oldukları ölçüde birbirine eşit, d) birbirine karşıt olmalıdır.

a. Karşılıklı belirlenimin içinde olduğu gibi, bu ikisinin içinde de, etkinlik katlanmakla ya da gerçeklik değillemeyle (ki zaten bu da odur) ve tam tersi belirlendiği ölçüde, bunlar karşılıklı belirlenime eşittir.

b. İkisi de onun karşıtıdır. Çünkü karşılıklı belirlenimde sadece bir değiş tokuş koyutlanır ama belirlenmez. Gerçeklikten değillemeye mi, yoksa bundan diğerine mi geçilmek istendiği tamamen serbest bırakılmıştır. Son olarak çıkarsanmış olan son iki sentezde, değiş tokuşun düzeni saptanmış ve belirlenmiştir.

c. Bu ikisinde de düzenin sabitlenmiş olması açısından, bunlar birbirine eşittir.

d. Değiş tokuşun düzeni açısından bu ikisi birbirine zıttır. Nedensellik kavramında etkinlik katlanmayla; az önce çıkarsanan kavramdaysa katlanma etkinlikle belirlenir.

13) Ben'e tüm gerçekliklerin bütününü, doğrudan belirlenmiş tamamını kapsar şekilde bakıldığında, bir tözdür. Bu bütünün doğrudan belirlenmemiş bir alanına ne ölçüde koyutlandığı (bu alanın nasıl ve ne aracılığıyla belirlendiği şimdilik araştırılmamıştır), bu ölçüde ilinekseldir ya da onun için bir ilinektir. Tüm bütünün içinde bu özel alanı çıkaran sınır, tözü töz yapan şeydir. Töz ile ilinek arasındaki ayrım temelidir. Bu alan bütünün içindedir; dolayısıyla ilinek, tözün içinde ve kapsamındadır: Bu alan tüm bütünün bir kısmını çıkarır; dolayısıyla ilinek, töz değildir.

14) Bir ilinek ile ilişki halinde olmayan bir töz düşünülemez çünkü Ben ancak mutlak bütünün içine olası alanların koyutlanması sayesinde bir töz olur; gerçeklikler ancak olası ilinekler aracılığıyla oluşur; yoksa tüm gerçeklik doğrudan Bir olurdu. Ben'in gerçeklikleri, onun davranış biçimleridir: Tüm davranış biçimleri (var olma şekilleri) onun içinde koyutlandığı ölçüde, Ben bir tözdür.

Töz olmadan hiçbir ilinek düşünülemez çünkü bir şeyin belli bir gerçekliği olduğunu fark etmek için, onu doğrudan gerçeklikle ilişkilendirmem gerekir. Töz genel olarak düşünüldüğünde tüm değiş tokuşlardır: İlinek ise değiş tokuş yapan başka bir şeyle değiş tokuş yapan belli bir şeydir.

İlk başta tek bir töz vardır; Ben. Tüm olası ilinekler, yani tüm olası gerçeklikler, bu tek tözün içinde koyutlanmıştır. Nasıl olup da tek bir tözün herhangi bir özelliği aynı olan birkaç ilineğin, birlikte kavrandığını ve kendilerinin de töz olarak düşünülebildiğini, bunların ilinekleri kendi aralarında, eşitliğin yanında meydana gelen, özelliklerinin farklılığı aracılığıyla belirlendiğini, zamanı gelince göreceğiz.

Not: Kısmen Ben'in kendi kendini bir töz ve ilinek olarak ayırt etmesini ve karşılaştırmasını sağlayan etkinliği, kısmen de Ben'in bu eylemi yapmasına yol açan şey araştırılmamış ve tamamen karanlıkta kalmıştır; ilk sentezden dolayı tahmin edebildiğimiz kadarıyla, bunlardan ikincisi, herhalde Ben-Değil'in bir etkisi olabilir.

Öyleyse her sentezde olduğu gibi, her şey ortada doğru olarak birleşmiş ve bağlanmıştır, en dıştaki iki uç haricinde. Bu not bize, bilim öğretisinin görevini yeni bir açıdan göstermektedir. Karşıtların arasına orta halkalar koymaya sürekli devam edecektir ama bu sayede çelişki tamamen çözülmüş olmaz, aksine sadece ertelenmiş olur. Daha yakından araştırıldığında, tamamen birleşmedikleri ortaya çıkan birleşik halkaların arasına yeni bir orta halka sokulacak olursa, son olarak gösterilmiş olan çelişki nihayet ortadan kalkar ama bunu çözmek için yine karşıt olan

ve yeniden birleştirilmesi gereken yeni nihai noktaların varsayılması gerekir.

Tüm diğer görevleri kendi altında içeren asıl, en yüksek görev şudur: İkisi birbirine tamamen zıt olması gerektiği halde, nasıl olup da Ben, Ben-değil üzerinde ya da Ben-Değil Ben üzerinde dolaysız etkili olabilir? Bu ikisinin arasına, üzerinde ikisinin de etkili olduğu herhangi bir X sokulursa, böylece bunlar aynı zamanda dolaylı olarak birbiri üzerinde de etkili olur. Fakat bu X'in içinde, Ben ve Ben-Değil'in dolaysız olarak buluştuğu herhangi bir noktanın bulunması gerektiği hemen keşfedilir. Bunu önlemek için bunların arasına, keskin bir sınır yerine yeni bir orta halka = Y sokulur. Fakat bunun içinde de yine, X'in içinde olduğu gibi, iki zıddın dolaysız olarak temas ettiği bir noktanın bulunması gerektiği ortaya çıkar. Filozofun icat etmediği, sadece gösterdiği, aklın mutlak bir fetvası olmazsa bu bu şekilde sonsuza dek devam eder Ben-Değil ile Ben hiçbir şekilde birleştirilemediğine göre, Ben-Değil diye bir şey yoktur şeklinde bir yargıyla, düğüm çözülemese bile, kesilmiş olur.

Konuya başka bir açıdan da bakılabilir. Ben, Ben-Değil tarafından kısıtlandığı ölçüde sonludur; fakat kendi başına, mutlak etkinliği aracılığıyla koyutlandığı haliyle sonsuzdur. İçindeki bu iki şey, sonluluk ve sonsuzluk birleştirilmelidir. Fakat böyle bir birleşme imkânsızdır. Bu çatışma, sonlunun sonsuz tarafından sınırlanmasının ara buluculuğu sayesinde uzun süre yatıştırılmış olur. Ama sonunda aranan birleşmenin tamamen imkânsız olduğu görüldüğünde, doğrudan sonluluğun ortadan kaldırılması gerekir; tüm engeller ortadan kalkmalı, geriye yalnızca, tek ve her şey olarak sonsuz Ben kalmalıdır.

Sürekli bir A mekânında, m noktasında aydınlık, n noktasında da karanlık ise, mekân düzenli olduğuna, yani m ile n arasında bir boşluk olmadığına göre, bu iki nokta arasında herhangi bir yerde, hem aydınlık hem de karanlık olan bir o noktasının bulunması gerekir, ki bu bir çelişkidir. Bu ikisinin arasına bir orta halka koyalım, örneğin alaca karanlık. Bu da p'den q'ya

kadar uzansın, o zaman alaca karanlık p'de aydınlıkla, q'da ise karanlıkla sınırdaş olacaktır. Ama böylece çelişki tatminkâr şekilde çözülmüş olmaz, sadece ertelenmesi sağlanmış olur. Alaca karanlık, aydınlığın karanlıkla karışımıdır. Ancak sadece p'nin aynı anda hem aydınlık hem de alaca karanlık olması sayesinde ve alaca karanlığın sadece aynı zamanda karanlık olması ile aydınlıktan farklı olması yani aynı anda aydınlık ve karanlık olması sayesinde, aydınlığın ışığı karanlıkla p'de sınırdaş olabilir. Aynı şey q noktasında da olur. Öyleyse bu çelişkiyi, aydınlık ve karanlık hiç de karşıt değildir, aksine sadece derece olarak farklıdır, demekten başka türlü çözmek mümkün değildir. Karanlık sadece çok az miktarda aydınlıktır. Aynı şey Ben ile Ben-Değil için de geçerlidir.

E. Ortaya Konan İki Karşılıklı Belirlenim Türünün Arasında Meydana Gelen Karşıtlığın Sentetik Olarak Birleştirilmesi

Yola çıktığımız temel önerme, Ben kendini Ben-Değil tarafından belirlenmiş olarak koyutlar idi; bilincin birliğini de aynı anda ortadan kaldırmaksızın bunu ortadan kaldırmak mümkün olmamıştı. Fakat bunun içinde çözmemiz gereken çelişkiler vardı. İlk başta, "Ben nasıl olup da aynı anda hem belirler hem de belirlenir?" sorusu ortaya çıkmış; bu soru şöyle yanıtlanmıştı: belirlemek ve belirlenmek karşılıklı belirlenim kavramı aracılığıyla tek ve aynı şeydir; öyleyse Ben kendi içinde belli miktarda bir Değilleme koyutlayarak, aynı anda Ben-Değil'in içinde belli bir miktarda gerçeklik de koyutlamış olur ve tam tersi. Geriye şu soru kalır: Gerçekliği nereye koymalıdır, Ben'e mi, yoksa Ben-Değil'e mi; bu da etkililik kavramı aracılığıyla şöyle yanıtlanmıştı: Değilleme ya da katlanma Ben'e ve doğrudan karşılıklı belirlenim kuralına göre, aynı miktarda gerçeklik veya etkinlik de Ben-Değil'e konmalıdır. Ama "Ben'in içine nasıl bir katlanma konulabilir?" diye sormaya devam edilmiş ve buna da tözsellik kavramı aracılığıyla yanıt verilmişti: Ben'in içinde katlanma ve etkinlik tek ve aynı şeydir çünkü katlanma sadece etkinliğin daha az bir miktarıdır.

Fakat bu yanıtlar aracılığıyla bir döngüye takıldık. Eğer Ben kendi içine daha küçük bir etkinlik derecesi koyuyorsa, böylece kendi içine bir katlanma ve Ben-Değil'in içine de bir etkinlik koymuş olur. Fakat Ben düpedüz kendi içine daha düşük bir derecede etkinlik koyma kabiliyetine sahip olamaz çünkü tözsellik kavramına göre, tüm etkinliği kendi içine koyar ve kendi içine etkinlikten başka bir şey koymaz. Dolayısıyla Ben'in içine daha düşük derecede bir etkinlik konmasından önce, Ben-Değil'in içine bir etkinlik konması gerekir; Ben bunun daha küçük bir kısmını kendi içine koymadan önce, ilk önce gerçekten Ben'in etkinliğinin bir kısmını imha etmesi gerekir. Ama bu da mümkün değildir çünkü etkililik kavramı sayesinde Ben-Değil'e bir etkinlik atfedilebilmesinin şartı, Ben'in içine bir katlanma konmasıdır.

Söz konusu olan ana konuyu, şimdilik pek kitabına uygun bir biçimde olmasa da, daha net olarak açıklayalım. Zaman kavramının bilindiğini varsaymama izin verilsin. Salt etkililik kavramına göre birinci vaka olarak, Ben'in kısıtlanmasının sadece ve yalnızca Ben-Değil'in etkinliğinden geldiğini koyutlayalım. A zaman anında Ben-Değil'in Ben'in üzerinde etkili olmadığını düşünelim, o zaman tüm gerçeklik Ben'in içindedir ve hiç değilleme yoktur; dolayısıyla da yukarıdakilerin aksine, Ben-Değil'in içine gerçeklik konmamıştır. Ardından B zaman anında Ben-Değil'in 3 etkinlik derecesiyle Ben üzerinde etkili olduğunu düşünelim, o zaman karşılıklı belirlenim kavramı sayesinde Ben'in içinde 3 gerçeklik derecesi ortadan kaldırılmış olur ve bunun yerine 3 derece değilleme konur. Ama bu esnada Ben salt katlanma tutumu göstermez; bu değilleme dereceleri nihayetinde onun içine konmuştur ama bunlar salt konmuştur, Ben ile Ben-Değil'i bu etki içinde gözlemleyen ve karşılıklı belirlenim kuralına göre yargılayan, Ben'in dışındaki herhangi bir zekâ sahibi varlık için konmuştur, Ben'in kendisi için değil. Bunun için, Ben'in A anındaki durumuyla B anındakini karşılaştırması ve bu iki andaki etkinlik miktarlarını ayırt edebilmesi gerekirdi: Bunun nasıl mümkün olduğu henüz gösterilmemiştir. Ancak varsayılan

vakada Ben kısıtlanmış olur ama kısıtlandığının bilincinde değildir. İlkemizin ifadesiyle söylemek gerekirse, Ben belirli olmakla beraber; kendini belirli olarak koyutlamaz, aksine kendi dışındaki herhangi bir varlık onu belirli olarak koyutlayabilir.

Ya da ikinci bir vaka olarak salt tözsellik kavramına göre, Ben'in doğrudan ve Ben-Değil'in tüm etkilerinden bağımsız olarak, kendi içine keyfiyen azaltılmış bir miktarda gerçeklik koyma kabiliyetine sahip olduğunu varsayalım; bu, aşkıncı idealizmin, örneğin bu türden bir idealizm olan önceden dengelenmiş uyum kuramının varsayımıdır. Bu varsayımın daha ilk mutlak temel ilkeyle çeliştiği, burada tamamen soyutlanmaktadır. Ona bu azalmış miktarı mutlak bütünle kıyaslama ve onu ölçme kabiliyetini de verelim. Bu varsayım altında Ben'in A anında 2 derece, B anındaysa 3 derece daha az etkinlikte olduğunu koyutlayalım; böylece Ben'in bu iki anda kendini nasıl kısıtladığı anlaşılabilir, üstelik B anında, A anına göre daha fazla kısıtlı olduğu yargısına varabilir ama bu kısıtlamanın, Ben-Değil'deki bir şey ile, bunun nedeni olarak nasıl ilişkili olabildiğini idrak edemez. Ben daha ziyade kendi kendini bunun nedeni olarak görmek zorunda kalır. Bizim önermemizin ifadesiyle: Ben o zaman kendini belirli olarak koyutlar ama Ben-Değil tarafından belirli değildir. (Ancak idealist, bir Ben-Değil ile bu ilişkiyi kurma yetkisini yadsır ve bu ölçüde tutarlıdır ama ilişki kurma olgusunu yadsıyamaz ve bunu yadsımak şimdilik kimsenin aklına gelmemiştir. Ama o zaman kabul ettiği bu olguyu, bu yetkiden soyutlanmış olarak, hiç olmazsa açıklaması gerekir. Fakat bu varsayımıyla bunu başaramaz ve dolayısıyla felsefesi eksiktir. Hatta önceden kurulu uyum kuramında olduğu gibi, buna ek olarak şeylerin bizim dışımızda da var olduğunu varsayacak olursa, üstüne üstlük tutarsız olur.)

Öyleyse ayrı ayrı kullanıldığında bu iki sentez, açıklamaları gereken şeyi açıklamaz ve yukarıda kınanmış olan çelişki kalır: Ben kendini belirli olarak koyutlarsa, Ben-Değil aracılığıyla belirlenmez; Ben-Değil aracılığıyla belirlenirse de, kendini belirli olarak koyutlamaz.

I.

Şimdi bu çelişkiyi tamamen belirli olarak ortaya koyuyoruz.

Ben, Ben-Değil'in içine bir etkinlik koymaksızın, kendi içine bir katlanma koyamaz fakat kendi içine bir katlanma koymaksızın, Ben-Değil'in içine bir etkinlik koyamaz: Biri olmadan diğerini yapamaz; doğrudan hiçbirini yapamaz, öyleyse ikisini de yapamaz. Öyleyse

1) Ben ne Ben-Değil'in içine etkinlik koyduğu sürece kendi içine katlanma koymaz; kendi içine katlanma koyduğu sürece Ben-Değil'in içine etkinlik de koymaz: Hiçbir şey koymaz (yadsınan koşul değil, koşullanandır, buna dikkat edilmelidir; olduğu gibi karşılıklı belirlenim kuralından değil, bunun mevcut vaka üzerindeki uygulamasından faydalanılır). Az önce kanıtlandığı üzere.

2) Fakat Ben kendi içine katlanma ve bu ölçüde de Ben-Değil'in içine etkinlik koymalıdır ve tam tersi: yukarıda doğrudan koyutlanmış olan önermelerden yapılan çıkarıma göre.

II.

İkinci önermede iddia edilen, birinci önermede yadsınır.

Öyleyse bu ikisi Değilleme ile Gerçeklik gibi bir ilişki içindedir. Fakat değilleme ile gerçeklik, nicelikle birleştirilir. İki önerme de geçerli olmalıdır ama ikisi de sadece kısmen geçerli olmalıdır. Bunları şu şekilde düşünmek gerekir:

1) Ben, Ben-Değil'in içine etkinlik koyduğu ölçüde, kısmen kendi içine katlanma koyar ama Ben-Değil'in içine etkinlik koyduğu ölçüde kısmen kendi içine katlanma koymaz ve tam tersi.

2) Ben sadece Ben'in içine etkinlik koyduğu ölçüde Ben-Değil'in içine kısmen katlanma koyar ve Ben'in içine etkinlik koyduğu ölçüde Ben-Değil'in içine kısmen katlanma koymaz. (Ortaya konduğu üzere bu şu anlama gelir: Ben'in içine konan

bir etkinliğin karşısına Ben-Değil'in içinde bir katlanma konmamıştır ve Ben-Değil'in içine konan bir etkinliğin karşısına Ben'in içine bir katlanma konmamıştır. Bu türden bir etkinliği, onu daha yakından tanıyana kadar, şimdilik bağımsız bir etkinlik olarak adlandırmak istiyoruz.)

III.

Fakat Ben ve Ben-Değil'in içindeki böylesi bir bağımsız etkinlik, şimdi karşılıklı belirlenim kanunu aracılığıyla daha yakından belirlenmiş olan karşılıklı koyma kanunlarıyla çelişir; öyleyse özellikle de şimdiki araştırmamızda hâkim olan karşılıklı belirlenim kavramıyla da çelişir.

Karşılıklı belirlenim kavramına göre Ben'in içindeki tüm etkinlikler, Ben-Değil'in içinde bir katlanmayı belirler ve tam tersi. Ama şimdi şu önerme ortaya konmuştur:

Ben'in içindeki belli bir etkinlik, Ben-Değil'in içinde hiçbir katlanmayı belirlemez ve Ben-Değil'in içindeki belli bir etkinlik, Ben'in içinde hiçbir katlanmayı belirlemez:

Bunun yukarıdakilerle ilişkisi, değilleme ile gerçekliğinki gibidir. Öyleyse bu ikisi belirlenim ile birleştirilmelidir, yani bu ikisi sadece kısmen geçerli olabilir.

Yukarıda çelişkiye düşen önerme, karşılıklı belirlenim önermesidir. Bu sadece kısmen geçerli olmalıdır, yani kendi belirlemesiyle, geçerliliği bir kural aracılığıyla belli bir kapsamla kısıtlanmalıdır.

Ya da başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Ben ile Ben-Değil'in bağımsız etkinliği sadece belli bir anlamda bağımsızdır. Bu birazdan netleşecektir. Çünkü:

IV.

Yukarıdakilere göre, Ben'in içinde, Ben-Değil'deki bir katlanmayı belirleyen ve bunun tarafından belirlenen bir etkinlik olmalıdır ve tam tersi, Ben-Değil'in içinde, Ben'in içinde bir katlanmayı belirleyen ve bunun tarafından belirlenen bir etkinlik olmalıdır.

Bu katlanma ve etkinlik üzerinde karşılıklı belirlenim kavramı uygulanabilir.

Aynı zamanda görünen çelişkiyi çözebilmek için, az önce koyutlandığı üzere her ikisinde, diğerinin bir katlanması tarafından belirlenmeyen bir etkinlik olmalıdır

Bu iki önerme yan yana geçerli olabilmelidir; öyleyse sentetik bir kavram aracılığıyla, tek ve aynı eylemin içinde birleşmiş gibi düşünülebilmelidir. Fakat bu kavram, karşılıklı belirlenim kavramından başkası olamaz. Bu ikisinin içinde birleştirildiği önerme, şu olacaktır:

Karşılıklı yapma ve katlanma aracılığıyla (karşılıklı etkileşim aracılığıyla birbirini belirleyen yapma ve katlanma aracılığıyla), bağımsız etkinlik, bağımsız etkinlik aracılığıyla da tam tersine karşılıklı yapma ve katlanma belirlenir.

Bu önerme geçerli kalacak olursa, şu da netleşmiş olur:

1) Ben'in bağımsız etkinliğiyle, Ben-Değil'inkinin birbirini hangi anlamda belirlediği ve hangi anlamda belirlemediği. Bunlar birbirini dolaysız olarak belirlemez ama değiş tokuş halinde bulunan yapma ve katlanmaları aracılığıyla dolaylı olarak birbirini belirlerler.

2) Karşılıklı belirlenim önermesinin aynı anda hem geçerli olabildiği hem de gerçersiz olabildiği. Bu önerme, değiş tokuş ve bağımsız etkinlik üzerinde uygulanabilir ama kendi başına bağımsız etkinlik ve bağımsız etkinlik üzerinde uygulanamaz. Değiş tokuş ve bağımsız etkinlik buna tabidir ama bağımsız etkinlikle kendi başına bağımsız etkinlik tabi değildir.

Şimdi yukarıda ortaya konmuş olan önermenin anlamı üzerinde düşünelim.

İçinde üç şey vardır:

1) Karşılıklı yapma ve katlanma aracılığıyla bağımsız bir etkinlik belirlenir.

2) Bağımsız bir etkinlik aracılığıyla karşılıklı yapma ve katlanma belirlenir.

3) Bu ikisi karşılıklı olarak birbiri aracılığıyla belirlenir ve karşılıklı yapma ve katlanmadan, bağımsız etkinliğe mi, yoksa tam tersi bağımsız etkinlikten karşılıklı yapma ve katlanmaya mı geçildiği önemli değildir.

I.

İlk önermeye ilişkin olarak öncelikle, bağımsız bir etkinliğin karşılıklı bir yapma aracılığıyla belirlenmesinin ne demek olduğunu araştırmamız gerekir; sonra bunu mevcut vakalar üzerinde uygulayacağız.

1) Karşılıklı yapma ve katlanma aracılığıyla doğrudan bağımsız bir etkinlik belirlenir. Bu bize, karşılıklı belirlenim kavramını kendimiz belirlemekten, yani bunun geçerlilik kapsamını bir kuralla kısıtlamaktan kaçınmış olduğumuzu anımsatır. Fakat belirlemek, gerekçenin gösterilmesiyle yapılır. Bu önermenin uygulama gerekçesinin bildirilmesiyle, bu aynı zamanda kısıtlanmış olur.

Çünkü karşılıklı belirlenim önermesine göre dolaysız olarak, birinin içine bir etkinliğin konmasıyla, onun karşıtının içine katlanma konmuş olur ve bunun tam tersi de geçerlidir. Şimdi, karşı koyma önermesinden, eğer bir katlanma konacaksa, bunun etkin olanın karşıtına konması gerektiği kesinleşmiş olur ama neden bir katlanmanın konması gerektiği ve birine etkinliğin konmasının yetmediği, yani neden bir karşılıklı belirlenim olması gerektiği sorusu, böylece yanıtlanmış olmaz. Katlanma ve etkinlik olduğu gibi karşıttır ama eğer dolaysız olarak etkinlik aracılığıyla katlanma ve tam tersi, koyutlanacaksa, bunların belirlenim önermesine göre üçüncü bir = X'te de aynı olması gerekir (ki bu üçüncü, katlanmadan etkinliğe ve tam tersine geçişi mümkün kılarken, bilincin birliğini kesintiye uğratmamış ve dediğim gibi bunun içinde bir

boşluk oluşmamıştır). Bu üçüncü, değiş tokuş içindeki yapma ve katlanma arasındaki ilişki gerekçesidir (§ 3). Bu ilişki gerekçesi karşılıklı belirlenime bağımlı değildir, aksine belirlenim ona bağımlıdır; ilişki gerekçesi bu belirlenim aracılığıyla mümkün olmaz, ama bu belirlenim onun aracılığıyla mümkün olur. Öyleyse bu gerekçe gerçi karşılıklı belirlenim aracılığıyla düşüncede koyutlanır ama bu karşılıklı belirlenimden ve onun aracılığıyla karşılıklı değiş tokuş edilenden bağımsız olarak.

Ayrıca bu gerekçe düşüncede değiş tokuş aracılığıyla belirlenir, yani karşılıklı belirlenim koyutlandığında, bu gerekçe de karşılıklı belirlenimin alanını kapsayan alanın içine konur; sanki bu gerekçe aracılığıyla karşılıklı belirlenimin dairesinin etrafına daha büyük bir daire çizilmiş gibi olur, bu gerekçeyi bu sayede korumak için. Yukarıdakilerden netleştiği ama burada tefekkür amacıyla anımsatılması gerektiği üzere, gerekçe belirlenimin alanını tamamen doldurur, karşılıklı belirlenim ise sadece kısmen.

Bu gerekçe bir gerçekliktir ya da eğer karşılıklı belirlenim bir eylem olarak düşünülüyorsa, bir etkinliktir. Böylece karşılıklı belirlenim bağımsız bir etkinlik olarak belirlenir.

(Aynı şekilde yukarıdakilerden, tüm karşılıklı belirlenimlerin gerekçesinin, gerçekliğin mutlak bütünlüğü olduğu da bilinmektedir. Bunların asla ortadan kaldırılmaması gerekir ve bu yüzden de birinin içinde ortadan kaldırılan şeyin aynı miktarının, onun karşıtının içine konması gerekir.)

2) Bu genel önermeyi, onun kapsadığı ve şu anda ortaya çıkan vakalar üzerinde uygulayalım.

a. Karşılıklı etkililik kavramı aracılığıyla, Ben'in bir katlanması dolayısıyla Ben-Değil'in bir etkinliği koyutlanır. Bu gösterilmiş olan karşılıklı değiş tokuş türlerinden biridir: Bunun aracılığıyla bağımsız bir etkinlik koyutlanmış ve belirlenmiş olur.

Karşılıklı belirlenim, katlanmadan çıkar. Katlanma koyutlanmıştır; katlanma aracılığıyla ve sayesinde etkinlik koyutlanmıştır. Katlanma Ben'in içine konmuştur. Eğer bu katlanmanın karşısına bir etkinlik konacaksa, bunun Ben'in karşıtının içine, Ben-Değil'in içine konması gerektiği, karşılıklı belirlenim kavramında tamamen temellendirilmiştir. Bu geçişte de bağlayan bir halka olmalıdır ve vardır da. Bilindiği gibi bu, hem Ben'de hem de Ben-Değil'de, katlanmada ve etkinlikte kendi kendine eşit olan niceliktir. İlişki gerekçesi budur ve buna ideal gerekçe dememiz de uygun olur. Yani Ben'deki katlanma, Ben-Değil'deki etkinliğin ideal gerekçesidir. Şimdi sınanmış olan işlem, karşılıklı belirlenim kuralı aracılığıyla tamamen haklı çıkmıştır.

Daha zor bir soru daha vardır: Burada karşılıklı belirlenim kuralı uygulanmalı mıdır ve neden uygulanmalıdır! Etkinliğin Ben-Değil'e konduğu, hiç çekinmeden kabul edilir ama o halde neden bir etkinlik konur ki? Bu soru yine karşılıklı belirlenim önermesiyle değil, daha yüksek olan gerekçe önermesiyle yanıtlanacaktır.

Ben'in içine bir katlanma konmuştur, yani etkinliğinin bir miktarı ortadan kaldırılmıştır.

Bu katlanma ya da etkinliğindeki bu azalmanın bir gerekçesi olmalıdır çünkü ortadan kaldırılan şey, bir miktar olmalıdır fakat her miktar, başka bir miktar aracılığıyla belirlenir; belirlenim önermesine göre bunun sayesinde ne daha küçük, ne daha büyük, aksine tam olarak bu miktardır (§ 3).

Bu azalmanın gerekçesi, Bende yatamaz çünkü Ben içine katlanma değil, sadece etkinlik koyar; kendini var olmayan olarak değil, yalnızca var olan olarak koyutlar (§ 1). Bunun gerekçesi Ben'de değildir; bu önerme, Ben'e ait olmayanın, Ben-Değil'e ait olduğunu söyleyen karşılıklı koyma sayesinde, şu önermeyle aynı geçerliliğe sahiptir: Azalmanın gerekçesi, Ben-Değil'de yatar.

Burada söz konusu olan artık salt nicelik değil, aksine niteliktir; katlanma, varlık halinde olduğu ölçüde Ben'in özünün karşısına konur ve bunun nedeni sadece bu ölçüde Ben'in içine konamamış, aksine Ben-Değil'in içine konması gerekmiştir. Katlanma gerçekliğin karşısına konmuş olan nitelik olarak. (Salt daha az miktarda bir etkinlik olarak değil: bakınız bu §'taki B.) Fakat bir niteliğin gerekçesine, gerçek-gerekçe denir. Ben-Değil'in değiş tokuştan bağımsız olan, bunun mümkün olması için zaten varsayılmış olan bir etkinliği, katlanmanın gerçek-gerekçesidir. Yani yukarıdaki değiş tokuş aracılığıyla, Ben-Değil'in değiş tokuştan bağımsız olan, onun tarafından varsayılmış olan bir etkinliği koyutlanır.

(Kısmen burada, sistemin tamamını rahatça görebilmemizi sağlayan açık bir noktaya vardığımız için; kısmen de dogmatik realizmi kısa bir süreliğine bile olsa onay vermemek için, bir kez daha açıkça ifade ediyoruz ki, Ben-Değil'in içindeki bir gerçek-gerekçe çıkarımı, Ben'deki katlanmanın niteliksel bir şey olmasını temel alır (fakat salt etkililik önermesi üzerinde düşünülürken bunun varsayılması gerekir); buna göre bu çıkarım, bu varsayımın geçerli olduğundan daha uzun süre geçerli olmamalıdır. İkinci değiş tokuş kavramını, tözselliği araştırırken görülecektir ki bunun hakkında düşünülürken katlanma, niteliksel bir şey olarak değil, salt niceliksel bir şey olarak düşünülebilir, etkinliğin salt azalması olarak; buna göre bu düşüncede, gerekçe kaybolunca, gerekçelendirilen de kaybolur ve Ben-Değil tekrar salt ideal bir gerekçe olur. Kısacası tasavvurun açıklamaları, yani tüm spekülatif felsefe, Ben-Değil'in tasavvurun nedeni, tasavvurun da bunun etkisi olarak koyutlandığından yola çıkar; böylece Ben-Değil, her şeyin gerçek-gerekçesidir; düpedüz vardır çünkü vardır ve neyse odur (Spinoza'nın Kader'i); Ben onun salt bir ilineğidir ve bir töz değildir; işte dogmatik bir gerçekçilik, en yüksek olası soyutlamanın, Ben-Değil'in yokluğunu varsayan bir sistem olan ve nihai gerekçeyi ortaya koymadığı için, tamamen temelsiz olan maddi Spinozacılığa ulaşıyoruz. Tam tersine

tasavvurun açıklaması, Ben'in bu açıklamanın tözü, açıklamanınsa onun ilineği olduğundan yola çıkarsa, Ben-Değil onun gerçek gerekçesi değil, sadece ideal gerekçesidir: Yani tasavvurun dışında bir gerçekliği yoktur; bir töz, tek başına var olan, doğrudan koyutlanmış bir şey değildir; aksine sadece Ben'in bir ilineğidir. Bu sistemde, Ben'deki gerçekliğin kısıtlanması için (bir tasavvurun ortaya çıkmasını sağlayan duygu için) bir gerekçe belirtmek mümkün olamaz. Burada bunun araştırılması tamamen kesilmiştir. Böyle bir sistem dogmatik bir realizm olmakla birlikte, en yüksek soyutlamayı gerçekleştirmiş ve dolayısıyla mükemmel olarak temellendirilmiştir. Fakat tam değildir çünkü açıklanması gereken her şeyi açıklamaz. Öyleyse realizm ile idealizmin çatıştığı konu, tasavvurun açıklaması için hangi yola başvurulacağıdır. Bilim öğretimizin kuramsal kısmında bu sorunun tamamen yanıtlanmadan kalacağı görülecektir, yani şu şekilde yanıtlanır: Her iki yol da doğrudur; insan belli bir koşul altında bir yoldan, tam tersi koşul altında da diğer yoldan gitmeye mecbur kalır; böylece de insan aklı, yani sonlu akıl, kendi kendisiyle çelişkiye düşürülür ve bir döngüye kapılır. Bunu gösteren bir sistem, Kant'ın en tutarlı ve mükemmel olarak kurduğu eleştirel idealizmdir. Kuramsal bilim öğretisinde mümkün olmasa bile, aklın bu kendi kendisiyle çatışmasının çözülmesi gerekir: Ben'in mutlak varlığından vazgeçilemeyeceğine göre de, bu çatışmanın son çözüm biçimine göre karara bağlanması gerekir, tıpkı dogmatik idealizmde olduğu gibi (tek bir farkla; bizim idealizmimiz dogmatik değil, pratiktir; neyin var olduğunu değil, neyin var olması gerektiğini belirler). Fakat bu, açıklanması gereken şeyin açıklandığı bir biçimde olmalıdır; dogmatizm işte bunu beceremiştir. Ben'in azalmış etkinliği, Ben'in kendisiyle açıklanmalıdır; bunun nihai gerekçesi, Ben'in içine konmalıdır. Bu ise, bu açıdan pratik olan Ben'in, akıllı Ben'in etkinliğini azaltan Ben-Değil'in varoluşunun gerekçesini kendi içinde barındırması gereken bir ben olarak koyutlanması aracılığıyla olur: Bu sonsuz fikir ise düşünülemez, böylece açıklanması gereken şey

açıklanmış olmaz, daha ziyade bunun açıklanamadığı ve neden açıklanamadığı gösterilir; düğüm çözülemediği gibi, sonsuzluğa kadar koyutlanır.)

Ben'in katlanmasıyla Ben-Değil'in etkinliği arasındaki değiş tokuş aracılığıyla, bu ikincinin bağımsız bir etkinliği koyutlanmıştır; bu etkinlik bu değiş tokuş aracılığıyla belirlenir, Ben'in içine konmuş olan bir katlanmayı temellendirmek için koyutlanır; yani kapsamı, bu ikincinin kapsamının uzandığı yerin ötesine uzanmaz. Ben için kendi katlanmasının ötesinde, Ben-Değil'in kökensel gerçekliği ve etkinliği diye bir şey yoktur. Ben'de katlanma yoksa, Ben-Değil'de etkinlik yoktur: Aynı şey bu etkinlikten, gerçek gerekçe olan, etkililik kavramından bağımsız bir etkinlik olarak bahsedildiğinde de geçerlidir. Kendinde şey bile sadece Ben'in içinde en azından bir katlanmanın imkânı koyutlandığı ölçüde vardır: Ancak pratik kısmında tam belirlenimini ve uygulanabilirliğini kazanan bir kanun!

b. Tözsellik kavramı aracılığıyla, Ben'in içindeki bir etkinlik sayesinde yine onun içindeki bir katlanma koyutlanır ve belirlenir. Bu ikisi değiş tokuş içinde bulunur; bunların karşılıklı belirlenimi, yukarıda ortaya konmuş olan karşılıklı belirlenimin ikinci şeklidir; bu değiş tokuş aracılığıyla, Ben'den bağımsız olan ve onun içinde bulunmayan bir etkinlik koyutlanacak ve belirlenecektir.

Katlanma ve etkinlik kendi başına birbirinin karşıtıdır; yukarıda gördüğümüz üzere, belli bir miktarda etkinliğin birinin içine konmasını sağlayan bir davranış aracılığıyla, aynı miktarda katlanma onun karşıtının içine konabilir ve tam tersi. Fakat tek bir davranış aracılığıyla etkinlik ve katlanmanın bu iki karşıtın içine değil, bunlardan tek birinin içine konması çelişkilidir.

Gerçi bu çelişki yukarıda, tözsellik kavramının tümdengelimi sırasında, kendi başına ve niteliği açısından bir etkinlikten başka bir şey olmayan katlanmanın, niceliği açısından bütünden daha az bir etkinlik olması sayesinde ortadan kaldırılmıştı; aynı

şekilde genel olarak, daha az miktarda bir mutlak bütünün nasıl ölçüleceğini ve nicelik olarak buna eşit olmaması sayesinde, daha az bir etkinlik olarak nasıl koyutlanabileceğini düşünmek mümkün olmamıştı.

İşte bu ikisinin ilişki gerekçesi, etkinliktir. Bu ikisinin hem bütünlüğü hem de bütün-değilliği, etkinliktir.

Fakat Ben-Değil'e de bir etkinlik konur, üstelik de yine bütünlüğe eşit olmayan, kısıtlı bir etkinlik. O zaman şu soru ortaya çıkar: Ben'in kısıtlı bir etkinliği, Ben-Değil'in kısıtlı bir etkinliğinden ne aracılığıyla ayırt edilecektir? Bu soru, bu koşullar altında doğrudan Ben ve Ben-Değil nasıl ayırt edilecektir sorusundan daha az bir şey değildir çünkü Ben ile Ben-Değil'in ayrım gerekçesi olan, birincinin etkin, diğerininse katlanır halde olması, ortadan kalkmıştır: (okuyucuların bu noktayı göz ardı etmemeleri rica olunur).[11]

Böyle bir ayrım mümkün değilse, talep edilen karşılıklı belirlenim de mümkün değildir: hatta çıkarsanmış olan tüm belirlenimlerden hiçbiri mümkün değildir. Ben-Değil'in etkinliği, Ben'in katlanması tarafından belirlenir; Ben'in katlanması ise, onun kendi etkinliğinin azalmasından sonra geriye kalan miktar tarafından belirlenir. Buradaysa, Ben'in etkinliğinin mutlak bütünlüğüyle bir ilişkinin mümkün olması için, azalmış olan etkinliğin Ben'in etkinliği; içinde mutlak bütünlüğün koyutlandığı aynı ben'in etkinliği olması gerektiği varsayılır. Azalmış olan etkinlik, etkinliğin bütününün karşıtıdır fakat bütünlük Ben'in içine konmuştur; öyleyse yukarıdaki karşı koyma kuralına göre, bütünlüğün karşıtının ya da azalmış etkinliğin Ben-Değil'e konması gerekir. Fakat oraya konacak olursa, mutlak bütünlükle hiçbir ilişki gerekçesiyle bağlantı kuramazdı; karşılıklı belirlenim meydana gelmez ve şimdiye kadar çıkarsanmış olan her şey ortadan kalkardı.

Öyleyse doğrudan etkinlik olarak bütünlükle ilişkilendirilemeyen azalmış etkinlik, ilişki gerekçesini teslim edebilen bir

11 (İkinci baskıya ek.)

karaktere sahip olmalıdır; bu karakter sayesinde Ben'in bir etkinliği haline gelir ve düpedüz Ben-Değil'in bir etkinliği olamaz. Fakat Ben'in, Ben-Değil'e asla atfedilemeyen bu karakteri, düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın koyutlamaktır (§ 1). Öyleyse bu azalmış etkinliğin mutlak olması gerekirdi.

Oysa mutlak ve gerekçesiz demek, (§ 3), tamamen kısıtlamasız demektir; ama Ben'in bu davranışı yine de kısıtlı olmalıdır. Buna şöyle yanıt verilir: bu salt doğrudan bir davranış olduğu ve başka bir şey olmadığı ölçüde, hiçbir gerekçeyle, hiçbir koşulla kısıtlı olmamalıdır; davranış yapılabilir, yapılmayabilir de; davranışın kendisi mutlak bir anlıklıkla yapılır. Fakat bir nesneye yönelmesi gerektiği ölçüde kısıtlıdır; (bir anlığına Ben'in bir meyli olmaksızın tefekkür aracılığıyla bir duygunun mümkün olduğu düşünülmek istenirse, Ben-Değil'in bir duygusuna rağmen) bir davranış yapılamamıştı; ama eğer bir davranılacak olursa, o zaman davranış bu nesneye yönelmelidir ve başka bir nesneye yönelemez.

Öyleyse gösterilmiş olan karşılıklı belirlenim aracılığıyla bağımsız bir etkinlik koyutlanır. Çünkü değiş tokuşta bulunan etkinliğin kendisi bağımsızdır, ama değiş tokuşta bulunduğu ölçüde değil, etkinlik olduğu ölçüde. Değiş tokuşa girdiği ölçüde, kısıtlıdır, bu ölçüde de bir katlanmadır.

Ayrıca bu bağımsız etkinlik, değiş tokuş aracılığıyla, salt tefekkürde belirlenir. Değiş tokuşu mümkün kılmak için, etkinliğin mutlak olduğunun varsayılması gerekirdi; öyleyse doğrudan mutlak bir etkinlik olarak değil, bir değiş tokuşu belirleyen mutlak bir etkinlik olarak ortaya konmuştur. (Zamanı gelince görüleceği üzere, buna imgelem gücü denir.) Fakat bu etkinlik yalnızca, bir değiş tokuşun belirlenebildiği ölçüde konmuştur; dolayısıyla kapsamı da bu değiş tokuşun kapsamı tarafından belirlenir.

II.

Bağımsız bir etkinlik aracılığıyla karşılıklı bir yapma ve katlanma belirlenir: İncelememiz gereken ikinci önerme budur.

1) İlk önce bu önermeyi açıklamamız ve anlamını önceki önermeninkinden kesin olarak ayırmamız gerekir.

Önceki önermede bir değiş tokuştan yola çıkılıyordu; bunun meydana geldiği varsayılıyordu; yani bunun salt değiş tokuş olarak şekli (birinden diğerine geçiş) değil, aksine değiş tokuş içinde bulunan öğelerin özü söz konusuydu. Bir değiş tokuş var olacaksa –ki yukarıda genel olarak bu sonuç çıkarılmıştı– değiş tokuş edilecek öğelerin de var olması gerekir. Bunlar nasıl mümkündür? Bunun gerekçesinin de bağımsız bir etkinlik olduğunu göstermiştik.

Fakat burada değiş tokuştan değil, bir değiş tokuş olarak ve salt şeklen birinden diğerine bir geçiş olarak değiş tokuşu mümkün kılan şeyden yola çıkılarak, değiş tokuşa geçilecektir. Orada özün temeli söz konusuyken, burada değiş tokuşun şeklinin temeli söz konusu olacaktır. Değiş tokuşun bu şekilsel gerekçesi de bağımsız bir etkinlik olmalıdır; işte burada bu iddiayı kanıtlayacağız.

Kendi tefekkürümüz üzerinde tefekkür edersek, değiş tokuşun şeklini özünden ayıran gerekçeyi daha belirgin olarak gösterebiliriz.

İlk durumda değiş tokuş, meydana gelir halde varsayılır; yani nasıl meydana geldiği tamamen soyutlanarak, yalnızca değiş tokuş halinde bulunan öğelerin imkânı hakkında tefekkür edilir. Mıknatıs demiri çeker; demir mıknatıs tarafından çekilir: Bu iki önerme değiş tokuş edilebilir, yani birinin yerine diğeri konabilir. Bu, varsayılan ve temellendirilmiş olduğu varsayılan bir gerçektir; dolayısıyla kimin birini diğeriyle değiş tokuş ettiği ve bir önermenin yerine diğerini koyarken nasıl hareket ettiği sorulmaz; aksine yalnızca, birbirinin yerine konabilen bu önermelerin alanında neden bu ikisinin bulunduğu sorulur. Bu ikisinin içinde, onları değiş tokuş edilebilmeye yatkın kılan bir şey olmalıdır; bu şey, yani onları değiş tokuş önermesi kılan bu öz aranacaktır.

İkinci durumda, doğrudan değiş tokuşun meydana gelişi hakkında tefekkür edilir, yani değiş tokuş edilen önermelerin kendisi tamamen soyutlanır. Artık sorulan, bu iki önermenin hangi hakla değiş tokuş edildiği değil, bilakis nasıl değiş tokuş edildiğidir. İşte o zaman, demir ile mıknatısın dışında, bu ikisini gözlemleyen, bu ikisinin kavramını bilincinde birleştiren ve birine diğerinin yükleminin karşıt yüklemini (çekmek, çekilmek) vermek zorunda kalan akıllı bir varlığın bulunması gerektiği görülür.

İlk durumda bir görünüş hakkında basit bir tefekkür vardır –gözlemcinin bir tefekkürü; ikincisinde ise tefekkür hakkında tefekkür edilir– filozofun gözlemleme biçimi üzerine bir tefekkürü.

Şimdi artık aradığımız bağımsız etkinliğin, değiş tokuşun salt özünü değil, biçimini belirlemesi gerektiği saptandığına göre; buluşsal yöntem aracılığıyla tefekkürümüzde değiş tokuştan yola çıkmamızı engelleyen bir şey yoktur, böylece araştırma önemli ölçüde kolaylaşmış olur.

2) Şimdi genel olarak açıklanmış olan önermeyi, ayrıntısıyla onun kapsamında olan durumlar üzerinde uygulayacağız.

a. Etkililiğin değiş tokuşunda, Ben'deki bir katlanma aracılığıyla Ben-Değil'de bir etkinlik koyutlanır, yani Ben'e belli bir etkinlik konmaz veya ondan bir etkinlik çekilmez ama buna karşın Ben-Değil'e konur. Değiş tokuşun salt biçimini saf hale getirmek için, hem koyutlanan şeyi, yani etkinliği hem de içine konmayan veya konan şeyleri, yani Ben ve Ben-Değil'i soyutlamamız gerekir; böylece geriye salt biçim olarak bir koymama aracılığıyla koyma ya da bir aktarma kalır. Yani etkililiğin sentezinde değiş tokuşun biçimsel karakteri, dolayısıyla da (değiş tokuşu gerçekleştiren etkin anlamda) değiş tokuş eden etkinliğin özsel karakteri budur.

Bu etkinlik, onun aracılığıyla mümkün olan ve onun tarafından gerçekleştirilen değiş tokuştan bağımsızdır ve ilk önce onun tarafından mümkün kılınmaz.

Olduğu gibi değiş tokuşun öğelerinden bağımsızdır çünkü bunlar ancak onun aracılığıyla değiş tokuş edilen birer öğe olur; onları değiş tokuş eden, bu etkinliktir. Etkinlik olmadan da kendi başlarına var olabilirler ama yalıtılmış biçimdedirler ve hiçbir karşılıklı bağlantı içinde değildirler.

Fakat her koyutlama, Ben'in karakteridir; dolayısıyla bu aktarma etkinliği, etkililik kavramı aracılığıyla bir belirlenimin olasılığı açısından, Ben'e özgüdür. Ben etkinliği Ben'den Ben-Değil'e aktarır; yani bu anlamda kendi içinde etkinliği ortadan kaldırır; yukarıdakilere göre bu demektir ki: Ben etkinliği aracılığıyla kendi içine bir katlanma koyar. Ben, Ben-Değil'e etkinlik aktarma da ne ölçüde etkinse, Ben-Değil de kendisine etkinlik aktarılırken buna katlanır durumdadır.

(Bu önermenin, hemen önceki önermenin araştırılması sırasında Ben-Değil'in tüm değiş tokuşlardan bağımsız gerçekliğinin çıkarsandığı (bakınız yukarıda 1.2.a.) ortaya konan birinci temel ilkeyle çelişki içinde olmasından şimdilik rahatsız olunmasın. Bu önerme doğru çıkarımlar aracılığıyla kanıtlanmış olan önceki önermelerden çıkar, çeliştiği diğer önerme gibi. Bu ikisini birleştiren gerekçe, zamanı gelince bizim kasten bir şey yapmamıza gerek kalmadan ortaya çıkacaktır.)

Yukarıda söylenenler gözden kaçmasın: Bu etkinlik, mümkün kıldığı değiş tokuştan bağımsızdır. Bu yüzden ilk önce bunun tarafından mümkün kılınmış olmayan başka bir değiş tokuş olabilir.

Ortaya konan önermenin katlanması gerekecek tüm kısıtlamalara rağmen, onun aracılığıyla hiç olmazsa, Ben'in katlandığı sürece bile, sırf etkin olmasa bile, aynı zamanda etkin olması gerektiği bilgisini kazandık; bunun araştırmaların tüm güçlüklerini hakkıyla ödüllendiren çok önemli bir kazanım olması kolaylıkla mümkündür.

b. Tözselliğin değiş tokuşunda, mutlak bütünlük aracılığıyla etkinliğin kısıtlı olarak koyutlanması gereklidir; yani mutlak bütünlüğün, bir sınırın dışladığı kısmı, kısıtlı etkinliğin

koyutlaması aracılığıyla koyutlanmamış olarak, bunun içinde eksik olarak koyutlanır; dolayısıyla bu değiş tokuşun salt şekilsel karakteri, bir koyutlama aracılığıyla bir koyutlamamadır. Eksik olan, mutlak bütünlüğün içine konur; kısıtlı etkinliğin içine konmaz; değiş tokuşun içine konmamış olarak koyutlanır. Doğrudan bir koyutlamadan, üstelik de yukarıda ortaya konmuş olan tözsellik kavramına göre, mutlak bütünlüğün bir koyutlamasından yola çıkılır.

Bu değiş tokuşun kendisini koyutlayan davranışın öz karakteri de aynı şekilde bir koyutlama aracılığıyla bir koyutlamama olmalıdır; üstelik de mutlak bir koyutlama. Zaten verili olarak görülen kısıtlı etkinliğin içinde koyutlanmamış-olmanın nereden geldiği ve bunu temellendiren şeyin ne olabileceği, burada tamamen soyutlanmaktadır. Kısıtlı davranış vardır, bu varsayılmaktadır, biz de bunun kendi başına ne olabileceğini sormuyoruz; yalnızca sınırsızlıkla nasıl değiş tokuş yapabildiğini soruyoruz.

Her koyutlama, özellikle de mutlak koyutlama, Ben'e atfedilir: Mevcut değiş tokuşun kendisini koyutlayan davranış, mutlak koyutlamadan yola çıkar; yani Ben'in bir davranışıdır.

Ben'in bu davranışı veya etkinliği, onun aracılığıyla koyutlanan değiş tokuştan tamamen bağımsızdır. Kendisi doğrudan değiş tokuşun bir öğesini, mutlak bütünlüğü koyutlar ve bunun aracılığıyla değiş tokuşun diğer öğesini, azalmış bir etkinlik olarak, bütünlükten daha küçük olarak koyutlar. Etkinliğin kendisinin nereden geldiği burada söz konusu değildir çünkü bu haliyle değiş tokuşun bir öğesi değildir; yalnızca azalmış bir etkinlik olarak bir öğesidir ve ancak mutlak bütünlüğün koyutlaması ve bununla ilişkisi aracılığıyla değiş tokuşun bir öğesi olur.

Gösterilen bu bağımsız etkinlik koyutlamadan yola çıkar ama asıl önemli olan, koyutlamamadır: Buna göre ona bir dışlama diyebiliriz. Mutlak bütünlüğün belli bir miktarı, azalmış olarak koyutlanan etkinlikten hariç tutulur; bunun içinde değil, dışında bulunur şekilde görülür.

Bu dışlama ile az önce ortaya konan aktarma arasındaki karakteristik fark dikkate alınmasın. Gerçi bu ikincisinde de Ben'in içindeki bir şey ortadan kaldırılır ama bu soyutlanır ve aslında yalnızca, bunun tam karşıtının içine konması üzerinde tefekkür edilir. Buradaysa yalnızca hariç tutulur. Dışlanan şeyin başka bir şeyin içine konup konmadığı ve bu başka şeyin ne olabileceği, en azından burada ele alınacak bir konu değildir.

Ortaya konan bu dışlama etkinliğinin karşısına bir katlanma konmak zorundadır; böylece de mutlak bütünlüğün bir parçası dışlanır; koyutlanmamış olarak koyutlanır. Etkinliğin bir nesnesi vardır; bütünlüğün bir parçası bu nesnedir. Burada sorgulanan, etkinliğin bu azalmasının veya bu katlanmanın, gerçekliğin hangi temeline, Ben'e mi, yoksa Ben-Değil'e mi ait olduğu değildir; ayrıca ortaya konan önermeden çıkarsanabilen ve değiş tokuşun şeklini tüm saflığıyla kapsayan şeyin haricinde başka bir şeyin çıkarsanmaması çok önemlidir.

(Her şey neyse odur; o nasıl koyutlandıysa, aynı şekilde koyutlanmış olan gerçekliklere sahiptir: A = A (§ 1)). Herhangi bir şey onun ilineğiyse, öncelikle bu şey, onun koyutlanmasıyla koyutlanmamıştır demektir; yani bu şeyin özüne ait değildir ve onun öz kavramından dışlanması gerekir. Şimdi açıkladığımız, ilineğin bu belirlenimidir. Fakat belli bir anlamda ilinek de bu şeye atfedilir ve aynı şekilde koyutlanır. Bunun ne demek olduğunu zamanı gelince göreceğiz.)

III.

Değiş tokuş ile, ona bağımlı olan etkinlik karşılıklı olarak birbirini belirler. Şimdiye kadar olduğu gibi, öncelikle bu önermenin genel olarak ne anlama geldiğini araştırmamız, sonra da onu, kendi kapsamı altındaki özel vakalar üzerinde uygulamamız gerektir.

1) Hem bağımsız etkinlikte hem de değiş tokuşta, iki şeyi ayırt etmiştik; değiş tokuşun şeklini özünden; bir de bu ayrımın

ölçüsüne göre, birincisini belirleyen bağımsız bir etkinliği, tefekkürde ikincisi aracılığıyla belirlenen başka bir etkinlikten ayırt etmiştik. Öyleyse araştırılacak olan önerme doğrudan ortaya konduğu gibi incelemeye alınamaz çünkü şimdi değiş tokuştan bahsediyorsak, bunun şeklini mi yoksa özünü mü dikkate aldığımız belli değildir; aynı şekilde bağımsız etkinlikte de. Öyleyse ilk önce ikisinde de bu ikisi birleştirilmelidir; bu ise karşılıklı belirlenimin sentezinden başka bir şekilde olamaz. Dolayısıyla ortaya konan önermede yine üç önerme bulunmalıdır:

a. Değiş tokuşun biçiminden bağımsız olan bir etkinlik, özünden bağımsız olanı belirler ve tam tersi, yani bu ikisi karşılıklı olarak birbirini belirler ve sentetik olarak birleşiktir.

b. Değiş tokuşun biçimi, onun özünü belirler ve tam tersi, yani bu ikisi karşılıklı olarak birbirini belirler ve sentetik olarak birleşiktir. Bu önermeyi anlamak ve temellendirmek ancak şimdi mümkün olur:

c. Değiş tokuş (sentetik bir birim olarak) bağımsız etkinliği (sentetik bir birim olarak) belirler ve tam tersi, yani ikisi karşılıklı olarak birbirini belirler ve sentetik olarak birleşiktir.

α) Değiş tokuşun biçimini veya değiş tokuşun kendisini belirleyen ama ondan doğrudan bağımsız olması gereken etkinlik, bir geçiş olarak (örneğin doğrudan bir eylem olarak değil), değiş tokuş halinde bulunan bir öğeden bir diğerine bir geçiştir, değiş tokuşun özünü belirleyen etkinlikse, birinden diğerine geçilebilmesini mümkün kılan şeyi bu öğelerin içine koyan bir etkinliktir. Bu ikinci etkinlik, değiş tokuştaki iki öğenin içerdiği ve tek birinde değil, sadece her ikisinde birden içerilebilen, yukarıda aranan X'i verir; bu ise bir öğeyi (gerçeklik veya değilleme) koyutlamakla yetinmemizi imkânsız kılar, bilakis bizi aynı zamanda diğerini de koyutlamaya zorlar çünkü biri olmadan diğerinin eksikliğini gösterir; bilin-

cin içinde bir boşluk oluşmaması için, bilincin birliğini sürdüren ve sürdürmesi gereken şeyi, yani onun bir cins yöneticisini. Birinci etkinlik, bu X'teki değiş tokuş öğelerinin ötesine geçtiği ölçüde bilincin kendisidir; nesnelerini, yani bu öğeleri değiştirdiğinde Bir olandır ve eğer Bir olacaksa bunları değiştirmek zorunda olandır.

Birincisi ikincisini belirler, demek ki: Geçiş, geçilen şeyi temellendirir; geçiş salt geçiş aracılığıyla mümkün olur. Bu ikincisi birincisini belirler, bu da demektir ki: Geçilen şey, bir davranış olarak geçişi temellendirir; bunun koyutlanması sayesinde, doğrudan geçişin kendisi de koyutlanmış olur. Bu ikisi karşılıklı olarak birbirini belirler, bu da demektir ki: Salt geçiş aracılığıyla, geçişe aracılık eden şey değiş tokuş öğelerinin içine konur ve bunların değiş tokuş öğeleri olarak koyutlanması aracılığıyla, doğrudan bunlar arasında değiş tokuş yapılır. Geçiş, meydana gelmesi aracılığıyla mümkün olur ve bu geçiş sadece, gerçekten meydana geldiği ölçüde mümkündür. Kendi kendisi aracılığıyla temellendirilmiştir; doğrudan meydana geldiği için meydana gelir ve herhangi bir belirlenim gerekçesi olmayan, kendisi dışında bir koşulu olmayan, mutlak bir davranıştır. Bu gerekçe bilincin kendi içindedir, bir öğeden diğerine geçecek şekilde onun dışında değildir. Bilinç, doğrudan bilinç olduğu için, geçmek zorundadır; eğer geçmeyecek olsa, içinde bir boşluk oluşurdu, o zaman da bilinç olmazdı.

β) Değiş tokuşun biçimi ve özü, karşılıklı olarak birbirini belirlemelidir.

Az önce anımsatıldığı üzere, değiş tokuş, (örneğin kendi aklında değiş tokuş edilecek öğeleri koyutlayan gözlemleyen bir zekânın) etkinliğinin soyutlanması sayesinde, onun aracılığıyla varsayılan etkinlikten ayırt edilmelidir. Değiş tokuşun öğeleri, kendi kendisi aracılığıyla değişir şekilde düşünülür; belki de yalnızca kendi içimizde bulunanlar, başka şeylerin üzerine aktarılır. Bu soyutlamanın ne ölçüde geçerli olduğu, zamanı gelince görülecektir.

Bu açıdan öğeler kendiliğinden değişir. Bunların karşılıklı müdahalesi, değiş tokuşun biçimidir, bu müdahalede ve müdahaleye izin vermede doğrudan ortaya çıkan etkinlik ve katlanma ise değiş tokuşun özüdür. Kısa bir ifadeyle bunlara, değiş tokuş öğelerinin karşılıklı ilişkisi adını vermek istiyoruz. Bu müdahale, öğelerin ilişkisini belirleyecektir, üstelik de bu ilişki dolaysız olarak ve salt müdahale aracılığıyla, müdahalenin kendisi aracılığıyla, başka hiçbir belirlenim olmaksızın belirlenmelidir ve tam tersi: Değiş tokuşun öğelerinin ilişkisi, bunların müdahalesini belirlemelidir, yani başka hiçbir belirlenim olmaksızın sırf ilişkileri aracılığıyla, bunların birbirine müdahale edeceği koyutlanmıştır. Burada belirleyici olarak değiş tokuştan önce düşünülen salt ilişkileri aracılığıyla, bunların müdahalesi koyutlanmıştır (bu müdahale, o olmasa bile öğelerin var olabileceği, içlerindeki bir ilinek değildir) ve burada belirleyici olarak ilişkiden önce düşünülen müdahaleleleri aracılığıyla, aynı zamanda ilişkileri de koyutlanmıştır. Müdahaleleri ile ilişkileri tek ve aynı şeydir.

1. Bunlar karşılıklı olarak değiş tokuş yapan bir ilişki içindedir; ve bunun dışında başka bir karşılıklı ilişkileri yoktur. Bunlar değiş tokuş yapar halde koyutlanmadıysa, zaten koyutlanmamışlardır.

2. Bunların arasında salt şeklen bir değiş tokuş ya da herhangi bir değiş tokuş koyutlanması sayesinde, aynı zamanda bu değiş tokuşun özü de, yani onun cinsi, onun aracılığıyla koyutlanan yapma ve katlanmanın niceliği vs. başka hiçbir katkı olmaksızın tamamen belirlenmiştir. Bunlar mecburen değiş tokuş yapar ve doğrudan değiş tokuş yapmaları aracılığıyla belirlenmiş olan türden, tek bir olası biçimde değiş tokuş yaparlar. Bunlar koyutlandıysa, belli bir değiş tokuş da koyutlanmıştır ve belli bir değiş tokuş koyutlandıysa, bunlar da koyutlanmıştır. Bunlar ve belli bir değiş tokuş, tek ve aynı şeydir.

γ) (Sentetik bir birim olarak) bağımsız etkinlik, (sentetik bir birim olarak) değiş tokuşu belirler ve tam tersi, yani bu ikisi karşılıklı olarak birbirini belirler ve kendileri de sentetik olarak birleşmiştir.

Sentetik bir birim olarak etkinlik, mutlak bir geçiştir; değiş tokuş mutlak olarak kendi kendisi aracılığıyla tamamen belirlenmiş bir müdahaledir. Birincisi, ikincisini belirler, bu da demektir ki: Değiş tokuşun öğelerinin müdahalesi, salt bir geçişin olması aracılığıyla koyutlanmıştır; birincisi ikincisini belirler, bu da demektir ki: Öğeler nasıl müdahale ediyorlarsa, etkinlik de birinden diğerine geçmelidir. Bu ikisi birbirini karşılıklı olarak belirler demek şudur: Biri nasıl koyutlanmışsa, diğeri de öyle koyutlanmıştır ve tam tersi; karşılaştırmanın her öğesinden diğerine geçilebilmelidir. Hepsi tek ve aynı şeydir. Fakat bütün bunlar doğrudan koyutlanmıştır; kendi kendini temel alır.

Bu önermeyi daha fazla aydınlatmak ve önemini göstermek için, onu içerdiği önermeler üzerinde uygulayalım.

Değiş tokuşun biçimini belirleyen etkinlik, değiş tokuşun içinde ortaya çıkan her şeyi belirler ve tam tersi, değiş tokuşun içinde ortaya çıkan her şey, onu belirler. Şeklen salt değiş tokuş, yani öğelerin birbirine müdahalesi, geçiş eylemi olmaksızın mümkün değildir; geçiş sayesinde değiş tokuşun öğelerinin birbirine müdahalesi koyutlanır. Tam tersine değiş tokuşun öğelerinin müdahalesi aracılığıyla geçiş de koyutlanır; bunlar müdahale eder şekilde koyutlandığına göre, mecburen geçiş de olur. Müdahale yoksa, geçiş de yoktur, geçiş yoksa, müdahale de yoktur: Bu ikisi tek ve aynı şeydir ve sadece tefekkürde ayırt edilebilir. Ayrıca aynı etkinlik, değiş tokuşun malzemesini de belirler; zorunlu geçiş aracılığıyla ilk önce değiş tokuşun öğeleri olduğu gibi koyutlanır ve bunlar sadece olduğu gibi koyutlandıkları için, zaten ilk önce koyutlanmıştır ve tam tersi, değiş tokuşun öğeleri olduğu gibi koyutlandığına göre, geçiş yapan ve

geçmesi gereken etkinlik de koyutlanmıştır. Buna göre bu farklı anların hangisinden isterse yola çıkılabilir; bunlardan birinin koyutlanması sayesinde, geriye kalan üçü de koyutlanmıştır. Değiş tokuşun malzemesini belirleyen etkinlik, değiş tokuşun tamamını belirler; geçilecek olan, dolayısıyla da geçilmesi gereken şeyi koyutlar, öyleyse biçimin etkinliğini ve bunun aracılığıyla geriye kalan her şeyi koyutlar.

Yani etkinlik, değiş tokuş aracılığıyla kendi kendine geri döner; değiş tokuş da etkinlik aracılığıyla kendi kendine geri döner. Her şey kendi kendini üretir ve bir boşluk mümkün değildir; her bir öğeden diğerlerine geçilir. Biçimin etkinliği, özün etkinliğini belirler, bu da değiş tokuşun özünü, bu da onun biçimini; bunun biçimi, biçimin etkinliğini vs. Bunların hepsi tek ve aynı sentetik durumdur. Davranış bir döngüden geçerek kendi içine geri döner. Fakat bu döngü doğrudan koyutlanmıştır. Olduğu için vardır ve bunun için daha yüksek bir gerekçe verilemez.

Bu önermenin uygulaması ancak takip eden açıklamada görülecektir.

2) Değiş tokuş ile, şimdiye kadar ondan bağımsız olarak görülmüş olan etkinlik, karşılıklı olarak birbirini belirlemelidir önermesi, şimdi bunun içerdiği özel vakalar üzerinde uygulanacaktır; öncelikle:

a. Etkililik kavramı üzerinde. Bu sayede koyutlanmış olan sentezi, az önce ortaya konan şemaya göre araştırıyoruz: α) Etkililiğin değiş tokuşunda biçimin etkinliği özünkini belirler ve tam tersi, β) Bu değiş tokuşta değiş tokuşun biçimi onun özünü belirler ve tam tersi. Γ) Sentetik olarak birleşmiş etkinlik, sentetik olarak birleşmiş değiş tokuşu belirler ve tam tersi: yani bunlar sentetik olarak birleşmiştir.

α) Etkililik kavramında koyutlanmış olan değiş tokuşun mümkün olması amacıyla varsayılması gereken etkinlik, salt biçimi açısından bir aktarmadır, koyutlamama aracılığıyla koyutlamadır: (Belli bir açıdan) koyutlamama aracılığıyla, (başka

bir açıdan) koyutlama yapılır. Biçimin bu etkinliği aracılığıyla değiş tokuşun özünün etkinliği belirlenir. Ben-Değil'in bu bağımsız etkinliği aracılığıyla, değiş tokuşa ilk sebep olan öğe, Ben'in içindeki bir katlanma, mümkün kılınmıştır. Bu ikincisi birincisi tarafından belirlenir, temellendirilir, koyutlanır, bu da demektir ki: Bu etkinliğin birinci koyutlama işlevi aracılığıyla koyutlanmış olan ve bir şey koyutlanmadığı ölçüde koyutlanan, Ben-Değil'in bu etkinliğinin kendisidir. (Bu koyutlanmayan şeyin ne olduğunu burada araştırmayacağız.) Ben-Değil'in etkinliği böylece kısıtlı bir alana sıkıştırılır ve bu alan, biçimin etkinliğidir. Ben-Değil sadece, Ben tarafından (buna biçimin etkinliği karşılık gelir) bir koyutlamama sayesinde etkin olarak koyutlandığı ölçüde etkindir. Koyutlama aracılığıyla koyutlamama olmazsa Ben-Değil'in etkinliği de olmaz. Tam tersine özün etkinliği, yani Ben-Değil'in bağımsız etkinliği, biçimin etkinliğini, yani aktarmayı, koyutlamama aracılığıyla koyutlamayı temellendirecek ve belirleyecektir. Yukarıda söylenenlere göre bu da görünüşe göre şu demektir: Etkinlik geçişi bir geçiş olarak belirleyecektir, bir öğenin eksikliğini ima eden ve bu sayede aynı şeyi değiş tokuşun bir öğesi olarak koyutlamayı, bunun aracılığıyla da bunun değiş tokuşta bulunduğu ikinci bir şeyi koyutlamayı gerektiren o *X*'i koyutlayacaktır. Bu öğe, katlanma olarak bir katlanmadır. Öyleyse Ben-Değil koymamayı temellendirir ve bu sayede biçimin etkinliğini belirler ve koşullar. Bu ise koyutlamama aracılığıyla koyutlar, zaten başka türlü olamaz ama koyutlamama, dolayısıyla da koyutlanan tüm davranışlar, Ben-Değil'in bir etkinliği koşuluna bağlıdır. Koyutlamama aracılığıyla koyutlama, Ben-Değil'in bir etkinliği alanına kapatılır. Ben-Değil'in bir etkinliği olmazsa koyutlamama aracılığıyla koyutlama da olmaz.

(Burada yukarıda eleştirilmiş olan çatışmayı, sadece yakından biraz hafifletmiş olduk. Birinci türden düşünmenin sonucu,

dogmatik bir idealizmi temellendirir: Ben-Değil'in tüm gerçekliği, yalnızca Ben'den aktarılmış olan bir gerçekliktir. İkinci türden düşünmenin sonucuysa dogmatik bir realizmi temellendirir: Ben-Değil'in bağımsız bir gerçekliği, bir kendinde şey varsayılmadıkça, aktarma yapılamaz. Şimdi ortaya konacak olan sentez buna göre bu çatışmayı çözmek ve idealizm ile realizm arasında bir orta yolu göstermek gibi ağır bir görevi üstlenir.)

Bu iki önermenin sentetik olarak birleştirilmesi, yani tek ve aynı şey olarak görülmesi gereklidir. Bu ise şu şekilde olur: Ben-Değil'in içinde etkinlik olan, Ben'in içinde katlanmadır (karşıya koyma önermesi sayesinde): Öyleyse Ben-Değil'in etkinliği yerine Ben'in katlanmasını koyabiliriz. Yani koyutlanmış olan sentez sayesinde, etkililik kavramında Ben'in katlanması ile etkinliği, koyutlama ve koyutlamama tamamen tek ve aynı şeydir. Bu kavramda Ben kendi içine bir şey koymaz önermesiyle; Ben Ben-Değil'e bir şey koyar önermesi tamamen aynı şeydir: bunlar ayrı bir şeyi değil, tek ve aynı davranışı ifade eder. Hiçbiri diğerini temellendirmez, biri diğeri aracılığıyla temellendirilmez çünkü ikisi de tektir.

Bu önerme hakkında biraz daha düşünelim. Önerme şunları içerir: a) Ben kendi içine bir şeyi koymaz, yani aynı şeyi Ben-Değil'e koyar. b) Bu sayede Ben-Değil'e konan şey, Ben'in içine konmamış olanı koymayan veya değilleyen şeydir. Bu davranış kendi içine geri döner: Ben kendi içine bir şey koymadığı ölçüde kendisi Ben-Değil'dir. Fakat yine de var olması gerektiğinden, koyutlaması gerekir ve Ben'in içine koyamayacağı için, Ben-Değil'in içine koymalıdır. Fakat bu önerme şimdi ne kadar kesin olarak kanıtlanmış olsa da, gündelik insan aklı yine de buna itiraz etmeyi sürdürür. Bu itirazın nedenini araştırarak, gündelik insan aklının taleplerini, içinde hakim oldukları alanı göstererek gerçekten tatmin edebilene kadar en azından sakin olmaya çağırıyoruz.

Az önce ortaya konan iki önermede açıkça koyma sözcüğünün iki farklı anlamı yatmaktadır. Gündelik akıl bunu hisseder,

itirazı da buradan gelir. Ben-Değil Ben'in içine bir şeyi koyar veya bunu değiller, şu demektir: Ben-Değil Ben için asla koyucu değildir, aksine yalnızca ortadan kaldırıcıdır; öyleyse bu anlamda nitelik olarak Ben'in karşıtıdır ve onun bir belirleniminin gerçek gerekçesidir. Fakat Ben Ben'in içine bir şey koymaz, şu demek değildir: Ben kesinlikle koyucu değildir; zaten bir şeyi koymayarak, onu değilleme olarak koyduğu için, zaten koyucudur; aksine şu demektir: Ben sadece kısmen koyucu değildir. Öyleyse Ben nitelik olarak değil, yalnızca nicelik olarak kendi kendinin karşıtıdır; dolayısıyla Ben kendi içindeki bir belirlenimin salt ideal gerekçesidir. Bir şeyi kendi içine koymaz demek ile bunu Ben-Değil'in içine koyar demek tek ve aynı şeydir: buna göre Ben, kendi içindeki belirlenimin, kendi katlanmasının gerekçesi olduğu gibi, Ben-Değil'in gerçekliğinin gerekçesidir; salt ideal bir gerekçedir.

Ben-Değil'in içinde salt ideal olarak koyutlanmış olan şey şimdi gerçek olarak Ben'deki bir katlanmanın gerekçesi olacaktır, ideal-gerekçe bir gerçek-gerekçe olacaktır; işte gündelik insan aklı bunu kabullenmek istemez.[12] Gerçek-gerekçe olmak istediği anlamda Ben-Değil'i, onun hiçbir katkısı olmaksızın Ben'in üzerinde etkili kılıp, ilk önce yaratılması gereken bir maddeyi ona verdirip, sonra da gerçek-gerekçenin nasıl olup da bir ideal-gerekçe olabileceğini sorarak çok zor duruma düşürebiliriz ama Ben'in içinde bir katlanma koyutlanacak ve tasavvur aracılığıyla bilince ulaşacaksa, bunun böyle olması gerekir; yukarıdaki soru gibi bu sorunun yanıtlanması da, Ben ile Ben-Değil'in dolaysız olarak buluşmasını varsayar ve bu soruya, gündelik aklın tüm savunucuları gibi kendisi de asla kesin bir yanıt veremeyecektir. Her iki soru da sentezimiz aracılığıyla yanıtlanmıştır; zaten bunlar sadece bir sentez aracılığıyla yanıtlanabilir, yani sadece biri diğeri aracılığıyla yanıtlanabilir ve tam tersi.

12 (Bunun yerine ikinci baskıda) "Ve insanın içindeki dogmatik eğilim bunu kavrayamaz."

Öyleyse yukarıdaki sentezin derin anlamı şudur: İdeal gerekçeyle gerçek gerekçe etkililik kavramında (dolayısıyla da her yerde, çünkü bir gerçek-gerekçe sadece etkililik kavramında ortaya çıkar) tek ve aynı şeydir. Eleştirel idealizmi temellendiren ve dolayısıyla idealizm ile realizmi birleştiren bu önerme, insana zarar vermek istemez ve ona zarar vermek istememesi, soyutlama eksikliğinde yatmaktadır.

Çünkü bizim dışımızdaki farklı şeyler, etkililik kavramı aracılığıyla birbiriyle ilişkilendirildiğinde –ki bunun ne kadar haklı, ne kadar haksız olduğu zamanı gelince görülecektir– ilişkilendirilebilirliklerinin gerçek-gerekçesi ile ideal-gerekçesi arasında bir ayrım yapılır. Kendinde şeylerde bizim tasavvurumuzdan bağımsız bir şey bulunmalıdır, ki bunlar bunun aracılığıyla bizim katkımız olmaksızın birbirlerine müdahale eder; bizim bunları birbiriyle ilişkilendirmemizin gerekçesi, bizim kendi içimizde, örneğin duyumumuzda yatmalıdır. Böylece Ben'imizi de, kendi katkımız olmadan ve kim bilir nasıl var olan bir şey gibi kendi dışımıza koyarız; şimdi yine bizim katkımız olmadan başka herhangi bir şey onun üzerinde etkili olmalıdır; tıpkı bir mıknatısın bir demir parçası üzerinde etkili olduğu gibi.[13]

13 Aşağıdaki notu, dinleyicilerimden ziyade, bu yazıyı eline alacak olan diğer bilginler ve felsefe okuyucuları için düşüyorum. Çoğu insanı, kendini bir Ben olarak görmektense, aydaki bir lav parçası olarak görmeye ikna etmek daha kolay olacaktır. Zaten bunlar Kant'ı bu yüzden anlamamış ve ruhunu sezememiştir; bu yüzden de tüm felsefenin koşullarını doruğa çıkaran bu incelemeyi anlamayacaklardır. Bu konuda kendinden emin olmayan kimse, temelli bir felsefeyi anlamıyor demektir, buna ihtiyacı da yoktur. Onu bir makine gibi yöneten doğası, kendi katkısı olmaksızın, yapması gereken tüm işlerine yön verecektir. Felsefe yapmak için özerklik gerektir fakat bunu herkes sadece kendisi elde edebilir. Gözümüz olmadan görmek isteyemeyeceğimiz gibi, gözümüzün gördüğünü de iddia edemeyiz. (Birinci baskıya not). Bu not ilk çıktığından beri yazarın çevresinde, onun kendilerine dokunduğunu hisseden bazıları tarafından çeşitli şekillerde alaya alınmıştır. Bu notu şimdi kaldırmak istemiştim ama onun maalesef hâlâ geçerli olduğunu anımsadım. (İkinci baskıya not.)

Fakat Ben, Ben'in dışında bir şey değildir, kendisi Ben'dir. Yani Ben'in özü sırf ve yalnızca kendi kendisi olmakta yatar, yani Ben için kendini koyutlamak ile var olmak tek ve aynı şeydir. Ben'de gerçek gerekçe ile ideal gerekçe aynıdır. Tam tersine Ben için kendini koyutlamamak ile var olmamak da aynıdır; değillemenin gerçek gerekçesi ile ideal gerekçesi de aynıdır. Bu kısmen ifade edilecek olursa, Ben kendi içine herhangi bir şey koymaz önermesiyle, Ben herhangi bir şey değildir ifadesi, yine tek ve aynı şeydir.

Öyleyse bir şey Ben'in içine (gerçek olarak) konmamıştır demek, Ben bunu (ideal olarak) kendi içine koymaz demektir ve tam tersi: Ben bir şeyi kendi içine koymaz demek: Bu Ben'in içine konmamıştır demektir.

Ben-Değil, Ben üzerinde etkili olacaktır, onun içindeki bir şeyi ortadan kaldıracaktır demek görünüşe göre şu anlama gelir: Ben'in içindeki bir koyutlamayı ortadan kaldıracaktır; Ben'in kendi içine bir şeyi koymamasını sağlayacaktır. Üzerinde etkili olunan şey sadece gerçekten bir Ben olacaksa, o zaman bunun üzerinde başka bir etki mümkün değildir, kendi içindeki bir koymama etkisi dışında.

Tam tersine Ben için bir Ben-Değil var olmalıdır demek, Ben, Ben-Değil'in içine gerçeklik koymalıdır demekten başka bir şey olamaz çünkü Ben için onun koyutladığı gerçeklikten başka bir gerçeklik yoktur ve olamaz da.

Ben'in ve Ben-Değil'in etkinliği tek ve aynı şeydir demek şu anlama gelir: Ben sadece bir şeyi Ben-Değil'in içine koyarak, o şeyi kendi içine koymayabilir ve sadece bir şeyi Ben-Değil'in içine koymayarak, onu kendi içine koyabilir. Fakat Ben'in var olduğu ne kadar kesinse, Ben o kadar kesinlikle koyutlamalıdır; ama kendi içine koymamalıdır. Ben'in katlanmasıyla Ben-Değil'in katlanması da tek ve aynı şeydir. Ben kendi içine bir şeyi koymaz demek, bu şeyin Ben-Değil'in içine konması demektir. Ben'in etkinliği ile katlanması tek ve aynı şeydir. Çünkü Ben bir şeyi kendi içine koymadığı ölçüde, bu şeyi Ben-Değil'in içine

koyar: Ben-Değil'in etkinliği ve katlanması tek ve aynı şeydir. Ben-Değil Ben üzerinde etkili olacak, onun içindeki bir şeyi ortadan kaldıracaksa, aynı şey Ben tarafından onun içine konur. Böylece bu tamamen sentetik birleşme açıkça ortaya konmuştur. Ele alınan anların hiçbiri, diğerinin gerekçesi değildir, hepsi tek ve aynı şeydir.

Öyleyse Ben'in içindeki katlanmanın gerekçesinin ne olduğu kesinlikle yanıtlanamaz, hele ki kendinde şey olarak Ben-Değil'in bir etkinliğinin varsayılması aracılığıyla hiç yanıtlanamaz çünkü Ben'in içinde bir salt katlanma yoktur. Ama geriye bir soru daha kalır, o da şudur: Az önce ortaya konmuş olan bütün bu değiş tokuşun gerekçesi nedir? Bu değiş tokuş zaten doğrudan ve hiçbir gerekçesi olmadan koyutlanmıştır ve onu var olarak koyutlayan yargı, savlı bir yargıdır demek yasaktır çünkü sadece Ben doğrudan koyutlanmıştır, salt Ben'in içindeyse böyle bir değiş tokuş yoktur. Fakat kuramsal bilim öğretisinde böyle bir gerekçenin anlaşılmaz olduğu hemen netleşecektir çünkü Ben, Ben-Değil tarafından belirli olarak kendi kendini koyutlar temel ilkesinin kapsamı altında böyle bir gerekçe bulunmaz, aksine bunun tarafından varsayılır. Dolayısıyla eğer buna rağmen ortaya konması mümkün olacaksa, böyle bir gerekçe, kuramsal bilim öğretisinin sınırlarının dışında bulunmalıdır.

Bu yüzden de kuramımızda hâkim olan eleştirel idealizm, belirli olarak ortaya konmuştur. Dogmatik idealizme ve realizme karşı dogmatiktir çünkü ne Ben'in salt etkinliğinin, Ben-Değil'in gerçekliğinin gerekçesi ne de Ben-Değil'in salt etkinliğinin Ben'deki katlanmanın gerekçesi olmadığını kanıtlar; bu ikisi arasındaki varsayılan değiş tokuşun gerekçesinin ne olduğu sorusunu yanıtlaması talep edildiğindeyse, bilgisizliğini kabullenme tevazuunu gösterir ve bunu araştırmanın, kuramın sınırlarının dışında kaldığını söyler. Tasavvuru açıklarken ne Ben'in ne de Ben-Değil'in mutlak bir etkinliğinden değil, aynı zamanda bir belirleme olan bir belirlenmişlikten yola çıkar çünkü bilinçte dolaysız olarak hiçbir şey yoktur, olamaz da. Bu belirlenimi neyin

belirlediği ise kuramda tamamen belirsiz olarak kalır; bu eksiklik aracılığıyla da kuramın ötesine geçerek bilim kuramının pratik bir kısmına sürükleniriz.

Aynı zamanda sık sık kullanılan, Ben'in azalmış, kısıtlı, sınırlı etkinliği ifadesi tamamen açıktır. Bununla Ben-Değil'in içindeki bir şeye, bir nesneye geçen bir etkinlik ifade edilir; yani nesnel bir davranış. Doğrudan Ben'in davranışı veya koyutlaması ise kesinlikle kısıtlı değildir, kısıtlanamaz da fakat Ben'in Ben'i koyutlaması, Ben-Değil'i de koyutlamak zorunda kalmasıyla kısıtlanır.

β) Etkililik kavramındaki salt değiş tokuşun biçimi ve özü, karşılıklı olarak birbirini belirler.

Yukarıda salt değiş tokuşun, kendisinden bağımsız olan etkinlikten sadece tefekkür aracılığıyla ayırt edilebildiğini bulmuştuk. Değiş tokuş, bu değiş tokuşun öğelerinin içine konursa, o zaman etkinlik soyutlanır ve değiş tokuş sadece kendi başına, değiş tokuş olarak ele alınır. Hangi bakış açısının doğru olduğu ve belki de tek başına kullanıldığında bu ikisinden hiçbirinin doğru olup olmadığı ise zamanı gelince görülecektir.

Kendi başına değiş tokuşta, bunun biçimi özünden ayırt edilebilir. Değiş tokuşun biçimi, değiş tokuş öğelerinin karşılıklı olarak birbirine müdahalesidir. Bunun özüyse, bunların karşılıklı birbirine müdahale edebilmesini ve etmek zorunda kalmasını mümkün kılan şeydir. Etkililikte değiş tokuşun özgün biçimi, bir yok oluş aracılığıyla var oluştur (bir kaybolma aracılığıyla meydana gelme). (Burada üzerinde etkili olunan tözün, yok oluşun temelinin, dolayısıyla da tüm zamanın koşulunun tamamen soyutlanması gerekir. Bu koyutlanacak olursa, bununla ilişkili olarak ortaya çıkan da zamanın içine konmuş olur. Fakat imgelem gücüne ne kadar zor gelse de, bunun soyutlanması gerekir çünkü töz değiş tokuşa katılmaz: Yalnızca tözün içine giren şey ile bu giren şey tarafından itilen ve ortadan kaldırılan şey değiş tokuşa katılır; söz konusu olan sadece, değiş tokuşa katıldığı öl-

çüde, değiş tokuşa katılan şeylerdir. Örneğin X, ¬X'i yok eder: öyleyse ¬X, yok edilmeden önce vardı; eğer ¬X varmış gibi görülecekse, bunun daha önceki zamana, X'in ise sonra gelen zamana konması gerekir. Ama bunun varmış gibi değil, yokmuş gibi düşünülmesi gerektir. X'in varlığı ile ¬X'in yokluğu kesinlikle farklı zamanlarda değildir, aksine aynı andadır. Öyleyse bu anı zamanın içine değil, bir dizi anın içine koymaya bizi zorlayan başka bir şey yoksa, bunlar zamanın içinde değildir.) Araştırılan değiş tokuşun özü aslında bir karşı çıkıştır (yani niteliksel bir uyumsuzluktur).

Bu değiş tokuşun biçimi, özünü belirleyecektir demek şudur: Değiş tokuşun öğeleri karşılıklı olarak birbirini ortadan kaldırdığı için ve ölçüde, özde birbirinin karşıtıdır. (Gerçekten) karşılıklı olarak ortadan kaldırmak, özde karşıt olmanın kapsamını belirler. Bunlar birbirini ortadan kaldırmazsa, esasen karşıt değildirler (*essentialiter opposita*). Az önce gösterilen yanlış anlama, bu paradoksa karşı itiraz eder. Çünkü insan ilk bakışta, burada rastlantısal bir şeyden özsel bir şeyin çıkarsandığını sanacaktır; gerçi şu andaki ortadan kaldırmadan, özde karşıt bir şey çıkarsanabilir ama tam tersine özde karşıt bir şeyden bunların birbirini ortadan kaldırması çıkarsanamaz: Bunun için bir koşulun daha var olması gerekir, yani bunlar birbiri üzerinde doğrudan etkili olmalıdır (örneğin aynı mekânda var olan cisimlerde olduğu gibi). Özde karşıt olan iki şey yalıtık ve tamamen bağlantısız da olabilir; o zaman da bunlar daha az karşıt olmaz, bu yüzden de birbirini ortadan kaldırmaz. Bu yanlış anlamanın kaynağı ve onu ortadan kaldırmanın araçları az sonra görülecektir.

Bu değiş tokuşun özü, biçimini belirleyecektir demek şudur: Özde karşıt olmak, karşılıklı olarak birbirini ortadan kaldırmayı belirler ama öğelerinin özde karşıt olması koşuluyla ve bu böyle olunca, birbirini karşılıklı ortadan kaldırabilirler. Şu andaki ortadan kaldırma, doğrudan karşıt olmanın alanına aktarılır ama sadece bu alanı doldurmamakla kalmayıp, bunun içinde, sınır çizgileri buna eklenen gerçek bir etki koşuluyla belirlenen daha

dar bir alanı belirlerse, herkes hiç düşünmeden bu önermeyi kabul edecektir ve buradaki paradoks, yalnızca onu açıkça ortaya koymuş olmamız olacaktır. Fakat değiş tokuşun özü ile biçimi karşılıklı olarak birbirini belirlemelidir, yani sırf karşıt olmaktan, karşılıklı birbirini ortadan kaldırma, yani birbirine müdahale, dolaysız olarak etkileme; karşılıklı birbirini ortadan kaldırmadan da karşıt olma çıkmalıdır. Bu ikisi tek ve aynı şeydir: Birbirinin karşıtıdır veya birbirini karşılıklı ortadan kaldırır. Etkileri ve özde karşıt olmaları tek ve aynı şeydir.

Bu sonuç üzerinde biraz daha düşünelim. Yapılan sentezle aslında değiş tokuşun öğeleri arasına konan şey, bunların bağlantısının zorunluluğudur; ikisinden birinin eksikliğini gösteren ve sadece her ikisinde de mevcut olabilen o X'tir. Kendinde bir varlığı, değiş tokuş içindeki bir varlıktan ayırma olasılığı yadsınır: Bunların ikisi de değiş tokuşun öğeleri olarak koyutlanır ve değiş tokuşun dışında koyutlanmaz. Gerçekte karşıt olmaktan karşıya konma veya ideal karşıtlık çıkarsanır ve tam tersi: Gerçek karşıtlıkla ideal karşıtlık tek ve aynı şeydir. Değiş tokuşun bir öğesinin Ben olduğu, Ben'in karşısında, kendi karşısına koyduğundan başka bir şey olmadığı anımsandığında, gündelik insan aklının bundan duyduğu rahatsızlık da ortadan kalkar. Öyleyse şimdi elde edilen sonuç, az öncekinden başka bir şekildedir.

γ) Sentetik bir birim olarak düşünülen etkinlik ile, sentetik bir birim olarak düşünülen değiş tokuş, etkililikte birbirini belirler ve sentetik bir birim oluşturur.

Sentetik bir birim olarak etkinliğe, dolaylı bir koyutlama[14] diyebiliriz (bu sözcük olumlayan anlamda kullanılır; gerçekliğin koyutlanmaması aracılığıyla koyutlanması); sentetik bir birim olarak salt değiş tokuş, özde karşıt olmakla gerçek ortadan kaldırmanın özdeşliğinde yatar.

1. Birinci aracılığıyla ikinci de belirlenir, yani: Koyutlamanın dolaylılığı (ki burada asıl önemli olan budur), özde karşıt ol-

14 Dolaylı bir kenara koyma (İkinci baskıya not.)

mayla gerçekte ortadan kaldırmanın tamamen tek ve aynı şey olmasının koşulu ve gerekçesidir çünkü koyutlama dolaylı olduğu ölçüde, karşıt olma ile ortadan kaldırma özdeştir.

a) Değiş tokuş yapacak olan öğeler dolaysız olarak koyutlanmış olsa, karşıt olmayla ortadan kaldırma farklı şeyler olurdu. Değiş tokuşun öğelerinin A ve B olduğunu varsayalım. Öncelikle A = A ve B = B olduğunu varsayalım fakat buna göre belli bir nicelik açısından A eşittir ¬B ve B eşittir ¬A olur: Dolayısıyla bu ikisi birbirini ortadan kaldırmaksızın, ilk anlamlarına göre koyutlanmış olamazlar. Karşıt oldukları şey soyutlanmış olurdu; dolayısıyla da (özü yalnızca karşıt olmaktan ibaret olan) özde karşıt ve birbirini ortadan kaldırır şekilde koyutlanmış olmazlardı çünkü dolaysız olarak, biri diğerinden bağımsız olarak koyutlanmış olurlardı. Ama o zaman da salt bir değiş tokuşun öğeleri olarak değil, kendinde gerçeklik olarak (A = A, § 1) koyutlanmış olurlardı. Değiş tokuşun öğeleri sadece dolaylı olarak koyutlanabilir; A eşittir ¬B ve başka hiçbir şey değildir; B eşittir ¬A ve başka hiçbir şey değildir ve koyutlamanın bu dolaylılığından, asıl karşıt olma ve birbirini ortadan kaldırma ve bu ikisinin özdeşliği çıkar. Çünkü:

b) Eğer A sadece B'nin tersi olarak koyutlanmışsa ve başka hiçbir yüklemi (katı bir soyutlamaya henüz alışkın olmayan imgelem gücünün içine karıştırmaya hep hazır olduğu bir şeyin yüklemini bile) taşıyamıyorsa, dolayısıyla A gerçekte, B değilden farklı bir şey olarak koyutlanmayacaksa; B ise A değilden farklı bir şey olarak koyutlanmayacaksa: o zaman bunların ortak tarafları, her birinin diğerinin koyutlanmaması aracılığıyla koyutlanmasında, yani karşıt olmakta ve eğer koyutlayan etkin bir zekâ soyutlanacak ve salt değiş tokuşun öğeleri üzerinde düşünülecek olursa, ikisinin birbirini ortadan kaldırmasında yatmaktadır. Demek ki özde karşıt olmaları ve karşılıklı birbirini ortadan kaldırmaları, her öğenin yalnızca

diğerinin koyutlanmaması aracılığıyla koyutlandığı ve düpedüz başka türlü koyutlanmadığı ölçüde özdeştir.

Yukarıdakilere göre, Ben ile Ben-Değil'in durumu budur. (Burada mutlak etkin olarak görülen) Ben'in Ben-Değil'e gerçeklik aktarması, yalnızca gerçekliği kendi içine koymaması aracılığıyla mümkündür ve tam tersine kendi içine gerçeklik aktarması, yalnızca Ben-Değil'e gerçeklik koymaması aracılığıyla mümkündür. (Bu ikinci noktanın yukarıda ortaya konmuş olan Ben'in mutlak gerçekliğiyle çelişmediği, daha yakından bakıldığında açığa çıkacaktır; kısmen burada da belirdiği üzere: Söz konusu olan mutlak bir gerçeklik değil, aktarılmış bir gerçekliktir.) Bunlar değiş tokuşta bulunduğu ölçüde, bunların özünde, yalnızca karşıt olmaları ve birbirlerini karşılıklı ortadan kaldırmaları yatar. Öyleyse:

Koyutlamanın dolaylılığı (ileride görüleceği üzere, bilincin kanunu: Özne olmazsa nesne de olmaz, nesne olmazsa özne de olmaz) Ben ile Ben-Değil'in özündeki karşıt oluşu ve hem Ben-Değil'in hem de Ben'in tüm gerçekliğini temellendiren tek şeydir; bu ölçüde Ben'in gerçekliği, salt koyutlanmış olarak koyutlanmış, ideal bir gerçeklik olmalıdır çünkü mutlak gerçeklik bu sırada kaybolmaz; koyutlayanın içindedir. Sentezimizde geldiğimiz bu noktada, mutlak gerçeklik, kendisi aracılığıyla temellendirilen şey tarafından temellendirilmemelidir ne de kanunsal sürece göre gerekçe önermesiyle temellendirilebilir. Öyleyse ortaya konan parçalarda, bu dolaylılığın gerekçesi Ben-Değil'in gerçekliğinde ve Ben'in ideal gerçekliğinde yatmaz. Yani mutlak Ben'de yatması gerekir ve bu dolaylılığın kendisinin de mutlak, yani kendisi aracılığıyla ve kendi içinde temellendirilmiş olmalıdır.

Burada çok doğru olan bu çıkarım biçimi, öncekinin olduğundan daha da soyut bir yeni idealizme sürükler. Yukarıda kendi başına koyutlanmış olan bir etkinlik, Ben'in doğası ve özü aracılığıyla ortadan kaldırılmıştı. Kendi başına gayet mümkün olan

bu etkinlik, düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın ortadan kaldırılmıştı; böylece de bir nesne ve bir özne vs. mümkün olmuştu. Bu idealizmde tasavvurlar, oldukları gibi, hiç bilmediğimiz ve erişemediğimiz bir şekilde Ben'den; örneğin tutarlı, yani salt idealist bir önceden kurulu uyumda olduğu gibi geliştirilmişti.

Mevcut idealizmde etkinliğin kendisi, kanununu dolaysız olarak kendi içinde taşır: Bu etkinlik dolaylıdır ve düpedüz başka bir türlü mutlak değildir çünkü olduğu gibidir. Öyleyse Ben'in içinde hiçbir etkinlik ortadan kaldırılmaz; dolaylı bir etkinlik mevcuttur ve dolaysız bir etkinlik de zaten olmamalıdır. Bu etkinliğin dolaylılığından da geriye kalan her şey; Ben-Değil'in gerçekliği ve bu ölçüde de Ben'in değillemesi; Ben-Değil'in değillemesi ve bu ölçüde de Ben'in gerçekliği açıklanabilir. Burada Ben'den çıkan tasavvurlar, kendi doğasında yatan belli ve ayırt edilebilen bir kanuna göre gelişir. Bunlar için bir gerekçe gösterilebilir ama kanun için gösterilemez.

Bu ikinci idealizm zorunlu olarak birinciyi ortadan kaldırır çünkü onun için açıklanamaz olan şeyi, gerçekte daha yüksek bir gerekçeyle açıklar. Hatta birinci idealizm, idealist olarak da çürütülebilir. Böyle bir sistemin temel ilkesi şu olurdu: Ben, doğrudan sonlu olduğu için sonludur.

Şimdi böyle bir idealizm ne kadar yükseğe çıkarsa çıksın, gerektiği kadar yükseğe, düpedüz koyutlanmış ve koşulsuz olana kadar çıkamaz. Gerçi bir sonluluğun düpedüz koyutlanmış olması gerekir ama sonlu olan her şey, bu kavram sayesinde, kendi karşıtı aracılığıyla sınırlanmıştır: Mutlak sonluluk da kendi kendiyle çelişen bir kavramdır.

Bundan farklı olarak, kendinde koyutlanmış olan bir şeyi ortadan kaldıran birinci idealizme, niteliksel idealizm; aslında kısıtlı bir nitelikle koyutlanmış olan ikincisine ise niceliksel idealizm diyorum.

2. Değiş tokuşun öğelerinin özünde salt karşıt olmanın yatması sayesinde, koyutlamanın dolaylılığı belirlenir; bu dolaylılık sadece bu birincisinin de olması şartıyla mümkündür. Değiş

tokuşun öğelerinin özü, salt karşıt olmanın dışında başka bir şeyde yatacak olursa, birinin tüm özüne göre koyutlanmaması aracılığıyla diğeri tüm özüne göre koyutlanmış olmadığı aşikârdır ve tam tersi. Fakat bunların özünde başka hiçbir şey yatmıyorsa, az önce söylenenlerin aydınlatacağı üzere, eğer koyutlanacaklarsa, sadece dolaylı olarak koyutlanabilirler.

Fakat burada özdeki karşıt oluş, kendinde karşıt oluş, koyutlamanın dolaylılığının gerekçesi olarak ortaya konur. Birincisi düpedüzdür ve daha fazla açıklanamaz; ikincisiyse birincisi aracılığıyla temellendirilir.

Nasıl ki birinci çıkarım şekli niceliksel bir idealizmi kuruyorsa, bu da niceliksel bir realizmi kurar ve bunun yukarıda ortaya konulmuş olan niteliksel realizmden ayırt edilmesi gerekir. Burada Ben'den bağımsız olarak kendi içinde gerçekliğe sahip olan bir Ben-Değil aracılığıyla Ben üzerinde uyandırılan bir izlenim sayesinde, Ben'in etkinliği kısmen geri itilir; niceliksel realist bunun hakkında bilgisizliğini teslim eder ve Ben-Değil'in içine gerçeklik konmasının Ben için ancak gerekçe kanununa göre olduğunu kabullenir ama Ben'in kendi katkısı olmaksızın, Ben'in kısıtlanmasının gerçekten var olduğunu iddia eder; ne niteliksel idealistin dediği gibi mutlak bir etkinlik aracılığıyla ne de niceliksel idealistin iddia ettiği gibi doğasında bulunan bir kanuna göre. Niteliksel realist, belirleyen bir belirlenimin Ben'den bağımsız gerçekliğini, niceliksel realistse salt bir belirlenimin Ben'den bağımsız gerçekliğini iddia eder. Gerekçesi Ben'in içine konamayan bir belirlenimin Ben'in içinde var olduğu, onun için bir gerçektir: Bunun kendi başına gerekçesine gelince araştırmaları kesilir, yani bu belirlenim onun için düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın vardır. Fakat kendi içinde bulunan gerekçe kanununa göre bunu, gerçek gerekçe olarak Ben-Değil'in içindeki bir şeyle ilişkilendirmesi gerekir fakat bu kanunun sadece kendi içinde yattığını bilir ve bunda yanılmaz. Bu realizmin, yukarıda eleştirel idealizm adı altında ortaya konmuş olandan başka

bir şey olmadığı hemen göze batar, zaten Kant da bundan başka birini ortaya koymamıştır, ne kendi bulunduğu tefekkür kademesinde başka birini ortaya koymuş ne de koymak istemiştir.[15]

Şimdi ortaya konan realizm ve az önce tarif edilen niceliksel idealizm, ikisi de Ben'in sonluluğunu varsaymakla beraber, idealizm düpedüz koyutlanmış olan bir sonluluğu, realizmse daha fazla açıklanamayan rastlantısal bir sonluluğu varsaymaları açısından farklıdır. Niceliksel realizm niteliksel olanı temelsiz ve lüzumsuz diyerek ortadan kaldırırken, niteliksel realizm olmaksızın, onun aracılığıyla açıklanması gereken şeyi, yani bilinçte bir nesnenin mevcudiyetini, aynı hatayı yaparak tamamen açıklar. Aynı hatayı yaparak diyorum çünkü gerçek bir belirlenimin nasıl ideal bir belirlenim haline geldiğini, kendinde var olan bir belirlenimin nasıl koyutlayan bir Ben haline geldiğini düpedüz açıklayamaz. Artık koyutlamanın dolaylılığının, özden karşıt olma aracılığıyla nasıl belirlendiği ve temellendirildiği gösterilmiştir fakat koyutlamanın kendisini temellendiren nedir? Eğer koyutlanacaksa, bu sadece dolaylı olarak koyutlanabilir fakat koyutlamanın kendisi, bu işleviyle düpedüz belirsiz ve belirlenemez olan Ben'in mutlak bir davranışıdır. Dolayısıyla bu sistem, daha önce de sık sık ima edilmiş olan, kısıtlıdan kısıtsıza

15 Kant nesnelerin idealliğini, zaman ve mekânın idealliğini varsayarak kanıtlar: bizse tam tersine zaman ve mekânın idealliğini, nesnenin idealliğini kanıtlayarak kanıtlayacağız. Kant zamanı ve mekânı dolduran ideal nesnelere ihtiyaç duyar; bizse zamana ve mekâna, içine ideal nesneler koyabilmek için ihtiyaç duyarız. Bu yüzden dogmatik değil, eleştirel olan bizim idealizmimiz, Kant'ınkinden birkaç adım daha ileri gider.

Burası Kant'ın söylemediği şeyleri de bildiğini göstermenin –ki bu elle tutulur şekilde gösterilebilir– yeri olmadığı gibi, bildiği her şeyi neden söylemediğinin ve söylemek istemediğinin gerekçelerini göstermenin de yeri değildir. Burada ortaya konan ve konacak olan ilkeler açıkça Kant'ın ilkelerinin temelinde yatar ve Kant'ın felsefesinin ruhuyla (herhalde bir ruhu olsa gerektir) tanışmak isteyen herkes, bu kanıya varacaktır. Kant eleştirilerinde bilimi değil, sadece onun ön hazırlıklarını ortaya koymak istediğini birkaç defa söylemiştir; işte ona tapanların neden hâlâ buna inanmak istemediklerini anlamak güçtür. (Birinci baskıya not).

geçişin olanaksızlığı aracılığıyla bastırılır. (Az önce tarif edilmiş olan)[16] İdealizm bu zorlukla çarpışmak zorunda değildir çünkü doğrudan geçişi ortadan kaldırmaz ama apaçık bir çelişkiyle, düpedüz sonlu bir şeyi koyutlaması aracılığıyla imha edilir.

Araştırmamızın yukarıdaki gibi bir akışa kapılacağı ve bu iki sentezin sentetik bileşimi aracılığıyla, eleştirel bir niteliksel idealizmin bu iki açıklama türü arasında bir orta yol olarak ortaya çıkacağı beklenebilir.

3. Koyutlamanın dolaylılığı ve özden karşıt olma, karşılıklı olarak birbirini belirler; ikisi de tek ve aynı alanı doldurur ve birdir. Bunun mümkün olarak düşünülebilmesi için nasıl düşünülmesi gerektiği hemen açığa çıkar çünkü varlık ile karşıt olma, ideal ve gerçek ilişki, karşıya koyma ile karşıt olma tek ve aynı şey olmalıdır. Ayrıca bunun hangi koşul altında mümkün olduğu da hemen açığa çıkar çünkü ilişkilendirilenle ilişkiyi kuran tek ve aynı şeydir. Ben herhangi bir X ile, ki bu mecburen bir Ben-Değil olmalıdır, öyle bir ilişki kurmalıdır ki, sadece diğerinin koyutlanmamış olması aracılığıyla koyutlanmış olmalıdır ve tam tersi. Şimdi Ben, kesinlikle Ben olduğuna göre, sadece bu ilişkide bulunur halde kendini koyutladığı ölçüde belli bir ilişkide bulunmaktadır. Öyleyse Ben hakkında bu ilişkiye konuyor ya da bu ilişkiye kendi kendini koyuyor demek tamamen aynı şeydir. Ben sadece (ideal olarak) kendini bu ilişkiye koyduğu ölçüde (gerçek olarak) ilişkiye konabilir ve sadece bu ilişkiye konduğu ölçüde kendini ilişkiye koyabilir çünkü sırf düpedüz bir ben koyutlanınca bu ilişki koyutlanmış olmaz, aksine Ben daha ziyade bununla çelişir.

Sentezimizin en önemli içeriğini daha da belirgin olarak geliştiriyoruz. Bu paragrafın başında ortaya konmuş olan tüm kuramsal işleyişe ilişkin temel ilke varsayımı altında, ki zaten şim-

16 (Yazarın küçük bir eki.)

diye kadarki her şeyi bu temel ilkeden geliştirdik ve başka hiçbir varsayım altında olmamak üzere; hem Ben'i hem de Ben-Değil'i sadece dolaylı olarak koyutlamak, Ben'in kanunudur, diyorum; yani Ben yalnızca Ben-Değil'in koyutlanmaması, Ben-Değil de yalnızca Ben'in koyutlanmaması aracılığıyla koyutlanır. (Ben her durumda, yani düpedüz koyutlayandır fakat şu anki araştırmamızda bu soyutlanır; Ben sadece Ben-Değil'in de koyutlanmamaktan ziyade koyutlanmış olması, yani Ben'in değillenmesi koşulu altında koyutlanandır.) Daha gündelik bir dille ifade edilirse: Burada bakıldığı şekilde Ben, yalnızca Ben-Değil'in karşıtıdır ve başka bir şey değildir; Ben-Değil de yalnızca Ben'in karşıtıdır ve başka bir şey değildir. Sen yoksan Ben de yok; Ben yoksa Sen de yok. Berraklık kazandırmak için şu andan itibaren, başka bir açıdan değil, sadece bu açıdan Ben-Değil'e nesne, Ben'e de özne diyeceğiz; bu ifadelerin uygunluğunu hemen burada gösteremeyeceğiz. Bu değiş tokuştan bağımsız olan Ben-Değil nesne olarak ve bundan bağımsız olan Ben de özne olarak adlandırılmayacaktır. Yani özne, nesne olmayan şeydir ve şimdiye kadar başka bir yüklemi yoktur; nesne de özne olmayan şeydir ve şimdiye kadar başka bir yüklemi yoktur.

Bu kanun başka bir gerekçe aranmaksızın tasavvurun açıklamasının temeline konacak olursa, o zaman öncelikle niteliksel realistin Ben'in içinde bulunan katlanmayı temellendirmek için varsaydığı Ben-Değil'in bir etkisine ihtiyaç kalmaz; o zaman niteliksel realistin açıklamasını desteklemek için varsaydığı bu katlanmanın kendisine (etki, belirlenim) de gerek kalmaz. Ben'in özü sayesinde ilk önce koyutlaması gerektiğini varsayın; bu önermeyi, takip eden ana senteyde kanıtlayacağız. Şimdi Ben ya özne ya da nesne koyutlayabilir, üstelik ikisini de sadece dolaylı olarak. Nesneyi koyutlayacaksa, o zaman mecburen özneyi ortadan kaldırır ve içinde bir katlanma oluşur, Ben bu katlanmayı mecburen Ben-Değil'in içindeki bir gerçek-gerekçeyle ilişkilendirir ve bu şekilde Ben-Değil'in Ben'den bağımsız olan bir gerçekliğinin tasavvuru ortaya çıkar. Ya da Ben özneyi koyutlarsa,

mecburen koyutlanan nesneyi ortadan kaldırır ve yine bir katlanma oluşur ama bu, öznenin bir etkinliğiyle ilişkilendirilir ve Ben'in Ben-Değil'den bağımsız olan bir gerçekliğinin tasavvurunu meydana getirir; (Ben'in özgürlüğünün tasavvuru, şu anki çıkarım biçimimizde yalnızca tasavvur edilen bir özgürlüktür.) Bu yüzden, sentez kanunları sayesinde olması gerektiği üzere, orta öğeden yola çıkıldığında, Ben'in (ideal) katlanmasıyla, hem Ben'in hem de Ben-Değil'in (ideal) bağımsız etkinliği tamamen açıklanmış ve temellendirilmiş olur.

Fakat ortaya konan kanun görünüşe göre bir belirlenim (olduğu haliyle Ben'in etkinliği) olduğu için, bir gerekçesi olması, bilim kuramının da bu gerekçeyi göstermesi gerekir. Aslında yapılması gerektiği üzere, yeni bir sentez aracılığıyla araya bir öğe koymak istenmiyorsa, bu gerekçe sadece bu belirlenimi öncelikle kısıtlayan anlarda, Ben'in koyutlamasında veya katlanmasında aranabilir. Bu kanunu düpedüz koyutlamanın kanunu haline getiren niceliksel idealist, bunlardan birincisini belirlenim gerekçesi olarak kabul eder; Ben'in katlanmasından yola çıkan niceliksel realist ise ikincisini. Birincisine göre bu kanun, gerekçesini yalnızca Ben'de taşıyan öznel ve ideal bir kanundur; ikincisine göreyse gerekçesini Ben'de taşımayan nesnel ve gerçek bir kanun. Kanunun gerekçesinin nerede olduğu, hatta bir gerekçenin olup olmadığı noktasında araştırma kesintiye uğrar. Sonuç olarak Ben'in açıklanamaz olarak ortaya konan etkisi, Ben-Değil'in içinde bu etkiyi üreten bir gerçeklikle ilişkilendirilmelidir fakat bu yalnızca Ben'in içindeki açıklanabilen ve yine bu etki aracılığıyla açıklanan bir kanunun sonucu olarak meydana gelir.

Az önce ortaya koyduğumuz sentezin sonucu, ikisinin de haksız olduğudur; bu kanun ne salt öznel ve ideal bir kanundur ne de salt nesnel ve gerçek, aksine bu kanunun gerekçesi, aynı anda hem nesnede hem de öznede yatmalıdır. Fakat bunun nasıl olacağı hakkında araştırma şimdilik kesintiye uğrar ve bu konuda cehaletimizi kabul ederiz; yukarıda ortaya koymayı vaat ettiğimiz eleştirel niceliksel idealizm de zaten budur. Fakat yukarı-

da üstlenilen görev henüz tamamen çözülmediği ve önümüzde hâlâ birkaç sentez bulunduğu için, gelecekte bu temellendirme biçimi hakkında daha belirgin bir şey söylemek mümkün olacaktır.

b. Etkililik kavramını ele aldığımız gibi, şimdi de tözsellik kavramını ele alıyoruz; biçim ile özün etkinliğini sentetik olarak birleştiriyoruz; sonra salt değiş tokuşun biçimini, özüyle; son olarak da böylece ortaya çıkan sentetik birimleri birbiriyle birleştiriyoruz.

α) İlk önce biçim ve özün etkinliği. (Bu ifadelerin burada hangi anlamda kullanıldığının, yukarıdakilerden bilindiği varsayılmaktadır.)

Hem bu anda hem de takip eden her anda esasen önemli olan şey, tözselliğin özgünlüğünü doğru ve belli şekilde kavramaktır.

Bu özel değiş tokuşta biçimin etkinliği, yukarıdakilere göre mutlak bir koyutlama aracılığıyla bir koyutlamamadır: Bir şeyin koyutlanmamış olarak koyutlanması, başka bir şeyin de koyutlanmış olarak koyutlanmasıdır: Değilleme aracılığıyla onaylama. Koyutlanmamış olan yine koyutlanacaktır ama koyutlanmamış olarak koyutlanacaktır. Öyleyse etkililiğin değiş tokuşunda olduğu gibi imha edilmeyecek, aksine sadece belli bir alandan dışlanacaktır. Öyleyse koyutlanmamış olan düpedüz koyutlama aracılığıyla değillenmez, sadece belli bir koyutlama aracılığıyla değillenir. Bu işleviyle belirleyen, yani objektif bir etkinlik olarak belirleyici olan bu koyutlama aracılığıyla, (koyutlanmış olarak) koyutlanmış olan da aynı şekilde belirlenmeli, yani belli bir alana, bu alanı doldurur şekilde konmalıdır. İşte bu şekilde böyle bir koyutlama aracılığıyla başka bir şeyin koyutlanmamış olarak nasıl koyutlanabileceği görülebilir; bu sadece bu alana konmaz ve böylece de onun içine konmaz ya da bu alandan dışlanır çünkü onun içine konan, bu alanı doldurmalıdır. Bu davranış aracılığıyla dışlanmış olan artık belli bir alana konmaz; böylece bu alan, negatif bir yüklemin dışında başka bir yüklem edinemez;

bu o alan değildir. Bunun nasıl bir alan olduğu ya da belli bir alan olup olmadığı burada tamamen belirsiz kalır. Yani: Tözsellik aracılığıyla karşılıklı belirlenimde şekilsel etkinliğin belli olan karakteri, belli, dolu ve bu ölçüde bir bütünlüğe sahip olan (bunun içinde kapsanan) bir alanın dışlanmasıdır.

Görünüşe göre zorluk, dışlananın = B koyutlanması, sadece A alanının koyutlanmamasıdır fakat A alanı mutlak bütünlük olarak koyutlanacak olduğundan, buradan B'nin koyutlanmış olamayacağı sonucu çıkar. Dolayısıyla A alanı aynı anda hem bütünlük hem de bütünlük-değil olarak koyutlanmış olmalıdır. A ile ilişkili olarak bütünlük olarak koyutlanmıştır; dışlanan B ile ilişkili olaraksa bütünlük-değil olarak koyutlanmıştır. Fakat B'nin alanı kendisi belli değildir; yalnızca negatif olarak belirlenmiştir, A-Değil alanı olarak. Bu yüzden A, eğer her şey dikkate alınacak olursa, belli olarak koyutlanır ve bu ölçüde de belirsiz ve bu ölçüde de tam olmayan bir bütünün tam bir parçasıdır. Böylesi yüksek, hem belli hem de belirsiz alanı içinde kapsayan bir alanın koyutlanması, az önce ortaya konmuş olan biçimsel etkinliği mümkün kılan etkinlik olurdu; dolayısıyla da bizim aradığımız tözün etkinliği.

(Hareket halindeki belli bir demir parçası = C verili olsun. Demiri düpedüz, yani salt kavramı aracılığıyla (A = A § 1 önermesi sayesinde) koyutlanmış olduğu haliyle = A, mutlak bütünlük olarak koyutluyorsunuz ve onun alanında B hareketini bulmuyorsunuz; buradan da A'nın koyutlanması aracılığıyla B'yi onun alanından dışlıyorsunuz. Fakat demir parçasının = C hareketini ortadan kaldırmıyorsunuz, bunun mümkün olduğunu düpedüz yadsımak istemiyorsunuz: Yani bunu A'nın alanı dışında belli bir alana koyuyorsunuz çünkü demir parçasının = C hangi koşul altında ve hangi nedenle hareket ettiğini bilmiyorsunuz. A alanı demirin bütünüdür ve aynı zamanda değildir çünkü yine demir olan C'nin hareketi bunun altında kapsanmamıştır. Öyleyse bu iki alanın etrafında, hem hareketli hem de hareketsiz demiri kapsayan daha yüksek bir alan çizmeniz gerekir. Demir bu yüksek

alanı doldurduğu ölçüde bir tözdür (olduğu gibi A alanını doldurduğu ölçüde değil, genellikle böyle olduğu hatasına düşülür; bu açından demir bir kendinde şeydir; Hareket ve hareketsizlik onun ilinekleridir. Hareketsizliğin başka bir anlamda, hareket olarak ona karşılık geldiği ve bunun neyi temel aldığı zamanı gelince görülecektir.)

Biçimin etkinliği, özün etkinliğini belirler demek şudur: Yalnızca bir şey mutlak bütünlükten dışlanıp, onun içinde kapsanmayan şekilde koyutlandığı ölçüde, daha kapsamlı ama daha belirsiz bir alan koyutlanabilir; daha yüksek bir alan sadece gerçekten dışlama koşulu altında mümkündür; dışlama olmazsa, daha kapsamlı bir alan da olmaz: Yani Ben'in içinde bir ilinek yoksa, Ben-Değil de yoktur. Bu önermenin anlamı hemen berraklaşır, sadece bunun uygulanması üzerine birkaç söz ekleyelim. Ben aslında kendini koyutlar şekilde koyutlanmıştır, kendini koyutlama da bu ölçüde onun mutlak gerçekliğinin alanını doldurur. Ben bir nesne koyutlarsa, bu nesnel koyutlamayı o alandan dışlamalı ve karşıtı olan kendini koyutlamama alanına koymalıdır. Bir nesneyi koyutlamakla kendini koyutlamamak eş anlamlıdır. Şu anki akıl yürütme bu davranıştan yola çıkar; iddiası şudur: Ben bir nesneyi koyutlar ya da kendinden bir şeyi dışlar, düpedüz dışladığı için, daha yüksek başka bir gerekçeyle değil: Bu dışlama aracılığıyla da düpedüz koyutlamanın daha yüksek alanı mümkün olur (Ben'in mi, yoksa Ben-Değil'in mi koyutlandığından soyutlanmış olarak). Bu çıkarım biçiminin idealistçe olduğu açıktır ve düpedüz sırf koyutladığı için Ben'in bir Ben-Değil'i koyutladığını savunan, yukarıda ortaya konmuş olan niceliksel idealizmle buluşur. Öyleyse böyle bir sistemde tözsellik kavramı, az önce açıklanmış olduğu şekilde açıklanmalıdır. Ayrıca genel olarak burada kendini koyutlamanın, nicelikle çifte ilişkide ortaya çıktığı netleşir; bir kez belirsiz bir büyüklüğün belli bir parçası olarak; bir kez de mutlak bir bütünlük olarak. Bu önerme gelecekte son derece önemli sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca töz aracılığıyla kalıcı değil kapsayıcı bir şeyin ni-

telendiği açıktır. Töz kalıcılık özelliğini sadece çıkarsanmış olan bir anlamda taşır.

Özün etkinliği, biçiminkini belirler ve koşullar; bu da demektir ki: Daha kapsamlı olan alan, daha kapsamlı olarak (dolayısıyla Ben ve Ben-Değil'in bunun altında bulunan alanlarıyla birlikte) düpedüz koyutlanmıştır ve (daha eklenecek olan bir koşul altında) Ben'in gerçek bir davranışı olarak dışlama ancak bu sayede mümkün olur. Bu çıkarım biçiminin bizi bir realizme, niteliksel bir realizme sürüklediği açıktır. Ben ve Ben-Değil karşıt olarak koyutlanmıştır: Ben düpedüz koyutlayıcıdır; Ben'in belli bir koşul altında yani Ben-Değil'i koyutlamaması koşulu altında kendini koyutlaması rastlantısaldır ve kökü Ben'de yatmayan koyutlamanın gerekçesi tarafından belirlenmiştir. Ben bu çıkarım biçiminde tasavvur eden bir varlıktır, kendinde şeylerin yapısını kendine kılavuz almak zorundadır.

Fakat bu iki çıkarım biçiminden hiçbiri geçerli değildir, aksine ikisi de karşılıklı olarak birbiri aracılığıyla değiştirilmelidir. Ben kendisinden bir şeyi dışlamak zorunda olduğundan, daha yüksek bir alanın var olması ve koyutlanması gerektir ve daha yüksek bir alan var olduğu ve koyutlandığı için, Ben kendisinden bir şeyi dışlamak zorundadır. Kısacası: Ben-Değil, Ben karşısına bir şeyi koyduğu için vardır ve Ben, Ben-Değil var olduğu ve koyutlandığı için karşısına bir şeyi koyar. Hiçbiri diğerini temellendirmez, aksine ikisi de Ben'in tek ve aynı davranışıdır ve yalnızca tefekkürde ayırt edilebilir. Bu sonucun, yukarıda ortaya konmuş olan, ideal ve gerçek gerekçe tek ve aynı şeydir önermesinin aynı olduğu ve bundan çıkarak açıklanabileceği hemen berraklaşır; buna göre şimdi elde edilen sonucun yanında, adı geçen önermeyle eleştirel idealizm ortaya konmuş olur.

β) Tözsellikteki değiş tokuşun biçimi ve özü karşılıklı olarak birbirini belirlemelidir.

Değiş tokuşun biçimi, değiş tokuşun öğelerinin karşılıklı olarak birbirini dışlamasında ve birbiri tarafından dışlanmasında

yatar. A mutlak bütünlük olarak koyutlanacak olursa, B bunun alanından dışlanır ve belirsiz olan ama belirlenebilen B alanına koyulur. Tam tersine B'nin koyutlanmasıyla (B'nin koyutlanmış olduğu tefekkür edildiğinde), A mutlak bütünlükten dışlanmış olur çünkü A alanı artık mutlak bütünlük değildir, aksine B ile birlikte belirsiz ama belirlenebilen bir alanın parçasıdır. Bu ikincisini iyi bellemek ve doğru kavramak gerekir çünkü her şey buna bağlıdır. Yani değiş tokuşun biçimi, değiş tokuşun öğelerinin karşılıklı olarak birbirini mutlak bütünlükten dışlamasıdır.

(Düpedüz ve kendinde demiri koyutlayın; böylece kendi alanını dolduran belli ve tam bir kavramınız olur. Demirin sürekli hareket ettiğini koyutlayın; böylece bu kavramın içinde bulunmayan ve dolayısıyla ondan dışlanmış olan bir özellik elde edersiniz; bu yüzden az önce belli olan demir kavramı artık belli değildir, aksine yalnızca belirlenebilirdir; zamanı gelince mıknatıs tarafından çekilebilirlik olarak belirleyeceğiniz bir belirlenim onda eksiktir.)

Değiş tokuşun özüne gelince, bunun az önce ortaya konmuş olan biçiminde, asıl bütünlüğün hangisi olduğunun belirsiz kaldığı hemen netleşir. B dışlanacaksa, A'nın alanı dolar; aksine B koyutlanacaksa, o zaman B'nin ve A'nın alanı, belirsiz olan ama belirlenebilen bütünlüğü doldurur. (A ve B'nin bu son alanının da henüz belirlenmesi gerektiği burada tamamen soyutlanmaktadır.) Bu belirsizlik böyle kalamaz. Her iki açıdan bütünlük, bütünlüktür. Fakat bunların her birinin, birbirinden ayırt edilmelerini sağlayan bunun dışında başka bir özelliği yoksa, koyutlanmış olan bütün bu değiş tokuş imkânsız olur çünkü o zaman bütünlük birdir ve tek bir değiş tokuş öğesi vardır, dolayısıyla da değiş tokuş yoktur. (Daha anlaşılır ama daha az bağlayıcı bir ifadeyle; bu karşılıklı dışlamanın izleyicisi olduğunuzu düşünün. Değiş tokuşun arasında gidip geldiği bu ikili bütünlüğü ayırt edemezseniz, sizin için bir değiş tokuş yok demektir. Fakat bu ikisi bütünlükten başka bir şey olmadıkları ölçüde, ikisinin dışında kendinize yön vermenizi sağlayan herhangi bir X bulun-

madıkça, bunları ayırt edemezsiniz.) Dolayısıyla koyutlanmış olan değiş tokuşun mümkün olması için, olduğu gibi bütünlüğün belirlenebilirliği varsayılır; bu iki bütünlüğün herhangi bir şeyle ayırt edilebildiği varsayılır; bu belirlenebilirlik de değiş tokuşun özüdür, değiş tokuşu sürdüren ve tek başına sabitleyen şeydir.

(Doğa hakkında bilimsel bir bilgi olmaksızın gündelik deneyim aracılığıyla verili olduğu haliyle demiri, kendi başına, yani yalıtık ve bunun dışındaki herhangi bir şeyle sizin fark edebildiğini her türlü bağlantının dışında, başkalarının yanında kendi yerinde direnen bir şey olarak koyutlarsanız: O zaman hareket bunun kavramının bir parçası değildir ve görünüşte size hareketini sürdüren bir şey olarak geliyorsa, bu hareketi onun dışındaki bir şeyle ilişkilendirirseniz, haklısınızdır.

Fakat demire hareket atfederseniz, ki bunda da haklısınız, o zaman bu kavram artık tam değildir ve bu açıdan onu daha fazla belirlemeniz ve örneğin mıknatıs tarafından çekilebilirliği onun kapsamına koymanız gerekir. Bu fark önemlidir. İlk kavramdan yola çıkarsanız, olduğu yerde direnmek demir için özseldir, sadece içindeki hareket rastlantısaldır fakat ikinci kavramdan yola çıkarsanız, hem direnmek hem de hareket rastlantısaldır çünkü nasıl ki birincisi bir mıknatısın bulunmaması koşulu altında kalıyorsa, ikincisi de mıknatısın bulunması koşulu altındadır. Yani niçin birinci yerine ikinci kavramdan veya tam tersinden yola çıkmanız gerektiğine ilişkin bir gerekçe gösteremezseniz; yani genel olarak, düpedüz koyutlanmış ve belirli olan bütünlük mü, yoksa bunun ve dışlanmış olan bütünlük tarafından belirlenebilen bütünlük mü, yoksa her ikisi mi, hangi bütünlük üzerinde tefekkür edilmesi gerektiğini herhangi bir biçimde belirlemek mümkün olmazsa, yönünüzü kaybedersiniz.)

(Değiş tokuşun biçimi, özünü belirler, bu şu demektir: Az önce ortaya konmuş olan anlamda bütünlüğü belirleyen, yani iki olası bütünlükten hangisinin mutlak bütünlük olduğuna ve hangisinden yola çıkılması gerektiğine işaret eden, karşılıklı dışla-

madır. Başka bir şeyi bütünlükten dışlayan şey, dışladığı ölçüde, bütünlüktür ve tam tersi; bunun başka bir belirlenim gerekçesi yoktur. Düpedüz koyutlanmış olan A tarafından B dışlanırsa, o zaman bu ölçüde A bütünlüktür ve B hakkında tefekkür edilir ve A bütünlük olarak görülmezse, o zaman bu ölçüde kendi başına belirsiz olan A + B, belirlenebilen bütünlüktür. Şimdi belli olan veya belirlenebilen şeyin bütünlük olduğu kabul edilir. Gerçi bu sonuçta yeni bir şey yokmuş, aksine az önceki sentezden önce de bildiğimiz şeyler söyleniyormuş gibi görünür ama demin herhangi bir belirlenim gerekçesi bulma umudumuz vardı. Şimdi elde edilen sonuçla bu umut tamamen kesilmiştir; bunun anlamı olumsuzdur ve bize şöyle der: İlişki aracılığıyla elde edilenin dışında bir belirlenim gerekçesi mümkün değildir.)

(Az önceki örnekte düpedüz koyutlanmış olan demir kavramından yola çıkılabildiğine göre, yerinde direnmek demirin özündedir; eğer bunun belirlenebilen kavramından yola çıkılırsa, o zaman yerinde direnmek bir ilinektir. Hangisi kabul ediliyorsa, ikisi de doğrudur ve bunun hakkında belirleyici bir kural bulunamaz. Fark sadece görelidir.)

Değiş tokuşun özü, biçimini belirler, şu demektir: Açıklanan anlamda bütünlüğün belirlenebilirliği, başka bir şeyi belirleyecek olduğundan koyutlanmış olduğuna göre (yani belirlenim gerçekten mümkündür ve bunu sağlayan herhangi bir X vardır fakat burada bunu aramakla ilgilenmeyeceğiz), karşılıklı olarak dışlamayı belirler. Bu ikisinden biri ya belli olan ya da belirlenebilen, mutlak bütünlüktür, diğeri de mutlak bütünlük değildir; bu yüzden de mutlak bir dışlanan, yani o bütünlüğün dışladığı bir şey vardır. Örneğin belli bütünlük mutlak bütünlükse, o zaman bununla dışlanan, mutlak dışlanan bütünlüktür. Yani şimdiki sentezin sonucu şudur: Bütünlüğün mutlak bir gerekçesi vardır, bu da yalnızca göreli değildir.

(Yukarıdaki örnekte demirin belli olan kavramından mı, yoksa belirlenebilen kavramından mı yola çıkıldığı ve yerinde kalmanın demir için özsel mi, yoksa rastlantısal bir şey olarak mı

sayılacağı önemsiz değildir. Herhangi bir gerekçeyle demirin belli olan kavramından yola çıkılması gerektiği varsayıldığında, sadece hareket mutlak bir ilinektir ama yerinde kalmak değildir.)

İkisinden hiçbiri diğerini değil, aksine ikisi karşılıklı birbirini belirlemelidir, şu demektir: Lafı fazla dolaştırmadan sadede gelmek gerekirse; bütünlüğü belirlemenin mutlak ve göreli gerekçesi, tek ve aynı şey olmalıdır; ilişki mutlak, mutlak olan da bir ilişkiden başka bir şey olmamalıdır.

Bu son derece önemli sonucu netleştirmeye çalışalım. Bütünlüğün belirlenmesiyle, aynı zamanda dışlanan da belirlenmiş olur ve tam tersi: Bu da bir ilişkidir ama sorgulanan bu değildir. Asıl soru, mümkün olan iki belirleme türünden hangisini benimseyip tespit etmek gerektiğidir. İlk öğede buna bir yanıt verilmişti: İkisi de değil; burada belli bir kural yoktur, yalnız; bunlardan biri benimsenecek olursa, o zaman diğeri benimsenemez ve tam tersi; fakat bunlardan hangisinin benimseneceği hakkında bir tespit yapılamaz. İkinci öğede şöyle yanıt verilmişt: İkisinden birinin benimsenmesi gerekir ve bunun bir kuralı olmalıdır. Fakat bu kuralın ne olduğu, tabii ki belirsiz kalmak zorundadır çünkü dışlanacak olanın belirlenim gerekçesi, belirlenim değil, belirlenebilirlik olmalıdır.

Bu iki önerme, bu son önermeyle birleştirilir; yani bu önermeyle şu iddia edilir: Gerçekten de bir kural vardır ama iki belirlenim biçiminden birini değil; her ikisini birden, karşılıklı birbiri aracılığıyla belirlenir halde ortaya koyan bir kural. Şimdiye kadar bir kural olarak görülenlerden hiçbiri, aranan bütünlük değildir, aksine bu ikisini karşılıklı birbiri aracılığıyla belirlenir kılmak, bu bütünlüğü meydana getirir. Öyleyse ilişki aracılığıyla olan ve mutlak olan iki belirlenim biçiminin bir ilişkisi söz konusudur; aranan bütünlük ancak bu ilişki aracılığıyla ortaya konur. Mutlak bütünlük A değildir, A + B de değildir, aksine A + B tarafından belirlenen A'dır. Belirlenebilen belirlenen tarafından, belirlenen de belirlenebilen tarafından belirlenmelidir; işte aradığımız bütünlük, buradan ortaya çıkacak olan birimdir. Bunun

sentezimizin sonucu olması gerektiği açıktır fakat bununla ne denmek istendiğini anlamak biraz daha zordur.

Belirlenen ile belirlenebilen karşılıklı olarak birbirini belirlemelidir, görünüşe göre şu demektir: Belirlenecek olanın belirlenimi, bunun belirlenebilir bir şey olmasında yatar. Bu belirlenebilen bir şeydir, başka bir şey değil; bütün özü bundan ibarettir. İşte aranan bütünlük, bu belirlenebilirliktir, yani belirlenebilirlik belli bir niceliktir, bunun sınırlarının ötesinde bir belirlenim meydana gelemez; mümkün olan tüm belirlenebilirlik de bu sınırların içindedir.

Bu sonucu mevcut vaka üzerinde uyguladığımızda, her şey hemen netleşecektir. Ben kendini koyutlar. Onun düpedüz koyutlanmış olan gerçekliği burada yatar; bu gerçekliğin alanı dolmuştur ve bu yüzden (Ben'in düpedüz koyutlanmış olan gerçekliğinin) mutlak bütünlüğü içerir. Ben bir nesneyi koyutlar. Bu nesnel koyutlama mecburen Ben'in kendi kendini koyutladığı alandan dışlanmalıdır. Fakat bu nesnel koyutlama Ben'e atfedilmelidir; böylece de A + B alanında (şimdiye kadar kısıtlanmamış olan) Ben'in davranışlarının bütünlüğünü elde ederiz. Bu sentezin ardından bu iki alan karşılıklı birbirini belirleyecektir: A sahip olduğu mutlak sınırı verir; A + B sahip olduğu içeriği verir. İşte şimdi Ben, koyutlayan bir nesnedir, o zaman özne değildir ya da öznedir, o zaman da nesne değildir; bu kurala göre koyutlayan olarak kendini koyutladığı ölçüde. Bu yüzden bu iki alan iç içe geçer ve ancak birleşik olarak tek bir sınırlı alanı doldurur ve bu ölçüde Ben'in belirlenimi, özne ve nesne aracılığıyla belirlenebilirlikte yatar.

Aradığımız bütünlük, belirli belirlenebilirlikti, buna da töz denir. Düpedüz koyutlanmış olandan, burada sadece kendini koyutlayan Ben'den çıkmadıkça, yani burada koyutlanmış olan Ben-Değil'den veya bir nesneden bir şeyler dışlanmadıkça, bir töz mümkün değildir. Fakat olduğu gibi belirlenebilirlikten ama belli, sabitlenmiş, tespit edilmiş bir belirlenebilirlikten başka bir şey olmaması gereken töz, belirsiz olarak kalır ve yine düpedüz

koyutlanmış olan kendini koyutlama tarafından belirlenmedikçe, bir töz (her şeyi kapsayan) değildir. Ben, Ben-Değil'i dışlayarak kendini koyutlayan olarak kendini koyutlar, Ben-Değil ise kendi kendini dışlayarak koyutlar. Kendini koyutlamak burada iki kez görülür ama çok farklı açılardan. Birincisiyle koşulsuz bir şey, ikincisiyle de koşullu bir şey ve Ben-Değil'in dışlaması aracılığıyla belirlenebilen bir koyutlama nitelenir.

(Demirin belirlenimi kendi başına bir yerde kalmaksa, bunun sonucunda yerin değişmesi dışlanmış olur; bu ölçüde demir töz değildir çünkü belirlenebilir değildir. Oysa yerin değişmesinin demire atfedilmesi gerektir. Fakat yerinde kalmayı tamamen ortadan kaldıracağı için, bu anlamda bu mümkün değildir çünkü o zaman koyutlandığı haliyle demirin kendisi de ortadan kaldırılmış olurdu; dolayısıyla da yer değiştirme demire atfedilemez, bu da taleple çelişir. Yani yerinde kalma sadece kısmen ortadan kaldırılabilir, yer değiştirme de yerinde kalma aracılığıyla belirlenir ve kısıtlanır, yani yer değiştirme sadece belli bir koşulun (örneğin bir mıknatısın bulunması) alanında meydana gelir ve bu alanın dışında meydana gelmez. Yerinde kalma da yine bu alanın dışında meydana gelir. Yerinde kalmanın burada iki çok farklı anlamda ortaya çıktığını kim görmez? Birinci defasında koşulsuz olarak, ikinci defasındaysa bir mıknatısın bulunmasıyla koşullu olarak.)

Yukarıda ortaya konan temel ilkenin uygulamasında daha da ilerlemek açısından: Nasıl ki A + B, A aracılığıyla belirliyse, B kendisiyle belirlidir çünkü artık belirli olan belirlenebilenin kapsamındadır; yukarıda gösterildiği gibi A ise şimdi belirlenebilen bir şeydir. Artık B kendisiyle belirli olduğu ölçüde, onun aracılığıyla A + B de belirlenebilir ve mutlak bir ilişki meydana gelecek ve aranan bütünlüğü sadece bu dolduracak olduğuna göre, bunun tarafından belirlenmek zorundadır. Eğer A + B koyutlanıyor ve bu ölçüde A belirlenebilirin alanına konuyorsa, A + B de dolayısıyla B tarafından belirlenmektedir.

Bu önerme mevcut vaka üzerinde uygulandığında hemen netleşecektir. Ben kendinden bir şeyi dışlamalıdır: bu şimdiye kadar araştırmada kavranan değiş tokuşun ilk anı olarak görülen davranıştır. Bundan şu sonuç çıkar ve burada gerekçenin sahasında bulunduğum için, sonuç çıkarma hakkım vardır; eğer Ben bu şeyi kendinden dışlayacaksa, aynı şey dışlanmadan önce, yani dışlamadan bağımsız olarak onun içinde koyutlanmış olmalıdır; yani daha yüksek bir gerekçe gösteremediğimiz için, düpedüz koyutlanmıştır. Bu noktadan yola çıkarsak, Ben'in dışlaması düpedüz koyutlanmışın içindeki bir şeydir ve bu ölçüde de koyutlanmış değildir ve bunun alanından dışlanması gereklidir; onun açısından zaruri değildir. Eğer nesne hemen bizim için tamamen anlaşılmaz bir biçimde Ben'in içine (olası bir dışlama için) konacak olursa ve bu ölçüde bir nesne olursa, nesnenin dışlanması ve buradan çıkarılacağı üzere, dışlamanın sonucu olarak tasavvur edilmesi rastlantısaldır. Kendi başına –Ben'in dışında değil, içinde– bu dışlama olmaksızın var olabilir. Düpedüz nesne (burada B) belli olandır: Özne (burada B + A) tarafından dışlanmışlık belirlenebilir olandır. Nesne dışlanmış olabilir de, olmayabilir de ama yukarıdaki anlamda daima nesne olarak kalır. Burada nesnenin koyutlanmışlığı iki kez öne çıkar ama hangi farklı anlamlarda öne çıktığını kim görmez? Bir kez koşulsuz ve düpedüz olarak; bir kez de Ben tarafından dışlanmış olma koşulu altında.

(Yerinde durur halde koyutlanmış olan demirden hareket dışlanacaktır. Hareket, kavramı sayesinde, demirin içinde koyutlanmamıştı, şimdi demirden dışlanacaktır; öyleyse bu dışlamadan bağımsız olarak koyutlanmalı, üstelik de demir aracılığıyla koyutlanmamış olması dikkate alındığında, düpedüz koyutlanmalıdır. [Daha anlaşılır ama daha az bağlayıcı bir ifadeyle: Hareket demirin karşısına konacaksa, şimdiden biliniyor olmalıdır. Fakat hareket demir aracılığıyla biliniyor olmamalıdır. Dolayısıyla başka bir yerden bilinmektedir; burada demir ve hareketten başka hiçbir şeyi dikkate almadığımıza göre, hareket düpedüz bilinmektedir.] Bu hareket kavramından yola çıkarsak, başka

şeylerin yanında demir için de geçerli olması onun için rastlantısaldır. Esas olan bu kavramdır, demir ise onun için rastlantısaldır. Hareket düpedüz koyutlanmıştır. Yerinde duran demir onun alanından dışlanır. Yerinde durma ortadan kaldırılır ve demire hareket atfedilir. Burada hareket kavramı iki defa öne çıkar: Bir kez koşullu olarak, ikinci kez de demirdeki yerinde durmanın ortadan kaldırılmasıyla koşullu olarak.)

Yani yukarıda ortaya konmuş olan sentetik önermeye göre, bütünlük yalnızca tam bir ilişkiden ibarettir ve onu belirleyen kendi başına sağlam bir şey yoktur. Bütünlük bir gerçekliğin değil, bir ilişkinin tamamlığında yatar.

(Tek tek ele alındığında, yukarıda da söylendiği üzere bir ilişkinin öğeleri ilinektir, ilişkinin bütünüyse tözdür. Bu kadar basit bir sonucu kendisi çıkarmayı beceremeyenler için, burada tözün altında sabit bir şeyin değil, sadece bir değiş tokuşun tasavvur edilmesi gerektiği açıkça ortaya konmaktadır. Yeterince temellendirildiği üzere, ister bir töz belirli olarak, isterse belirli bir şey töz olarak düşünülsün, değiş tokuş hep, değiş tokuş ne ölçüde belirli olacaksa o ölçüde sabitlenmiş olan herhangi bir öğeden yola çıkmalıdır. Fakat bu mutlak olarak sabitlenmiş değildir çünkü aynı şekilde onun karşıtı olan öğeden de yola çıkabilirim; o zaman da daha önce esasen sabitlenmiş, tespit edilmiş olan öğe, rastlantısaldır; yukarıdaki örnekler bunu açıklamaktadır. Sentetik olarak birleştirilen ilinekler tözü oluşturur; tözlerde ilineklerden başka bir şey bulunmaz: Töz çözümlendiğinde ilinekleri verir ve tözün tam bir çözümlemesinin ardından geriye ilineklerden başka bir şey kalmaz. Kalıcı bir temel, ilineklerin bir taşıyıcısı olarak düşünülemez; bir ilinek her seferinde onun sahibidir ve karşıt olan ilineğin taşıyıcısıdır, bunun için özel bir taşıyıcıya gerek yoktur. Koyutlayan Ben, zamanı gelince daha yakından bakacağımız en harika yeteneklerinden biri sayesinde, ortadan kalkmakta olan ilineği, ta ki onu kenara iten şey onu karşılayana kadar sıkı sıkı tutar. Daima karşıt olanları bir birlik halinde birbirine bağlayan, işte neredeyse daima ihmal edilen bu yetenektir karşılıklı birbi-

rini ortadan kaldırması gereken anların arasına girer ve böylece ikisini de korur; sürekli bir zaman dizisi olarak yaşamı ve bilinci, özellikle de bilinci mümkün kılan yalnızca odur ve bütün bunları yalnızca, ortak bir taşıyıcısı olmayan ve karşılıklı birbirini imha edecekleri için böyle bir taşıyıcıları olması mümkün olmayan ilinekleri kendinde ve kendi içinde sürdürerek yapar.)

γ) Sentetik bir birim olarak etkinlik ve sentetik bir birim olarak değiş tokuş karşılıklı olarak birbirini belirler ve kendileri de sentetik bir birim oluşturur.

(Sentetik bir birim olarak etkinlik en kısa yoldan, biri öznel, biri nesnel iki karşıtın, belirlenebilirlik kavramında mutlak olarak kapsanması ve tespit edilmesi aracılığıyla tarif edilir, ki bunlar bu kavramın içinde aynı zamanda birbirine zıttır. (Bunu açıklamak ve daha yüksek ve kapsayıcı bir bakış açısını ortaya çıkarmak için, burada ortaya konan sentez, yukarıda (§ 3) yapılmış olan Ben ile Ben-Değil'in yalnızca nitelik aracılığıyla birleştirilmesi ile karşılaştırılsın. Nasıl ki orada öncelikle Ben nicelik açısından doğrudan mutlak bir gerçeklik olarak koyutlandıysa, burada da bir şey, yani nicelik aracılığıyla belirlenmiş bir şey doğrudan Ben'in içine konur ya da Ben doğrudan belirli nicelik olarak koyutlanır; öznel bir şey, düpedüz öznel olarak koyutlanır ve bu işlem bir tezdir, üstelik de yukarıdaki niteliksel tezden farklı olarak, niceliksel bir tezdir. Oysa Ben'in tüm davranış biçimlerinin bir tez sürecinden çıkması gerekir. [Çünkü bilim öğretisinin kuramsal kısmında ve burada temel ilkemiz aracılığıyla kendimize koyduğumuz sınır dahilinde bu bir tezdir, çünkü bu sınır yüzünden daha fazla ileri gidemeyiz; bir gün bu sınırı aştığımızda, bunun sanki en yüksek teze dayandırılacak bir sentez olduğu açığa çıkacak olsa bile.] Nasıl ki yukarıda düpedüz Ben'e karşıt bir nitelik olarak bir Ben-Değil koyutlandıysa, burada da öznelin karşısına, bu öznelin alanından dışlama aracılığıyla nesnel bir şey konur; yani sadece nicelik (sınırlama, belirleme) aracılığıyla ve sayesinde, bu işlem de niceliksel bir antitezdir, tıpkı

yukarıdakinin niteliksel bir antitez olduğu gibi. Fakat şimdi ne öznel olan nesnel aracılığıyla ne de nesnel olan öznel aracılığıyla yok edilmemelidir, aynı şekilde yukarıda olduğu gibi Ben doğrudan Ben-Değil aracılığıyla veya tam tersi ortadan kaldırılmamalı, aksine yan yana var olmalıdır. Öyleyse bunlar sentetik olarak birleştirilmelidir ve birbirine eşit olmalarını sağlayan üçüncü şey, belirlenebilirlik aracılığıyla birleştirilirler. Bu ikisi –kendinde özne ve nesne değil– tez ve antitez aracılığıyla koyutlanmış olan öznel ve nesnel şey, karşılıklı olarak birbiri aracılığıyla belirlenebilir ve sırf böyle oldukları sürece birleştirilip, Ben'in sentezde etkin olan yeteneği (imgelem gücü) tarafından sabitlenerek tespit edilebilir. Fakat tıpkı yukarıda olduğu gibi, bu antitez, tez olmadan mümkün değildir çünkü sadece koyutlanmış olanın karşısına bir şey konabilir ama burada talep edilen tez de özü açısından, antitezin özü olmaksızın mümkün değildir çünkü bir şey düpedüz belirlenmeden, yani nicelik kavramı onun üzerinde uygulanmadan önce, nitelik açısından var olmalıdır. Yani etkin Ben'in öznel olan için içine bir sınır koyduğu ve gerisini nesnel olana bıraktığı bir şeyin var olması gerekir. Fakat şekil açısından, yukarıda olduğu gibi, sentez olmaksızın antitez mümkün değildir çünkü bunun dışında antitez aracılığıla koyutlanmış olan ortadan kaldırılmış, dolayısıyla antitez antitez değil, aksine bir tez olurdu; öyleyse bu üç davranış sadece tek bir ve aynı davranıştır; bu tek davranışın ayrı ayrı anları yalnızca bunlar üzerinde tefekkür sırasında ayırt edilebilir.)

Salt değiş tokuşa ilişkin olarak; bunun biçimi, değiş tokuşun öğelerinin birbirini dışlaması ile özü, yani ikisini birbirini dışlayan öğeler olarak içinde barındıran kapsayıcı alan, sentetik olarak birleştirilecekse, karşılıklı dışlamanın kendisi bu kapsayıcı alandır ve kapsayıcı alanın kendisi karşılıklı dışlamadır, yani değiş tokuş salt ilişkide yatar; karşılıklı dışlamadan, az önce belirtilen belirlenebilirlikten başka bir şey yoktur. Bunun sentetik ara öğe olması gerektiğini kavramak kolaydır ama salt bir belirlenebilirlikten, salt bir ilişkiden, ilişkide bulunan bir şey olmaksızın

(ki bu şeyi burada ve bilim kuramının tüm kuramsal bölümlerinde tamamen soyutlamak gerektir), mutlak hiçlik olmayan bir şey hayal etmek biraz daha zordur. İmgelem gücünü elimizden geldiğince türetiyoruz. A ve B (aslında bununla A tarafından belirli A + B'nin ve B tarafından belirli aynı A + B'nin nitelendiği bilinmektedir ama bunları soyutlayabilir ve buna doğrudan A ve B adını verebiliriz), yani A ile B karşıttır ve biri koyutlanmışsa, diğeri koyutlanmış olamaz ama yine de şimdiye kadar talep edildiği üzere sadece kısmen değil, tamamen, üstelik de birer karşıt olarak yan yana olmalı ama karşılıklı birbirini ortadan kaldırmamalıdır; görevimiz bunu düşünmektir. Fakat bunlar hiçbir şekilde ve mümkün olan hiçbir yüklem altında birlikte düşünülemez, yalnız birbirlerini ortadan kaldırdıkları ölçüde. A düşünülemez, B de düşünülemez ama bunların buluşmaları, müdahaleleri düşünülebilir ve tek birleşme noktaları budur.

(X fiziksel noktasına A zaman anında ışık ve karanlığı hemen takip eden B zaman anında koyun: O zaman ışık ve karanlık keskin olarak birbirinden ayrılır, olması gerektiği gibi. Fakat A ve B anı doğrudan birbirini kısıtlar ve aralarında bir boşluk yoktur. Bu iki an arasında keskin bir sınır = Z hayal edin. Nedir bu Z? Işık değildir çünkü o A anındadır, Z = A değildir; aynı şekilde karanlık da değildir çünkü bu B anındadır. Dolayısıyla ikisi de değildir. Fakat aynı şekilde içinde ikisinin de bulunduğunu söyleyebilirim çünkü A ile B arasında bir boşluk yoksa, ışık ile karanlık arasında da boşluk yoktur, dolayısıyla Z'de birbirine doğrudan temas ederler. Bu son çıkarsama biçiminde, sadece bir sınır olması gereken Z'yi, imgelem gücüyle bir an olana kadar uzatıyorum da diyebiliriz; durum gerçekten böyledir. [A ve B anları da başka türlü ortaya çıkmamış, imgelem gücü aracılığıyla uzatılmıştır.] Öyleyse Z'yi salt imgelem gücüyle genişletebilirim ve eğer A ve B anlarının doğrudan sınırlandığını düşünmek istiyorsam bunu yapmak zorundayım; burada aynı zamanda içimizdeki o harika yetenek, yaratıcı imgelem gücü üzerine bir deney de yapılmıştır. Birazdan açıklanacak olan bu deney olmaksızın, insan ruhunun

içindeki hiçbir şeyi açıklamak mümkün olmadığı gibi, insan ruhunun tüm mekânizması bunu temel almaktadır.)

a. Az önce açıklanan etkinlik, açıkladığımız değiş tokuşu belirler, bu da şu demektir: Değiş tokuşun öğelerinin buluşması, Ben'in mutlak etkinliği koşulu altında bulunmaktadır, bu koşul aracılığıyla Ben nesnel ve öznel bir şeyi karşı karşıya koyar ve birleştirir. Bunlar sadece Ben'de ve yalnızca Ben'in bu davranışı sayesinde değiş tokuşun öğeleridir; sadece Ben'de ve yalnızca Ben'in bu davranışı sayesinde buluşurlar.

Ortaya konan önermenin idealist olduğu açıktır. Burada ortaya konan etkinlik, bir zekâsı olduğu ölçüde Ben'in özü açısından en kapsamlı etkinlik olarak alınırsa, ki sadece bazı kısıtlamalar altında böyle alınması gerekir: O zaman tasavvur, Ben'in öznel bir şey koyutlamasında ve bu öznel şeyin karşısına başka nesnel bir şey koymasında vs. yatar; işte şimdi deneysel bilinçte bir tasavvur dizisinin başını görmüş oluyoruz. Yukarıda koyutlamanın dolaylılığına ilişkin bir kanun ortaya konmuştu ve burada da geçerli kalan bu kanuna göre, öznel bir şey ortadan kaldırılmaksızın nesnel bir şey koyutlanamaz ve nesnel bir şey ortadan kaldırılmaksızın öznel bir şey koyutlanamaz; buradan da tasavvurların değiş tokuşu açıklanabilir. Bu ikisinin sentetik olarak birleştirilecek, ikisinin de Ben'in tek ve aynı eylemi aracılığıyla koyutlanacak olması belirlenimi de burada eklenir; buradan da değiş tokuşta bulunanların karşıtlığına rağmen, değiş tokuşu kapsayan şeyin birliği açıklanabilir, oysa bu, salt dolaylılık kanunu aracılığıyla mümkün olmamıştı. Bu şekilde tüm olası belirlenimleriyle bir zekâ, salt ve yalnızca mutlak anlıklık aracılığıyla elde edilebilirdi. Ben, koyutladığı gibi; kendini koyutladığı gibi ve kendini bu yapıda koyutladığı için bu yapıda olurdu. Fakat dizi istenildiği kadar geriye doğru takip edilsin, sonunda Ben'in içinde zaten var olan bir şeye ulaşılmak zorundadır ve bunun içinde bazı şeyler öznel olarak belirlenmiş, başka şeyler de nesnel olarak bunun karşısına konmuştur. Öznel olması gereken şeyin

mevcudiyeti, Ben'in düpedüz kendisi aracılığıyla koyutlamasından da açıklanabilirdi fakat nesnel olması gerekenin mevcudiyeti değil çünkü Ben'in düpedüz koyutlaması aracılığıyla böyle bir şey koyutlanmaz. Öyleyse ortaya konan bu önerme, açıklaması gereken şeyi tam olarak açıklamaz.

b. Değiş tokuş etkinliği belirler, şu demektir: Karşı koyma ve kapsama, karşıtların gerçekten mevcudiyeti aracılığıyla olmasa da, bunların bilinçte salt buluşmaları veya dokunmaları aracılığıyla, Ben'in etkinliği sayesinde mümkün olur: O buluşma, bu etkinliğin koşuludur. Şimdi önemli olan, bunu doğru anlamaktır.

Az önce ortaya konmuş olan idealist açıklama biçimine karşı şunlar anımsatılmıştı: Ben'in içinde öznel bir şey belirlenecek ve başka bir şey öznel olarak bu belirlenim aracılığıyla aynı alandan dışlanacak olursa; o zaman bu şeyin, dışlananın, Ben'in içinde nasıl mevcut olabildiği açıklanmak zorundadır ve bu, o çıkarım biçimine göre açıklanamaz. Bu itiraz mevcut önermeyle şu şekilde yanıtlanır: Dışlanacak nesnel şeyin mevcut olması gerekmez; başka bir ifadeyle, sadece Ben için bir dürtü olarak mevcut olabilir, yani öznel olan, sadece Ben'in etkinliğinin dışında yatan bir gerekçeyle, daha fazla genişletilememelidir. Daha fazla genişlemenin olanaksızlığı, betimlenen salt değiş tokuşu veya salt müdahaleyi oluşturan şeydi; etkin olarak Ben'i kısıtlamıyordu ama ona, kendi kendini kısıtlama görevini yüklüyordu. Yoksa tüm kısıtlamalar karşıtlar aracılığıyla olur; yani Ben de, bu görevi yerine getirmek için, kısıtlanacak olan öznel şeyin karşısına nesnel bir şey koymak ve sonra da az önce gösterildiği gibi bu ikisini sentetik olarak birleştirmek zorunda kalırdı; işte bütün tasavvurlar böylece çıkarsanabilirdi. Hemen göze çarpacağı üzere bu açıklama biçimi gerçekçidir ama temelinde, daha önce ortaya konanların hepsinden çok daha soyut bir gerçekçilik yatar çünkü içinde Ben'in dışında var olan bir Ben-Değil, hatta Ben'in içinde bulunan bir belirlenim bile varsayılmaz, aksine yalnızca bunun

aracılığıyla kendi içinde yapılması gereken bir belirlenim ya da Ben'in salt belirlenebilirliği varsayılır.

Bir an için bu belirlenim görevinin kendisinin de bir belirlenim olduğu ve şu anki uslamlamanın yukarıda ortaya konmuş olan, bir belirlenimin mevcudiyetini varsayan niceliksel gerçekçilikten hiç farklı olmadığı sanılabilir. Fakat bu fark aydınlatıcı bir biçimde ortaya konabilir. Orada belirlenim verilmişti; buradaysa ancak etkin Ben'in anlıklığı aracılığıyla tamamlanacaktır. (Eğer birkaç adım ileri bakmaya izin verilirse, bu farkı daha da kesin olarak göstermek mümkündür. Çünkü pratik kısımda, burada bahsedilen belirlenebilirliğin bir duygu olduğu görülecektir. Fakat bir duygu, Ben'in bir belirlenimidir ama zekâ olarak Ben'in değil, yani kendini Ben-Değil aracılığıyla belirli olarak koyutlayan Ben'in değil; işte burada söz konusu olan budur. Dolayısıyla bu belirlenim görevi, belirlenimin kendisi değildir.)

Tüm gerçekçilikler gibi mevcut uslamlama da, Ben'i salt bir Ben-Değil olarak görme ve bu yüzden asıl açıklanması gereken Ben-Değil'den Ben'e geçişi açıklamama hatasını taşır. Talep edileni kabul edersek, Ben'in belirlenebilirliği ya da Ben'in belirlenmesi görevi, her durumda konulmuştur ama Ben'in hiçbir katkısı olmaksızın; buradan da Ben'in nasıl Ben dışındaki bir şey aracılığıyla ve için var olabildiği açıklanabilir ama Ben'in nasıl Ben aracılığıyla ve Ben için belirlenebilir olabildiği açıklanamaz[17] çünkü bu sonuncu zaten talep edilmektedir. Ben özü aracılığıyla sadece kendini belirlenebilir olarak koyutladığı ölçüde belirlenebilirdir ve sadece bu ölçüde kendini belirleyebilir ama bunun nasıl mümkün olduğu, ortaya konan çıkarım biçimiyle açıklanmaz.

c. Bu iki çıkarım biçiminin sentetik olarak birleştirilmesi gerekir; etkinlik ve değiş tokuş karşılıklı olarak birbirini belirlemelidir.

17 Bu belirlenim görevinin nasıl olup da bir bilime ulaşıp, kendini bundan sonra bilgiyle belirleyebildiği. (ikinci baskıya ek.)

Değiş tokuşun ya da koyutlayan Ben'in hiçbir katkısı olmaksızın var olan bir dürtünün, Ben'e kendini kısıtlama görevini yükleyeceği kabul edilememişti çünkü açıklanacak olan açıklama gerekçesinde bulunmuyordu; dolayısıyla bu dürtünün Ben'in hiçbir katkısı olmaksızın var olduğu, aksine Ben'in kendi kendini koyutlama etkinliği sırasında meydana geldiği kabul edilmek zorundaydı; sanki daha da dışarı çıkmaya çalışan etkinliği kendi içine geri sürülüyor (yansıtılıyor) gibiydi, buradan da hem kendini kısıtlama hem de talep edilen başka her şey elbette çıkarılabilirdi.

Araştırmamızın akışının gerektirdiği üzere, bu sayede gerçekten de değiş tokuş ve etkinlik birbiri aracılığıyla belirlenebilir ve sentetik olarak birleştirilebilir. (Koyutlayan Ben aracılığıyla koyutlanmamış olan) dürtü, etkin olduğu sürece Ben üzerinde etkili olur ve buna göre sadece Ben etkin olduğu sürece bir dürtüdür; dürtünün olasılığı, Ben'in etkinliğiyle koşulludur: Ben'in etkinliği olmazsa, dürtü de olmaz. Tam tersine Ben'in kendi kendisi aracılığıyla belirlenmesi etkinliği bu dürtüyle koşullu olsa: Dürtü olmazsa, kendini belirleme de olmaz. – Ayrıca kendini belirleme olmazsa, nesnel bir şey de olmaz vs.

Burada bulduğumuz son derece önemli nihai sonucu daha yakından tanımaya çalışalım. (Ben'in) karşıtları kapsama etkinliği ile bu karşıtların (kendinde ve Ben'in etkinliğinden soyutlanmış olarak) buluşması birleştirilecek, bunlar tek ve aynı şey olacaktır. – Asıl fark, kapsama ve buluşmada yatar; bu yüzden bu ikisini birleştirme olasılığı üzerinde düşünürken, ortaya konan önermenin ruhunun en derinine ineceğiz.

Kendi başına buluşmanın nasıl bir kapsama koşulu altında durduğu ve durmak zorunda olduğu kolayca anlaşılabilir. Kendi başına karşıtlar tamamen karşıttır; hiçbir ortaklıkları yoktur; biri koyutlanırsa, diğeri koyutlanamaz. Sadece aralarındaki sınır koyutlandığı ölçüde buluşurlar ve bu sınır da ne birinin ne de diğerinin koyutlanması aracılığıyla koyutlanmıştır; sınırın özel olarak koyutlanması gerekir. Fakat bu sınır, ikisi için ortak olan-

dan başka bir şey değildir; dolayısıyla onlara sınır koymak demek, bu ikisini kapsamak demektir ama bu kapsama da sınırlarını koymaktan başka türlü mümkün değildir. Yalnızca kapsayan için ve onun aracılığıyla bir kapsama koşulu altında buluşurlar.

Bu kapsama ya da artık daha kesin olarak söyleyebileceğimiz üzere, bu sınır koyma, bir buluşma koşulu altındadır ya da kısıtlamada etkin olan, yukarıdakilere göre, kendisi de sırf etkin bir şey olarak buluşanlardan biri olmak zorunda olduğundan, bunun etkinliğini sağlayan bir dürtü koşulu altındadır. Bu sadece, bunun etkinliğinin, kısıtsız, belirsiz ve belirlenemez olanın, yani sonsuz olanın ötesine geçmesi koşulu altında mümkündür. Bu etkinlik sonsuzun ötesine geçiyor olmasa, bunun kısıtlanmasından, etkinliğini sağlayan bir dürtünün meydana geldiği sonucu çıkmazdı; (düpedüz sonlu bir Ben'in ortaya konduğu bir sistemde varsayılması gerektiği üzere) salt kavramı aracılığıyla konmuş bir kısıtlama da olabilirdi. O zaman ona kavramı tarafından konan sınırların içinde, dışarıdan bir dürtü geldiği sonucuna sürükleyen yeni kısıtlamalar da olabilir. Fakat burada çıkarsanmak istendiği gibi, doğrudan kısıtlamadan böyle bir sonuç çıkarılamaz.

(Burada söz konusu olan karşıtlar, düpedüz karşıt olmalıdır; bunların arasında bir birleşme noktası olmamalıdır. Fakat her sonlu şeyin kendi içinde düpedüz karşıtı yoktur; belirlenebilirlik kavramı dahilinde kendine eşittir; derinlemesine birbiri aracılığıyla belirlenebilirdir. Tüm sonlu şeylere ortak olan özellik budur. Çok sayıda sonsuz şey bulunabildiği ölçüde, tüm sonsuz şeyler, belirlenemezlik kavramında eşittir. Dolayısıyla sonlu ile sonsuz kadar doğrudan karşıt ve hiçbir özellik açısından eşit olmayan başka hiçbir şey yoktur ve bunlar burada bahsedilenlere karşıt olmalıdır.

Bu ikisi tek ve aynı şey olmalıdır; bu da kısaca şu demektir: Sonsuzluk olmazsa kısıtlama da olmaz; kısıtlama olmazsa, sonsuzluk da olmaz; sonsuzluk ve kısıtlama tek ve aynı sentetik öğede birleşir. Ben'in etkinliği sonsuzluğa geçmeseydi, bu etkin-

liğini kendisi kısıtlayamazdı; yapması gerektiği gibi etkinliğine sınır koyamazdı. Ben'in etkinliği, kısıtsız olarak kendini koyutlamada yatar; buna karşı bir direnç vardır. Bu dirençten kaçarsa, direncin sınırının ötesine geçen etkinlik tamamen yok edilmiş ve ortadan kaldırılmış olurdu; bu ölçüde Ben artık koyutlayamazdı. Fakat bu çizginin ötesinde de koyutlayabilmelidir; bu kapsamda belirsiz, kısıtsız, sonsuz sınırı koymalıdır (yukarıda = B) ve bunu kime yapacaksa, o sonsuz olmalıdır. Ayrıca eğer Ben kendini kısıtlamasa, sonsuz olmazdı. Ben sadece kendine koyutladığı şeydir. Ben sonsuzdur demek, kendini sonsuz koyutlar demektir: Kendini sonsuzluk yüklemi aracılığıyla belirler yani (Ben) kendini sonsuzluğun temeli olarak kısıtlar; kendini sonsuz etkinliğinden ayırır (bu ikisi aslında tek ve aynı şeydir) ve eğer Ben sonsuz olacaksa, durum bu olmalıdır. Onu kendinden ayırt eden bu sonsuza uzanan etkinlik, onun etkinliği olmalıdır; ona atfedilmelidir: Dolayısıyla aynı zamanda Ben tek ve aynı bölünmez ve ayırt edilemez davranışta bu etkinliği yine kendi içine almalıdır (A + B'yi A aracılığıyla belirlemeli). Fakat bunları içine almazsa, o zaman belirlidir, yani sonsuz değildir fakat sonsuz olması gerektir, o zaman Ben'in dışında koyutlanmalıdır.

Kendini hem sonlu hem de sonsuz olarak koyutlayan Ben'in kendi içinde ve kendisiyle bu değiş tokuşu; sanki kendi kendisiyle bir çatışma içinde yaptığı bu değiş tokuş sayesinde Ben kendini yeniden üretir, birleştirilemeyenleri birleştirmek ister, bazen sonsuzu bir sonlu biçimine sokmaya çalışır, bazen geri püskürtülüp, onu yine bu biçimin dışına koyar ve aynı anda birkaç defa sonluluğun biçimine sokmaya çalışır; işte bu değiş tokuş, imgelem gücünün yeteneğidir.

Şimdi bununla buluşma ve kapsama tamamen birleştirilmiş olur. Buluşma ya da sınırın kendisi, kavrama içinde ve için kavrayanın bir ürünüdür (bu ölçüde düpedüz üretken olan imgelem gücünün mutlak tezi). Ben ve etkinliğinin bu ürünü karşı karşıya konduğu ölçüde, buluşanların kendisi de karşıttır ve sınırda bu ikisinden hiçbiri koyutlanmamıştır (imgelem gücünün antitezi).

Yine bu ikisi birleştirildiği ölçüde –bu üretken etkinlik Ben'e atfedildiği ölçüde– kısıtlayanların kendisi de bu sınırda kapsanır. (İmgelem gücünün sentezi; zamanı gelince daha açık olarak göreceğimiz üzere, bu antitez ve sentez işlemlerinde üretkendir.)

Karşıtların salt belirlenebilirlik kavramında kapsanması gerekir. Bu, talep edilen birleşmenin en önemli anıydı; bizim de bu anı henüz düşünmemiz gerekiyor; bu düşünme aracılığıyla az önce söylenmiş olan tamamen belirlenecek ve aydınlatılacaktır. Çünkü karşıtların arasına (ki bunlardan biri karşı koyanın kendisidir, diğeri de varlığı açısından tamamen bilincin dışında bulunur ve salt zaruri kısıtlama amacıyla koyutlanır) çizilen sınır, sabit, kesin, dönüşümsüz bir sınır olarak konursa, bu ikisi belirlenim aracılığıyla birleştirilir, belirlenebilirlik aracılığıyla değil; fakat o zaman tözselliğin değiş tokuşunda talep edilen bütünlük de yerine getirilmemiş olur (A + B sadece belli olan A tarafından belirlenmiş olur ama belirsiz B aracılığıyla değil). Öyleyse bu sınır, sabit bir sınır olarak kabul edilmemelidir. Bu kısıtlamada etkin olan imgelem gücünün yeteneğine ilişkin olarak az önce verilmiş olan açıklamaya göre zaten durum böyledir. Öznenin belirlenimi amacıyla, sonsuza giden etkinliğinin bir ürünü olarak sonsuz bir sınır koyutlar. Bu etkinliği kendine atfetmeye çalışır (A + B'yi A aracılığıyla belirlemeye); bunu gerçekten yaparsa, o zaman bu etkinlik değildir; belli bir öznenin içine konmuş olarak, kendisi de belirlidir, yani sonsuz değildir; dolayısıyla imgelem gücü yine sonsuzluğa geri itilir (A + B'nin B aracılığıyla belirlenimi ona yüklenir). Öyleyse yalnızca belirlenebilirlik, yani bu yoldan ulaşılamaz olan belirlenim fikri mevcuttur ama belirlenimin kendisi değil. İmgelem gücü hiçbir sabit sınır koymaz çünkü kendisinin de sabit bir konumu yoktur; sadece akıl, sabit bir şeyi, ilk önce imgelem gücünü sabitleyerek koyutlar. İmgelem gücü belirlenim ile belirlenmeme, sonlu ile sonsuz arasında ortada duran bir yetenektir; dolayısıyla da onun aracılığıyla A + B aynı anda belirli A ve aynı anda belirsiz B aracılığıyla belirlenir, az önce bahsettiğimiz imgelem gücünün sentezi budur. İşte

imgelem gücü bu duruşu, ürünü aracılığıyla niteler; sanki bu ürünü duruşu sırasında ve duruşu aracılığıyla meydana getirir.

(İmgelem gücünün barıştırılamayanlar arasındaki bu duruşu, kendi kendisiyle bu çatışması, gelecekte görüleceği üzere, Ben'in bunun içindeki konumunu bir zaman anı halinde genişleten şeydir. (Tek başına saf akıl için her şey eş zamanlıdır; sadece imgelem gücü için bir zaman vardır.) İmgelem gücü buna uzun süre, yani bir andan daha fazla (bir hayretin, zaman içindeki değiş tokuşta bir duraklamanın meydana geldiği azamet duygusu dışında) katlanamaz; akıl araya girer (böylece tefekkür oluşur) ve onu belirleyerek B'yi belli A'nın (öznenin) içine aldırır ama şimdi belli olarak koyutlanmış olan A bir kez daha sonsuz bir B tarafından sınırlanmalıdır, imgelem gücü burada da yukarıdaki gibi işler ve (burada teorik olan) aklın kendi kendisi aracılığıyla tamamen belirlenmesine kadar bu böyle sürer, burada imgelem gücünün içinde, yani tasavvur edenin tasavvuruna kadar aklın haricinde başka hiçbir kısıtlayıcı B'ye ihtiyaç yoktur. Pratik alanda imgelem gücü sonsuza kadar sürer, ta ki sadece tamamlanmış bir sonsuzluğa göre mümkün olabilecek, düpedüz belirlenemez olan en yüksek birlik fikrine kadar, ki bu da imkânsızdır.)

1) Ben'in sonsuzluğu olmaksızın; Ben'in mutlak, kısıtsıza ve kısıtlanamaza uzanan üretim yeteneği olmaksızın, tasavvurun olasılığı bile açıklanamaz. Ben kendini Ben-Değil tarafından belirli olarak koyutlar, koyutundan, bu mutlak üretim yeteneği sentetik olarak çıkarsanır ve kanıtlanır. Fakat bilimimizin pratik kısmında bu yeteneğin daha da yüksek bir yeteneğe dayandırılacağını önceden görmek mümkündür.

2) Yolumuza çıkan tüm güçlükler tatminkâr şekilde ortadan kaldırılmıştır. Amaç, karşıtları, Ben ile Ben-Değil'i birleştirmekti. Çatışanları birleştiren imgelem gücü aracılığıyla bunlar mükemmel biçimde birleştirilebilir. Ben-Değil'in kendisi de kendi kendini belirleyen Ben'in bir ürünüdür ve mutlak, Ben'in dışında koyutlanmış bir şey değildir. Kendini, kendi kendini

koyutlayan olarak koyutlayan bir Ben ya da bir özne, betimlenen biçimde meydana getirilmiş bir nesne olmaksızın mümkün değildir (Ben'in belirlenimi, kendisi hakkında belirli bir şey olarak tefekkürü, sadece kendini bir karşıtı aracılığıyla kısıtlaması koşulu altında mümkündür). Yalnız tasavvuru açıklamak için varsayılması gereken Ben üzerindeki dürtünün nasıl ve ne aracılığıyla meydana geldiği sorusu burada yanıtlanamaz çünkü bilim kuramının kuramsal kısmının sınırları dışında kalır.

3) Tüm kuramsal bilim kuramının doruğuna konmuş olan önerme: Ben kendini Ben-Değil aracılığıyla belirli olarak koyutlar; tamamen tükenmiştir ve bunun içinde yatan tüm çelişkiler ortadan kaldırılmıştır. Ben kendini, Ben-Değil tarafından belirlenmiş olmanın dışında başka türlü koyutlayamaz (nesne yoksa, özne de yoktur). Bu ölçüde kendini belirli olarak koyutlar. Aynı zamanda kendini belirleyici olarak koyutlar çünkü Ben-Değil'in içindeki kısıtlayıcı, onun kendi ürünüdür (özne olmazda, nesne de yoktur). Talep edilen karşılıklı etkileşim sadece mümkün olmakla kalmaz, ortaya konan koyutla talep edilen şey de böyle bir etkileşim olmaksızın düşünülemez. Daha önce salt sorunlu sayılan şey, şimdi artık zorunlu bir kesinliktir. Bu sayede bilim öğretisinin kuramsal kısmının tamamen bitirildiği de kanıtlanmıştır çünkü temel ilkesi tükenmiş olan her bilim, bitirilmiştir ve araştırma sırasında üzerine geri dönülen temel ilke tükenmiştir.

4) Bilim öğretisinin kuramsal kısmı tükenmiş olacaksa, tasavvurun açıklanması için gerekli olan her anın ortaya konmuş ve temellendirilmiş olması şarttır; buna göre şu andan itibaren, şimdiye kadar kanıtlanmış olanları uygulamak ve bağlamaktan başka bir şey yapmamız gerekmez.

Fakat bu yola girmeden önce, onu iyice düşünmek faydalıdır ve tüm bilim öğretisini mükemmel olarak kavramak için önemli sonuçları olacaktır.

5) Görevimiz, Ben kendini Ben-Değil aracılığıyla belirli olarak koyutlar, şeklinde sorunlu olarak ortaya konmuş önermenin hangi belirlenimlerle düşünülebileceğini araştırmaktı. Bunun mümkün olan ve sistematik bir tümdengelimle tüketilen tüm belirlenimlerini denedik; uygunsuz ve düşünülemez olanı ayırarak, düşünülebilir olanı daha dar bir çember içine aldık ve böylece hakikate adım adım yaklaştık, ta ki düşünülecek olanı düşünmenin mümkün olan tek biçimini nihayet bulana kadar. Şimdi bu önerme, yani şimdi kazanmış olduğu özel belirlenimler doğruysa –ki doğru olduğu en yüksek temel ilkelere dayanan bir koyuttur– mevcut tümdengelim sayesinde sadece bu biçimde doğrudur: Ortaya konan aynı zamanda aslında bizim ruhumuzda görülen bir olgudur. Daha açık söyleyeyim. Araştırmamızın akışı sırasında ortaya konan tüm düşünme olasılıkları, tüm düşündüklerimiz, düşünmemizin bilinciyle düşündüklerimiz, felsefe yaptığımız sürece bilincimizin olgularıydı ama bunlar tefekkür yeteneğimizin kendiliğindeliği sayesinde tefekkür kurallarına göre yapay olarak meydana getirilen olgulardı. Şimdi ortaya konan, yanlış olduğu kanıtlanan her şey ayrıldıktan sonra geriye kalan tek düşünme olasılığı da, öncelikle kendiliğindenliği aracılığıyla yapay olarak meydana getirilen bir olgudur; tefekkür aracılığıyla (filozofun) bilincine çıkarılmış olduğu ölçüde, bir olgudur ya da daha esaslı olarak, bu olgunun bilinci, sanat aracılığıyla meydana getirilmiş bir olgudur. Fakat şimdi araştırmamızın doruğuna konmuş olan önerme doğru olmalıdır, yani ruhumuzda ona bir şey karşılık gelmelidir ve sadece ortaya konmuş tek bir biçimde doğru olabilmeli, dolayısıyla bu türden düşüncelerimize, ruhumuzda kökensel olarak, tefekkürden bağımsız olarak var olan bir şey karşılık gelmelidir; işte ortaya konanı kelimenin bu daha yüksek anlamında bir olgu diye adlandırıyorum, ki adı geçen diğer düşünme biçimleri bunun içinde bulunmaz. (Örneğin tasavvurumuzun malzemesinin dışarıdan verili olabileceği yönündeki gerçekçi

hipotez, araştırmamız sırasında dile getirilmişti; bunun düşünülmesi gerekti ve bu düşünce, tefekkür eden bilincin bir olgusuydu ama daha yakından araştırınca, böyle bir hipotezin ortaya konan temel ilkeyle çeliştiğini bulmuştuk çünkü dışarıdan içine bir malzeme katılmış olan şey, talep edildiği gibi asla Ben olamazdı, aksine Ben-Değil olabilirdi; dolayısıyla böyle bir düşünceye kendi dışındaki bir şey karşılık gelemezdi, tamamen boştu ve aşkın-üstü bir sistemin değil, aşkın bir sistemin düşüncesi olarak reddedilmeliydi.)

Yeri gelmişken, bilim öğretisinde ortaya konan olgular aracılığıyla bu öğretinin, gerçek bir düşünme sistemi olarak tüm boş basmakalıp felsefelerden ayrıldığını belirtmek gerekir fakat bu öğretide bir şeyi doğrudan olgu olarak koyutlamaya izin verilmez, aksine onun bir olgu olduğunun kanıtlarının sunulması gerekir, tıpkı mevcut vakada yapılmış olduğu gibi. Hiçbir felsefi tefekkürün kılavuzluk etmediği bayağı bilincin kapsamında yatan olgulara sığınmak, eğer tutarlı olunacaksa ve elde edilmek istenen sonuçlar zaten kişinin önünde serili değilse, aslında bir felsefe olmayan kandırıcı bir popüler felsefeden başka hiçbir şey meydana getirmez. Fakat ortaya konan olgular bu kapsamın dışında kalıyorsa, bunların olgu olarak mevcut olduğu kanısına nasıl ulaşıldığının bilinmesi gerekir; tabii bu kanıyı başkalarına iletebilmek de gerekir ve bu kanının iletilebilmesi, o olguların olgu olduğunun kanıtıdır.

6) Tüm beklentilere göre bu olgunun, bilincimizde bir sonucu olması gerekir. Eğer bu, bir Ben'in bilincindeki bir olgu olacaksa, öncelikle Ben bunu bilincinde mevcut olarak koyutlamalıdır ve bazı zorluklardan dolayı bu sadece belli bir biçimde mümkün olacağından, Ben'in bunu kendi içine nasıl koyduğunu göstermek belki mümkün olabilir. Daha açık bir ifadeyle; Ben bu olguyu açıklamalıdır ama onu kendi özünün kanunlarına göre açıklamaktan başka türlü açıklayamaz, bunlarsa şimdiye kadarki tefekkürümüzde uyguladığımız

kanunların aynıdır. Ben'in bu olguyu kendi içinde işleme, değiştirme, belirleme biçimi, onu her ele alma biçimi, şu andan itibaren felsefi tefekkürümüzün nesnesi olacaktır. Bu noktadan sonra tüm tefekkürün başka bir kademede durduğu ve bambaşka bir anlama sahip olduğu açıktır.

7) Önceki tefekkür dizisiyle şimdi gelecek olan öncelikle nesnesi açısından farklıdır. Şimdiye kadarki tefekkürde, düşünme olasılıkları hakkında düşünülüyordu. Hem tefekkürün nesnesini– yani kapsamlı bir sentetik sistemin kurallarına göre bu düşünme olasılıklarını –hem de tefekkürün biçimini, tefekkür eyleminin kendisini meydana getiren, insan ruhunun anlıklığıydı. Onun tefekkür ettiği şeyin, gerçi içinde gerçek bir şeyler içerdiği ama buna boş bazı katkılar karıştırdığı bulunmuştu ve amaçladığımız kuramsal bilim öğretisi için yeterince doğru olan şeylerin geriye kalması için, bunların ayrılması gerekiyordu. Şimdi gelen tefekkür dizisinde, olgular üzerinde tefekkür edilir; tefekkürün nesnesinin kendisi de bir tefekkürdür; yani insan ruhunun, kendi içinde bulunduğu kanıtlanmış veriler üzerinde tefekkürüdür (bu veriler yalnızca zekânın onlar üzerindeki tefekkürünün bir nesnesi olarak bir veri adını taşıyabilir, yoksa bunlar birer olgudur). Dolayısıyla önümüzdeki tefekkür dizisinde tefekkürün nesnesi ancak aynı tefekkürün kendisi tarafından meydana getirilmez, aksine sadece bilince çıkarılır. Şu andan itibaren artık salt hipotezlerle ve bunların içindeki az miktarda hakiki içeriği, boş katkılardan ayırmakla uğraşmayacağımız hemen göze çarpar; şu andan itibaren ortaya konacak olan her şeye haklı olarak gerçeklik atfedilecektir. Bilim öğretisi insan ruhunun pragmatik bir öyküsü olmalıdır. Şimdiye kadar sadece kuşkulanılamayacak bir olguyu gösterebilmek için ona giriş kapısını açmaya çalıştık. Artık bu olguyu elde ettiğimize göre, şu andan itibaren, elbette kör olmayan deneysel algılarımız rahatlıkla olayların akışının peşinden gidecektir.

8) Tefekkürün iki dizisinin yönleri farklıdır. Şimdilik yapay felsefi tefekkür tamamen soyutlanarak, yalnızca insan ruhunun bu olgu üzerinde yapacağı, esasen zaruri olan tefekküre sarılacağız (bu tefekkür şu andan itibaren daha yüksek bir felsefi tefekkürün nesnesi olacaktır). Bu insan ruhunun, mevcut olgunun bulunmasını sağlayan, dolayısıyla da şimdiye kadarki tefekkürümüzün kılavuz aldığı kanunlardan başka bir kanuna göre bu olgu üzerinde tefekkür edemeyeceği açıktır. Bu tefekkür, Ben kendini, Ben-Değil tarafından belirli olarak koyutlar, önermesinden yola çıkıyor ve bir olguya çıkan yolunu tarif ediyordu; şimdiki doğal ve zorunlu olgu olarak ortaya konacak olan tefekkür de bu olgudan yola çıkar ve ortaya konan temel önermelerin uygulaması, bu önermenin kendisi de bir olgu olduğunu kanıtlayana (yani Ben kendini Ben-Değil tarafından belirli olarak koyutlar halde koyutlayana) kadar tamamlanmış sayılamayacağı için, bu önermeye kadar devam etmelidir. Dolayısıyla bu uygulama, önermenin tarif ettiği bütün o yolu tarif eder ama ters yönde ve bunu yalnızca takip edebilecek durumda olan ama ona bir kanun koyamayan felsefi tefekkür de mecburen aynı yönü izleyecektir.

9) Şu andan itibaren tefekkür ters yönde ilerleyecekse, ortaya konan olgu aynı zamanda tefekkür için geri dönüş noktasıdır,[18] bu, tamamen farklı iki dizinin birleştiği ve birinin sonunun ikincinin başlangıcına eklendiği noktadır. Öyleyse şimdiye kadarki çıkarım biçiminin, bundan sonraki çıkarım biçiminden farkının gerekçesi burada yatmalıdır. Bu işlem sentetikti ve genelde öyle kalır: Ortaya konan olgunun kendisi de bir sentezdir. Bu sentezde öncelikle ilk diziden iki karşıt birleştirilir ki bu sentezin birinci diziyle ilişkisi budur. Aynı sentezde, olası bir analiz ve bundan çıkacak olan sentez için ikinci tefekkür dizisine ait iki karşıt da bulunmalıdır. Sentezde artık iki karşıt birleştirilemeyeceğine göre, bu sentezde birinci di-

18 Felsefe yapmanın. [İkinci baskıya ek.]

zinin sonu olarak birleştirilmiş olanlar, ikinci bir dizinin başlangıcı amacıyla yine ayırılması gerekenlerle aynı olmalıdır. Fakat durum tam olarak böyle değilse, bu ikinci dizi hiç de ikinci olmaz; yalnızca birincinin ters dönmüş halidir ve yaptığımız işlem tekrar tekrar çözmektir ve hiçbir şeye hizmet etmez, bilgimizi çoğaltmaz ve bizi bir adım bile ilerletmez. Öyleyse ikinci dizinin öğeleri, birer öğe oldukları ölçüde, birinci dizininkilerden, tabii bunlar da aynıysa, herhangi bir açıdan farklı olmalıdır; bu farkı da yalnızca ve sadece sentez aracılığıyla ve sanki yeri gelmişken kazanmış gibidirler. Karşıt öğelerin bu farklılığını, birinci veya ikinci dizinin öğeleri oldukları ölçüde, daha yakından tanımak için emek vermeye değer ve mevcut sistemin en önemli ve özgün noktasına ışık tutacaktır.

10) İki durumda da karşıtlardan biri öznel, biri nesneldir fakat bunlar sentezden önce ve sonra insan ruhunda çok farklı türdedir. Sentezden önce salt karşıttırlar, başka bir şey değil; biri, diğerinin olmadığı şeydir, diğeri de birinin olmadığı şeydir; salt bir ilişkiyi nitelerler, başka bir şey değil. Olumsuz bir şeydirler ve düpedüz olumlu değildirler (tıpkı yukarıdaki örnekte Z'deki ışık ve karanlık gibi, bunlara salt düşünülmüş bir sınır olarak bakılmaz.) Bunlar hiçbir gerçekliği olmayan salt birer düşüncedir; üstelik de salt bir ilişkinin düşüncesi. Birinin ortaya çıkmasıyla diğeri yok edilir ama bu biri yalnızca diğerinin karşıtı yüklemiyle ortaya çıkabildiği için, dolayısıyla da onun kavramıyla diğerinin kavramı aynı anda ortaya çıktığından ve onu yok ettiğinden, bu biri bile ortaya çıkamaz. Öyleyse bir Hiçlik vardır ve bu Hiçlik var olabilir; bilincimiz doldurulmaz, yani içinde kesinlikle Hiçlik vardır. (Ancak şimdiye kadarki araştırmaların hiçbirini, fark edilmeden o sırf karşıt olanlara bir yüklem yükleyen imgelem gücünün hayırlı yanıltması olmaksızın yapamazdık; bunları düşünemezdik çünkü bunlar mutlak birer Hiçlikti ve Hiçlik üzerinde tefekkür edilemez. Bu yanıltmayı durdurmak müm-

kün olmadığı gibi, gerekli de değildi; onun ürünü sadece çıkarımlarımızın toplamından hesaplanmalı ve dışlanmalıydı, gerçekten öyle de oldu.) Bunlar sentezden sonra bilinçte kavranıp saptanabilen bir şeydir ve sanki onun içini doldururlar. (Bunlar tefekkür için, tefekkürün teşviki ve izniyle, önceden de fark edilmeden ve tefekkürün sürekli itirazlarıyla ne idiyseler odurlar.) Yukarıda Z'deki ışık ve karanlık gibi, imgelem gücü aracılığıyla bir an haline genişletilmiş bir sınır olarak, kendi kendini mutlak olarak yok etmeyen bir şeydiler.

Bu dönüşüm, sanki bunların sentezden geçmeleriyle başlarına gelir ve sentezin onlara önceden sahip olmadıkları bir şeyi nasıl ve hangi biçimde iletebildiğinin gösterilmesi gerekir. Sentez yeteneğinin görevi, karşıtları birleştirmek, tek olarak düşünmektir (çünkü bu talep ilk önce, eskiden de daima olduğu gibi, düşünme yeteneğine yöneliktir). Düşünme yeteneği bunu beceremez ama görev yine de oradadır ve bu yüzden bu yeteneksizlikle talep arasında bir çatışma çıkar. Bu çatışmada ruh, ikisinin arasında durur; taleple onu yerine getirmenin imkânsızlığı arasında salınır ve bu durumdayken ama sadece bu durumdayken, ikisini aynı anda tutar veya bununla eş anlamlı olarak, bunları aynı anda kavranıp tutulabilen şeylere dönüştürür; onlara dokunması ve tekrar onlar tarafından geri itilmesi ve tekrar dokunması aracılığıyla onlara kendileriyle ilişki içinde belli bir içerik ve belli bir kapsam kazandırır, ki zamanı gelince bu, zamanın ve mekânın içindeki çeşitlilik olarak kendini gösterecektir. Bu duruma, görme durumu denir. Bu durumda etkin olan yetenek, yukarıda üretici imgelem gücü adıyla anılmıştı.

11) Tam da bir insan bilgisi kuramının olasılığını yok etmekle tehdit eden bir durumun, burada böyle bir kuramı ortaya koyabilmemizin tek koşulu haline geldiğini görüyoruz. Mutlak karşıtları nasıl olup da birleştirebileceğimizi bilememiştik; burada görüyoruz ki, mutlak karşıtlar olmaksızın, ruhumuzdaki olayları açıklamak kesinlikle mümkün olamayacaktır; çünkü

bütün bu olayların dayanak aldığı yetenek, üretken imgelem gücü, asla birleştirilemeyecek mutlak karşıtlar olmasa, Ben'in kavrama yeteneğine tamamen uyumsuz şeyler olmasa, asla mümkün olamayacaktır. Bu da aynı zamanda, sistemimizin doğru olduğunun ve açıklanması gerekeni tükenene kadar açıkladığının aydınlatıcı bir kanıtıdır. Varsayılan şey sadece bulunanla, bulunansa sadece varsayılanla açıklanabilir. İnsan ruhunun tüm mekânizması, işte bu mutlak karşıtlıktan çıkar ve bütün mekânizma, mutlak bir karşıtlıktan başka hiçbir şey aracılığıyla açıklanamaz.

12) Aynı zamanda burada, daha önce yukarıda verilmiş olan ama henüz tamamen açıklanmamış bir ifadeye ışık tutulur: İdeal ve reel olan nasıl olup da tek ve aynı şey olabilir; bunlar nasıl olup da onlara bakmanın farklı şekilleri aracılığıyla farklı olur ve birinden diğeri nasıl çıkarsanabilir. Mutlak karşıtlar (sonlu öznel ve sonsuz nesnel) sentezden önce sadece düşünülmüş ve burada bu sözcüğü daima kullandığımız anlamda ideal bir şeydir. Düşünme yeteneği aracılığıyla birleştirilmeleri gerektiği ama birleştirilemedikleri için, bu işleviyle imgelem gücü olarak adlandırılan ruhun salınması aracılığıyla gerçeklik kazanırlar çünkü bu sayede görünür hale gelirler; yani düpedüz gerçeklik kazanırlar çünkü görü aracılığıyla verilenden başka bir gerçeklik yoktur; başka bir gerçeklik olamaz.

Düpedüz bilinç için olmasa da salt düşünme yeteneği için yapılabildiği üzere, bu görünün yine soyutlanmasıyla, o gerçeklik yine salt ideal bir şey haline gelir; yalnızca tasavvur yeteneğinin kanunları sayesinde ortaya çıkmış bir varlığa sahiptir.

13) Öyleyse burada tüm gerçekliğin –elbette bizim için, zaten bir aşkıncı felsefe sisteminde başka türlü anlaşılmamalıdır– yalnızca imgelem gücü aracılığıyla meydana getirildiği öğretilmektedir. Çağımızın en büyük düşünürlerinden biri, gördüğüm kadarıyla aynı şeyi öğreten bir düşünür, buna imgelem

gücünün yanıltması adını verir. Fakat her yanıltmanın karşısında bir hakikat olmalıdır, her yanılgıdan kaçınılabilmelidir. Fakat mevcut sistemde kanıtlanması gerektiği gibi, bilincimizin, yaşamımızın, bizim için varlığımızın, yani Ben olarak varlığımızın olasılığının, imgelem gücünün bu davranışını temel aldığı şimdi kanıtlanacaksa, Ben'i soyutlamayacaksak bu yanıltma göz ardı edilemez, bu bir çelişkidir, çünkü soyutlayanın kendi kendini soyutlaması mümkün değildir; dolayısıyla imgelem gücü yanıltmaz, aksine hakikati verir, mümkün olan tek hakikati. Onun yanılttığını varsaymak, kendi varlığından kuşkulanmayı öğreten bir kuşkuculuğu kurmak demektir.

Tasavvurun Çıkarımı

I.

İlk önce varmış olduğumuz noktayı iyice tespit edelim.

Ben'in sonsuza uzanan etkinliğinde, yine sonsuza uzandığı için hiçbir şey ayırt edilemez ama bu etkinlik üzerinde bir dürtü etkili olur; bu sırada kesinlikle yok edilmemesi gereken etkinlik, tefekkür edilir,[19] içeri itilir; tam ters yöne geçer.

Sonsuza uzanan etkinlik, A'dan çıkıp B'den geçerek C'ye giden bir düz çizgi imgesiyle tasavvur edebiliriz. Bu çizgi C noktasında veya C'den öteye dürtülebilirdi ama tam C'de dürtüldüğü varsayılsın; yukarıdakilere göre bunun gerekçesi Ben'de değil, Ben-Değil'de yatar.

Koyulan bu koşul altında, Ben'in etkinliğinin A'dan C'ye giden yönü, C'den A'ya yansıtılır.

Fakat Ben üzerinde, bunun sadece bir Ben olması gerektiği kesin olduğuna göre, onun üzerinde geri yönde etkili olmayan bir etki olamaz. Ben'in içinde hiçbir şey ortadan kaldırılamaz, dolayısıyla A'dan sonra yansıtılan etkinlik, *yansıtıldığı ölçüde, aynı zamanda* C'ye kadar geri yönde etkili olmalıdır.

19 Almanca'daki *Reflektion* sözcüğü hem tefekkür hem de yansıma anlamına gelir. Tefekkür düşüncenin kendisini düşünmesi anlamında bir yansımadır. Metnin bu kısmındaki *Reflektion* sözcüğü bağlamına göre tefekkür ya da yansıma anlamında çevrilecektir. (Çev.)

Böylece A ile C arasında, Ben'in etkinliğinin çift yönde kendi kendisiyle çatışan bir yönünü elde ediyoruz, bunlardan C'den A'ya olanı bir katlanma, A'dan C'ye olanıysa salt bir etkinlik olarak görülebilir fakat ikisi de Ben'in tek ve aynı durumudur.

İçinde tamamen karşıt yönleri birleştiren bu durum, imgelem gücünün etkinliğidir: Şimdi yukarıda aradığımız şeyi tam olarak belirlemiş olduk, sadece bir katlanma aracılığıyla mümkün olan bir etkinlik ve sadece bir etkinlik aracılığıyla mümkün olan bir katlanma. Ben'in A ile C arasında kalan etkinliği, *direnen* bir etkinliktir fakat böyle bir etkinlik, yansıtılmış olmaksızın mümkün değildir çünkü her direnme, direnilen bir şeyi varsayar: Ben'in etkinliğinin ilk yönü yansıtıldığı ölçüde bir katlanmadır; fakat her noktasında bu yön olarak mevcut olmayan bir yön, yansıtılamaz. Hem A'ya hem de C'ye uzanan iki yön de aynı anda olmalıdır ve bunların aynı anda olması, yukarıdaki ödevi çözer.

Etkinliği A ile C arasında kaldığı sürece, Ben'in durumu, bir *görme*dir çünkü görme, bir katlanma olmaksızın mümkün olmayan bir etkinlik ve bir etkinlik olmaksızın mümkün olmayan bir katlanmadır. Görme şimdidir ama yalnızca felsefi tefekkür için belirlenmiş olarak fakat öznenin açısından, Ben'in ilineği olarak henüz tamamen belirsizdir çünkü o zaman görmeyi, Ben'in diğer belirlenimlerinden ayırt edebilmek gerekirdi, buysa şimdiye kadar münkün değildir; nesnenin açısından da belirsizdir çünkü o zaman görülen bir şeyin, görülmeyen bir şeyden ayırt edilebilmesi gerekirdi, ki bu da şimdiye kadar mümkün değildir.

(Ben'in ilk asıl yönüne geri verilmiş olan etkinliğinin, C'nin de ötesine geçtiği açıktır. Fakat C'nin ötesine geçtiği ölçüde, direnmekte değildir çünkü C'nin ötesinde bir dürtü yoktur, dolayısıyla görmekte de değildir. Yani C'de görü kısıtlıdır, görülen de kısıtlıdır. C'nin ötesine geçen etkinlik, görü değildir, bunun nesnesi de görülen bir şey değildir. Bu ikisinin ne olabileceğini, zamanı gelince göreceğiz. Burada yalnızca, yeri gelince tekrar ele almak istediğimiz bir şeyi bıraktığımızı fark ettirmek istiyoruz.)

II.

Ben, görmelidir ama gören gerçekten de sadece bir Ben olacaksa, bu şu anlama gelir: *Ben kendini gören olarak koyutlamalıdır* çünkü Ben'in kendine atfettiklerinin dışında hiçbir şey Ben'e yüklenemez.

Ben kendini gören olarak koyutlar, öncelikle şu demektir: Ben kendini görüde *etkin* olarak koyutlar. Bunun başka ne anlama geleceği, araştırmalarda kendiliğinden açığa çıkacaktır. Ben kendini görüde etkin olarak koyutladığı ölçüde, burada etkin değil, katlanır halde olan bir şeyi kendi karşısına koyar.

Bu araştırmada yönümüzü bulmak için, yukarıda tözsellik kavramındaki değiş tokuş üzerine söylenenleri anımsamamız yeterlidir. Etkinlik ile katlanma, bu iki karşıt birbirini yok edip ortadan kaldırmamalı, yan yana var olmalıdır: Yalnızca karşılıklı birbirini dışlamalıdır.

Etkin olan görenin karşısına bir görülenin konması gerektiği açıktır. Tek soru, böyle bir görülenin nasıl ve ne şekilde konabileceğidir.

Gören bir Ben olduğu ölçüde Ben'in karşısına konacak olan bir görülen, mecburen bir Ben-Değil'dir; buradan da öncelikle şu sonuç çıkar: Ben'in böylesi bir görüleni koyutlayan davranışı, *bir tefekkür*, içeri dönük değil, aksine dışarı dönük bir etkinliktir, yani şimdiye kadar anlayabildiğimiz kadarıyla, bir üretimdir. Görülen, olduğu haliyle, üretilir.

Ayrıca Ben'in olduğu haliyle bu görülenin üretimi sırasındaki etkinliğinin bilincinde olamayacağı da açıktır çünkü tefekkür edilmez, Ben'e atfedilmez. (Bu etkinlik sadece şimdi yaptığımız ve bayağı gerekliliklerden daima hassasiyetle ayrı tuttuğumuz felsefi tefekkürde Ben'e atfedilir.)

Üreten yetenek, daima imgelem gücüdür; yani görülenin bu koyutlanması, imgelem gücüyle olur ve kendisi de bir görmedir.[20]

Şimdi bu görü, Ben'in kendi kendine atfettiği görüdeki bir etkinlikle karşıt olmalıdır. Aynı anda tek ve aynı davranışta, Ben'in

20 Etkin anlamda, belirsiz bir şeye bakış. [İkinci baskıya ek.]

bir tefekkür aracılığıyla kendine atfettiği bir görü etkinliğiyle, Ben'in kendine atfetmediği başka bir etkinlik mevcut olmalıdır. Bu ikincisi yalnızca bir görmedir; birincisi de öyle olmalıdır ama o tefekkür edilmelidir. Şimdi soru, bunun nasıl olduğu ve bundan ne çıktığıdır.

Etkinlik olarak görme, C'ye doğru bir yöne sahiptir, ama sadece karşıt yönde A'ya doğru direndiği ölçüde bir görmedir. Direnmezse, artık bir görme değildir, aksine düpedüz bir etkinliktir.

Görmenin böyle bir etkinliği tefekkür edilmelidir, yani Ben'in C'ye doğru giden etkinliği (ki bu daima tek ve aynı etkinliktir), üstelik de karşıt bir yönde direnir halde (çünkü yoksa o *bu* etkinlik, bir görme etkinliği olmazdı), A'ya yönlendirilmelidir.

Buradaki zorluk şudur: Ben'in etkinliği, dışarıdan gelen dürtüyle zaten bir kez A'ya yansıtılmıştı, şimdiyse mutlak anlıklık aracılığıyla (çünkü Ben, düpedüz Ben olduğu için, kendini gören olarak koyutlamalıdır), bir kez daha aynı yönde yansıtılmalıdır. Şimdi iki seferdeki bu yönler ayırt edilmezse, bir görü yansıtılmış olmaz, aksine yalnızca tekrar tekrar tek ve aynı şekilde görülür çünkü etkinlik aynıdır: Ben'in tek ve aynı etkinliğidir; yön de C'den A'ya aynıdır. Öyleyse eğer talep edilen tefekkür mümkün olacaksa, ayırt edilebilmelidir; daha fazla ilerlemeden önce, bunların nasıl ve ne aracılığıyla ayırt edildiği sorusunu çözmemiz gerekir.

III.

Bu soruyu daha yakından belirleyelim. Ben'in etkinliğinin A'ya doğru birinci yönünün, ikinci yönden nasıl ayırt edilebileceği, daha araştırmadan önce aşağı yukarı görülebilir. Çünkü birincisi, sadece dışarıdan gelen bir dürtü aracılığıyla olur; ikincisiyse mutlak anlıklık aracılığıyla yansıtılır. İşte bunu, araştırmanın başlangıcından beri keyfi olarak çıktığımız, felsefi tefekkürümüzün bulunduğu aşamadan görebiliriz fakat görevimiz, bunu tüm felsefi tefekkürlerde varsayılanların olasılığı için de kanıtlamak-

tır. Soru, insan ruhunun kökeninde etkinliğin dışarıdan yansıması ile içeriden yansıması arasındaki bu ayrımı nasıl yaptığıdır. Bir olgu olarak çıkarsanmış olan bu ayrımı, bu çıkarım aracılığıyla kanıtlamak gerektir.

Ben bir *gören* yüklemiyle belirlenmeli ve böylece görülenden ayırt edilmelidir. Yola çıktığımız talep buydu, başka bir talepten yola çıkamazdık. Görünün öznesi olarak Ben, görünün nesnesinin karşısına konmalı ve böylece ilk önce Ben-Değil'den ayırt edilmelidir. Bu ayrımda sabit bir noktamız olmadığı, aksine ilk önce olduğu haliyle görünün kendisi sabitlenmedikçe, bir kısır döngünün içinde döndüğümüz açıktır. Hem Ben'in hem de Ben-Değil'in onunla ilişkisi ancak bundan sonra belirlenebilir. Demek ki yukarıda verili olan görevi çözme olasılığı, görünün kendisini ve olduğu haliyle sabitleme olasılığına bağlıdır.

Bu son görev, az önceye ortaya konmuş olan A'ya doğru birinci yönü, ikinci yönden ayırt edilebilir kılma görevinin aynıdır ve biri diğeri aracılığıyla çözülür. Görü bir kez sabitlendikten sonra, içinde A'ya doğru ilk yansımayı da içermektedir ve bunları birbirine karıştırmaktan veya karşılıklı olarak ortadan kaldırmaktan korkmaksızın, artık A'ya olan ilk yönü değil, ama doğrudan A'ya olan görüyü tefekkür etmek mümkündür.

Tek ve aynı şey olarak kavranabilmek için, görünün kendisinin olduğu gibi sabitlenmesi gerekir. Fakat görü olduğu gibi sabit bir şey değildir, aksine imgelem gücünün çatışan yönler arasındaki salınmasıdır. Bunun sabitlenmesi gerekir, şu demektir: İmgelem gücü artık salınıp dumamalıdır, bu yüzden görü tamamen yok edilip ortadan kaldırılmaktadır. Fakat bu gerçekleşmemelidir; dolayısıyla en azından görüde durumun ürünü olan, iki karşıt yönden herhangi biri değil, bu ikisinin bir bileşimi olan izin kalması gerekir.

Ancak sabitleme aracılığıyla bir görü haline gelen bu görünün sabitlenmesi için üç şey gereklidir. Öncelikle sabitleme veya tespit etmek davranışı. Bütün bu sabitleme, *anlıklık* aracılığıyla tefekkür amacıyla olur, az sonra görüleceği üzere tefekkürün

kendisinin anlıklığı aracılığıyla olur; dolayısıyla sabitleme davranışı, Ben'deki düpedüz koyutlayan yeteneğe, ya da akla karşılık gelir. Sonra belirli olan ya da belirlenen ki bilindiği gibi bu, etkinliğine bir sınır çizilmiş olan imgelem gücüdür. Son olarak da belirlenim aracılığıyla ortaya çıkan; salınma halindeki imgelem gücünün ürünü. Talep edilen tespit mümkün olacaksa, bu tespiti yapan bir yeteneğin bulunması gerektiği aşikârdır; bu yetenek de ne belirleyen akıl ne de üreten imgelem gücüdür, dolayısıyla bu ikisinin arasındaki bir yetenektir. Bu, dönüşebilen bir şeyi *saptayan*, sanki *anlayan* bir yetenektir,[21] bu yüzden de haklı olarak *anlak* adını taşır. Anlak, yalnızca içinde bir şey sabitlendiği ölçüde anlaktır ve sabitlenmiş olan her şey, yalnızca anlakta sabitlenmiştir. Anlak, akıl aracılığıyla sabitlenmiş imgelem gücü ya da imgelem gücü aracılığıyla nesnelerle donatılmış akıl olarak tarif edilebilir. Anlak ruhun sakin, eylemsiz durma yeteneğidir, imgelem gücünün meydana getirip, akıl aracılığıyla belirlenen ve daha da belirlenecek olan şeyleri için yalnızca bir kaptır; zaman zaman bunun davranışları hakkında ne anlatılmış olursa olsun.

(Gerçeklik sadece anlaktadır;[22] anlak, *gerçeklik* yeteneğidir; ideal olan ancak onun *içinde* reel olana dönüşür [bu yüzden de *anlamak*, bizim bir katkımız olmaksızın bize dışarıdan gelmesi gereken bir şeyle bir ilişkiyi ifade eder]. İmgelem gücü gerçeklik üretir ama kendi içinde bir gerçeklik *yoktur*; ancak anlaktaki kavrama ve idrak aracılığıyla ürünleri gerçek bir şeye dönüşür. İmgelem gücünün bir ürünü olduğunun bilincinde olduğumuz şeylere gerçeklik atfetmeyiz ama bir üretim yeteneği değil, yalnızca bir saklama yeteneği atfettiğimiz anlakta bulunduğunu gördüğümüz şeylere gerçeklik yükleriz. Tefekkürde, bunun kanunları sayesinde, sadece anlağa kadar inilebildiği ve bunun içinde tasavvurun bir malzemesi olarak tefekküre *verili* bir şey-

21 Sanki durdurulur. [İkinci baskıya ek.]

22 Ancak ilk olarak imgelem gücü tarafından. [İkinci baskıya ek.]

le karşılaşıldığı görülecektir fakat bu şeyin nasıl anlağa geldiği bilince ulaşmayacaktır. Bu yüzden şeylerin bizim dışımızda ve bizim hiçbir katkımız olmaksızın gerçek olduğundan eminizdir çünkü bunları üreten yeteneğin bilincine varmamışızdır. Bunların ancak imgelem gücü aracılığıyla anlağa geldiklerinin bilincine felsefi tefekkürde varabildiğimiz gibi, bayağı tefekkürde de varabilsek, yine her şeyi bir yanılsama ilan etmek ister ve birincisinde olduğu gibi, ikincisinde de haksız olurduk).

IV.

Tartışmamızın akışını, bu çizgiyi sürdürmek imkânsız hale geldiğinden terk ettiğimiz yerden tekrar ele alıyoruz.

Ben görüde C'ye uzanan etkinliğini tefekkür eder. Yukarıda ortaya konan nedenden dolayı, C'den A'ya uzanan bir karşıt yöne direnir şekilde tefekkür edilemez. Ama düpedüz dışarı uzanan bir etkinlik olarak da tefekkür edilemez çünkü o zaman bu, Ben'in tefekkür edilemeyen tüm sonsuz etkinliği olurdu fakat aslında tefekkür edilmesi talep edilmiş olan, görüde öne çıkan etkinlik olmazdı. Dolayısıyla bunun, C'ye kadar giden, C'de kısıtlanan ve belirlenen etkinlik olarak tefekkür edilmesi gerekir; bu da birincisidir.

Buna göre Ben'in gören etkinliği C'de, tefekkürde hareket eden mutlak etkinlik tarafından kısıtlanır. Fakat bu etkinlik salt tefekkür eder halde olduğu, (mevcut felsefi tefekkürümüz haricinde) kendisi tefekkür edilmediği için, C'deki kısıtlama Ben'in karşısına konur ve Ben-Değil'e atfedilir. C üzerine sonsuzluğun ötesine, mutlak üreten imgelem gücünün belli bir üsünü, karanlık, tefekkür edilmemiş ve belli bir bilince gelmeyen görü aracılığıyla koyutlanır ve bu ürün, tefekkür eden görü yeteneğini kısıtlar; ilk belirsiz ürünün doğrudan koyutlanmasını sağlayan kurala ve gerekçeye uygun olarak. Bu da ikincisidir. Bu ürün, Ben-Değil'dir ve onun karşısına konması sayesinde Ben ilk olarak Ben *olarak* belirlenir, Ben görendir önermesinin mantıksal öznesi ancak bu sayede mümkün olur.

Gören Ben'in böylece belirlenen etkinliği, en azından belirlenimi açısından, anlakta daha fazla belirlenmek üzere kavranmış ve anlaşılmıştır çünkü bu olmaksızın Ben'in çatışan etkinlikleri birbiriyle kesişir ve karşılıklı birbirini yok ederdi.

Bu etkinlik A'dan C'ye gider ve bu yönde, ama tefekkürlü bir etkinlikle, yani Ben'in C'den A'ya giden bir etkinliğiyle kavranmalıdır. Bu kavrayışta karşıt yönlerin öne çıktığı, dolayısıyla bu kavrayışın karşıtların yeteneği, imgelem gücü aracılığıyla olduğu, yani kendisinin de bir görü olması gerektiği aşikardır. Bu da üçüncüsüdür. İmgelem gücü mevcut işleviyle üretmez, aksine yalnızca üretilmiş ve anlakta kavranmış olanı kavrar (mesela korumak için değil, anlakta koyutlamak amacıyla), bu yüzden de ona *çoğaltıcı* denir.

Görenin olduğu gibi, yani etkin olarak *belirlenmesi* gerekir, onun karşısına *aynısı olmayan*, aksine başka bir etkinlik konmalıdır. Fakat etkinlik daima etkinliktir ve şimdiye kadar yönünden başka içindeki hiçbir şey ayırt edilememiştir. Fakat dışarıdan tefekkür edilmişlik aracılığıyla oluşan ve anlakta saklanan C'den A'ya uzanan yön, böylesi karşıt bir yöndür. Bu da dördüncüsüdür.

Görmede bulunan yön bununla belirlenecek olduğu ölçüde, bu karşıt yönün kendisinin de görülmesi gerekir; o zaman da görenin belirlenimiyle aynı zamanda tefekkür edilmemiş olan, *görülenin* bir görüsü mevcuttur.

Fakat eğer görenin karşısına konacaksa, görülenin kendisinin bir görülen *olarak* belirlenmesi gerekir. Bu ise sadece tefekkür aracılığıyla mümkündür. Tek soru, dışarı giden hangi etkinliğin tefekkür edilmesi gerektiğidir çünkü tefekkür edilenin dışarı giden bir etkinlik olması gerektir, ama A'nın görülmesinin ardından giden etkinlik, görenin görüsünü temin eder.

Yukarıda doğrudan C'de görünün kısıtlanması amacıyla Ben'in üretici etkinliğinin C'nin ötesine belirsize gitmesi gerektiği anımsatılmıştı. Bu etkinlik sonsuzluktan C üzerinden A'ya yansıtılır. Fakat anlakta bıraktığı izi korunmuş olan ilk yön C'den A'ya yöneliktir ve bu yön, görüde A'dan C'ye olarak Ben'e atfe-

dilmiş olan etkinliğe direnir ve buna ilişkin olarak Ben'in karşısına konmuş olana, yani Ben-Değil'e atfedilmesi gerekir. Bu karşıt etkinlik, karşıt olarak görülür; bu da beşincisidir.

Bu görülenin bu şekilde belirlenmesi gerekir, yani görenin karşısına konmuş görülen olarak; yani Ben-Değil olmayan ama görülmeyen bir şey aracılığıyla görülen olarak. Bu da Ben'in etkinliğinin mutlak bir ürünü olarak C'nin ötesinde bulunur. Görülen ise C ile A'nın içinde bulunur ve anlaktaki belirlenimine göre gerçek bir şey olarak kavranır. Bu da altıncısıdır.

Bunlar karşılıklı olarak etkinlik ve katlanma (gerçeklik ve değilleme) ilişkisi içindedir ve buna göre karşılıklı belirlenim aracılığıyla birleşmiştir. Görülen yoksa, gören de yoktur ve tam tersi. Başka bir deyişle, eğer bir görülen koyutlanmışsa ve koyutlandığı ölçüde, gören de koyutlanmıştır ve tam tersi.

Bu ikisinin belirlenmesi gerekir çünkü Ben kendini gören olarak koyutlamalı ve bu ölçüde Ben-Değil'in karşısına koymalıdır fakat bunun için gören ile görülen arasında sabit bir ayrım gerekçesine ihtiyaç vardır fakat böyle bir gerekçe yukarıdaki açıklamalara göre karşılıklı belirlenimde yoktur.

Daha ötesi *biri* nasıl belirleniyorsa, aynısı aracılığıyla *diğeri* de belirlenir, elbette karşılıklı belirlenimde oldukları için. Fakat bu ikisinden birinin aynı nedenden dolayı diğeri tarafından değil, *kendi kendisi aracılığıyla* belirlenmesi gereklidir, yoksa karşılıklı belirlenimin alanından çıkamayız.

V.

Görenin kendisi, yani etkinlik, karşılıklı belirlenim içinde bulunması aracılığıyla belirlenir; karşıtında bir katlanmaya karşılık gelen bir etkinliktir, *nesnel* bir etkinlik. Ayrıca böyle bir etkinlik, nesnel olmayan, yani *saf* bir etkinlik, doğrudan ve düpedüz bir etkinlik aracılığıyla belirlenir.

Bunlar karşıttır; bu ikisinin de sentetik olarak birleştirilmesi, yani karşılıklı birbiri aracılığıyla belirlenmesi gerekir: 1) Nesnel etkinlik düpedüz etkinlik aracılığıyla. Doğrudan etkinlik, her nesnel etkinliğin koşuludur; bunun gerçek gerekçesidir. 2) Doğ-

rudan etkinlik, nesnel etkinlik aracılığıyla belirlenemez fakat onun karşıtı olan katlanma aracılığıyla; dolayısıyla bir etkinlik nesnesi, yani nesnel etkinlik aracılığıyla belirlenir. Nesnel etkinlik, doğrudan etkinliğin belirlenim ve ideal gerekçesidir. 3) Bu ikisi karşılıklı olarak birbiri aracılığıyla belirlenmelidir, yani ikisi arasındaki sınır koyutlanmalıdır. Bu, saf etkinlikten objektif etkinliğe geçiş yeridir ve tam tersi; üzerinde tefekkür edilen veya soyutlanabilen *koşuldur*.

Olduğu gibi bu koşul, yani saf etkinlikle objektif etkinliğin sınırı, imgelem gücüyle görülür, anlakta sabitlenir; ikisi de yukarıda tarif edilen şekilde olur.

Anlak, belli bir *koşul* altında nesnel bir etkinliktir. Koşulsuz olsa, nesnel bir etkinlik değil, saf olurdu.

Değiş tokuş aracılığıyla belirlenim sayesinde, görülen aynı zamanda sadece belli bir koşul altında görülendir. Bu koşul dışında görülen bir şey değil, düpedüz koyutlanmış bir şey, bir kendinde şey olurdu: düpedüz bir etkinliğin karşıtı olarak bir katlanma.

VI.

Görü hem[23] gören hem de görülen için koşullu bir şeydir. Öyleyse[24] bu özellik açısından henüz farklı değildirler, işte şimdi bunları daha fazla belirlememiz gerektir. Her ikisi için görünün *koşulunu*, bu koşul aracılığıyla ayırt edilip edilemeyeceklerini belirlemeye çalışacağız.

Mutlak etkinlik, bu koşul aracılığıyla nesnel bir etkinlik olur; görünüşe göre şu demektir: Mutlak etkinliğin olduğu gibi ortadan kaldırılması ve yok edilmesi gerektir ve bu dikkate alındığında bir *katlanma* mevcut demektir. Öyleyse tüm nesnel etkinliğin koşulu bir katlanmadır.

Bu katlanmanın görülmesi gerekir. Fakat bir katlanmaya, karşıtı olan etkinliğin olanaksızlığı olarak bakmaktan başka türlü bakılamaz; imgelem gücü için mümkün olan belli bir davranışa

23 Bir şeyle ilişkili olarak vs. [İkinci baskıya ek.]

24 İkisi de hem gören hem de görülen. [İkinci baskıya ek.]

zorlanma duygusu olarak. Bu zorlama, anlakta zorunluluk olarak sabitlenir.

Bir katlanma aracılığıyla koşullanan bu etkinliğin karşıtı, imgelem gücü tarafından imgelem gücünün tek ve aynı davranışı yapma ve yapmama arasındaki; tek ve aynı nesnenin anlakta kavranması ve kavranmaması arasındaki salınımı; anlakta bir *olasılık* olarak kavranması olarak görülen özgür bir etkinliktir.

Kendinde karşıt olan bu iki etkinlik türü, sentetik olarak birleştirilir. 1) Zorlama özgürlükle belirlenir; özgür etkinlik kendi kendini belli bir davranışa belirler (*kendi kendini etkileme*); 2) Zorlama aracılığıyla özgürlük. Kendi kendini belirlemede hâlâ özgür olan kendi kendine etkinlik, sadece zaten mevcut olan bir belirlenim koşulu altında bir katlanma aracılığıyla belli bir davranışa belirler. (Anlıklık sadece dışarıdan gelen bir dürtü aracılığıyla zaten meydana gelmiş olan bir tefekkür koşulu altında tefekkür edebilir fakat bu koşul atında tefekkür etmeye *mecbur* değildir.) 3) Bu ikisi karşılıklı olarak birbirini görüde belirler. Görenin kendi kendini etkilemesi ile dışarıdan bir etkileme arasındaki etkileşim, görülenin bir görülen olmasının koşuludur.

İşte böylece aynı zamanda görülen de belirlenmiş olur. Kendinde şey, karşılıklı etkileşim koşulu altında görünün bir nesnesidir. Gören etkin olduğu ölçüde, görülen katlanır haldedir ve bu ölçüde bir kendinde şey olan görülen, etkin olduğu ölçüde, görülen katlanır haldedir. Ayrıca; gören etkin olduğu ölçüde katlanır halde değildir ve tam tersi; aynı şey görülen için de geçerlidir. Fakat bu sabit bir belirlenim sağlamaz ve bunun sonucunda döngümüzden dışarı çıkamayız. Öyleyse daha fazla belirlemek gerektir. Şimdi bu ikisinden birinin, gösterilen etkileşimdeki payını kendi kendisi aracılığıyla belirlemeye çalışmalıyız.

VII.

Görenin, nesnede bir katlanmaya karşılık gelen ve dolayısıyla da bu etkileşime de katılan etkinliğinin karşısına, nesnede bir katlanmanın karşılık gelmediği bir etkinlik konmuştur; dolayısıyla

(kendi kendini etkilemedeki) bu etkinlik görenin kendisine döner ve bunun aracılığıyla birincisinin belirlenebilmesi gerekir.

Böyle bir belirleyici etkinliğin, imgelem gücünde görülmesi ve anlakta sabitlenmesi gerekir, tıpkı şimdiye kadar gösterilen türden etkinliklerde olduğu gibi.

Görenin nesnel etkinliğinin de, kendini belirleme etkinliğinden başka bir gerekçesi olamayacağı açıktır: Öyleyse bu son etkinlik belirlenebilirse, o zaman birincisi ve bununla beraber görenin karşılıklı etkileşimdeki payı, bunun aracılığıyla da görülenin payı belirlenebilir.

Bu iki etkinlik türü karşılıklı birbirini belirlemelidir: 1) *Kendi içine geri dönen* etkinlik, yukarıda gösterildiği üzere *nesnel* olanı belirlemelidir. 2) Nesnel etkinlik kendi içine geri döneni belirlemelidir. Ne kadar çok nesnel etkinlik varsa, öznenin belirlenimi için kendi kendini belirleyen etkinlik de o kadar çok vardır. Fakat nesnel etkinlik, nesnenin belirlenmesi aracılığıyla belirlenebilir, dolayısıyla onun aracılığıyla kendi kendini belirlemede öne çıkan etkinlik de. 3) Öyleyse şimdi gösterildiği üzere bu ikisi karşılıklı belirlenim içindedir; yine belirlenim için sabit bir nokta edinemedik.

Görülenin, görene dayandığı ölçüde karşılıklı etkileşimin içindeki etkinliği, aynı şekilde kendi içine geri dönen bir etkinlik aracılığıyla belirlenir ve gören bu etkinlik aracılığıyla görülen üzerinde etkili olur halde kendini belirler.

Yukarıdaki açıklamaya göre kendini belirleme etkinliği, imgelem gücünün anlakta akıl aracılığıyla sabit bir ürün belirlemesidir, yani bir *düşünmedir*. Gören kendini bir nesneyi *düşünür* halde belirler.

Nesne düşünme aracılığıyla belirlendiği ölçüde, düşünülen bir nesnedir.

Ama az önce *kendi kendini belirler* halde, gören üzerinde etkili olduğu belirlenmişti. Bu belirlenim yalnızca, karşıtı olan görende bir katlanmanın belirlenmesi şartıyla mümkün olmuştu. Görende bir katlanma olmazsa, düşünülen etkinlik olarak, nesnede

kökensel ve kendi içine geri dönen bir etkinlik de olmaz. Nesnede böyle bir etkinlik olmazsa, görende bir katlanma da olmaz. Fakat böyle bir karşılıklı belirlenim, yukarıdaki incelemeye göre *etkililik* aracılığıyla olandır. Yani nesne, bir katlanmanın bir görendeki sebebi, yani onun *etkisi* olarak düşünülür. Kendini etkililiğe belirleyen nesnenin içsel etkinliği, salt düşünülen bir şeydir (bu etkinliğe, şart olduğu üzere, imgelem gücü aracılığıyla bir temel verilecek olursa, bir *noumen*dir).

VIII.

Belli bir nesnenin belirlenmesi için kendini belirleme etkinliğinin daha fazla belirlenmesi gerekir; çünkü henüz sabit bir noktamız yoktur. Fakat bu etkinlik, hiçbir nesneyi belli bir şey (=A) olarak belirlemeyen, hiçbir belli nesneye dayanmayan (yani örneğin salt bir nesne olarak doğrudan bir nesneye), görenin bir etkinliği aracılığıyla belirlenir.

Böylesi bir etkinliğin, kendi kendini belirleme aracılığıyla A ya da ¬A nesneye verebilmesi gerekirdi. Öyleyse A veya ¬A açısından tamamen belirsiz ya da özgür olurdu; A üzerinde *tefekkür* için ya da onu *soyutlamak* için özgür.

Böyle bir etkinliğin ilk önce imgelem gücü tarafından görülmesi gerekir fakat bu karşıtlar arasında, A'nın kavraması ve kavramaması arasında tam ortada salındığı için, bunun imgelem gücü *olarak* da, yani birinden diğerine salınma özgürlüğü içinde görülmesi gerekir (tıpkı burada henüz tanımadığımız bir *kanunu*, ruhun kendi kendisine danışması olarak görülmesi gibi). Fakat bu etkinlik aracılığıyla ikisinden birinin ya A ya da ¬A'nın kavranması, (A'nın tefekkür edilecek ya da soyutlanacak bir şey olarak koyutlanması) gerektiği için, bunun aynı zamanda anlak olarak da görülmesi gerekir. Bu ikisi yeni bir görüyle tekrar birleştirilip, anlakta sabitlendiğinde, *yargı gücü* adını alır. Yargı gücü, şimdiye kadar özgür olan, zaten anlakta koyutlanmış olan nesneler üzerinde tefekkür etme ya da bunları soyutlama yeteneğidir ve bu tefekkürün ya da soyutlamanın

izin verdiği ölçüde, daha fazla belirlenimle anlakta koyutlanmalıdır.

Bu iki etkinlik, yani olduğu gibi salt anlak ile olduğu gibi yargı gücü, karşılıklı birbirini belirlemelidir. 1) Anlak yargı gücünü. Anlak zaten kendi içinde, yargı gücünün soyutladığı veya tefekkür ettiği nesneler içerir ve bu yüzden doğrudan yargı gücünün olasılık koşuludur. 2) Yargı gücü anlağı belirler. O, anlakta nesneyi doğrudan nesne olarak belirlemektedir. O olmasa tefekkür edilemez; o olmasa anlakta sabitlenmiş bir şey de yoktur çünkü bu ancak tefekkür aracılığıyla ve tefekkür amacıyla koyutlanır, dolayısıyla doğrudan anlak da yoktur; o zaman yargı gücü dolayısıyla anlağın olasılık koşuludur ve bu ikisi 3) karşılıklı olarak birbirini belirler. Anlakta bir şey yoksa, yargı gücü yoktur; yargı gücü yoksa, anlakta *anlak için* bir şey yoktur, düşünülenin olduğu gibi bir düşüncesi yoktur.

Bu sayede şimdi karşılıklı belirlenime göre nesne de belirlenir. Düşünmenin nesnesi olarak, yani bu ölçüde katlanan olarak düşünülen, düşünülmeyen bir şey aracılığıyla, dolayısıyla da salt düşünülebilir bir şey aracılığıyla belirlenir (bunun düşünülebilirliğinin gerekçesiyse düşünende değil, kendi içinde olmalıdır, dolayısıyla bu ölçüde etkindir ve düşünen de bununla ilişki içinde katlanır halde olmalıdır). Şimdi bu ikisi, düşünülen ile düşünülebilen, karşılıklı birbiri aracılığıyla belirlenir: 1) düşünülen her şey, düşünülebilirdir; 2) düşünülebilen her şey, düşünülen olarak düşünülür ve sadece bu şekilde düşünüldüğü ölçüde düşünülebilirdir. Düşünülebilir yoksa, düşünülen de yoktur; düşünülen yoksa, düşünülebilir de yoktur. Düşünülebilir ile düşünülebilirlik, olduğu gibi yalnızca yargı gücünün nesnesidir.

Sadece düşünülebilir olarak yargılanan, görünün sebebi olarak düşünülebilir.

Düşünen kendi kendini belirlemeli, bir şeyi düşünülebilir olarak düşünmelidir, bu ölçüde de düşünülebilen katlanır haldedir fakat yine düşünülebilen kendi kendini, düşünülebilen bir şey olarak belirlemelidir; bu ölçüde de düşünen, katlanır haldedir. Bu ise düşünen ile düşünülenin düşünmedeki karşılıklı et-

kileşimini ortaya çıkarır; dolayısıyla sabit bir belirlenim noktası değildir, yargılayanı daha fazla belirlememiz gerektir.

IX.

Doğrudan bir nesneyi belirleyen etkinlik, hiçbir nesnesi olmayan, doğrudan nesnel olmayan, nesnelin karşıtı olan bir etkinlik tarafından belirlenir. Şimdi soru, böyle bir etkinliğin nasıl koyutlanabildiği ve nesnel etkinliğin karşısına konabildiğidir.

Nasıl ki az önce, her *belli* nesneden = A soyutlama olasılığı çıkarıldıysa, aynı şekilde burada *doğrudan her nesneyi* soyutlama olasılığı koyutlanmaktadır. Talep edilen belirlenim mümkün olacaksa, böylesi bir mutlak soyutlama yeteneğinin bulunması gerekir ve eğer bir özbilinç ve tasavvurun bir bilinci mümkün olacaksa, bu belirlenim de mümkün olmalıdır.

Böylesi bir yeteneğin ilk önce görülebilmesi gerekir. İmgelem gücü, doğası gereği doğrudan nesne ile nesne-değil arasında salınır. Hiçbir nesnesi olmayacak şekilde sabitlenir; yani (tefekkür edilen) imgelem gücü tamamen yok edilir ve imgelem gücünün bu yok edilişi, bu var-olmayışı, yine (tefekkür edilmeyen ve dolayısıyla açıkça bilince gelmeyen) imgelem gücünün kendisi tarafından görülür. (Saf düşünme amacıyla imgelem gücünün eklediği her şeyi soyutlamamız anımsatıldığında, içimizde bulunan karanlık tasavvur, düşünürün sık sık karşısına çıkan bir görüdür.) Böylesi bir (tefekkür edilmeyen) görünün ürünü, anlakta sabitlenmiş olmalıdır fakat bu şey bir hiçlik olmalı, yani bir nesne olmamalıdır, dolayısıyla da sabitlenemez. (Bir öğesi olmayan salt bir ilişki düşüncesinin karanlık tasavvuru böyle bir şeydir.) Öyleyse geriye soyutlanacak aklın salt kuralından başka bir şey kalmazsa, (imgelem gücü aracılığıyla ve açık bilinç için anlak aracılığıyla) gerçekleştirilemeyen bir belirlenimin salt kanunu ve bu mutlak soyutlama yeteneği, akıldır.[25]

25 Kuramsal anlamda, imgelem gücü olmaksızın *saf* akıl; Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nde ele aldığı akıl. [İkinci baskıya ek.]

Nesnel olan her şey ortadan kaldırıldığında, geriye hiç olmazsa *kendi kendini belirleyen* ve *kendisi aracılığıyla belirlenen* Ben ya da özne kalır. Özne ile nesne böylece birbiri aracılığıyla belirlenir, biri diğeri tarafından doğrudan dışlanır. Ben sadece kendi kendini belirlerse, kendisi dışında bir şeyi belirlemez ve kendisi dışında bir şeyi belirlerse, yalnızca kendini belirlemez. Fakat Ben şimdi, tüm nesnelerin mutlak soyutlama yeteneği tarafından ortadan kaldırılmasının ardından geriye kalan şey olarak belirlenmiştir, Ben-Değil ise bu soyutlama yeteneği tarafından soyutlanabilen şey olarak: Biz de şimdi buna göre nesne ile özne arasında sabit bir ayrım noktası elde ettik.

(İşte bu gerçekten de özbilincin gözle görülen ve görünüşe göre artık yadsınamayan kaynağıdır. Burada soyutlayabildiğim, düşüncede uzaklaştırabildiğim her şey [her ne kadar bir kerede olmasa da, en azından şimdi geride bıraktığım şeyi sonradan soyutlayabilirim ve şimdi soyutladığım şeyi geri bırakabilirim], benim Ben'im değildir ve bunu Ben'imin karşısına koymak için, ona düşüncede uzaklaştıramadığım bir şey olarak bakarım. Belli bir birey ne kadar çok şeyi düşüncede uzaklaştırabilirse, deneysel özbilinci saf özbilince o kadar yaklaşır; kundağını ilk defa terk edip, onu kendinden ayırt etmeyi öğrenen çocuktan, hâlâ maddi fikir imgelerini kabul eden ve ruhun nerede konakladığını sorgulayan popüler filozofa ve en azından saf bir beni düşünmenin kuralını düşünen ve kanıtlayan aşkıncı filozofa kadar.)

X.

Ben'i, soyutlanabilen her şeyin soyutlanması aracılığıyla belirleyen bu etkinliğin kendisinin de belirlenmesi gerekir. Fakat kendisi soyutlanamayan ve içinde hiçbir şey soyutlanamayan bu şeyin içinde (bu yüzden Ben *basitçe* yargılanır) daha fazla hiçbir şey belirlenemediği için, bu etkinlik yalnızca düpedüz belirlemeyen bir etkinlik aracılığıyla belirlenebilir ve bununla belirlenen de düpedüz belirsiz bir şey aracılığıyla belirlenebilir.

Belirli olan her şeyin koşulu olarak bu düpedüz belirsizin bu yeteneği, imgelem gücünde çıkarımlarla kanıtlanmıştı fakat böyle bir şeyi bilince çıkarmak mümkün değildir çünkü o zaman bunun tefekkür edilmesi, dolayısıyla anlak tarafından belirlenmesi gerekirdi, dolayısıyla da belirsiz ve sonsuz olarak kalırdı.

Ben az önce kendini belirlerken, hem belirleyici hem de belirli olarak görülmüştür. Şimdiki daha yüksek belirlenim aracılığıyla, düpedüz belirli olan belirleyenin, düpedüz belirsiz olması gerektiği hakkında; ayrıca Ben ve Ben-Değil'in düpedüz karşıt olduğu hakkında tefekkür edildiğinde, Ben *belirli* olarak görüldüğünde, belirleyen belirsiz Ben-Değildir ve tam tersine, eğer Ben *belirleyici* olarak görülürse, kendisi belirsizdir ve onun tarafından belirlenen Ben-Değil'dir, buradan da aşağıdaki çatışma çıkar:

Ben kendi kendisi üzerinde tefekkür edip, böylece kendini belirlediğinde, Ben-Değil sonsuz ve sınırsızdır. Aksine Ben doğrudan Ben-Değil (evren) üzerinde tefekkür ettiğinde ve böylece onu belirlediğinde, kendisi sonsuzdur. Öyleyse tasavvurda Ben ile Ben-Değil karşılıklı etkileşim içindedir, biri sonluysa, diğeri sonsuzdur ve tam tersi; ikisinden biri daima sonsuzdur. (Kant'ın ortaya koyduğu *antinomilerin* temeli burada yatar.)

XI.

Ben'in kendisinin düpedüz belirleyici olduğu, dolayısıyla da çatışmanın bağımlı olduğu yukarıdaki tefekkürü düpedüz belirlediği üzerinde, daha yüksek bir tefekkür seviyesinde tefekkür edilirse, Ben-Değil her durumda tekrar Ben tarafından belirlenen bir şey haline gelir; şimdi ister tefekkür için açıkça belirlenmiş olsun, isterse Ben'in kendi kendisi tarafından belirlenimi için tefekkürde belirsiz bırakılmış olsun, Ben sonlu ya da sonsuz olabildiği ölçüde, yalnızca kendi kendisiyle karşılıklı etkileşimde bulunur: Ben kendi kendisiyle bu karşılıklı etkileşimdeyken tamamen birleşmiştir ve hiçbir kuramsal felsefe bunun üzerine çıkamaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PRATİK BİLİMİN TEMELLERİ

§ 5. İkinci Teorem

Tüm bilim öğretisinin üç temel ilkesinin sonucu olan önermede, *Ben ve Ben-Değil karşılıklı birbirini belirler* önermesinde, şu iki önerme de vardı; öncelikle ruhumuzdaki olgulara karşılık gelmesi gereken, açıkladığımız ve gösterdiğimiz, *Ben kendini Ben-Değil tarafından belirli olarak koyutlar*; sonra da, *ben kendini Ben-Değil'i belirleyen olarak koyutlar* önermesi.

Önceki §'ın başında, bu ikinci önermeye bir anlam verip veremeyeceğimizi henüz bilemezdik çünkü bunun içinde Ben-Değil'in *belirlenebilirliği*, dolayısıyla da *gerçekliği* varsayılır, oysa bunları varsaymak için orada henüz bir gerekçe gösteremiyorduk.

Fakat artık koyutlanmış olan o olgu aracılığıyla ve bu varsayım altında, hem Ben-Değil'in gerçekliği –elbette Ben *için*– hem de tüm bilim öğretisi, Ben'in ötesine geçemediği ve geçmemesi gereken aşkın bir bilim olarak koyutlanmıştır ve bu ikinci önermeyi kabul etmemizi engelleyen asıl güçlük ortadan kaldırılmıştır. Eğer bir Ben-Değil Ben için gerçekliğe sahipse ve –aynı anlamda– Ben, hem olasılığı hem de biçimi ortaya konmuş olan bu Ben-Değil'i gerçek olarak koyutluyorsa; tabii henüz bilemeyeceğimiz şekilde, önermenin başka belirlenimleri de düşünülebili-

yorsa, Ben kendi kendini de bu koyutlanan gerçekliği belirleyici (kısıtlayıcı, sınırlayıcı) olarak koyutlayabilir.

Ortaya konan: Ben kendini Ben-Değil'i belirleyici olarak koyutlar önermesini açıklarken, yukarıdaki: Ben kendini Ben-Değil tarafından belirli olarak koyutlar önermesini açıklarken yaptığımız şekilde ilerleyebilirdik. Her iki önermede de birkaç karşıt vardır; bunları arayıp, sentetik olarak birleştirebiliriz, bu sentezle ortaya çıkan kavramları, eğer hâlâ karşıt iseler, bir kez daha sentetik olarak birleştirebiliriz vs. ve basit ve derine inen bir yöntemle önermemizi tamamen tüketmiş olurduk. Ama bunu açıklamanın daha kısa olduğu gibi daha az derine inmeyen bir şekli vardır.

Çünkü bu önermede, zekâ olarak Ben, yani bu ölçüde kısıtlı bir şey ile, düpedüz koyutlanmış, dolayısıyla kısıtsız bir varlık arasındaki tüm bu çatışmayı kapsayan ve bizi, birleşme aracı olarak Ben'in pratik bir yeteneğini varsaymaya zorlayan bir ana-antitez vardır. Öncelikle bu antitezi arayacak ve karşıt öğelerini birleştireceğiz. Geri kalan antitezler artık kendiliğinden bulunacak ve daha kolay birleştirilecektir.

I.

Bu antitezi aramak için en kısa yolu seçeriz ve bu yoldan aynı zamanda, daha yüksek bir bakış noktasından, tüm pratik bilim kuramının temeli olan *Ben kendini Ben-Değil'i belirleyen olarak koyutlar* önermesi, kabul edilebileceğini kanıtlar ve aynı zamanda başından itibaren salt sorunsal olandan daha yüksek bir geçerlilik kazanır.

Ben doğrudan Ben'dir; kendi kendisi aracılığıyla koyutlanmışlığı sayesinde düpedüz tek ve aynı Ben'dir. (§ 1).

İşte özellikle de Ben *tasavvur eden* veya bir *zekâ* olduğu ölçüde, *bu haliyle* tek bir şeydir; zorunlu kanunlar altında bir tasavvur yeteneğidir fakat bu ölçüde mutlak Ben ile, düpedüz kendi kendisi aracılığıyla koyutlanmış Ben'le kesinlikle tek ve aynı şey değildir.

Çünkü Ben, gerçi zekâ olarak, *zekâ olduğu ölçüde*, kendi özel belirlenimlerine göre bu alanda kendi kendisi aracılığıyla belirlidir; bu ölçüde içinde, kendisinin içine koyduğundan başka bir şey yoktur ve kuramımızda da Ben'in içine kendisinin sırf katlanır halde ilişkide olduğu bir şeyin gelebileceği fikrine şiddetle karşı çıkılmıştır. Fakat doğrudan ve kendi başına bakıldığında *bu alanın kendisi*, Ben'e kendisi aracılığıyla değil, aksine kendisi dışındaki bir şey tarafından koyutlanmıştır; ancak doğrudan tasavvurun *şekli* Ben aracılığıyladır fakat bir Ben'in tasavvur eder halde olması, gördüğümüz üzere Ben tarafından değil, Ben'in dışındaki bir şey tarafından belirlenir. Çünkü tasavvuru, Ben'in belirsize ve sonsuza uzanan etkinliği üzerinde bir dürtü gerçekleştiği varsayımı aracılığıyla olanın dışında başka hiçbir şekilde mümkün olarak düşünemiyorduk. Öyleyse Ben, *doğrudan zekâ* olarak, belirsiz olan ve şimdiye kadar tamamen belirlenemeyen bir Ben-Değil'e *bağımlıdır* ve sadece böyle bir Ben-Değil aracılığıyla bir zekâdır.[26]

Fakat Ben tüm belirlenimleriyle düpedüz kendisi tarafından koyutlanmalı ve buna göre herhangi bir olası Ben-Değil'den tamamen bağımsız olmalıdır.

Öyleyse mutlak Ben ile zeki Ben (sanki bunlar iki farklı Ben oluşturuyormuş gibi ifade etmeye izin verilirse, yoksa bunlar sadece tek bir varlık olmalıdır) tek ve aynı şey değildir, aksine birbirine karşıttır; bu da Ben'in mutlak özdeşliğiyle çelişir.

Bu çelişkinin ortadan kaldırılması gerekir ve sadece şu şekilde ortadan kaldırılabilir: Bu çelişkiye yol açan Ben'in zekâsı, Ben

26 Bu ifadenin derin anlamını ve geniş kapsamlı sonuçlarını sezen kişi, benim için en makbul okuyucudur ve kendi tarzıyla bundan kendi sonuçlarını çıkarmaya sakince devam eder. Sonlu bir varlık sadece zekâ olarak sonludur; Sonsuz varlıkla ortak olduğu pratik kanunlar, onun dışındaki hiçbir şeye bağlı olamaz.

Tamamen yeni ve göz ardı edemedikleri bir sistemin az sayıdaki temel çizgisinden başka bir şeyi olmasa bile, ufacık bir ateizmi sezme yeteneğini kazanmış olanlar da, bu açıklamaya sarılıp, ondan ne çıkarabileceklerini düşünmelidir. [1. Baskıya not].

bir kez daha kendi kendisiyle yeni bir çelişkiye düşürülmeksizin ortadan kaldırılamaz çünkü bir kez bir Ben koyutlanıp, karşısına da bir Ben-Değil konduğunda, tüm kuramsal bilim kuramına göre, tüm belirlenimleriyle bir tasavvur yeteneği koyutlanmış olur. Ben de, bir zekâ olarak şimdiden koyutlandığı ölçüde, az önce anımsattığımız ve kuramsal kısımda kanıtladığımız üzere, yalnızca kendi kendisi aracılığıyla belirlenmiştir. Fakat zekâ olarak Ben'in *bağımsızlığını* ortadan kaldırmak gerektir ve bu sadece *Ben'in şimdiye kadar bilinmeyen o Ben-Değil'i kendi kendisi aracılığıyla belirlemesi* koşulu altında düşünülebilir ve Ben'in bir zekâ olmasını sağlayan dürtü, bu Ben-Değil'e yöneliktir. Bu şekilde tasavvur edilecek olan Ben-Değil *dolaysız*, tasavvur eden Ben ise *dolaylı* olarak, bu belirlenim aracılığıyla, mutlak Ben tarafından belirlenirdi; Ben sadece kendi kendisinden bağımlı olur, yani tamamen kendi kendisi tarafından belirlenirdi; kendi kendine ne koyutlarsa o olur ve düpedüz başka hiçbir şey olmazdı ve çelişki de tatminkâr ölçüde ortadan kaldırılmış olurdu. Böylece de en azından ortaya koyduğumuz ana önermemizin ikinci yarısını, Ben, Ben-Değil'i belirler önermesini (çünkü Ben belirleyen, Ben-Değil de belirlenendir) şimdilik kanıtlamış olurduk.

Zekâ olarak Ben, koyutlanan dürtünün atfedildiği Ben-Değil ile bir nedensel ilişkideydi; sebebi olan Ben-Değil'in meydana getirdiği bir şeydi. Çünkü bu nedensel ilişki, birisindeki etkinliğin kısıtlanması sayesinde (veya onun içindeki katlanma miktarı sayesinde), ortadan kaldırılan etkinliğe eşit miktarda bir etkinliğin, karşılıklı belirlenim kanununa göre bunun karşıtına konmasında yatar. Fakat Ben bir zekâ olacaksa, bunun sonsuza giden etkinliğinin bir kısmının ortadan kaldırılması gerekir, sonra da bu etkinlik, anılan kanuna göre, Ben-Değil'e konur. Mutlak Ben bir katlanma yeteneğine sahip olmadığı, aksine mutlak bir etkinlik ve bir etkinlikten başka hiçbir şey olmadığı için; demin ortaya konduğu üzere, koyutlanan bu Ben-Değil'in de belirli, yani katlanır halde olduğu ve bu katlanmanın karşıtı olan etkinliğin, onun karşıtı olan Ben'e konduğunu varsaymak gerekirdi,

üstelik de aynı Ben-Değil tarafından belirlenmiş olan zeki Ben'e değil, mutlak Ben'e konması gerekirdi. Fakat böyle bir ilişki, varsayıldığı üzere, nedensel bir ilişkidir. Öyleyse mutlak Ben, tüm tasavvurların nihai gerekçesi olduğu ve Ben-Değil onun *meydana getirdiği* bir şey olduğu ölçüde, Ben-Değil'in *sebebi* olmalıdır.

1) Ben düpedüz etkindir ve yalnızca etkindir; mutlak varsayım budur. Bundan öncelikle, Ben-Değil Ben'i zekâ olarak belirleyecek olduğu ölçüde, Ben-Değil'in bir katlanması çıkarsanır; bu katlanmaya karşıt olan etkinlik, *belirli* etkinlik olarak, Ben-Değil'in belirlenmesini sağlayan etkinlik olarak mutlak Ben'e konur. Böylece *Ben'in mutlak etkinliğinden*, onun belli bir *belirli etkinliği* çıkarsanır.

2) Demin anımsatılmış olan her şey, aynı zamanda yukarıdaki çıkarım türünü daha aydınlatıcı kılmaya yarar. Doğrudan tasavvur (yani onun özel belirlenimleri değil), karşı çıkılmaz olarak Ben-Değil'in meydana getirdiği bir şeydir. Fakat Ben'de meydana getirilmiş bir şey düpedüz bulunamaz çünkü Ben kendi kendini nasıl koyutluyorsa odur ve içinde kendi koymadığı bir şey yoktur. Dolayısıyla bu Ben-Değil'in kendisi de Ben'in meydana getirdiği bir şey olmalıdır, üstelik de mutlak Ben'in: Böylece dışarıdan Ben üzerinde bir etki yoktur, yalnızca onun kendi üzerinde bir etkisi vardır; bu etki dolambaçlı bir yoldan geçer ve gerekçeleri şimdiye kadar henüz bilinmemektedir ama belki gelecekte gösterilebilir.

Öyleyse mutlak Ben, kendinde ve kendi için Ben-Değil'in sebebi olmalıdır, yani sadece tasavvurun tüm kanıtlanabilir biçimleri soyutlandıktan sonra Ben-Değil'in içinde geriye kalan şeyin; Ben'in sonsuza uzanan etkinliği üzerindeki dürtünün atfedildiği şeyin çünkü zeki Ben'in tasavvurun zorunlu kanunlarına göre, *olduğu gibi* tasavvur edilenin özel belirlenimlerinin sebebi olduğu, kuramsal bilim öğretisinde açıklanmaktadır.

Aynı şekilde, yani mutlak koyutlama aracılığıyla, Ben, Ben-Değil'in sebebi olamaz.

Ben kendini düpedüz ve başka hiçbir gerekçe olmaksızın koyutlar ve başka herhangi bir şeyi koyutlayacaksa, kendini de koyutlamak *zorundadır* çünkü *var* olmayan şey, bir şeyi koyutlayamaz da; oysa (Ben için) Ben düpedüz ve yalnızca kendi kendini kendisinin koyutlaması aracılığıyla vardır.

Ben kendi kendini kısıtlamaksızın Ben-Değil'i koyutlayamaz. Çünkü Ben-Değil, Ben'in tamamen karşıtıdır; Ben-Değil ne ise, Ben o değildir; öyleyse Ben-Değil koyutlandığı (koyutlanmış olma yüklemi ona karşılık geldiği) ölçüde, Ben koyutlanmamıştır. Eğer Ben-Değil hiçbir nicelik olmaksızın kısıtsız ve sonsuz olarak koyutlanacak olsaydı, Ben koyutlanmış olmazdı, gerçekliği tamamen yok edilirdi, bu da yukarıdakiyle çelişirdi. Öyleyse Ben-Değil belli bir nicelikte koyutlanmalıdır ve buna göre Ben'in gerçekliği, Ben-Değil'in gerçekliğinin koyutlanan miktarı kadar kısıtlanmalıdır. Kuramsal bilim öğretisinde açıklandığı üzere, *Bir Ben-Değil koyutlamak* ile *Ben'i kısıtlamak* ifadeleri tamamen aynı geçerliliktedir.

Şimdi varsayımlarımıza göre Ben, bir Ben-Değil'i *düpedüz* ve hiçbir gerekçesi olmadan koyutlamalıdır, yani kendi kendini düpedüz ve hiçbir gerekçesi olmaksızın kısıtlamalı, kısmen koyutlamamalıdır. Öyleyse kendi kendini koyutlamamasının gerekçesi, kendi içinde olmalıdır; Kendini koyutlama ilkesinin yanında, kendini koyutlamama ilkesi de kendi içinde olmalıdır. Dolayısıyla Ben özü itibariyle kendi kendine karşıttır ve çatışmalıdır; içinde iki karşıt ilke vardır fakat bu varsayım kendi kendiyle çelişir çünkü o zaman Ben'in içinde hiçbir ilke olmaz. Ben hiçbir şey olmaz ve kendi kendini ortadan kaldırır.

Burada *Ben'in karşısına bir Ben-Değil konur* şeklindeki ikinci temel önermemizin gerçek anlamını ve bunun aracılığıyla da tüm bilim öğretimizin gerçek anlamını, şimdiye kadar başka bir yerde yapabildiğimizden daha belirgin olarak ortaya dökebileceğimiz bir noktada bulunuyoruz.

İkinci temel önermede sadece birkaç şey mutlaktır; birkaç şey ise *önsel* olarak gösterilemeyen, aksine yalnızca herkesin kendi deneyiminde görülen bir olguyu varsayar.

Ben'in kendi kendisi aracılığıyla koyutlanmasının dışında bir koyutlama daha olmalıdır. Bu *önsel* olarak yalnızca bir hipotezdir; böylesi bir koyutlamanın var *olduğu*, bilinç olgusunun dışında başka hiçbir şeyle kanıtlanamaz ve bu olguyu herkes kendi kendine kanıtlamalıdır; hiç kimse bunu bir başkasına akılcı gerekçelerle kanıtlayamaz. (Kabul edilen herhangi bir olguyu, akılcı gerekçelerle bu en yüksek olguya dayandırabilirdi ama böyle bir kanıt, diğerine herhangi bir olguyu kabul ederek, o en yüksek olguyu da kabul ettiğini göstermekten başka bir işe yaramazdı.) *Eğer* böyle bir koyutlama varsa, bu koyutlamanın bir *karşıya koyma* olması ve koyutlananın *bir Ben-Değil* olması, mutlaka ve düpedüz Ben'in özüne dayanır. Ben herhangi bir şeyi kendinden ayırt edebildiğine göre, bunun için herhangi bir yerden daha yüksek bir olasılık gerekçesi çıkarsanamaz, tersine bu ayrım tüm çıkarımların ve tüm temellendirmelerin temelinde yatar. Bir Ben'in koyutlanması olmayan her koyutlamanın, bir karşıya koyma olması gerektiği düpedüz kesindir: Böyle bir koyutlamanın var olduğunu herkes kendi deneyimleriyle açığa çıkarabilir. Bu yüzden bilim öğretisinin uslamlamaları düpedüz *önsel* olarak geçerlidir, yalnızca *önsel* olarak kesin olan önermeler ortaya koyar fakat bu öğreti ancak deneyimde gerçeklik kazanır. Koyutlanan bir olgunun bilincine varamayan biri –bunun hiçbir sonlu akıllı varlıkta gerçekleşmeyeceği kesin olarak bilinebilir– böyle biri için tüm bilimin hiçbir içeriği yoktur, bilim onun için boştur; yine de bu öğretinin biçimsel doğruluğunu kabul etmek zorunda kalacaktır.

İşte böylece bilim öğretisi *önsel* olarak mümkündür, hemen nesnelere inmese de. Nesne *önsel* değildir, aksine bilime ancak deneyimle verilir; her biri kendi nesne bilinci aracılığıyla nesnel geçerlilik kazanır ve bilinç bu nesneyi *önsel* olarak sadece koyutlayabilir fakat tümdengelimle çıkarsayamaz. Bir örnek vermek gerekirse: Tanrı için, yani içinde salt Ben'in koyutlanmışlığı aracılığıyla her şeyin koyutlanmış olduğu bir bilinç için (yalnız bizim için böyle bir bilincin kavramı düşünülemez), bilim öğretimizin

hiçbir içeriği olmazdı çünkü böyle bir bilinçte, Ben'in koyutlamasından başka bir koyutlama olmazdı fakat bu öğreti Tanrı için de biçimsel bir doğruluğa sahip olurdu çünkü onun biçimi, saf aklın biçiminin ta kendisidir.

II.

Mutlak bir varlık olarak Ben'in bağımsızlığı ile, zekâ olarak bağımlılığı arasındaki gösterilen çelişkinin bertaraf edilmesini sağlayacak olan, Ben ile Ben-Değil'in şart koşulan nedenselliğinin kendisinin de bir çelişki içerdiğini görmüştük. Yine de ilk çelişkinin ortadan kaldırılması gerekir ve bu çelişki, şart koşulan nedensellikten başka hiçbir şey tarafından ortadan kaldırılamaz; öyleyse bu şartın kendi içindeki çelişkiyi çözmeye çalışacağız ve şimdi bu ikinci göreve girişiyoruz.

Bunu sağlamak için, ilk önce bu çelişkinin gerçek anlamını biraz daha derinlemesine araştıracağız.

Ben'in *Ben-Değil üzerinde bir nedenselliği olmalıdır* ve Ben-Değil'i, onun olası bir tasavvuru için ilk önce meydana getirmelidir çünkü ister dolaysız ister dolaylı olsun, kendisinin kendi içine koymadığı hiçbir şey, Ben'e atfedilemez çünkü düpedüz ne ise olduğu her şeyi, kendi kendisi aracılığıyla olmalıdır. Yani nedensellik talebi, Ben'in mutlak özünü temel alır.

Ben'in *Ben-Değil üzerinde bir nedenselliği olamaz* çünkü o zaman Ben-Değil, Ben-Değil (yani Ben'in karşıtı) olmaktan çıkar ve kendisi Ben olur. Fakat Ben Ben-Değil'i kendisi kendi karşısına koymuştur ve Ben'in koyutladığı bir şey ortadan kaldırılmadan, yani Ben'in özdeşliğiyle çelişecek şekilde; Ben, Ben olmayı bırakmadan, bu karşıya konulmuşluk ortadan kaldırılamaz. Öyleyse şart koşulan nedenselliğin çelişkisi, Ben'in karşısına düpedüz bir Ben-Değil konulmuş olmasını ve bunun karşıt olarak kalmak zorunda olmasını temel alır.

Öyleyse bu çatışma Ben'in içindeki iki farklı görünüm arasındadır. Birbiriyle çelişen bunlardır; bunlar arasında ara buluculuk yapmak gereklidir. (Karşısına hiçbir şey konmamış olan bir Ben,

yani düşünmesi mümkün olmayan Tanrı fikri açısından, böyle bir çelişki meydana gelemezdi.) Ben mutlak olduğu ölçüde, *sonsuz* ve *kısıtsızdır*. Var olan her şeyi o koyutlar ve koyutlamadığı bir şey de yoktur (onun *için* ve onun *dışında* hiçbir şey yoktur). Koyutladığı her şeyi de Ben olarak koyutlar ve Ben bunları, koyutladığı her şey olarak koyutlar. Dolayısıyla Ben bu açıdan içinde herşeyi yani sonsuz, sınırsız bir gerçekliği kapsar.

Ben karşısına bir Ben-Değil'i koyduğu ölçüde, zorunlu olarak *sınır* (§ 3) koyar ve bu sınırları kendine koyar. Doğrudan koyutlanmış olan varlığın tamamını, Ben ve Ben-Değil'e dağıtır ve bu ölçüde kendini mecburen *sonlu* olarak koyutlar.

Bu iki çok farklı davranışı şu sözlerle ifade etmek mümkündür. Birincisi: Ben düpedüz kendini *sonsuz* ve *sınırsız* olarak koyutlar. İkincisi: Ben düpedüz kendini *sonlu* ve *sınırlı* olarak koyutlar. Öyleyse Ben birinci ve ikinci davranışı aracılığıyla kendini duyurduğu ölçüde, Ben'in kendi doğasında daha yüksek bir çelişki vardır ve mevcut çelişki de buradan çıkar. O çelişki çözülürse, onu temel alan bu çelişki de çözülür.

Tüm çelişkiler, çelişen önermelerin daha yakından belirlenmesi aracılığıyla birleştirilir; bu da öyle. Başka bir anlamda Ben *sonsuz* olarak koyutlanmış olmalıdır, bir başka anlamda da *sonlu* olarak. Ben eğer tek ve aynı anlamda hem sonsuz hem de sonlu olarak koyutlanmış olsaydı, çelişki çözülemezdi, Ben de tek değil, çift olurdu; bize de Spinoza'nın yaptığı gibi, sonsuzu kendi dışımıza koymaktan başka çıkış yolu kalmazdı; fakat burada, bunun *fikrinin* nasıl bizim içimize gelebildiği ebediyen yanıtsız kalırdı (Spinoza dogmatizminden dolayı bu soruyu bile kendisi ortaya atamamıştır).

O halde Ben hangi anlamda sonsuz olarak, hangi anlamda sonlu olarak koyutlanmıştır?

Hem biri hem de diğeri ona düpedüz iliştirilir; Salt Ben'in koyutlama davranışı hem sonsuzluğunun hem de sonluluğunun gerekçesidir. Ben sırf bir şey koyutlayarak, onu hem bu hem de başka bir durumda kendini bu şeyin içine koyar, kendini bu şeye

atfeder. Öyleyse yalnızca bu farklı koyutlama davranışında bir fark bulabilirsek, görev çözülmüş olur.

Ben kendini sonsuz olarak koyutladığı ölçüde, (koyutlama) etkinliği Ben'in kendisine dayanır ve Ben'den başka hiçbir şeye dayanmaz. Bütün etkinliği Ben'e dayanır ve bu etkinlik, tüm varlığının gerekçesi ve kapsamıdır. Öyleyse Ben, *etkinliğinin kendi kendisine dayandığı* ölçüde *sonsuzdur* ve bu ölçüde etkinliği de sonsuzdur çünkü onun ürünü olan Ben de sonsuzdur. (Sonsuz bir ürün, sonsuz bir etkinlik; sonsuz bir etkinlik, sonsuz bir ürün; bu kusursuz olmayan bir döngüdür çünkü bu döngü aracılığıyla, düpedüz kendi kendisi aracılığıyla ve kendi kendisi adına kesin olan şey ifade edildiğinden, akıl bu döngüden dışarı çıkamaz. Ürün ve etkinlik ve-etkin olan burada tek ve aynı şeydir (§ 1) ve bunları sırf kendimizi ifade edebilmek için ayırt ederiz.) Yalnızca Ben'in *saf etkinliği* ve *yalnızca saf Ben* sonsuzdur. Saf etkinlik ise, hiçbir nesnesi olmayan, aksine kendi içine geri dönen etkinliktir.

Ben sınırlar koyduğu ve yukarıdakilere göre kendini de bu sınırların içine koyduğu ölçüde, (koyutlama) etkinliği dolaysız olarak kendine dayanmaz, aksine karşısına konacak olan bir Ben-Değil'e dayanır (§ 2, 3.). Öyleyse bu etkinlik artık saf değil, aksine (kendine bir *nesne* koyan) *nesnel* bir etkinliktir. Nesne sözcüğü, betimlemesi gereken şeyi mükemmel betimler. Bir etkinliğin nesnesi, nesne olduğu ölçüde, mecburen etkinliğin karşısına konmuş olan, ona *karşıt* veya *aksine* duran bir şeydir. Bir karşıtlık yoksa, etkinliğin bir nesnesi de, nesnel bir etkinlik de yoktur, aksine bir etkinlik var olacaksa, saf, kendi içine geri dönen bir etkinliktir. Nesnel etkinliğin sırf kavramı bile, ona karşı durulduğunu ve dolayısıyla kısıtlı olduğunu içerir. Yani etkinliği *nesnel* olduğu ölçüde, Ben de sonludur.

Şimdi bu etkinlik her iki ilişkide de, hem etkin olanın kendisine dayandığı ölçüde hem de etkin olanın dışındaki bir nesneye dayandığı ölçüde, tek ve aynı etkinlik, tek ve aynı öznenin bir etkinliği olmalıdır ve bu özne her iki açıdan da kendi kendini tek ve aynı özne olarak koyutlar. Öyleyse bu iki etkinlik türü arasın-

da, bilinci birinden diğerine aktaran, birleştiren bir şerit olmalıdır; işte bu şerit, şart koşulan nedensellik ilişkisi olmalıdır çünkü Ben'in kendi içine geri dönen etkinliğinin, objektif etkinliğiyle, sebep ve sonuç ilişkisi içinde olduğu, Ben'in birincisi aracılığıyla ikincisini de yapmayı belirlediği, böylece de birincisinin *dolaysız* olarak Ben'in kendisine, *dolaylı* olaraksa, Ben'in bu sayede gerçekleşen belirlenimi sayesinde, Ben-Değil'i belirleyen bir şey olarak Ben-Değil'e dayandığı, böylece de şart koşulan nedenselliğin gerçekleştiği ortadadır.

Öyleyse ilk önce, Ben'in kendi kendisini koyutlamasını sağlayan (ve ilk temel ilkede ortaya konmuş olan) davranışının, Ben'in bir Ben-Değil koyutlamasını sağlayan (ve ikinci temel ilkede ortaya konmuş olan) davranışla ilişkisinin, sebep sonuç ilişkisi olması şart koşulur. Şimdi genel olarak böyle bir ilişki gösterilememiş, daha ziyade tamamen çelişkili olduğu bulunmuştur çünkü o zaman Ben kendi kendini koyutlayarak, aynı zamanda Ben-Değil'i de koyutlamak, dolayısıyla da kendi kendini ortadan kaldıran şeyi koyutlamak zorunda kalırdı. Ben'in düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın kendi karşısına bir şeyi koyduğu açıkça iddia edilmişti ve sadece bu davranışın koşulsuzluğu sonucunda, onu ortaya koyan önerme bir temel ilke adını taşıyabilirdi. Fakat aynı zamanda, hiç olmazsa bu davranışın içindeki bir şeyin, onun ürününün koşullu olduğu da dile getirilmişti; karşı koyma davranışı aracılığıyla meydana gelen şeyin, mecburen bir Ben-Değil olması gerektiği, başka bir şey olamayacağı. Bu ifadenin anlamını şimdi daha derinlemesine ele alalım.

Ben bir nesneyi (karşısında duran, karşıt olan bir Ben-Değil'i) *düpedüz* koyutlar. Öyleyse bunu salt koyutlarken, sadece kendine dayanır, kendi dışındaki bir şeye bağımlı değildir. Sadece doğrudan bir *nesne* ve bunun aracılığıyla da Ben sadece düpedüz *kısıtlı* olarak koyutlanıyorsa, şart koşulan şey meydana gelmiş olur; burada *belli* bir sınırı düşünmek mümkün değildir. Ben şimdi düpedüz koyutlanmıştır ama sınırı nereden geçer? C noktasının içinde mi, dışında mı? Böyle bir nokta neyle belirli olabilir? Bu

nokta yalnızca Ben'in, Ben aracılığıyla "düpedüz" koyutlanan anlıklığına bağımlıdır. Sınır noktası, Ben onu sonsuzluğun içinde nereye koymuşsa oradadır. Ben, sınırlı olmak zorunda olduğu için sonludur ama bu sonluluğun içinde sonsuzdur çünkü sınır sonsuzluğa doğru daima daha dışarı konabilir. Ben sonluluğu açısından sonsuzdur ve sonsuzluğu açısından sonludur. Öyleyse düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın kendi kendini kısıtladığı ölçüde, bir nesneyi mutlak koyutlaması aracılığıyla kısıtlanmaz ve böylesi mutlak bir kısıtlama, Ben'in mutlak sonsuz doğasıyla çeliştiğinden, imkânsızdır ve bir Ben-Değil'in karşısına konması da imkânsızdır.

Fakat bunun dışında, Ben bir *nesneyi* koyutlar, onu sonsuzluğun içinde nereye koymak isterse oraya koyar, böylece de kendi dışında bulunan ve kendi (koyutlama) etkinliğine bağımlı olmayan, aksine daha ziyade ona karşıt olan bit etkinlik koyutlar. Bu karşıt etkinlik belli bir anlamda oraya konduğu ölçüde (hangi anlamda olduğu araştırılmaksızın) *Ben'in içinde bulunmalıdır* fakat (yine hangi anlamda olduğu araştırılmaksızın) başka bir anlamda da *nesnenin içinde bulunmalıdır*. Bu etkinlik nesnenin içinde bulunduğu sürece, Ben'in herhangi bir etkinliğine (= X) karşıt olmalıdır ama Ben'in içine konmasını sağlayan etkinliğine değil çünkü o bu etkinliğin aynıdır; *aksine herhangi bir başka etkinliğe*. Dolayısıyla herhangi bir nesne koyutlanacaksa ve *böyle bir koyutlamanın olasılığının* koşulu olarak, Ben'in içinde koyutlama etkinliğinden farklı bir etkinlik (= X) daha bulunmalıdır. Bu etkinlik hangisidir?

Öncelikle böyle bir etkinlik, nesne tarafından *ortadan kaldırılmaz* çünkü nesnenin etkinliğine karşıt olmalıdır; öyleyse bu ikisi, koyutlanmış olarak yan yana var olmalıdır; yani varlığı nesneden bağımsız olan bir etkinlik ile tam tersine nesnesi kendisinden bağımsız olan bir etkinlik. Ayrıca bu etkinlik düpedüz Ben'in içinde temellendirilmiş olmalıdır çünkü tüm nesnelerin koyutlanmasından bağımsızdır ve tersine nesneler de ondan bağımsızdır; öyleyse Ben'in mutlak davranışı aracılığıyla koyutlanmış

ve bunun aracılığıyla Ben kendi kendini koyutlamıştır. Son olarak yukarıdakilere göre nesne sonsuzluğa koyutlanabilmelidir; öyleyse Ben'in kendisine direnen bu etkinliği sonsuzluğa, tüm olası nesnelerin ötesine geçmeli ve kendisi de sonsuz olmalıdır. Fakat ikinci temel ilke ne kadar kesin olarak geçerliyse, bir nesne de öyle koyutlanmalıdır. Demek ki X, Ben aracılığıyla kendi içinde kendiliğinden koyutlanan sonsuz etkinliktir ve bunun Ben'in nesnel etkinliğiyle ilişkisi, olasılığın gerekçesinin temellendirilen şeyle ilişkisi gibidir. Nesne yalnızca Ben'in bir etkinliğine direnildiği sürece koyutlanır; Ben'in böyle bir etkinliği yoksa, nesne de yoktur. Bu belirleyenin belirlenenle ilişkisi gibidir. Sadece bu etkinliğe direnildiği *ölçüde* bir nesne koyutlanabilir ve buna direnilmiyorsa, nesne de yoktur.

Şimdi bu etkinliğe, nesnesiyle ilişkisi açısından bakalım. Kendi başına bakıldığında bu ikisi birbirinden tamamen bağımsızdır ve tamamen karşıttır; ikisi arasında hiçbir ilişki bulunmaz. Fakat şart koşulduğu üzere bir nesne koyutlanacaksa, bunlar bir nesneyi koyutlayan Ben tarafından birbiriyle ilişkilendirilmelidir. Aynı şekilde doğrudan bir nesnenin koyutlanması da bu ilişkiye bağımlıdır; bir nesne koyutlandığı ölçüde, bunlar da ilişkilendirilir ve bunlar ilişkilendirilmediği ölçüde, bir nesne de koyutlanmaz. Ayrıca nesne mutlak, düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın (sırf olduğu gibi koyutlama davranışının gerekçesi) koyutlandığından, ilişki de düpedüz ve hiçbir gerekçe olmaksızın olur ve bir Ben-Değil'in koyutlanmasının ne ölçüde mutlak olduğu ancak şimdi tamamen açıklanır: Koyutlama yalnızca Ben'e bağımlı olan ilişkiyi temel aldığı ölçüde mutlaktır. Bunlar düpedüz ilişkilendirilir, şu demektir; bunlar düpedüz eşit tutulur. Fakat bunlar, bir nesne ne kesinlikle koyutlanacaksa, eşit olmadıklarından, bunların eşitliğinin düpedüz şart koşulduğu söylenebilir: Bunlar düpedüz eşit *olmalıdır*. Fakat gerçekte eşit olmadıklarından, ikisinden hangisinin diğerine göre şekilleneceği ve eşitliğin gerekçesinin hangisinde olduğunun varsayılması gerektiği sorusu daima açıkta kalır. Bu sorunun nasıl yanıtlanması

gerektiği açıktır. Ben nasıl koyutlandıysa, tüm gerçeklik de öyle koyutlanmıştır; her şey Ben'in içinde koyutlanmış olmalıdır; Ben düpedüz bağımsız, her şey de ona bağımlı olmalıdır. Yani Nesnenin Ben ile örtüşmesi şart koşulur; bunu şart koşansa, doğrudan mutlak varlığı yüzünden, mutlak Ben'dir.[27]

(Y etkinliği (bundan sonra nesne olarak koyutlanacak olan şeyin içinde) verili olsun (bunun *nasıl* ve öznenin *hangi yeteneği* sayesinde olduğu araştırılmaksızın): Ben'in bir etkinliği bununla ilişkilendirilir; öyleyse Ben'in dışında düşünülen bir etkinlik (= ¬Y), Ben'in bu etkinliğine eşittir. Bu durumda ilişkinin gerekçesi nerededir? Görünüşe göre *tüm* etkinliklerin, Ben'in etkinliğine eşit olması şartındadır ve bu şart da Ben'in mutlak varlığında temellenmiştir. ¬Y -tüm etkinliklerin Ben'in etkinliğine *gerçekten* eşit olduğu bir *dünyada* bulunur ve bir idealdir. Şimdi Y, ¬Y ile örtüşmez, aksine ona *karşıttır*. Bu yüzden bir *nesneye* atfedilir ve bu ilişki ve onu temellendiren mutlak şart olmaksızın, Ben için bir nesne olamaz, aksine bu nesne sonuç olarak, aşağıda göreceğimiz üzere tam da bu yüzden, bir Hiçtir.)

Yani mutlak Ben kendini düpedüz bir Ben-Değil (o ¬Y) ile ilişkilendirir, bu ise görünüşe göre (doğrudan Ben'in dışında bir şey olduğu ölçüde) şekil açısından Ben-Değil olmalıdır ama içeriği açısından değil çünkü Ben ile tamamen örtüşmelidir. Fakat

---

27 Kant'ın kategorik buyruğu. Kant'ın eleştirel işleyişinin temeline, sessiz sedasız da olsa, bilim kuramını ortaya koyan öncülleri koyduğu herhangi bir yerde berraklaşıyorsa, orası burasıdır. Her şeyi koyutlayan ve *var* olmasa bile, en azından var olması *gereken* Ben'in bir mutlak varlığı varsayımı olmaksızın, saf Ben ile örtüşmeyi gerektiren mutlak koyut olarak bir kategorik buyruk fikri aklına nasıl gelebilirdi. Kant'ın çok sayıdaki takipçisinin kategorik buyruk üzerinde söyledikleri, yalnızca bu büyük düşünürün söylediklerinin bir tekrarı gibi görünür ve bunlar mutlak bir koyutun yetkilerinin temeli hakkında henüz netlik kazanamamıştır. Ben sırf kendisi mutlak olduğu *için* ve *ölçüde*, mutlak olarak koyutlama hakkına sahiptir ve bu hak, bu mutlak varlığının bir koyutundan daha öteye uzanmaz, buradan da başka çok şeyler *çıkarsanabilir*. Daha fazla ilerleyemediği her ucunda, bilincin bir olgusuna dayanan bir felsefe, adı kötüye çıkmış popüler felsefeden azıcık daha derinliklidir.

sadece şekil açısından da olsa bir Ben-Değil olacaksa, Ben ile örtüşemez; dolayısıyla Ben'in bununla ilişkili etkinliği (gerçek bir eşitliği) belirleme değildir, aksine yalnızca bir belirlenim *eğilimi, çabasıdır* ama yine de tamamen meşrudur çünkü Ben'in mutlak koyutlaması aracılığıyla koyutlanmıştır.

Öyleyse şimdiye kadarki araştırmalarımızın sonucu şudur: Ben'in sırf kendisine dayanan saf etkinliği, *olası bir nesneyle ilişkili olarak bir çabadır*; üstelik de yukarıdaki kanıta göre *sonsuz bir çabadır*. Bu sonsuz çaba, sonsuza uzanarak *tüm nesnelerin olasılığının koşuludur*: Çaba yoksa, nesne de yoktur.

Devraldığımız görevin, diğer temel ilkelerden kanıtlanan bu sonuçlarla ne ölçüde hakkının verildiğini ve gösterilen çelişkinin ne ölçüde çözüldüğünü şimdi görüyoruz. Doğrudan zekâ olarak görüldüğünde bir Ben-Değil'e bağımlı olan ve yalnızca bir Ben-Değil var olduğu ölçüde bir zekâ olan bu Ben, yine de yalnızca Ben'e bağımlı olmalıdır ve muhtemelen bunu bulmak için, Ben-Değil zeki Ben'in nesnesi olduğu ölçüde, Ben'in, Ben-Değil'in belirlenimiyle bir nedenselliği olduğunu varsaymak zorunda kalmıştık. İlk bakışta ve sözcüğün tam kapsamıyla alındığında, böyle bir nedensellik kendi kendini ortadan kaldırıyordu; bu varsayım altında ya Ben ya da Ben-Değil koyutlanmıyordu, dolayısıyla ikisi arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamıyordu. Ben'in iki karşıt etkinliği, saf ve nesnel etkinlik arasındaki ayrım aracılığıyla; ayrıca belki de birincinin ikinciyle, sebebin etkinlenenle olduğu gibi dolaysız ilişki kurduğu; ikincinin de nesneyle, sebebin etkilenenle olduğu gibi dolaysız ilişki kurduğu ve buna göre Ben'in saf etkinliğinin, nesneyle en azından *dolaylı* bir nedensellik ilişkisi içinde bulunabileceği varsayımı aracılığıyla bu çatışmayı barıştırmaya çalışmıştık. Peki bu varsayım ne ölçüde onaylanmış ne ölçüde onaylanmamıştır?

İlk olarak Ben'in saf etkinliği hangi ölçüde nesnel etkinliğin sebebi olduğunu kanıtlamıştır? Öncelikle, nesnenin etkinliğine karşıt olan Ben'in bir etkinliği bulunmadığında, bir nesne koyutlanamadığı ölçüde ve bu etkinlik zorunlu olarak düpedüz

tüm nesnelerden önce ve yalnızca öznenin kendisi aracılığıyla öznenin içinde bulunmak zorunda olduğu, dolayısıyla onun saf etkinliği olduğu için, *olduğu gibi Ben'in saf etkinliği, bir nesne koyutlayan tüm etkinliklerin koşuludur.* Fakat bu saf etkinlik aslında hiçbir nesneyle ilişkili olmadığı ve hem bu nesneden hem de bu nesne ondan tamamen bağımsız olduğu için, yine Ben'in mutlak bir davranışı aracılığıyla, [henüz nesne olarak koyutlanmadığı ölçüde[28]] nesneninkiyle ilişkilendirilmeli, onunla karşılaştırılmalıdır. Her ne kadar bu davranış, bir davranış *olarak*, *şekil* açısından (gerçekten meydana geldiği haliyle) *mutlak* olduğu halde (zamanı gelince göreceğimiz üzere kuramsal açıdan tefekkürün mutlak anlıklığı ile pratik açıdan iradenin mutlak anlıklığı onun mutlak varlığını temel alır): *İçeriği* açısından (bir *ilişki kurma* olduğu ve sonradan nesne olarak koyutlanacak olan şeyin eşitliğini ve bağımlanmasını şart koştuğu için) tüm gerçekliğin tecessümü olarak Ben'in mutlak koyutlanmışlığı ile bir kez daha koşullanmıştır ve saf etkinlik bu açıdan *ilişki kurmanın koşuludur*, bu olmaksızın nesnenin koyutlanması mümkün değildir. Saf etkinlik az önce gösterilen davranış aracılığıyla (olası bir) nesneyle ilişkilendirildiği ölçüde, bu dediğimiz gibi bir çabadır. Bir nesneyle ilişkili olarak herhangi bir saf etkinliğin koyutlanmasının gerekçesi, kendi başına saf etkinliğin içinde bulunmaz ama *eğer* bu böyle koyutlanırsa, bir *çaba* olarak koyutlandığının gerekçesi orada yatar.

---

28 Saf etkinliğin *kendinde* ve *olduğu gibi* bir nesneyle ilişkili olduğu ve bunun için özel bir mutlak ilişkilendirme davranışına gerek olmadığı iddiası, *zekâyla kavranan kaderciliğin* aşkıncı temel ilkesi olur; bu, bir bilim öğretisinin kurulmasından önce özgürlük hakkındaki en tutarlı sistemdi: ancak bu temel ilkeden çıkarak, sonlu varlıklar açısından, saf bir etkinlik açığa çıkmadıkça, bunun koyutlanmış olamayacağı ve sonlu bir varlığı, elbette kendi kendisi aracılığıyla değil, aksine kendisi dışındaki bir şey tarafından düpedüz sonlu olarak koyutlandığı sonucuna varmak haklı olur. Tanrı için, yani saf etkinliği aracılığıyla dolaysız olarak nesnel etkinliği de koyutlanmış olan varlık için, eğer böyle bir kavram bizim için taşkınca olmasa, zekâyla kavranan kadercilik sistemi geçerli olurdu.

(Her şeyin Ben'le örtüşmesi, tüm gerçekliğin düpedüz Ben tarafından koyutlanmış olması gerektiği şartı, haklı olarak pratik akıl adı verilen şeyin bir şartıdır. Aklın böylesi bir pratik yeteneği şimdiye kadar koyutlanmış ama kanıtlanmamıştı. Zaman zaman filozoflara yöneltilen, aklın pratik olduğunu kanıtlama talebi, çok haklıydı. Böylesi bir kanıt şimdi kuramsal aklın kendisi için tatminkâr ölçüde sunulmuştur ve bu sırf bir fermanla reddedilmemelidir. Bu, akıl pratik değilse, kuramsal da olamayacağının, insanda pratik bir yetenek yoksa, zekânın da mümkün olmayacağını; tüm tasavvurların olasılığının bu pratik yeteneği temel aldığını göstermekten başka bir şekilde mümkün değildir. İşte bir çaba olmaksızın doğrudan bir nesnenin de mümkün olmadığı ortaya konarak bu sağlanmıştır.)

Fakat tüm kuramımızı yıkmakla tehdit eden bir güçlüğü daha çözmemiz gerekir. Çünkü saf etkinliğin eğiliminin sonra gelen nesneninkiyle şart koşulan ilişkisi, ki bu ilişki şimdi dolaysız olarak ya da bu saf etkinlik fikrine göre tasarlanmış bir ideal aracılığıyla kurulur, nesnenin etkinliği herhangi bir şekilde ilişki kuran Ben'e verili olmayacaksa, mümkün değildir. Şimdi bunun aynı şekilde Ben'in saf etkinliğinin bir eğilimine olan ilişkisiyle verili olduğunu kabul edersek, açıklamamız bir döngünün içinde döner ve doğrudan bu ilişkinin ilk gerekçesini düpedüz elde edemeyiz. Böyle bir ilk gerekçenin, elbette bir ilk gerekçe olması gerektiğinden salt bir fikir olarak gösterilmesi gerekir.

Mutlak Ben düpedüz kendi kendine eşittir: İçindeki her şey tek ve aynı Ben'dir ve (böyle mecazi bir ifadeye izin verilirse) tek ve aynı Ben'e aittir; burada ayırt edilecek, farklı bir şey yoktur; Ben her şeydir ve hiçbir şeydir çünkü *kendi için* hiçbir şey değildir, içinde koyutlayan ve koyutlanmış hiçbir şeyi ayırt edemez. (Gelecekteki bir ilişki dikkate alındığında yine sadece mecaz anlamda söylemek gerekirse), doğası gereği bu durumda kendini savunmaya *çabalar*. İçinde bir eşitsizlik, dolayısıyla yabancı bir şey ortaya çıkar. (Bunun böyle olduğu *önsel olarak* kanıtlanamaz, fakat herkes kendi deneyiminde bunu ortaya koyabilir. Ayrıca

şimdiye kadar bu yabancı şey hakkında, Ben'in iç doğasından *çıkarsanamadığı* dışında bir şey söyleyemeyiz, çünkü bu durumda zaten ayırt edilecek bir şey olmazdı.)

Bu yabancı şey zorunlu olarak, Ben'in düpedüz özdeş olma çabasıyla çatışma içindedir ve Ben'i bu iki farklı haldeyken gözlemleyen, Ben'in dışındaki herhangi bir zeki varlığı düşünecek olursak, *onun için* Ben kısıtlı, gücü çekilmiş gibi görünecektir, tıpkı örneğin bedensel dünyada varsaydığımız gibi.

Fakat bu kısıtlamayı koyan, Ben'in dışındaki bir varlık değil, Ben'in kendisi olmalıdır; bu yüzden ortaya konan güçlüğü çözmek için birkaç adım daha ileri gitmemiz gerekir. Ben kendi kendine eşitse ve zorunlu olarak kendi kendiyle tam bir özdeşliğe çabalıyorsa, kendi kendisi tarafından kesintiye *uğratılmamış* olan bu çabayı hemen tekrar kurması gerekir; böylece Ben'in kısıtlanması durumuyla, kısıtlanmış çabalarını yeniden eski haline getirme durumu arasında bir karşılaştırma yani kendisinin yine kendisiyle salt bir ilişkisi, bir nesnenin hiçbir katkısı olmaksızın mümkün olur, tabii eğer bu iki durum arasındaki ilişki gerekçesi gösterilebilirse.

Ben'in çaba gösterme etkinliğinin hiçbir dürtü olmaksızın A'dan C'ye uzandığını varsayarsak, C'ye kadar ayırt edilecek bir şey yoktur çünkü Ben ile Ben-Değil ayrı değildir ve o ana kadar Ben'in bilincine varamadığı hiçbir şey meydana gelmez. Tüm bilincin ilk gerekçesini içeren ama asla bilince ulaşamayan bu etkinlik, C'de engellenir. Fakat kendi iç doğası sayesinde engellenemez; sonra C'nin ötesinde devam eder ama dışarıdan engellenmiş ve sadece kendi iç gücü sayesinde kendini korumuş olan bir etkinlik olarak; böylece artık bir direncin kalmadığı noktaya kadar, örneğin D'ye kadar devam eder. [a) A'dan C'ye kadar olduğu gibi, D'nin ötesinde de bilincin bir nesnesi olamaz, aynı gerekçeyle. b) Burada Ben'in kendi etkinliğini engelli ve sadece kendisi aracılığıyla kendini koruyan bir etkinlik olarak koyutladığı değil, sadece Ben'in dışındaki herhangi bir zekânın onu böyle bir etkinlik olarak koyutlayabileceği söylenmektedir.]

Berraklığı teşvik için az önce yaptığımız varsayımın kapsamında kalıyoruz. Şart koşulanı doğru ve amacına uygun olarak koyutlaması gereken bir zekâ –ki bu zekâ mevcut bilimsel tefekkürde biz kendimiziz– bu etkinliği mecburen bir *Ben'in* etkinliği; kendi kendini koyutlayan, sadece kendi koyutladığı şeylerin atfedildiği bir varlığın etkinliği olarak koyutlamak zorundadır. Dolayısıyla Ben kendisi hem etkinliğinin engellenmesini hem de bunun tekrar eski haline gelmesini kendi içine koymalıdır çünkü bu Ben'in kesinlikle engellenen ve eski haline dönen bir etkinliği olmalıdır. Fakat *bu etkinlik sadece engellenmiş olarak koyutlandığı ölçüde tekrar eski haline dönmüş olarak koyutlanabilir ve sadece tekrar eski haline dönmüş olarak koyutlandığı ölçüde engellenmiş olarak koyutlanabilir* çünkü bu ikisi yukarıdakiler uyarınca karşılıklı belirlenim halindedir. Dolayısıyla birleştirilecek olan durumlar şimdiden *kendinde ve kendi için* sentetik olarak birleştirilmiştir; bunlar birleştirilmiş olmaktan başka bir şekilde koyutlanamaz. Fakat bunların doğrudan *koyutlanması*, salt Ben kavramında yatar ve onunla aynı zamanda koyutlanır. Öyleyse önce koyutlanması, sonra da tekrar eski haline dönmesi gereken engellenmiş etkinlik, Ben'in içinde ve Ben tarafından koyutlanmalıdır.

Buna göre Ben'in her koyutlaması, salt öznel bir durumun koyutlamasından çıkar; her sentez de salt öznenin içinde bir karşıtın kendi içinde gerekli bir sentezinden. Bu salt ve yalnızca öznel olan şeyin, daha aşağıda bir *duygu* olduğu görülecektir.

Şimdi bu duygunun gerekçesi[29] olarak sadece nesnenin bir etkinliği koyutlanır fakat bu etkinlik, yukarıda şart koşulduğu üzere, ilişkiyi kuran özneye duygu aracılığıyla verilir ve saf Ben'in bir etkinliğiyle şart koşulan ilişki artık mümkündür.

Ortaya konan güçlüğün çözümü böyle sağlanır. Şimdi yola çıktığımız noktaya geri dönüyoruz. Ben'in sonsuz bir çabası olmazsa, Ben'in içinde sonlu bir nesne de olmaz: Araştırmamızın sonucu buydu ve zekâ olarak sonlu, koşullu Ben, sonsuz ve koşulsuz Ben arasındaki çelişki ortadan kaldırılmış gibi görünür.

29 Olasılık koşulu [küçük düzeltme].

Fakat konuya daha yakından bakarsak, zeki Ben ile zeki olmayan Ben arasında onu bulduğumuz noktadan uzaklaştığını, ama aslında sadece biraz daha dışarı itildiğini ve daha yüksek temel ilkeleri çelişkiye soktuğunu buluruz.

Çünkü tek ve aynı Ben'in bir sonsuz ve bir sonlu etkinliği arasındaki çelişkiyi çözmemiz gerekiyordu ve bunu, *sonsuz* etkinliğin düpedüz nesnel değil, aksine yalnızca kendi içine *geri döner halde*, *sonlu etkinliğinse nesnel* olmasıyla çözmüştük. Fakat şimdi sonsuz etkinliğin kendisi de, bir çaba olarak, nesneyle ilişkilidir, dolayısıyla da bu ölçüde kendisi de nesnel bir etkinliktir ve bu etkinlik sonsuz kalmak ama aynı zamanda birinci sonlu nesnel etkinliği de kendi yanında saklamak zorunda olduğundan: Tek ve aynı Ben'in bir sonsuz ve bir sonlu nesnel etkinliğini elde ederiz; bu varsayım da yine kendi kendiyle çelişir. Bu çelişki sadece, Ben'in sonsuz etkinliğinin, sonlu etkinliğinden başka bir anlamda nesnel olduğunun gösterilmesiyle çözülebilir.

Herkesin ilk bakışta aklına gelen tahmin, kuşkusuz Ben'in sonlu nesnel etkinliğinin *gerçek* bir nesneye, sonsuz çabasınınsa sadece *kurgulanmış* bir nesneye dayandığıdır. Bu tahmin gerçekten de doğrudur. Fakat bu sayede soru bir döngüyle yanıtlandığı ve ancak bu iki etkinliğin ayrılmasıyla mümkün olan bir ayrım şimdiden varsayıldığı için, bu güçlüğün araştırılmasına biraz daha inmemiz gerekir.

Her nesne, kesinlikle bir nesne olması gerektiğinden, zorunlu olarak belirlidir çünkü bir nesne olduğu ölçüde, Ben'i belirler ve onu belirlemesinin kendisi de belirlidir (bir sınırı vardır). Öyleyse her nesnel etkinlik, kesinlikle bir etkinlik olduğuna göre, belirleyicidir ve bu ölçüde de belirlidir; öyleyse de sonludur. Dolayısıyla bu sonsuz çabanın kendisi de sadece belli bir anlamda sonsuz olabilir, belli bir başka anlamda da sonlu olmalıdır.

Şimdi bunun karşısına nesnel bir sonlu etkinlik *konur*; öyleyse bu, çabanın sonsuz olduğu anlamda sonlu olmalıdır; bu nesnel etkinlik sonlu olduğu ölçüde de bu çaba sonsuzdur. Elbette çabanın da bir sonu vardır ama onun sonu, nesnel etkinliğin sonuyla aynı değildir. Şimdi soru, bu sonun hangisi olduğudur.

Sonlu nesnel etkinlik, belirlemesi amacıyla zaten, sonradan nesne olduğu belirlenecek olan şeyin, Ben'in sonsuz etkinliğine karşıt olan bir etkinliğini varsayar. Doğrudan davranışta bulunduğu sürece olmasa da çünkü yukarıdakilere dayanarak bu ölçüde mutlaktır, nesnenin *belli* bir sınırını koyutladığı sürece (yani Ben'e direndiği ölçüde, daha az ya da daha fazla değil), bağımlı, kısıtlı ve sonludur. Belirlemesinin, dolayısıyla da belirlenmişliğinin gerekçesi kendi dışındadır. Bu ölçüde kısıtlı olan bu etkinlik aracılığıyla belirlenmiş bir nesne, *gerçektir*.

Bu açıdan çaba sonlu değildir; nesnenin önceden çizdiği sınır belirleniminin ötesine geçer ve yukarıdakiler uyarınca, eğer bir sınır belirlenimi olacaksa, bunun ötesine geçmek zorundadır. Ben'in etkinliğiyle karşılıklı etkileşimde bulunan, Ben-Değil'in bir etkinliğine bağımlı olan gerçek bir dünyayı belirlemez, aksine tüm gerçeklik düpedüz Ben tarafından koyutlanmış olsa, o halde olan bir dünyayı; yani yalnızca Ben tarafından koyutlanmış ve düpedüz hiçbir Ben-Değil tarafından koyutlanmamış olan bir dünyayı belirler.

Fakat bu çaba yine de ne ölçüde sonludur? Doğrudan bir nesneye yöneldiği ve elbette bir nesne var olduğu ölçüde, bu nesneye sınırlar koymak zorunda olduğu ölçüde. Gerçek nesnede Ben-Değil'e bağımlı olan, doğrudan belirleme davranışı değil, belirlemenin sınırıydı: İdeal nesnedeyse hem belirleme davranışı hem de sınır, yalnızca Ben'e bağımlıdır; Ben ise sonsuzluğa kadar genişletebildiği sınırları doğrudan koymak zorunda olması koşulu altındadır çünkü bu genişletme yalnızca ona bağımlıdır.

İdeal, Ben'in mutlak bir ürünüdür, sonsuza kadar yükseltilebilir ama her belli anda bir sınırı vardır ve bu sınır, bir sonraki andaki sınırın aynı olmak zorunda değildir. Doğrudan belirsiz çaba, sonsuzdur, bu ölçüde de bir isim koymadığımız ve koyamadığımız bir nesnesi olmadığından, aslında bir çaba adını taşımamalıdır fakat bu haliyle bilince varmaz ve bilinç sadece tefekkürle, tefekkürse sadece belirlenimle mümkün olduğu ölçüde,

bilince varamaz. Fakat bunun hakkında tefekkür edilir edilmez, mecburen sonlu hale gelir. Ruh sonlu olduğunun farkına varır varmaz, bu çabayı yine genişletir ama kendine: "Şimdi bu sonsuz mu?" Sorusunu sorduğunda, yine bu soru aracılığıyla sonlu hale gelir ve bu şekilde sonsuza kadar sürer.

Yani *sonsuz* ile *nesnelin* bileşimi, kendisi de bir çelişkidir. Bir nesneye dayanan şey, sonludur ve sonlu olan her şey, bir nesneye dayanır. Bu çelişkiyi, doğrudan nesneyi bertaraf etmekten başka türlü ortadan kaldırmak mümkün değildir fakat nesne, tamamlanmış bir sonsuzlukta olmanın haricinde bertaraf edilemez. Ben, çabasının nesnesini sonsuza kadar genişletebilir; şimdi belli bir anda sonsuzluğa genişlemiş olsa, o zaman asla bir nesne olmazdı ve sonsuzluk fikri gerçekleşmiş olurdu, bu ise kendisi de bir çelişkidir.

Yine de böyle bir tamamlanmış sonsuzluk fikri aklımızda dolaşır ve ruhumuzun en derininde bulunur. Ruhumuz bize bu çelişkiyi çözmemizi şart koşar; bunun çözümünün hemen mümkün olduğunu düşünemediğimizi ve tüm ebediyetlerin ötesine uzanmış olan varlığımızın hiçbir anında mümkün olarak düşünemeyeceğimizi umursamaz. Fakat işte bizim ebediyet kaderimizin yapısı tam böyledir.

Ve Ben'in özü de belirlenebildiği ölçüde belirlenmiş olur, içindeki çelişkiler de çözülebildiği ölçüde çözülmüştür. Ben sonsuzdur ama yalnızca çabası açısından; sonsuz olmaya çabalar. Fakat sonluluk daha çabasının kavramında yatar çünkü *direnilmeyen* bir şey, bir çaba değildir. Ben çabalar halde olmaktan daha fazlası olsaydı, sonsuz bir nedenselliği olurdu, o zaman Ben olmazdı, kendini kendisi koyutlamazdı, dolayısıyla da Hiçlik olurdu. Bu sonsuz çabalaması olmasa, yine kendini koyutlayamazdı çünkü karşısına hiçbir şeyi koyamazdı; o zaman Ben olmaz, dolayısıyla Hiçlik olurdu.

Bilim öğretisinin pratik kısmı için son derece önemli olan çaba kavramını tamamen netleştirmek için, şimdiye kadar çıkarılmış olanları başka bir yoldan daha ortaya koyuyoruz.

Şimdiye kadarki açıklamalara göre, yalnızca ona direnildiği ölçüde ve bir nedenselliği olmadığı ölçüde bir çaba olan, Ben'in bir çabası vardır; yani bu çaba, çaba olduğu ölçüde, aynı zamanda bir Ben-Değil tarafından da koşullanmaktadır.

Bir nedenselliği olmadığı ölçüde, diyorum; dolayısıyla böyle bir nedensellik şart koşulur. Fakat bu mutlak nedensellik şartının, aslında Ben'de bulunması gerektiği, zekâ olarak Ben ile mutlak olarak Ben arasındaki çelişkinin, bu olmadan çözülemeyeceği gösterilmişti. Yani kanıt, apagojik [tersinin saçmalığını ya da imkânsızlığını göstererek dolaylı olarak ispatlamak] olarak sunulmuştur; eğer mutlak bir nedensellik şartı kabul edilmek istenmiyorsa, Ben'in özdeşliğinin de terk edilmesi gerektiği gösterilmiştir.

Bu şart doğrudan ve genetik olarak da kanıtlanabilmelidir; sadece o olmazsa daha yüksek ilkelerle çelişileceğine dayanarak inanılır kılınması yetmez, aksine bu yüksek ilkelerin kendisinden de *çıkarılabilmelidir*, ta ki bu şartın insan ruhunda *nasıl* ortaya çıktığı anlaşılana kadar. Sadece (belli bir Ben-Değil tarafından) belirli bir nedenselliğe yönelik bir çabanın değil, doğrudan nedenselliğe yönelik bir çabanın gösterilmesi gerekir ki bu ikinci nedensellik, birincisini temellendirsin. Nesnenin ötesine geçen bir etkinlik, tam da nesnenin ötesine geçtiği için ve dolayısıyla da sadece böyle bir nesnenin var olması koşulu altında bir çabadır. Bir nesneyi mümkün kılan, Ben'in kendinden dışarı çıkmasının bir gerekçesi gösterilmelidir. Direnen tüm etkinliklerden önce gelen ve Ben açısından bunların mümkünlüğünü temellendiren dışarı çıkış, sırf ve yalnızca Ben'de temellendirilmelidir ve mutlak, pratik ve zeki Ben arasındaki hakiki birleşme noktasını ancak bununla elde ederiz.

Asıl sorulan noktayı şimdi daha net olarak açıklıyoruz. Ben'in düpedüz kendi kendini koyutladığı ölçüde, kendini nasıl koyutladıysa öyle olduğu ve kendini nasılsa öyle koyutladığı ölçüde, düpedüz kendi kendine eşit olması gerektiği ve bu ölçüde içinde başka bir şeyin bulunamayacağı tamamen açıktır; hemen bura-

dan da, *eğer* içinde başka bir şey bulunuyorsa, bunu bir Ben-Değil tarafından koyutlanmış olması gerektiği çıkar. Fakat Ben-Değil doğrudan Ben'in içinde bir şey koyutayabilecekse, *Ben'in kendi içindeki, mutlak Ben'in içindeki böylesi bir yabancı etkinin olasılık koşulu*, tüm gerçek yabancı etkilerden önce temellendirilmiş olmalıdır; Ben üzerinde bir şeyin etkili olmasının olasılığını ilk başta ve düpedüz kendi içine koymalıdır; kendi kendisi aracılığıyla mutlak koyutlamasına zarar vermeksizin, kendini aynı şekilde başka bir koyutlamaya açık tutmalıdır. Öyleyse Ben'in içine bir başkalık karışacaksa, bu başkalık daha ilk başta Ben'in kendi içinde bulunmalıdır; üstelik de bu başkalık olduğu gibi mutlak Ben'in içinde temellendirilmiş olmalıdır. Bu önkoşulun görünüşteki çelişkisi, zamanı gelince kendiliğinden çözülecek ve düşünülemezliğini yitirecektir.

Ben kendi içinde heterojen, yabancı, kendinden farklı bir şeyi bulmalıdır: araştırmamızın bu noktadan başlaması en uygun olacaktır.

Fakat bu yabancı şey yine de Ben'in içinde bulunmalı ve burada karşısına çıkmalıdır.[30] Bu *Ben'in dışında olsaydı*, Ben için bir Hiçlik olurdu ve Ben için buradan bir Hiçlik çıkardı. Dolayısıyla belli bir açıdan Ben'le *aynı türden* olmalıdır; Ben'e atfedilebilir olmalıdır.

Ben'in özü etkinliğinden ibarettir; öyleyse bu heterojen şey de Ben'e atfedilebilecekse; doğrudan Ben'in olduğu gibi yabancı olamayan, aksine belki sadece *yönü* yabancı olan, Ben'in içinde değil, Ben'in dışında temellendirilmiş olan bir etkinliği var olmalıdır. Eğer Ben'in etkinliği, birçok defa yapılan varsayıma göre, sonsuza uzanıp, belli bir noktada geri itiliyor ama bunun sonucunda yok olmayıp, sadece kendi içine geri sürükleniyorsa, Ben'in etkinliği, böyle olduğu ölçüde, daima Ben'in etkinliğidir ve öyle kalır; sadece geri sürüklenmesi Ben'e yabancıdır ve ters gelir. Burada sadece en zor sorular yanıtlanmadan kalmaktadır, ama bunları yanıtlanmasıyla, Ben'in en derinindeki özüne in-

30 Sadece [küçük düzeltme].

miş oluruz: Ben'in etkinliği sonsuzluğa doğru *dışarı* yöne nasıl girer? Dışarı doğru bir yön, Ben tarafından, içeri doğru olandan nasıl ayırt edilebilir? Ve içeri doğru geri itilen, neden yabancı ve Ben'in içinde temellendirilmemiş olarak görülür?

Ben kendini düpedüz koyutlar ve bu ölçüde etkinliği kendi içine geri döner haldedir. Bu etkinliğin yönü, –sırf kendimizi anlaşılır kılabilmek için, eğer henüz çıkarsanmamış olan bir şeyi varsaymamıza izin verilirse; ayrıca zamanı gelince görüleceği üzere, tam olarak şimdiki aşkın noktadan çıkarak ilkin doğa öğretisine gelen bir sözcüğü ödünç almaya izin verilirse– bunun yönünün yalnızca *merkezcil* olduğunu söylüyorum. (Bir nokta bir çizgiyi belirlemez; bunun mümkün olması için daima iki noktanın bulunması gerekir, her ne kadar ikinci nokta sonsuzlukta olsa ve yalnızca yönü gösterse bile. Aynı şekilde ve doğrudan aynı nedenle, iki nokta, üstelik de karşıt olan iki nokta yoksa, bir yön de yoktur. Yön kavarmı salt dönüşümlü bir kavramdır; *bir* yön, yön değildir, düpedüz düşünülemez. Dolayısıyla Ben'in mutlak etkinliğine bir yön, üstelik de *merkezcil* bir yön atfedebilmemizin sessizce kabul edilen önkoşulu, bu etkinliğin başka bir merkezcil yönünü de keşfetmemizdir. En katı yargıyla alındığında, mevcut tasavvur biçiminde Ben imgesi, kendisi aracılığıyla kendi kendini kurgulayan matematiksel bir noktadır, bu noktanın içinde bir yön, ayırt edilecek hiçbir şey yoktur; *olduğu yerde tamdır* ve içeriği ve sınırları (kapsamı ve şekli) tek ve aynı şeydir.) Ben'in özünde yalnızca bu kurgulayıcı etkinlikten başka bir şey yoksa, o zaman bizim için her cisim neyse, bu da odur. Cisme de salt varlığı aracılığıyla koyutlanmış *içsel bir* güç atfederiz (A = A önermesine göre) fakat aşkın değil, sadece aşkıncı biçimde felsefe yapacak olursak, bu gücün (bizim için) cismin salt varlığı aracılığıyla *koyutlandığının bizim tarafımızdan* koyutlandığını kabul ederiz; gücün koyutlanmış *olmasının, cisim aracılığıyla ve cisim için* koyutlandığını değil: Bu yüzden de cisim bizim için cansız ve ruhsuzdur, bir Ben değildir. Ben sadece kendi dışındaki herhangi bir zekâ için kendini koyutlamakla kalma-

malı, kendini *kendisi için* koyutlamalıdır; kendini kendi kendisi için koyutlanmış *olarak* koyutlamalıdır. Öyleyse Ben'in bir ben olduğu ne kadar kesinse, yaşamın ve bilincin ilkesini yalnızca kendi içinde taşımalıdır. Öyleyse Ben, bir Ben olduğu ne kadar kesinse, koşulsuz ve hiçbir gerekçesi olmaksızın, kendi kendisi üzerinde tefekkür etme ilkesini kendi içinde taşımalıdır; böylece ilk baştaki Ben'i iki açıdan elde ederiz, kısmen tefekkür eden olduğu ölçüde ve bu sürece etkinliğinin yönü merkezcildir; kısmen de, üzerinde tefekkür edilen şey olduğu ölçüde ve bu sürece etkinliğinin yönü merkezkaçtır, üstelik de sonsuzluğa doğru merkezkaç. Ben gerçeklik olarak koyutlanmıştır ve bir gerçekliği olup olmadığı tefekkür edildiğinde, mecburen bir *şey* olarak, bir nicelik olarak koyutlanır ama tüm gerçeklik olarak koyutlanır, dolayısıyla mecburen sonsuz bir nicelik olarak, sonsuzluğu dolduran bir nicelik olarak koyutlanır.

Buna göre etkinliğin merkezcil ve merkezkaç yönleri, aynı şekilde Ben'in özünde temellenmiştir; bu ikisi tek ve aynı şeydir, yalnızca bunlar hakkında ayırt edilen şeyler olarak tefekkür edildiği ölçüde ayırt edilirler. (Cisimsel dünyadaki tüm merkezcil güçler, zamanı gelince görüleceği üzere, aklın bir kanununa göre çeşitliliğe birlik sağlamak amacıyla, yalnızca Ben'in imgelem gücünün bir ürünüdür.)

Fakat bu iki yönün ayırt edilebilmesini sağlayan tefekkür, bunların ilişkilendirilebildiği veya bunlarla ilişkilendirilebilen üçüncü bir şey eklenmeksizin mümkün değildir. Bu şart, tüm gerçekliğin Ben'in içinde olması gerektiği şartı, bizim varsayımımız altında yerine getirilir (sırf kendimizi ifade edebilmek için bile, henüz kanıtlanmamış olan bir şeyi daima varsaymamız gerekir çünkü katı bir bakış açısından şimdiye kadar *gerçekten var olanın* karşıtı olarak bir *şart* mümkün değildir); Ben'in etkinliğinin her iki yönü, merkezcil ve merkezkaç yönler birbirine geçer ve tek ve aynı yöndür. (Bunu göstermek için, Tanrı'nın özbilincinin açıklanmasını ele alırsak, bu Tanrı'nın kendi varlığı üzerinde tefekkür ettiği varsayımı olmaksızın mümkün değildir. Fakat Tan-

rı'nın içinde *tefekkür edilen* Her şey Bir, Bir de Her şey ve benzer biçimde *tefekkür eden* de Her şey Bir, Bir de Her şey olacağından; Tanrı'nın içinde ve Tanrı aracılığıyla, tefekkür edilen ve tefekkür eden, yani Bilincin kendisi ve onun nesnesi, ayırt edilemez ve Tanrı'nın özbilinci de buna göre tüm sonlu akıllar için, yani üzerinde tefekkür edilen şeyin *belirlenim* kanununa bağlı olan tüm akıllar için, ebediyen açıklanamaz ve kavranamaz kalacaktır.) Öyleyse yukarıda varsayılandan bir bilinç çıkarsanamaz çünkü kabul edilen iki yön birbirinden ayırt edilemez.

Fakat Ben'in sonsuza uzanan etkinliği herhangi bir noktada dürtülmeli ve kendi içine geri döndürülmelidir; buna göre Ben sonsuzluğu dolduramaz. Bir olgu olarak bunun böyle *olduğu*, birkaç kez anımsatıldığı üzere, düpedüz Ben'den çıkarsanamaz ama *eğer* gerçek bir bilinç mümkün olacaksa, bunun meydana gelmesi gerektiği gösterilebilir.

Mevcut işlevinde tefekkür eden Ben'in, onun tarafından tefekkür edilen Ben'in sonsuzluğu doldurması talebi olduğu gibi kalır ve bu dürtüyle kısıtlanmaz. Ben'in sonsuzluğu doldurup doldurmadığı sorusu ile, onun sonsuzluğu gerçekte doldurmadığı, aksine C'de kısıtlı kaldığı sonucu olduğu gibi kalır ve bu iki yönün şart koşulduğu şekilde ayırt edilmesi ancak şimdi mümkündür.

Çünkü mutlak Ben'in talebine göre (bu ölçüde merkezkaç olan) etkinliği, sonsuzluğa uzanmalıdır ama bu etkinlik C'de tefekkür edilir ve dolayısıyla merkezcildir ve şimdi temelde yatan sonsuza uzanan merkezkaç bir yön şartıyla ilişki kurularak –ayırt edilecek olan, üçüncü bir şeyle ilişkilendirilmelidir– bu ayrım mümkündür çünkü şimdi bu şarta uygun olan bir merkezkaç yön ile buna karşı çıkan (dürtü aracılığıyla tefekkür edilen ikinci bir) merkezcil yön tefekkürde karşımıza çıkar.

Aynı zamanda bu sayede, bu ikinci yönün neden yabancı bir şey gibi görüldüğü ve Ben ilkesine karşıt bir ilkeden çıkarsandığı açıklık kazanır.

Az önce ortaya konan görev bu şekilde çözülmüş olur. Doğrudan Ben'in içinde bir nedensellik arayışı, genetik olarak Ben'in

kendi kendisi hakkında tefekkür etme ve Ben'in bu tefekkürde tüm gerçeklik olarak icat edilmesini talep etme kanunundan çıkarsanmıştır; bu ikisi, bir Ben ne kadar kesinlikle varsa o kadar kesindir. Ben'in kendisi üzerine bu yansıması, *kendinden dışarı çıkmanın* gerekçesi, Ben'in sonsuzluğu doldurması talebiyse, *doğrudan nedenselliğe çabalamanın* gerekçesidir ve ikisi de yalnızca Ben'in mutlak varlığında temellendirilmiştir.

Aynı şekilde talep edildiği üzere, Ben-Değil'in Ben üzerindeki bir etkisinin olasılık gerekçesi, bu sayede Ben'in içinde bulunmuştur. Ben düpedüz kendi kendini koyutlar ve bu sayede kendi içinde mükemmeldir ve dışarıdan gelen tüm etkilere kapalıdır. Fakat Ben eğer bir Ben olacaksa, kendini kendi kendisi tarafından koyutlanmış *olarak* koyutlamalıdır ve ilk bir koyutlamayla ilişkili olan bu yeni koyutlama, bunu söylediğim anda, dışarıdan bir etkiye kendini açar; kendi kendisi tarafından koyutlanmamış bir şeyin de içinde bulunabilmesi olasılığını, yalnızca koyutlamayı bu şekilde tekrarlayarak koyutlar. Bu iki koyutlama türü, Ben-Değil'in bir etkilenmesinin koşuludur; birincisi olmasa, Ben'in kısıtlanabilecek bir etkinliği mevcut olmazdı; ikincisi olmasa, bu etkinlik Ben için kısıtlı olmazdı; Ben kendini kısıtlı olarak koyutlayamazdı. Böylece Ben, Ben olarak, ilk başta kendi kendisiyle karşılıklı etkileşim içinde bulunur: ve dışarıdan gelen bir etki ancak bu sayede mümkün olur.

Böylece Ben'in mutlak, pratik ve zeki varlığı arasında aradığımız birleşme noktasını da nihayet bulmuş olduk. Ben tüm gerçekliği kendi içinde kapsamayı ve sonsuzluğu doldurmayı talep eder. Bu talebin temelinde, zorunlu olarak düpedüz koyutlanmış, sonsuz Ben fikri bulunur ve bu, bahsettiğimiz *mutlak* Ben'dir. (*Ben düpedüz kendi kendini koyutlar*, önermesinin anlamı ancak burada tamamen netleşir. Bunun içinde, gerçek bilinçte verili olan Ben söz konusu değildir çünkü bu Ben asla düpedüz değildir, aksine durumu daima ya dolaysızdır ya da dolaylı olarak Ben'in dışındaki bir şey aracılığıyla temellendirilmiştir; pratik sonsuz talebinin mecburen temeline konması gereken ama

bizim bilincimiz için ulaşılmaz olan, dolayısıyla da asla bunun içinde dolaysız olarak bulunamayan [ama dolaylı olarak felsefi tefekkürde bulunabilen] bir Ben fikrine bağlıdır.)

Ben –aynı şekilde kendi kavramında bulunduğu üzere– gerçekten tüm gerçekliği kendi içinde kavrayıp kavramadığı hakkında kendisi üzerinde tefekkür etmelidir. Bu tefekkürün temelinde o fikir bulunur, dolayısıyla onunla birlikte sonsuzluğa uzanır ve bu ölçüde *pratiktir*: Tefekkür eğilimi aracılığıyla kendinden dışarı çıktığı için mutlak değildir; aynı ölçüde tefekkürünün temelinde, Ben'in kendisinden çıkan o fikirden başka bir şey bulunmadığı ve mümkün bir dürtüden tamamen soyutlandığı, dolayısıyla gerçek bir tefekkür bulunmadığı için, kuramsal da değildir. Bu sayede var olması *gerekenlerin* dizisi ile salt ben tarafından verili olanların, yani *ideal olanların* dizisi meydana gelir.

Tefekkür bu dürtünün üzerine gider ve Ben'in çıkışını kısıtlı olarak görürse, böylece bambaşka bir dizi oluşur, *gerçek olanın* dizisi ve bu, salt Ben'den başka bir şey tarafından belirlenir. Bu ölçüde de Ben *kuramsaldır* ya da *zekâdır*.

Ben'de pratik bir yetenek yoksa, bir zekâ da mümkün değildir; Ben'in etkinliği dürtü noktasına kadar uzanıyor ve tüm olası dürtülerin ötesine geçmiyorsa, birkaç kez ortaya konduğu üzere, Ben'in içinde ve Ben için dürten bir şey, bir Ben-Değil yoktur. Aynı şekilde Ben zekâ değilse, kendi pratik yeteneğinin bir bilinci de, herhangi bir özbilinç de mümkün değildir çünkü çeşitli yönlerin ayrımı, az önce gösterildiği üzere, ancak dürtü aracılığıyla ortaya çıkan bu yabancı yön sayesinde mümkün olur. (Şimdilik burada, pratik yeteneğin bilince ulaşmak için ilk önce zekânın içinden geçmesi, ilk önce bir tasavvur şeklini alması gerektiği soyutlanmaktadır.)

Bu şekilde sonlu akıllı yapıların tüm varlığı kavranmış ve tüketilmiş olur. Mutlak varlığımızın ilk baştaki fikri: Bu fikre göre kendimiz hakkında tefekküre çabalama; bu çabalamanın değil ama bu kısıtlama aracılığıyla ilk olarak koyutlanan *gerçek varlığı-*

mızın[31] karşıt bir ilke, bir Ben-Değil veya doğrudan sonluluğumu aracılığıyla kısıtlanması: Özbilinç ve özellikle de kendi pratik çabamızın bilinci; tasavvurlarımızın buna göre belirlenmesi (özgürlüksüz veya özgürlükle); bunlar aracılığıyla davranışlarımızın, gerçek duyusal yeteneğimizin yönünün belirlenmesi; sınırlarımızın sonsuzluğa doğru sürekli genişletilmesi.

Ayrıca burada, bilim öğretisini hakiki bakış açısına yerleştirmek ve bunun asıl öğretisini tamamen netleştirmek için herhalde tek başına yetecek olan önemli bir not daha. Yukarıda yapılmış olan açıklamaya göre yaşamın ve bilincin ilkesi, onun olasılık gerekçesidir; bu Ben'in içinde bulunmakla birlikte, bu sayede gerçek bir yaşam, zamanın içinde deneysel bir yaşam meydana gelmiş olmaz; bizim için başka bir şey düşünülemez. Böylesi bir gerçek yaşam mümkün olacaksa, bunun için bir Ben-Değil aracılığıyla Ben üzerinde özel bir dürtüye gerek vardır.

Öyleyse bilim öğretisine göre Ben için tüm gerçekliğin nihai gerekçesi, Ben ile bunun dışındaki herhangi bir şey arasındaki temelde yatan bir karşılıklı etkileşimdir ve bu şey hakkında, tamamen Ben'in karşısında olması gerektiğinden başka bir şey söylenemez. Bu karşılıklı etkileşimde Ben'in içine hiçbir şey katılmaz, yabancı hiçbir şey karıştırılmaz; sonsuzluğa kadar onun içinde gelişen her şey, yalnızca onun kendisinden kendi kanunlarına göre gelişir; Ben bu karşıt aracılığıyla yalnızca bir davranışta bulunmak için harekete geçirilir ve kendi dışında böyle bir ilk hareket ettirici olmaksızın bir davranışta bulunmaz, ayrıca varlığı yalnızca davranışta bulunmaktan ibaret olduğu için, aynı

31 Tutarlı Stoacılıkta sonsuz Ben fikri, gerçek Ben sayılır; mutlak varlıkla gerçek varoluş ayırt edilmez. Bu yüzden Stoacı bilge, mutlak kanaatkâr ve kısıtsızdır; saf Ben'e veyahut da Tanrı'ya atfedilen tüm yüklemler, ona da yüklenir. Stoacı ahlaka göre Tanrı'ya eşit olmamız gerekmez, biz kendimiz Tanrı'yız. Bilim öğretisi mutlak varlığı ve gerçek varoluşu hassasiyetle ayırır ve sırf ikincisini açıklayabilmek için birincisini temel alır. Stoacılık bilincin olasılığını açıklayamadığı gösterilerek çürütülür. Bu yüzden de bilim öğretisi ateist değildir oysa Stoacılık eğer tutarlı işlerse, mecburen ateist olmak zorundadır.

zamanda var olamaz. Fakat bu hareket ettirene, bir hareket ettiren, bir karşıt güç olmasının dışında başka bir şey atfedilemez ve bu güç sadece böyle hissedilir.

Öyleyse Ben, varoluşu açısından bağımlıdır ama bu varoluşunun belirlenimleri açısından düpedüz bağımsızdır. Mutlak varlığı sayesinde, Ben'in içinde bu belirlenimlerin sonsuza kadar geçerli bir kanununu bulunur, ayrıca yine içinde, deneysel varoluşunu bu kanuna göre belirlemeye yarayan bir ara yetenek de vardır. İlk olarak bu özgürlük ara yeteneğini ele geçirdiğimizde kendimizi üzerinde bulduğumuz nokta, bize bağlı değildir ama bu noktadan çıkarak tüm ebediyete kadar tarif edeceğimiz dizi, bütün boyutuyla düşünüldüğünde, tamamen bize bağlıdır.

Öyleyse bilim öğretisi *gerçekçidir*. Sonlu yapıların bilincinin, bunlardan bağımsız olarak var olan, bunlara tamamen karşıt bir güç varsayılmaksızın düpedüz açıklanamayacağını gösterir, işte bu yapılar, deneysel varoluşları açısından bu güce bağımlıdır. Ama bilim öğretisi, bu karşıt gücün sonsuz varlık tarafından *bilinmediğini*, aksine yalnızca *hissedildiğini* iddia etmekten öteye geçmez. Sonsuza kadar bilincimizde ortaya çıkabilecek olan bu gücün veya Ben-Değil'in tüm olası belirlenimleri için, Ben'in belirleyici yeteneğinden bunları çıkarsama sorumluluğunu üstlenir ve kesinlikle bir bilim kuramı olduğuna göre, bunları gerçekten çıkarsayabilmelidir.

Fakat bu bilim, gerçekçiliği bir kenara bırakılırsa, aşkın değildir, aksine en derinlerinde *aşkıncı* olarak kalır. Ancak tüm bilinci, tüm bilinçte bulunanlardan bağımsız bir şey aracılığıyla açıklar; yine de bu açıklamada da kendi kanunlarına göre davrandığını unutmaz ve bunun üzerinde tefekkür ederken, o bağımsız şey de, Ben için (bunun kavramında) var olması gerektiği ölçüde, yine kendi düşünce gücünün bir ürünü, dolayısıyla Ben'e bağımlı bir şey haline gelir. Fakat o ilk açıklamanın bu yeni açıklamasının mümkün olması için, zaten gerçek bilinç varsayılır, bunun mümkün olması içinse, Ben'in bağımlı olduğu o şey varsayılır ve şimdi birincisi için bağımsız bir şey olarak koyutlanmış olan şey,

Ben'in düşünmesine bağımlı olursa, o zaman böylelikle bağımsız olan kaldırılmış olmaz,[32] sadece biraz daha ötelenir ve böylece bağımsız olan ortadan kaldırılmaksızın sonsuza kadar devam edilebilir. Her şey *idealliği* açısından Ben'e bağlıdır fakat *reelliği* açısından Ben'in kendisi bağımlıdır ama Ben için hiçbir şey, aynı zamanda ideal olmaksızın reel değildir; dolayısıyla Ben'in içinde ideal ve reel gerekçe tek ve aynı şeydir ve Ben ile Ben-Değil arasındaki o karşılıklı etkileşim, aynı zamanda Ben'in kendi kendisiyle etkileşimidir. Ben o kısıtlayan Ben-Değil'i kendisinin koyutladığı üzerinde tefekkür etmeksizin, kendini Ben-Değil tarafından kısıtlanmış olarak koyutlayabilir; Ben bunun üzerinde tefekkür ederek kendini Ben-Değil'i kısıtlayan olarak koyutlayabilir.

Sonlu ruhun mecburen kendisi dışında mutlak bir şey (bir kendinde şey) koyutlamak zorunda olması ama yine de diğer taraftan bunun sadece *onun için* var (zorunlu bir numen) olduğunu kabul etmek zorunda olması, Ben'in sonsuza kadar genişletebildiği ama asla içinden çıkamadığı bir döngüdür. Bu döngüyü hiç dikkate almayan bir sistem, dogmatik bir idealizmdir çünkü aslında bizi kısıtlayan ve sonlu bir varlık yapan, sadece bu gösterilen döngüdür: Bu döngüden çıktığını sanan bir sistemse, aşkın bir gerçekçi dogmatizmdir.

Bilim öğretisi bu iki sistem arasında kesinlikle ortada durur ve reel-idealizm veya ideal-realizm olarak da adlandırılabilecek bir eleştirel idealizmdir. Mümkün olduğunca herkes için anlaşılır olmak için birkaç söz daha ekliyoruz. Sonlu varlıkların bilincinin, bunlardan bağımsız olarak var olan bir güç varsayılmaksızın açıklanamayacağını söylemiştik. Bu kimin için açıklanamaz? Ve kimin için açıklanabilir olmalıdır? Peki bunu açıklayan kimdir? Sonlu varlıkların kendisidir. "Açıklamak" dediğimiz anda, sonluluk alanına girmiş oluruz çünkü her *açıklama*, yani tek seferde kavrama değil, bir şeyden başka bir şeye tırmanma, sonlu

32 Ortadan kaldırılmış.

bir şeydir ve kısıtlama veya belirleme, üzerinden geçilen Ben'in içinde barındırdığı bir köprüdür. Ben'in pratik yeteneğini veya gerçeklik dürtüsünü değiştirmeye çalışan karşıt güç, varlığı ve belirlenimi açısından Ben'den bağımsızdır ama onun ideal etkinliğine, kuramsal yeteneğine bağımlıdır; bu güç *Ben aracılığıyla* koyutlandığı ölçüde sadece *Ben içindir* ve bunun dışında Ben için değildir. Bir şey sadece Ben'in pratik yeteneğiyle ilişkilendirildiği ölçüde bağımsız bir gerçekliğe sahiptir; kuramsal yetenekle ilişkilendirildiği ölçüde Ben'in içinde kavranmış, onun alanında içerilmiştir, onun tasavvur kanunlarına tabidir. Fakat bunun dışında: Kuramsal yetenek aracılığıyla pratik yetenekle ilişkilendirilmenin haricinde bununla nasıl ilişkilendirilebilir ve pratik yetenek aracılığıyla kuramsal yeteneğin bir nesnesi olmanın haricinde nasıl bunun nesnesi haline gelebilir? İdeallik olmazsa reellik de olmaz ve tam tersi şeklindeki önerme burada bir kez daha onay bulur veya tüm berraklığıyla burada kendini gösterir. Öyleyse şu da söylenebilir: Tüm bilincin nihai gerekçesi, çeşitli taraflardan bakılması gereken bir Ben-Değil aracılığıyla Ben'in kendi kendisiyle bir etkileşimidir. Sonlu ruhun içinden çıkamadığı işte bu döngüdür ve aklı yadsımaksızın ve kendi yıkımını talep etmeksizin, bu döngüden çıkmayı isteyemez.

Şu itiraz ilginç olurdu: Eğer yukarıdaki kanunlara göre Ben ideal etkinlik aracılığıyla, kendi kısıtlılığının açıklayıcı gerekçesi olarak bir Ben-Değil'i koyutluyor, dolayısıyla bunu kendi içine alıyorsa; Ben bu Ben-Değil'i kendisi kısıtlı bir şey olarak koyutlar (belli bir sonlu kavramda). Bu nesneyi = A koyutlayalım. Şimdi bu A'yı koyutlarken Ben'in etkinliği zorunlu olarak kısıtlıdır çünkü kısıtlı bir nesneye dayanır. Fakat Ben kendini asla kısıtlayamaz, gösterilen vakada da; öyleyse Ben, kendi içine alınan A'yı kısıtladığında, kendi içine alınmayan, ondan tamamen bağımsız bir B aracılığıyla kendisi de kısıtlanmış olmalıdır. Bütün bunları kabul ederiz ama bu B'nin de yine Ben'in içine alınabileceğini anımsatırız, rakibimiz de bunu kabul eder ama kendi tarafından, Ben'in bunu içine almasının mümkün olması için, Ben'in yine

bağımsız bir C tarafından kısıtlanmış olması gerektiğini anımsatır: Bu böylece sonsuza kadar devam eder. Bu araştırmanın sonucu olarak, rakibimize Ben'in çabaları için Ben dışında bağımsız bir gerçekliğin bulunmadığı tek bir anı bile gösteremezdik ama o da bize, bu bağımsız Ben-Değil'in tasavvur edilmediği ve bu şekilde Ben'e bağımlı kılınamadığı tek bir anı gösteremezdi. Peki rakibimizin bağımsız Ben-Değil'i ya da bu uslamlama aracılığıyla kanıtlanması gereken kendinde şeyi neredediir? Görünüşe göre hiçbir yerde ve aynı anda her yerde. Bu sadece insanın sahip olmadığı zaman vardır ve insan onu kavramak ister istemez kaçar. Kendinde şey, Ben için bir şeydir ve bunun sonucunda *Ben'in içinde* olmaması gerektiği halde, Ben'in *içindedir* yani çelişkili bir şeydir ama yine de zorunlu bir fikrin nesnesi olarak her felsefe yapma şeklimizin temeline konmuş olmalıdır, zaten eskiden beri ama insan bunun ve onun içinde bulunan çelişkinin açıkça bilincine varmış olmaksızın, her felsefe yapma şeklinin ve sonlu ruhun tüm davranışlarının temelinde yatmıştır. İnsan ruhunun ve tüm sonlu ruhların bütün mekânizması, kendinde şeyin Ben ile olan bu ilişkisini temel alır. Bunu değiştirmek istemek demek, tüm bilinci ve bununla birlikte tüm varlığı ortadan kaldırmak demektir.

Pek keskin düşünemeyenler için kafa karıştırıcı olan, bilim öğretisine yönelik tüm bu göstermelik itirazlar, yalnızca az önce ortaya konan fikri idrak edememekten ve sağlam tutamamaktan kaynaklanacaktır. Bunlar iki şekilde yanlış anlaşılabilir. Ya yalnızca bu fikir, bir fikir olduğu için, Ben'in içinde olması gerektiği tefekkür edilir; eğer kişi kararlı bir düşünürse, bu sayede idealist olur ve bizim dışımızdaki tüm gerçekliği dogmatik olarak yadsır ya da insan duygularına güvenir; o zaman da açıkça ortada olan şeyleri yadsır, bilim kuramının uslamlamalarını, sağlam insan aklının fermanları aracılığıyla çürütür (oysa bu fikir elbette insan aklıyla en derinden örtüşür) ve bu bilimin kendisini idealist olmakla suçlar çünkü anlamını kavrayamamıştır. Ya da bu fikrin nesnesinin bağımsız bir Ben-Değil olduğu tefekkür edilir ve aşkın bir realist olunur ya da Kant'ın tüm felsefesinin ruhunu

sindirmiş olmaksızın, bazı düşüncelerini kavramışsa, kişi asla terk etmediği kendi aşkıncılığından yola çıkarak, bilim kuramını aşkıncılıkla suçlar ve kendi silahlarıyla kendi kendini katlettiğini fark etmez. Bunların ikisi de yapılmamalıdır: Ne tek başına bunlardan biri ne de tek başına diğeri düşünülmemeli, aynı anda her ikisi de tefekkür edilmelidir; bu fikrin iki karşıt belirlenimi arasında tam ortada bulunulmalıdır. İşte *yaratıcı imgelem gücünün* işi budur ve bu güçten kesinlikle tüm insanlar payını almıştır çünkü bu olmaksızın tek bir tasavvurları bile olamazdı fakat bu imgelem gücünü tüm insanlar özgür denetimleri altına alamamıştır, bu güçle işe yarar şeyler üretemezler veya talihli bir anda arzu edilen imge, bir yıldırım gibi ruhlarının karşısına çıkacak olsa bile, onu saptayıp araştıramaz ve herhangi bir şekilde kullanmak için silinmez olarak akıllarına kazıyamazlar. Kişinin felsefesinin ruhlu mu, ruhsuz mu olduğu, bu yeteneğe bağlıdır. Bilim öğretisi öyle bir yapıdadır ki, sırf harflerle anlatılamaz, aksine yalnızca ruhla aktarılabilir çünkü temel fikirleri, onu inceleyen her akla, yaratıcı imgelem gücünün ta kendisi aracılığıyla yerleşmeldir; insan bilgisinin nihai gerekçelerine dayanan bir bilimden başka türlüsü beklenemeyeceği üzere, insan ruhunun tüm işleri imgelem gücünden çıktığı için, imgelem gücünün kendisi de imgelem gücünden başka bir şey aracılığıyla kavranamaz. Bu yüzden bu yeti her kimin içinde çoktan geri dönülmez şekilde solmuş veya ölmüşse, bu bilimi anlamak onun için daima imkânsız olacaktır fakat bu imkânsızlığın gerekçesini kesinlikle, eğer anlaşılırsa, kolay anlaşılan bu bilimin kendi içinde değil, kendi yeteneksizliğinde araması gerekir.[33]

---

33 Bilim öğretisi insanın tamamını kapsamalıdır; bu yüzden sadece tüm yeteneklerinin bütünüyle kavranabilir. Eğitim nice insanda bir duygusal gücü diğerinin lehine, imgelem gücünü anlağın lehine, aklı imgelem gücünün lehine veya bu ikisini belleğin lehine öldürmeye devam ettikçe, bu genel geçerli bir felsefe olamaz; bu sürece dar bir çevreye kapanmak zorunda kalacaktır; hakikat, söylemesi ve dinlemesi ne kadar rahatsızlık verse de, yine de hakikattir.

Ortaya konan bu fikir, içten tüm binanın temel taşı olduğu için, dıştan binanın güvenliği de bunu temel alır. Bu fikre ve onunla birlikte bilim öğretisinin kendi zeminine takılmaksızın, herhangi bir nesne üzerinde felsefe yapmak mümkün değildir. Her rakip, belki gözleri bağlı halde, onun sahasında ve onun silahlarıyla çarpışmak zorundadır ve gözündeki bağı koparıp, üzerinde durduğu sahayı ona göstermek daima kolay bir iş olacaktır. Dolayısıyla bu bilim, konusunun yapısı yüzünden, bazıları tarafından yanlış anlaşıldığını, bazıları tarafındansa hiç anlaşılmadığını; sadece son derece noksanlı olan mevcut açıklamaya göre değil, bir kişi için mümkün olabilecek en mükemmel açıklamaya göre bile, her kısımında iyileştirme ihtiyacında olacağını ama temel özellikleri açısından hiçbir insan tarafından hiçbir çağda çürütülemeyeceğini peşinen açıklamada kesinlikle haklıdır.

§ 6. Üçüncü Teorem

Ben'in çabalamasında, aynı zamanda bunu dengede tutan Ben-Değil'in bir karşı çabalaması da koyutlanır.

Öncelikle yöntem üzerine birkaç söz: Bilim öğretisinin kuramsal kısmında yalnızca *bilmekle* ilgilenmiştik, burada *bilineni* ele alacağız. Orada, bir şey *nasıl* koyutlanır, görülür, düşünülür vs. diye sormuştuk, burada *ne* koyutlanır, diye. Bu yüzden bilim öğretisi güya şeylerin bilimi olarak bir metafiziğe sahip olacak ve ondan böyle bir şey talep edilecekse, o zaman öğreti, pratik kısmına işaret etmek zorunda kalırdı. Sürekli daha yakından anlaşılacağı üzere, kökendeki bir gerçeklikten bahseden yalnızca odur ve eğer bilim öğretisinde, o halde kendinde şeylerin yapısı nasıldır, diye sorulacak olursa, yanıt, bizim onları yapmamız gerektiği gibiden farklı olamaz. İşte bu sayede bilim öğretisi kesinlikle aşkın olmaz çünkü burada göstereceğimiz her şeyi kendi içimizde buluruz, kendimizden dışarı taşırız çünkü sadece *dışımızdaki* bir şey aracılığıyla tamamen açıklanabilen bu şey *içimizde* bulunur. Onu bizim düşündüğümüzü, ruhumuzun kanunlarına göre düşündüğümüzü, dolayısıyla asla kendimizden çıkamadığımızı, özne olmaksızın bir nesnenin varlığından bahsedemeyeceğimizi biliriz

Ben'in çabalaması sonsuz olmalı ve asla nedenselliğe sahip olmamalıdır. Bu ise yalnızca, Ben'i dengede tutan, yani aynı miktarda içsel güce sahip bir karşı çabalamanın bulunması koşulu altında düşünülebilir. Böyle bir karşı çabalama ve dengeleme kavramı, zaten çabalama kavramının içinde mevcuttur ve bir analiz aracılığıyla bundan geliştirilebilir. Bu iki kavram olmazsa, kendi kendisiyle çelişki içinde bulunur.

1) Çabalama kavramı, bir sebep olmayan bir sebep kavramıdır. Fakat her sebep bir *etkinliği* varsayar. Her çabalayanın gücü vardır, gücü olmasa, bir sebep olmazdı, ki bu da öncekilerle çelişir.

2) Bir çabalama, çabalama olduğu ölçüde, bir etkinlik olarak mecburen belli bir niceliğe sahiptir. Bir sebep olmayı amaçlar. Bu çabalama bir sebep olmazsa, yani amacına ulaşamazsa, *kısıtlanır*. Kısıtlanmasa, bir sebep olurdu, yani bir çabalama olmazdı, bu ise yukarıdakilerle çelişirdi.

3) Çabalayan *kendi kendisi aracılığıyla* kısıtlanmaz çünkü bir nedenselliği amaçladığı, çabalama kavramının içinde yatar. Kendi kendini kısıtlasa, bir çabalayan olmazdı. Öyleyse her çabalama, çabalayanın gücüne karşıt bir güç tarafından kısıtlanmalıdır.

4) Bu karşıt güç de aynı şekilde çabalar halde olmalıdır, yani öncelikle nedenselliği amaçlamalıdır. Bunu amaçlamasa, karşıtıyla bir temas noktası olmazdı. O zaman bir nedenselliği olmamalıdır; eğer nedenselliği olsa, karşıtının gücünü yok ederek, onun çabalamasını da tamamen yok ederdi.

5) Bu karşıt yönde çabalayanlardan hiçbiri nedenselliğe sahip olamaz. İkisinden birinin nedenselliği olsa, o zaman bu sayede karşıtın gücü yok edilmiş olur ve karşıt yönde çabalar halde olmayı terk ederlerdi. Dolayısıyla ikisinin gücü birbirini dengede tutmalıdır.

§ 7. Dördüncü Teorem

Ben'in çabalaması, Ben-Değil'in karşı çabalaması ve bu ikisi arasındaki dengenin koyutlanması gerekir.

A. Ben'in çabalaması olduğu gibi koyutlanır.

1) Bu denge doğrudan genel tefekkür kanunlarına göre bir *şey* olarak koyutlanır; dolayısıyla bir *etkinlik* olarak, hareket halindeki kıvrak bir şey olarak değil, sabit, saptanmış bir şeydir.

2) Bu denge bir *çabalama* olarak koyutlanır. Çabalama nedenselliği amaçlar, dolayısıyla karakterine[34] uygun olarak nedensellik *olarak* koyutlanmalıdır. Fakat bu nedensellik, Ben-Değil'i amaçlar halde koyutlanamaz çünkü o zaman bir çabalama değil, gerçekten etkileyen bir etkinlik koyutlanmış olurdu. Dolayısıyla sadece kendi içine geri dönebilir; sadece kendi kendini üretebilirdi. Fakat saptanmış, belirli, kesin bir şey olan kendi kendini üreten bir çabalamaya bir *güdü* denir.

(Güdü kavramının içinde 1) Parçası olduğu şeyin iç özünde temellendirilmiş olması; yani bunun kendi kendisi üzerindeki[35] nedenselliği aracılığıyla, kendi kendisi aracılığıyla koyutlanmış olması aracılığıyla meydana getirilmiş olması; 2) Tam da bu yüzden saptanmış, sürekli bir şey olması; 3) Kendi dışındaki bir nedenselliği amaçlaması ama sadece bir güdü olduğu ölçüde, yalnızca kendi kendisi aracılığıyla bir nedenselliğe sahip olmaması yatar. Öyleyse güdü yalnızca öznenin içindedir ve doğası gereği bunun kapsamının dışına çıkmaz.)

---

34 Özel. [Yazarın küçük eklemesi]

35 Yani. [Yazarın küçük eklemesi]

Çabalama *eğer* koyutlanacaksa *böyle* koyutlanmalıdır ve eğer Ben'in içinde olacak ve eğer yukarıdakilere göre çabalamanın bir ifadesini temel alan bir bilinç mümkün olacaksa, doğrudan ister bilinçli ister bilinçsiz olarak koyutlanmalıdır.

B. Ben-Değil'in bir karşı çabalaması koyutlanmaksızın, Ben'in çabalaması koyutlanamaz çünkü Ben'in çabalaması nedenselliği amaçlar ama buna sahip değildir ve buna sahip olmamasının sebebi kendi içinde değildir çünkü böyle olmasaydı, Ben'in bu çabalaması bir çabalama değil, bir Hiç olurdu. Yani eğer bir çabalama koyutlanıyorsa, Ben'in dışında ve yine sadece bir çabalama olarak koyutlanmalıdır; yoksa Ben'in çabalaması ya da şimdi bildiğimiz üzere güdü bastırılır ve koyutlanamazdı.

C. Bu ikisi arasındaki denge koyutlanmalıdır.

Burada bu ikisi arasında bir denge olması gerektiğinden söz edilmemektedir; bunu zaten önceki §'ta göstermiştik; aksine burada sadece, Ben'in koyutlanmasıyla Ben'in içinde ve Ben tarafından *neyin* koyutlandığı sorulur.

Ben sonsuzluğu doldurmaya çabalar; aynı zamanda kendi kendisi üzerinde tefekkür etme kuralına ve eğilimine sahiptir. Kısıtlı olmaksızın, üstelik de *bir güdüyle bir ilişki* olmadan bu *güdü* açısından kısıtlı olmaksızın, kendi kendisi üzerinde tefekkür edemez. Bu güdünün C noktasında kısıtlandığını varsayalım, o zaman C'de *tefekkür eğilimi tatmin edilir ama gerçek etkinlik güdüsü kısıtlanır.* Ben o zaman kendi kendini kısıtlar ve kendi kendisiyle etkileşime girer: Güdüyle daha da dışarı itilir, tefekkür aracılığıyla durdurulur ve kendi kendini durdurur

Bu ikisi birleştirildiğinde, bir *zorlamanın*, bir *yapamamanın* ifadesi elde edilir. *Yapamamanın* bileşenleri A) Bir daha da çabalamadır; ayrıca yapamadığım şey *benim için* hiçbir şey olurdu; hiçbir şekilde benim alanımda olmazdı. B) Gerçek etkinliğin sınırlanmasıdır; buna göre gerçek etkinliğin kendisidir çünkü var

olmayan şey, sınırlanamaz da. C) Sınırlayanın *benim içimde* değil, aksine *benim dışımda bulunmasıdır* (koyutlanmasıdır); yoksa bir çabalama olmazdı. *Yapamama* diye bir şey olmaz, *istememe* olurdu. Yani bu yapamama ifadesi, dengenin bir ifadesidir.

Ben'de yapamamanın ifadesine *duygu* denir. Ben'de *etkinlik* –hissediyorum, hisseden benim, bu etkinlik de bir tefekkür etkinliğidir– ve *sınırlama –hissediyorum*, katlanan benim ve etkin değilim; bir zorlama vardır– bu ikisi en derinden birleşmiştir. İşte bu sınırlama zorunlu olarak daha da ileri gitme güdüsünü varsayar. Daha ileri gitmek istemeyen, buna gereği olmayan, bunu kavramayan –elbette *kendi kendisi için*– kısıtlı *değildir*.

Duygu yalnızca *özneldir*. Gerçi bunu *açıklamak* için –ki bu da kuramsal bir davranıştır– *sınırlayan* bir şeye ihtiyaç vardır ama bu duygu Ben'in içinde, bu duygunun Ben'in içindeki *tasavvurunda, koyutlamasında* ortaya çıktığı ölçüde; onun çıkarsanması için değil.

(Sözde eleştirelliklerine rağmen aşkın dogmatizmden kendini koparamamış olan çok sayıdaki filozofun, Ben'in içinde meydana gelen her şeyi *nasıl* olup da kendi içinden, hiç kendi dışına çıkmaksızın ve kendi döngüsünü kırmaksızın geliştirebildiğini anlayamadıkları gün gibi açıkça görülmektedir; eğer Ben Ben olacaksa, bunun mecburen böyle olması gerekir. Ben'in içinde bir duygu vardır; bu, güdünün bir kısıtlanmasıdır ve eğer bu, diğer duygulardan ayırt edilebilen belli bir duygu olarak koyutlanabilirse, –fakat burada bu olasılığı henüz görmüyoruz– diğer güdülerden ayırt edilebilen *belli* bir güdünün kısıtlanması için, Ben bu kısıtlamanın gerekçesini koyutlamalı ve bu gerekçeyi kendi dışına koymalıdır. Ben güdüyü sadece tamamen karşıt bir şeyle kısıtlı olarak koyutlayabilir; bu yüzden nesne olarak *ne* koyutlanacaksa, görünüşe göre bu güdünün içindedir. Örneğin güdü belirliyse = Y, nesne olarak mecburen değil-Y koyutlanmalıdır. Ama duygunun bu işlevleri zorunlulukla olduğu için, insan davranışının bilincinde değildir ve kendi gücüyle, kendi kanunlarına göre kendisi ürettiği bir şeyi, dışarıdan edindiğini

mecburen kabul etmek zorunda kalır. Bu işleyiş yine de nesnel bir geçerliliğe sahiptir çünkü her sonlu aklın işleyişi aynı şekildedir ve bu gösterilenin dışında nesnel bir geçerlilik yoktur olamaz da. Başka bir geçerlilik iddiasının temelinde, kaba ve elle tutulur şekilde kanıtlanabilen bir yanılgı yatar.

Gerçi araştırmamızda bu döngüyü kırmış gibi görünüyoruz çünkü çabalamayı açıklamak için doğrudan Ben'den tamamen bağımsız ve ona karşı çabalayan bir Ben-Değil varsaydık. Bu işleyişin olasılığının ve haklılığının gerekçesi şurada yatar: Bizimle birlikte mevcut araştırmaya girişen herkes, kendisi de bir Ben'dir ama burada çıkarsanan davranışları çoktan yapmış, dolayısıyla çoktan bir Ben-Değil koyutlamıştır (işte bu Ben-Değil'in onun kendi ürünü olduğuna mevcut araştırmayla ikna edilecektir). Aklın tüm işlerini zaten zorunlu olarak yerine getirmiştir ve şimdi özgürce sanki hesabı bir kez daha gözden geçirmeye, kendisinin de bir defasında tarif ettiği yürüyüşü, keyfiyen koyutladığı başka bir Ben'de izlemeye karar vermiştir, böylece bu Ben'i, bir zamanlar kendisinin de yola çıktığı ve deneyi yaptığı noktaya koyar. Araştırılacak olan Ben zamanı gelince kendisi de şimdi izleyicinin durduğu noktaya gelecektir; orada bu ikisi birleşecek ve ortadan kaldırılmış olan döngü bu birleşme aracılığıyla kapanmış olacaktır.)

§ 8. Beşinci Teorem

Duygunun kendisi de koyutlanmalı ve belirlenmelidir.

Öncelikle şimdi yapılacak olan çok önemli araştırmaya hazırlık için birkaç genel not.

1) İlk başta Ben'de sonsuzluğu doldurmak için bir çabalama bulunur. Bu çabalama tüm nesnelerle çarpışır.[36]

2) Ben'in içinde kendini sonsuzluğu doldurur halde tefekkür etmek için bir kanun bulunur. Fakat kısıtlı olmadığı sürece ne kendini ne de başka bir şeyi tefekkür edebilir. Öyleyse bu kanunun uygulanması, ya da –aynı anlamda– tefekkür güdüsünün tatmini *koşulludur*, yani nesneye bağımlıdır. Nesne olmaksızın tatmin edilemez; dolayısıyla *nesneye göre* bir güdü olarak da tarif edilebilir.

3) Bir duygu aracılığıyla bu kısıtlama sayesinde bu güdü aynı anda hem tatmin edilir hem de edilmez.

a. *Tatmin edilir*; Ben düpedüz kendi kendisi hakkında tefekkür etmelidir: Mutlak bir anlıklıkla tefekkür eder ve dolayısıyla davranışın *şekli* açısından tatmin edilmiştir. Bu yüzden duygunun içinde Ben ile ilişki kurabilen, ona atfedilebilen bir şey vardır.

b. Davranışın *içeriği* açısından *tatmin edilmez*. Ben sonsuzluğu doldurur şekilde koyutlanmalıdır ama kısıtlı olarak koyutlanır. İşte bu da aynı şekilde mecburen duygunun içinde bulunur.

---

36 *Tek bir* nesnede kendini tamamlama. [Küçük düzeltme].

c. Fakat bu tatmin edilmemenin koyutlanması, duygu tarafından ona konan bir sınırın ötesine geçen bir Ben ile *koşulludur*. Ben tarafından koyutlanmış olan alanın dışında, yine sonsuzluğa ait olan ve Ben'in güdüsünün de hedeflediği bir şey koyutlanmış olmalıdır. Bu Ben tarafından belirlenmemiş olarak koyutlanmalıdır.

Bu öteye geçişin, yani bu tatmin edilmemenin ya da duygunun ki bu aynı anlama gelir; nasıl mümkün olduğunu araştırıyoruz.

I.

Ben kesinlikle kendi kendisi hakkında tefekkür ettiği gibi *kısıtlıdır*, yani doldurmaya çabaladığı sonsuzluğu doldurmaz. *Kısıtlıdır* demiştik ama henüz kendi kendisi için değil, olası bir gözlemci için. Kendimiz bu gözlemci olmak istiyoruz ya da aynı anlama gelecek şekilde, Ben'in yerine sırf gözlemlenen, cansız bir şey koymak istiyoruz ama bizim varsayımımızda Ben'e karşılık gelen bir şey, buna da karşılık gelmelidir. Öyleyse elastik bir top = A varsayalım ve bunun başka bir cisim tarafından sıkıştırıldığını kabul edelim, o zaman;

a. Bu topun içine, karşı koyan güç çekilince, dışarıdan hiçbir katkı olmaksızın kendini ifade edecek olan bir güç koyalım; o zaman bu gücün etkililiğinin gerekçesi yalnızca kendi içindedir. Güç oradadır; kendi içinde ve kendisi üzerinde ifade etmeye çabalar: Kendi içine ve kendi üzerine giden bir güçtür, yani içsel bir güçtür çünkü böyle bir şeye içsel bir güç denir. Bu kendi kendisi üzerinde bir nedenselliğe doğru dolaysız çabalamadır ama dışsal dirençten dolayı bir nedenselliği yoktur. Cismin kendi içindeki çabalamanın ve dolaylı karşı baskının dengesidir, yani yukarıda güdü dediğimiz şeydir. Dolayısıyla varsaydığımız elastik cisme bir güdü koyutlanmıştır.

b. Karşı koyan cismin B içine de aynısı konur; A'nın geri tepmesine ve direnişine direnen, dolayısıyla bu direnişle kısıtla-

nan ama gerekçesini yalnızca kendi içinde barındıran bir içsel güç. Tıpkı A'da olduğu gibi B'de de bir güç ve güdü koyutlanmıştır.

c. Bu ikisi tarafından bir güç çoğaltılacak olsa, o zaman karşıt güç zayıflatılmış olurdu; biri zayıflatılırsa, karşıtı çoğaltılırdı; güçlü olan kendini tamamen ifade ederken, zayıf olan güçlünün etki alanından tamamen dışlanırdı. Şimdiyse bu ikisi birbirini tamamen dengede tutar ve buluştukları nokta, bu denge noktasıdır. Bu nokta en küçük bir an bile kaydırılsa, tüm bu ilişki ortadan kaldırılırdı.

II.

Bir tefekkür olmaksızın çabalayan bir nesnede (biz buna *elastik* diyoruz) durum budur. Burada araştırılacak olansa bir *Ben'dir* ve buradan neler çıkabileceğini görüyoruz.

Bir güdü, nedensellik içinde kendi kendini belirleyen içsel bir güçtür. Cansız bir cismin bir nedenselliği yoktur, çünkü kendi *dışındadır*. Bu güç, dirençle geride tutulmaktadır; yani bu koşul altında kendi belirlenimi aracılığıyla hiçbir şey meydana gelmemektedir. Ben kendi dışında bir nedenselliği amaçladığında aynı duruma düşer ve *sadece* dışarı doğru bir nedensellik talep ettiğinde de durumu hiç farklı değildir.

Fakat Ben tam da bir Ben olduğu için, kendi kendisi üzerinde bir nedenselliğe sahiptir; kendini koyutlama nedenselliği veya tefekkür yeteneği. Güdü, *çabalayanın gücünü* kendisi belirlemelidir; şimdi bu güç *çabalayanın kendi içinde* ifadesini bulduğu ölçüde, tıpkı tefekkürün bulması gerektiği gibi, güdü aracılığıyla belirlenmeden *mecburen bir ifade çıkmalıdır*; yoksa bir güdü var olmaz, bu da varsayımla çelişirdi. Öyleyse güdüden zorunlu olarak Ben için kendi kendisi üzerine tefekkürü davranışı çıkar.

(Araştırmamıza en aydınlatıcı ışığı tutan önemli bir cümle. 1) Aslında Ben'in içinde bulunan ve yukarıda ortaya konmuş olan *ikili* –çabalama ve tefekkür– bu sayede en derinden birleştirilir.

Tüm tefekkürlerin temelinde bir çabalama yatar ve bir çabalama olmaksızın tefekkür de mümkün değildir. Tersine bir tefekkür olmadığında, *Ben için* bir çabalama da yoktur; yani *Ben'in* bir çabalaması da yoktur. Biri zorunlu olarak diğerinden çıkar ve ikisi karşılıklı etkileşim içindedir. 2) Ben'in sonlu ve kısıtlı olması gerektiği, burada daha kesin olarak görülmektedir. Kısıtlama olmazsa, (aşkın anlamda) güdü de olmaz; güdü olmazsa (aşkıncılığa geçiş) tefekkür de olmaz: Tefekkür olmazsa, güdü de olmaz, kısıtlama da ve kısıtlayan da vs. (aşkıncı anlamda): Ben'in işlevlerinin ve onun kendi kendisiyle içten zincirli etkileşiminin dolaşımı böyle olur. 3) *İdeal* etkinliğin ve *reel* etkinliğin ne demek olduğu; bunların nasıl ayırt edileceği ve sınırlarının nereye uzandığı burada gayet belirginleşir. Ben'in asıl çabalaması, güdü olarak, yalnızca Ben'in kendisinde temellendirilmiş güdü olarak bakıldığında, aynı anda hem *ideal* hem *reel*dir. Bunun yönü Ben'in kendisine doğrudur, kendi gücüyle çabalar ve Ben'in dışındaki bir şeyi hedefler ama orada ayırt edilecek bir şey yoktur. *İçeri doğru* değil, sadece *dışarı doğru* yönün ortadan kaldırılmasını sağlayan kısıtlama aracılığıyla, bu kökensel güç sanki ikiye bölünür: geri kalan, Ben'in kendisine dayanan güç, *ideal* olandır. *Reel* olan da zamanı gelince aynı şekilde koyutlanacaktır. İşte şu önerme burada bir kez daha tüm açıklığıyla görülür: İdeallik yoksa, gerçeklik [reellik] de yoktur ve tam tersi. 4) *İdeal* etkinlik az sonra *tasavvur eden* etkinlik olarak kendini gösterecektir. Öyleyse güdünün bununla olan ilişkisine *tasavvur güdüsü* denilmelidir. O zaman bu güdü, güdünün ilk ve en yüksek ifadesidir ve Ben ilk önce onun aracılığıyla zekâ olur. Eğer başka bir güdü *bilince* gelecek, *Ben olarak* Ben'de meydana gelecekse, bunun mecburen böyle olması gerekir. 5) Teorinin pratiğe tabi olduğu, buradan en aydınlatıcı biçimde açığa çıkar; buradan da tüm *kuramsal* kanunların *pratik* kanunları; üstelik de sadece Bir pratik kanun olabileceğine göre, tek ve aynı kanunu; yani bütün varlığıyla en mükemmel sistemi temel aldıkları sonucuna ulaşılır; buradan da, eğer güdü yükseltilebilecekse, idrakin de yükse-

leceği çıkar ve tam tersi; buradan da kuramsal açıdan da tefekkürün ve soyutlamanın mutlak özgürlüğü ve *görev icabı* dikkatini bir şeye yöneltebilme ve başka bir şeyden çekebilme olasılığı çıkar; bu olmaksızın ahlak mümkün değildir. Davranışlarımızın ve irademizin[37] tasavvurlarımızın sistemine bağlı olmasını temel alan kadercilik temelden yıkılır çünkü yine tasavvurlarımızın sisteminin de güdülerimize ve irademize bağımlı olduğu burada gösterilir: kaderciliği temelden çürütmenin tek şekli de budur. Kısacası bu sistem aracılığıyla insanın bütünü, çoğu sistemde eksik olan bir *birlik* ve *bağlam* kazanır.)

III.

İşte Ben bu kendi kendisi hakkında tefekkürde, olduğu gibi bilince gelemez, çünkü dolaysız olarak davranışının asla bilincine varamaz. Ama Ben olarak oradadır; elbette olası bir gözlemci için; işte canlı olarak Ben'i cansız bir cisimden ayırt eden sınır da buradan geçer, ancak bu cismin içinde de bir güdü olabilir. Var olan bu şey *için* bir şey var olabilir ama kendisi *kendisi için* henüz var değildir. Fakat bunun için zorunlu olarak içsel bir itici güç vardır ama bu güç hakkında Ben'in bilinci, dolayısıyla da bununla hiçbir ilişki mümkün olmadığı için, bu güç yalnızca *hissedilir*. Pek tarif edilemese de gayet iyi hissedilebilen bu durumu kavramak amacıyla herkes kendi hislerine odaklanmalıdır. [Filozof bir şeyin *olup olmadığını* kavramak amacıyla değil (çünkü bu bir Ben varsayımı altında kesinlikle kanıtlanmış olmalıdır), yalnızca *neyin* var olduğunu kavramak amacıyla herkesi kendi duygusuna odaklanmaya çağırabilir. Belli bir duygunun var olduğunu koyutlamak, düzgün çalışmamak demektir. Gerçi bu duygu gelecekte de fark edilir hale getirilebilir ama kendi kendisi tarafından değil, sonuçları aracılığıyla.]

Canlı cansızdan burada ayrılır, demiştik yukarıda. Güç duygusu tüm yaşamın temel ilkesidir; ölümden yaşama geçiştir.

37 İrade ve davranış. [Küçük düzeltme.]

Eğer tek başına bu duygu varsa, yaşam henüz son derece eksik kalır ama yine de ölü maddeden şimdiden ayrılmıştır.

IV.

a. Bu güç, *itici bir* şey olarak hissedilir: dediğimiz gibi Ben, itildiğini hisseder, üstelik de *kendi dışına* itilir. (Bu *dışarının, kendi dışınanın* nereden geldiği burada henüz anlaşılamaz ama az sonra hemen netleşecektir.)

b. Yukarıda olduğu gibi, bu güdü *yapabildiği etkiyi göstermelidir.* Güdü *reel* etkinliği belirlemez, yani Ben-Değil üzerinde bir nedensellik oluşmaz. Ama yalnızca Ben'e bağlı olan *ideal* etkinliği *belirleyebilir*, hatta bir güdü olduğuna göre, belirlemek *zorundadır.* Öyleyse önce ideal etkinlik gelir ve güdünün nesnesi olarak bir şeyi koyutlar; bir nedenselliği olsa güdünün meydana getireceği şey olarak. (Bu üretimin ideal etkinlik aracılığıyla *olması* gerektiği kanıtlanmıştır; bunun *nasıl* mümkün olacağı burada henüz idrak edilemez ve çok sayıda başka araştırmayı gerektirir.)

c. Bu üretim ve onun içinde davranışta bulunan şey, burada henüz bilince gelmez; dolayısıyla şimdilik ne güdünün nesnesinin *duygusu*; böyle bir şey kesinlikle mümkün değildir ne de bunun *görüsü* henüz meydana gelir. Bundan hiçbir şey meydana gelmez; aksine burada sadece Ben'in *bilinmeyen bir şeye doğru itilen* bir varlık olarak kendini nasıl hissedebileceği açıklanır ve takip edenlere geçişin yolu açılır.

V.

Güdünün güdü olarak, yani nedenselliği olmayan bir şey olarak *hissedilmesi* gerekir. Fakat en azından ideal etkinlik aracılığıyla nesnesinin üretimine sürüklediği ölçüde bir nedenselliği vardır ve bu ölçüde bir *güdü* olarak hissedilmez.

Güdü reel etkinliği amaçladığı ölçüde fark edilen, hissedilen bir şey değildir çünkü nedenselliği yoktur. Öyleyse bu ölçüde bir güdü olarak hissedilmez.

Bu ikisini birleştirelim: İdeal etkinlik bir güdünün nesnesini hedeflemedikçe, bir güdü hissedilemez ve reel etkinlik kısıtlanmadıkça, ideal etkinlik bu nesneyi hedefleyemez.

Bu ikisi birleştirildiğinde, Ben'in kendisi hakkında *kısıtlı bir şey* olarak tefekkürü sonucu çıkar. Ama Ben bu tefekkürde kendi kendinin bilincine varmadığı için, bu salt bir *duygu* olarak kalır.

Böylece de duygu tamamen çıkarsanmıştır. Şimdiye kadar ifade edilmeyen bir güç duygusu, aynı şekilde ifade edilmeyen, bu duygunun nesnesi, bir zorlama, yapamama duygusu bunun bileşenleridir; işte çıkarsanması gereken duygunun ifadesi budur.

§ 9. Altıncı Teorem

Duygu daha da belirlenmeli ve kısıtlanmalıdır.

I.

1) Ben şimdi kısıtlandığını hisseder, yani *kendi kendisi için* kısıtlıdır, daha önce olduğu gibi, ya da cansız elastik cisim gibi, yalnızca kendi dışındaki bir izleyici için değil. Etkinliği *onun için* ortadan kaldırılmıştır; *onun için* diyoruz çünkü daha yüksekteki bakış noktamızdan, mutlak etkinlik aracılığıyla kendi dışında bir güdünün nesnesini ürettiğini görürüz ama araştırmamızın konusu olan Ben bunu görmez.

Bu etkinliğin tamamen yok olması, Ben'in karakteriyle çelişir. Bir Ben'in var olduğu ne kadar kesinse, bu etkinliği *kendisi için* yeniden yapmalıdır, yani kendini en azından, ancak gelecekteki bir tefekkürde bile olsa, özgürce ve kısıtsız koyutlayabilecek bir duruma sokmalıdır.

Etkinliğinin bu yeniden yapılması, çıkarımımıza göre mutlak anlıklık aracılığıyla, yalnızca Ben'in yapısı sayesinde, hiçbir özel dürtü olmaksızın gerçekleşir. Mevcut davranışın, tefekkür eden üzerinde bir tefekkür olduğu hemen görülecek, bu davranışın yerine başka birini koymak için kesintiye uğraması –Ben tarif edilen şekilde hissettiği gibi, aynı şekilde davranır ama bilinçsizce; bu davranışın yerine, bilinci en azından mümkün kılan başka biri geçmelidir– mutlak bir anlıklıkla olur. Ben burada düpedüz olduğu gibi davranır; çünkü davranır.

(Burada salt yaşamla zekâ arasındaki sınır, yukarıda ölümle yaşam arasındaki gibidir. Ben'in bilinci yalnızca bu mut-

lak anlıklıktan çıkar. Akla, bir doğa kanunu sayesinde ve bu doğa kanununun bir sonucu olarak değil, mutlak özgürlük sayesinde, bir *geçiş* aracılığıyla değil, bir *sıçrama* aracılığıyla ulaşırız. Bu yüzden felsefede zorunlu olarak Ben'den yola çıkılmalıdır çünkü bu bir şeyden çıkarsanamaz; bu yüzden de maddecilerin, aklın ifadelerini doğa kanunlarıyla açıklama girişimi, ebediyen gerçekleşmeyecektir.)

2) Sırf ve yalnızca mutlak anlıklık aracılığıyla gerçekleşen, şart koşulan bu davranışın, ideal bir etkinlik aracılığıyla olandan başka biri olamayacağı hemen netleşir. Fakat her davranış, ne kadar kesinse, aynı kesinlikle bir nesneye sahiptir. Sırf ve yalnızca Ben'de temellendirilecek olan, tüm koşullarıyla yalnızca ona bağımlı olan şimdiki davranış, sadece Ben'in içinde bulunan bir şeyi nesne edinebilir. Fakat içinde duygudan başka bir şey yoktur. Öyleyse mecburen duyguyu hedefler.

Davranış mutlak bir anlıklıkla olur ve bu ölçüde, olası bir gözlemci için, Ben'in davranışıdır. Bir *duyguyu*, yani öncelikle duyguyu meydana getiren bir önceki tefekkürde *tefekkür edeni* hedefler. Etkinlik etkinliği hedefler; öyleyse her tefekkürde tefekkür eden ya da *hisseden*, bir *Ben olarak koyutlanır*; mevcut işlevde tefekkür edenin Benliği, bu haliyle bilince gelmez ve bunun üstüne aktarılır.

Az önce yapılan uslamlamaya göre Ben, kendi kendini belirleyendir. Buna göre hisseden sadece, yalnızca *güdü* aracılığıyla, dolayısıyla Ben aracılığıyla, dolayısıyla kendi kendisi aracılığıyla hissetmek üzere belirlendiği ölçüde, yani yalnızca *kendi kendini ve kendi gücünü kendi içinde* hissettiği ölçüde Ben olarak koyutlanabilir. Sadece hisseden Ben'dir ve sadece güdü, duyguyu ya da tefekkürü doğurduğu ölçüde, Ben'e aittir. Bu sınırın ötesinde bulunan, –eğer bir şey bu sınırın ötesinde bulunuyorsa, zaten bir şeyin, yani *dışarı doğru* güdünün bu sınırın ötesinde bulunduğunu biliyoruz– dışlanır ve bunu iyi bellemek gerekir çünkü dışlanan, zamanı gelince tekrar ele alınmak zorunda kalacaktır.

İşte böylece *hissedilen* mevcut tefekkürde ve bunun için; aynı şekilde Ben olur çünkü *hisseden* sadece, kendi kendisi aracılığıyla belirlendiği, yani kendi kendini hissettiği ölçüde Ben'dir.

II.

Mevcut tefekkürde Ben, yalnızca aynı anda hem *hisseden* hem *hissedilen* olduğu ve buna göre kendi kendisiyle etkileşim içinde olduğu ölçüde Ben olarak koyutlanır. Ben olarak koyutlanmalı; öyleyse tarif edilen şekilde koyutlanmalıdır.

1) *Hisseden* tefekkür eden olduğu ölçüde, duygunun içinde *etkin* olarak koyutlanır ve bu ölçüde de aynı duyguda hissedilen *katlanır haldedir*; tefekkürün nesnesidir. Aynı zamanda hissedilen, kendini *güdülür halde* hissettiği ölçüde bu duygunun içinde *katlanır haldedir* ve bu ölçüde de hissedilen veya güdü *etkindir*; *güden* odur.

2) Bu, birleştirilmesi gereken ve sadece şu şekilde birleştirilebilen bir çelişkidir. Hisseden *hissedilene* ilişkin olarak *etkindir* ve bu açıdan *sadece* etkindir. (Tefekküre itildiği onun bilincine ulaşmaz; tefekkür güdüsü –asıl bilinçte olmasa da bizim felsefi araştırmamızda– hiç dikkate alınmaz. Hissedenin nesnesi neyse onun içine düşer ve duygu hakkındaki tefekkürde ayırt edilmez.) Fakat hisseden, güdüye ilişkin olarak aynı zamanda *katlanır halde* olmalıdır. İdeal etkinlik aracılığıyla bir Ben-Değil üretmek için hissedeni gerçekten güden, dışarı doğru güdüdür. (Fakat bu işleviyle gerçekten etkindir ama az önce katlanması üzerinde olduğu gibi, burada etkinliği üzerinde tefekkür edilmez. *Kendi* kendisi için, kendisi üzerinde tefekkürde mecburen bir davranışta bulunur, her ne kadar bu, zamanı gelince çözülecek olan bir çelişki gibi görünse de. Bu yüzden bir şeyi gerçekten varmış gibi koyutlama zorunluluğu hissedilir.)

3) *Hissedilen* tefekkür eden üzerinde tefekkür etme güdüsü aracılığıyla *etkindir*. Tefekkür edenle aynı ilişki içinde *katlanır hal-*

dedir çünkü tefekkürün nesnesidir. Fakat bu nesne hakkında tefekkür edilmez çünkü Ben tek ve aynı şey olarak, *kendini hisseder halde* koyutlanmıştır ve olduğu gibi tefekkür hakkında tekrar tefekkür edilmez. Buna göre Ben başka bir ilişkide; yani *kısıtlı* olduğu ölçüde katlanır halde koyutlanır ve bu ölçüde kısıtlayan bir Ben-Değil'dir. (Tefekkürün her nesnesi mecburen kısıtlıdır; belli bir niceliği vardır. Ama bu kısıtlama tefekkürde asla tefekkürün kendisinden çıkarsanmaz çünkü bu ölçüde tefekkür tefekkür edilmez.)

4) Bunların ikisi de tek ve aynı Ben olmalı ve bu şekilde koyutlanmalıdır. Yine de biri Ben-Değil'le ilişkili olarak etkin olarak görülür; diğeriyse aynı ilişkide katlanır halde. Orada Ben, ideal etkinlik aracılığıyla bir Ben-Değil üretirken; burada aynı şey tarafından kısıtlanır.

5) Bu çelişkiyi birleştirmek kolaydır. Üreten Ben kendisi de *katlanır halde* koyutlanmıştı, aynı şekilde tefekkürde hissedilen Ben de. Buna göre Ben *kendisi için* Ben-Değil'e ilişkin olarak daima *katlanır haldedir*; etkinliğinin bilincine varmaz, bunun üzerinde tefekkür de edilmez. Bu yüzden aslında sadece Ben hissedildiği halde, şeyin gerçekliği hissediliyor gibi görünür.

(Tüm gerçekliğin gerekçesi burada yatar. Ben için gerçeklik, hem Ben'in hem de Ben-Değil'in gerçekliği, yalnızca duygunun Ben ile şimdi kanıtladığımız şekilde ilişkilendirilmesi aracılığıyla mümkün olur. Ben *bu şey hakkındaki görüsünün* bilincine varmadığı ve bilincine varamayacağı halde, yalnızca *bir duygunun ilişkisi* aracılığıyla mümkün olan ve *bu yüzden hissediliyormuş gibi görünen* bir şeye, sadece inanılır. Hem *Ben'in* hem de *Ben-Değil'in gerçekliğine doğrudan* yalnızca bir *inanç* meydana gelir.)

§ 10. Yedinci Teorem

Güdünün kendisi koyutlanmalı ve belirlenmelidir.

Şimdi duyguyu belirleyip açıkladığımız gibi, güdünün de belirlenmesi gerekir çünkü duyguyla bağlantılıdır. Bu açıklama aracılığıyla ilerleyerek, pratik yetenek kapsamında alan kazanırız.

1) Güdü koyutlanır demek, bilindiği gibi şu demektir: Ben bunun hakkında tefekkür eder. Fakat Ben sadece kendisi ve onun için ve onun içinde olan, kendisi için erişilebilir şeyler hakkında tefekkür edebilir. Buna göre güdü Ben'in içinde, *bunun az önce gösterilen tefekkür aracılığıyla bir Ben olarak koyutlandığı ölçüde,* bir etkide bulunmuş; kendini Ben'in içinde temsil etmiş olmalıdır.

2) Hisseden, Ben olarak koyutlanır. Bu, aslında hisseden güdü tarafından, kendinden çıkacak ve en azından ideal etkinlik aracılığıyla bir şey üretecek şekilde belirlenmiştir. Fakat asıl güdü salt ideal etkinliği değil, *gerçekliği* hedefler; Ben de bunun aracılığıyla *kendisi dışında bir gerçekliği* meydana getirecek şekilde belirlenmiştir. İşte Ben bu belirlenimin hakkını veremez çünkü çabalamanın asla nedenselliği olmamalı, aksine Ben-Değil'in karşı çabalamasını dengede tutmalıdır. Buna göre Ben, güdü aracılığıyla belirlendiği ölçüde, Ben-Değil tarafından *kısıtlanmıştır*.

3) Tüm tefekkürün koşulu olan bir kısıtlama ortaya çıkar çıkmaz, Ben'in içinde sürekli devam eden bir kendi kendisi hakkında tefekkür eğilimi bulunur. Bu koşul burada ortaya çıkar; öyleyse Ben mecburen bu durumu hakkında tefekkür etmelidir. İşte tefekkür eden bu tefekkürde, nasıl olursa kendi kendini

unutur ve dolayısıyla tefekkür bilince ulaşamaz. Ayrıca sırf bir dürtü yüzünden olur; dolayısıyla bu tefekkürde en ufak bir özgürlük ifadesi bile bulunmaz ve yukarıda olduğu gibi sırf bir *duygu* olur. Sadece bir soru kalır: Nasıl bir duygu?

4) Bu tefekkürün nesnesi, Ben'dir, güdülen, dolayısıyla *ideal olarak kendi içinde* etkin olan Ben'dir: kendi içinde bulunan bir dürtü tarafından güdülür, yani hiçbir keyfiyet ve anlıklık yoktur. Fakat Ben'in bu etkinliği, bir şey olarak bunu *gerçekleştiremeyen* ve ideal etkinlik aracılığıyla *temsil de edemeyen* bir nesneye dayanır. Dolayısıyla *hiçbir nesnesi olmayan* ama yine de *karşı konulmaz bir güdüyle bir nesneyi hedefleyen* ve yalnızca *hissedilen* bir etkinliktir. Ancak Ben'in böyle bir belirlenimine bir *özlem* denir; tamamen bilinmeyen, sırf bir *ihtiyaç* aracılığıyla, bir *huzursuzluk* aracılığıyla, bir *boşluk* aracılığıyla açığa çıkan, tatmin arayan ama nereden geldiğini açıklamayan bir güdüdür. Ben içinde bir özlem hisseder; yoksun olduğunu hisseder.

5) Bu iki duygu, şimdi çıkarsanmış olan *özlem* ve yukarıda gösterilmiş olan *kısıtlama* ve *zorlama* duyguları ayırt edilerek, birbiriyle ilişkilendirilmelidir. Çünkü güdü belirlenmelidir; ama güdü belli bir *duygu* aracılığıyla kendini açığa vurduğuna göre, bu duygu belirlenmelidir; bu ise yalnızca başka türden bir duygu aracılığıyla belirlenebilir.

6) Birinci duyguda Ben kısıtlı olmasaydı, ikincisinde *sırf bir özlem* değil, bir *nedensellik* ortaya çıkardı çünkü Ben o zaman kendi dışındaki bir şeyi meydana getirebilirdi ve güdüsü, Ben'i sırf *içsel olarak* belirlemekle sınırlanmazdı. Tam tersine, eğer Ben kendini *özleyen* olarak hissetmese, kendini *kısıtlı* olarak da hissetmezdi çünkü Ben yalnızca özlem duygusu aracılığıyla kendinden çıkar; yalnızca Ben'in içindeki bu duygu aracılığıyla ve Ben için, onun dışında olması gereken bir şey koyutlanır.

Bu özlem sadece pratik bilim öğretisi için değil, tüm öğreti için önemlidir. Ben yalnızca bunun aracılığıyla *kendi içinde;*

kendi dışına güdülür; *Ben'in içindeki bir dış dünya* yalnızca bunun aracılığıyla kendini açığa vurur.)

7) Öyleyse bu ikisi sentetik olarak birleşmiştir, biri olmadan diğeri mümkün değildir. Bir kısıtlama olmazsa, özlem de olmaz; özlem olmazsa, kısıtlama da olmaz; bu ikisi tamamen birbirine karşıttır. Ben kısıtlama duygusunda yalnızca *katlanır halde*, özlem duygusundaysa aynı zamanda *etkin* olarak hissedilir.

8) İkisi de güdüyü temel alır, üstelik de Ben'in içindeki *tek ve aynı* güdüyü. Ben-Değil tarafından sınırlanan ve yalnızca bu sayede bir güdüye sahip olabilen Ben'in güdüsü, tefekkür yeteneğini belirler ve bu sayede bir zorlama duygusu ortaya çıkar. Aynı güdü Ben'in ideal etkinlik aracılığıyla kendinden çıkmasını ve kendi dışında bir şey meydana getirmesini de belirler ve Ben bu açıdan kısıtlandığı için, bunun sonucunda bir özlem ve bunun sonucunda tefekkür zorunluluğuna sokulan tefekkür yeteneği için bir *özlem duygusu* oluşur. Soru, tek ve aynı güdünün bir karşıtını nasıl meydana getirebildiğidir. Yalnızca kendine kılavuz aldığı güçlerin çeşitliliği sayesinde. İlk işlevinde yalnızca, sadece ona verili olan şeyleri kavrayan salt tefekkür yetisini kılavuz alır; ikincisinde Ben'in kendi içinde temellenen, yaratmayı hedefleyen ve ideal etkinlik aracılığıyla gerçekten de yaratan, mutlak, özgür çabalamayı ama şimdiye kadar onun ürünlerini tanımadığımız gibi, bunları tanıyacak yetenekte de değiliz.

9) Öyleyse özlem, Ben'in içinde bulunan çabalamanın *asıl*, *tamamen bağımsız* ifadesidir. *Bağımsızdır* çünkü hiçbir kısıtlamayı dikkate almaz ve bunun tarafından durdurulmaz. (Bu not önemlidir çünkü bu özlemin tüm pratik kanunların aracı olduğu ve bunların yalnızca, ondan çıkarsanıp çıkarsanamadıkları aracılığıyla fark edilebildiği, zamanı gelince görülecektir.)

10) Kısıtlama aracılığıyla özlemde aynı zamanda bir zorlama duygusu oluşur ve bunun nedeni bir Ben-Değil'de yatmak zorundadır. Özlemin nesnesi (eğer nedenselliği olsa, güdü aracılığıyla belirlenen Ben'i gerçekten yapacak olan ve şimdilik *ideal* olarak adlandırılabilen şey), Ben'in çabalamasına tamamen uygun ve tutarlıdır ancak sınırlama duygusunun Ben'le ilişkilendirilmesi aracılığıyla koyutlanabilecek olan (ve herhalde koyutlanacak olan) nesneyse, bununla çelişkilidir. Öyleyse bu iki nesne birbirine karşıttır.

11) Zorlama duygusu olmaksızın ve tam tersi, Ben'in içinde bir özlem olamayacağı için, Ben bu ikisinde sentetik olarak birleşmiştir, tek ve aynı Ben'dir. Yine de bu iki belirlenimde görünüşe göre kendi kendisiyle çatışmaya girer; aynı anda hem *sınırlı* hem *sınırsızdır*, *sonlu* ve *sonsuzdur*. Bu çelişkinin ortadan kaldırılması gerekir ve şimdi bunu daha açık olarak ayrıştırmaya ve tatminkâr biçimde çözmeye başlıyoruz.

12) Özlem, dediğimiz gibi, Ben'in dışındaki bir şeyi gerçekleştirmeyi hedefler. Bunu beceremez; gördüğümüz kadarıyla Ben bunu belirlenimlerinin hiçbirinde beceremez. Yine de dışarı yönelik bu güdü, yapabildiği etkiyi göstermelidir. Ama Ben'in ideal etkinliği üzerinde etkili olabilir, bunun kendinden çıkmasını ve bir şey üretmesini belirleyebilir. Burada sorgulanan bu üretme yeteneği değildir; bu az sonra genetik olarak çıkarsanacaktır ama bizimle birlikte düşünmeyi sürdüren herkesin aklına gelmek zorunda olan şu soruyu yanıtlamak şarttır: İlk başta dışarı doğru bir güdüden yola çıkmamıza rağmen, bu çıkarımı neden daha önce yapmadık? Bunun yanıtı şöyledir: Ben *kendi kendisi için geçerli olarak* (çünkü burada yalnızca bu söz konusudur, olası bir izleyici için de zaten yukarıdaki çıkarımı yapmıştık), önce kendi kendini sınırlamış olmaksızın *dışarı doğru* yönelemez çünkü o zamana kadar Ben için ne bir iç ne de bir dış vardır. Kendi kendini sınırlamayı, çıkarsanan *benlik duygusu* aracılığıyla yapmıştı. Öyleyse eğer dış dünya

Ben'in *kendi içinde* herhangi bir şekilde ona kendini açmadıkça, Ben de dışarı yönelemez. Bu ise ancak özlem aracılığıyla olur.

13) Ben'in özlem aracılığıyla belirlenen ideal etkinliğinin *nasıl* ve *ne* üreteceği sorulabilir. Ben'in içinde belli bir sınırlama duygusu = X vardır. Ayrıca Ben'in içinde gerçekliği hedefleyen bir özlem vardır. Fakat gerçeklik Ben için sadece duygu aracılığıyla ifade bulur; yani özlem bir duyguyu hedefler. Ama X duygusu, özlenen duygu değildir çünkü o zaman Ben kendini *kısıtlı* ve *özleyen halde* hissetmezdi; hatta kendini hiç hissetmezdi; aksine daha ziyade tam karşıtı duyguyu ¬X hissederdi. Eğer ¬X duygusu Ben'in içinde meydana gelecekse, bulunması gereken ve yine ¬X adını verdiğimiz nesnenin üretilmesi gerekirdi. Bu ideal olurdu. Şimdi *ya* X nesnesinin (X kısıtlama duygusunun gerekçesi) kendisinin de hissedilmesi mümkün olsa, sırf karşı koyma aracılığıyla ¬X nesnesi kolayca koyutlanabilirdi. Fakat bu mümkün değildir çünkü Ben asla bir nesneyi değil, sadece kendi kendini hisseder; ancak nesne yalnızca ideal etkinlik aracılığıyla üretebilir. *Ya da* Ben örneğin ¬X duygusunu kendi içinde uyandırabilirdi, o zaman iki duyguyu da dolaysız olarak kendi içinde karşılaştırma, farklılıklarını fark etme ve bunları bu duyguların gerekçesi olarak temsil etme yeteneğine sahip olurdu. Fakat Ben kendi içinde bir duygu uyandıramaz; yoksa nedenselliği olurdu ama buna sahip olmamalıdır. (Bu kuramsal bilim öğretisinin bir önermesine müdahale eder: Ben, kendi kendisini sınırlayamaz.) Öyleyse buradaki görev, daha fazla belirlenmesi mümkün olmayan sınırlama duygusundan dolaysız olarak tam karşıtı olan özlemin nesnesinin çıkarılmasından daha küçük değildir: Ben yalnızca ilk duygunun kılavuzluğunda ideal etkinlik aracılığıyla bunu meydana getirmelidir.

14) Sınırlama duygusunun nesnesi gerçek bir şeydir; özlemin nesnesiyse gerçekliğe sahip değildir ama özlemin sonucun-

da buna sahip olmalıdır çünkü özlem, gerçekliği hedefler. Bu ikisi birbirinin karşıtıdır çünkü Ben biri aracılığıyla kısıtlandığını hisseder ve bu kısıtlamadan çıkmak için diğerine çabalar. Biri neyse, diğeri o değildir. Şimdilik bu ikisi hakkında bundan daha fazlasını söylemek mümkün değildir.

15) Araştırmada daha derine iniyoruz. Yukarıdakilere göre Ben, duygu hakkında özgür tefekkür aracılığıyla kendini Ben olarak koyutlamıştır, üstelik şu ilkeye göre: Kendi kendini koyutlayan, aynı anda hem belirleyen hem belirlenen olan, Ben'dir. Öyleyse Ben (kendini benlik duygusu olarak ifade eden) bu tefekkürde, kendi kendini *belirlemiş*, tamamen tanımlamış ve sınırlamıştır. Bu tefekkürde *mutlak belirleyicidir*.

16) Dışarı çıkan güdü *bu* etkinliği kılavuz alır ve bu yüzden bu açıdan Ben'in dışında, doğrudan duygu aracılığıyla verili gerçekliğin dışında bir şeyin *belirlenmesi*, *değiştirilmesi* için bir güdü haline gelir. Güdü aynı anda hem belirlenen hem belirleyendi. Güdü aracılığıyla dışarı sürülür, yani: *belirleyen* olmalıdır. Fakat her belirleme, belirlenebilen bir maddeyi varsayar. Dengenin korunması gerekir; yani gerçeklik hep olduğu gibi, *gerçeklik* olarak, duyguyla ilişkilendirilebilen bir şey olarak kalır; gerçeklik için olduğu haliyle, salt *madde* olarak, yok olmaktan ve tamamen ortadan kalkmaktan başka bir değişiklik düşünülemez. Fakat onun varoluşu, yaşamın koşuludur; yaşamayan bir şeyin içinde bir güdü de olamaz ve canlı bir şeyin hiçbir güdüsü, yaşamın yok edilmesini hedefleyemez. Dolayısıyla Ben'in içinde ifade bulan güdü doğrudan *maddeyi* değil, aksine *maddenin* belli bir *belirlenimini* hedefler. (*Çeşitli maddelerin*, denemez. Maddelik, maddîlik, düpedüz basittir ama *farklı belirlenimlere sahip madde*, denebilir.)

17) Bir *özlem* olarak hissedilen, güdü aracılığıyla *bu* belirlenimdir. Öyleyse özlem olduğu gibi bir maddenin meydana getirilmesini değil, bunun değiştirilmesini hedefler.

18) Kendiliğinden anlaşılacağı üzere, gösterilen güdü aracılığıyla Ben'in belirlenmesi hakkında tefekkür olmaksızın özlem *duygusu* da mümkün değildi. Bu tefekkür, güdünün, üstelik de özlemde tek başına ifade bulan belirlenim güdüsünün *kısıtlanması* olmaksızın mümkün değildi. Fakat Ben'in her kısıtlanması sadece hissedilir. *Belirleme güdüsünün* kısıtlı olarak hissedilmesini sağlayan duygunun nasıl bir duygu olabileceği sorusu akla gelir.

19) Her belirleme ideal etkinlik aracılığıyla olur. Öyleyse eğer talep edilen duygu mümkün olacaksa, bu ideal etkinlik aracılığıyla bir nesne belirlenmiş olmalı ve bu belirleme davranışı duyguyla ilişkili olmalıdır. Burada şu sorular ortaya çıkar: 1) İdeal etkinlik, bu belirleme olasılığına ve gerçekliğine nasıl ulaşacaktır? 2) Bu belirleme duyguyla nasıl ilişki kurabilir?

İlk soruyu şöyle yanıtlıyoruz: Elinden geldiğince sürekli etkili olması gereken güdü aracılığıyla Ben'in ideal etkinliğinin bir belirlenimi yukarıda gösterilmişti. Bu belirlenime göre bunun aracılığıyla öncelikle, kendi kendisi aracılığıyla tamamen belirli nesne olarak, *sınırlamanın gerekçesi koyutlanmış* olmalıdır fakat bu nesne tam da bu yüzden bilince gelmez, gelemez. Hemen ardından Ben'in içinde salt belirlenime göre bir güdü ortaya konmuştur; buna göre de ideal etkinlik ilk önce, koyutlanan nesneyi *belirlemeye* en azından çabalamalı, bunu hedeflemelidir. Ben'in güdüye göre nesneyi *nasıl* belirlemesi gerektiğini söyleyemeyiz ama en azından varlığının en derininde kök salmış olan bu güdüye göre *belirleyenin*, belirlemede *sırf, yalnızca ve düpedüz etkin* olması gerektiğini biliyoruz. Sırf varlığıyla bile sorumuzun kaderini karara bağlayan *özlem* duygusunu soyutlasak dahi, bu belirlenim güdüsü, saf *önsel* gerekçelerle nedenselliğe sahip olabilir mi, tatmin edilebilir mi? Özlemin olasılığı bunun kısıtlanmasını temel alır; bir duygunun olasılığı, bunun olasılığını, doğrudan bu yaşamı, bilinci ve ruhsal varlığı temel alır. Öyleyse bir Ben ne kadar kesinlikle bir Ben ise, belirlenim güdüsünün nedensel-

liği yoktur. Fakat yukarıda çabalamada olduğu gibi, bunun gerekçesi onun kendi içinde olamaz, çünkü o zaman hiçbir güdü olmazdı: dolayısıyla Ben-Değil'in *kendi kendini belirlemeye* yönelik karşıt bir güdüsünde, Ben'den ve onun güdüsünden tamamen bağımsız olarak *kendi* yoluna giden ve nasıl ki bu güdü kendi kanunlarına göre kendine bir yön veriyorsa, yine *kendi* kanunlarına göre kendine yön veren, karşıt güdünün bir etkiliğinde de olamaz.

Öyleyse bir nesne ve bunun kendisi üzerindeki belirlenimleri, yani doğanın kendi içsel etkililiği aracılığıyla meydana getirdiği (bu arada bunu hipotetik olarak kabul ediyoruz ama *Ben için* birazdan gerçekleştireceğiz); ayrıca Ben'in ideal (gören) etkinliği güdü tarafından dışarı itilir itilmez, kanıtladığımız üzere Ben nesneyi belirlemelidir. Ben bu belirlenimde güdü tarafından yönlendirilir ve nesneyi buna göre belirlemeyi hedefler ama aynı zamanda Ben-Değil'in etkisi altında bulunur ve şeyi daha yüksek veya daha düşük derecede güdüye göre *belirleyememek* açısından, bunun tarafından, şeyin gerçek yapısı tarafından sınırlanır.

Ben güdünün bu kısıtlaması aracılığıyla sınırlanır; çabalamanın her sınırlamasında olduğu gibi ve aynı şekilde, *madde* aracılığıyla değil, aksine *maddenin yapısı aracılığıyla* Ben'in sınırlanması duygusu olan bir duygu meydana gelir. Belirlemenin kısıtlanmasının duyguyla nasıl ilişkili olabileceğine dair ikinci soru da böylece yanıtlanmış olur

20) Araştırmayı sürdürüyor ve az önce söylenenleri daha kesin olarak kanıtlıyoruz.

a. Ben, yukarıda gösterildiği üzere mutlak anlıklık aracılığıyla kendi kendini belirliyordu. Şimdi araştırılacak olan güdünün yöneldiği ve dışarı doğru sürüklediği şey, bu belirleme etkinliğidir. Etkinliğin güdü tarafından belirlenimini temelden tanımak istiyorsak, her şeyden önce *etkinliğin kendisini* temelden tanımalıyız.

b. Etkinlik davranışta sırf ve yalnızca *tefekkür eder haldeydi.* Ben'in içinde bir şey değiştirmeksizin, onu bulduğu haliyle Ben'i belirliyordu; sırf *oluşturan* haldeydi de denilebilir. Güdü etkinliğin içinde olmayan bir şeyi onun içine koyamaz, koymamalıdır da: Öyleyse güdü onu yalnızca, olduğu haliyle var olanı tekrar oluşturmaya sürükler; şeyin gerçek bir etkililik aracılığıyla değiştirilmesine değil, sırf görülmesine sürükler. Ben'in içinde, tıpkı Ben-Değil'in içinde olduğu haliyle bir belirlenim meydana getirilmelidir.

c. Ama yine de kendi kendisi hakkında tefekkür eden Ben, *bir* açıdan tefekkürün ölçütünü kendi içinde barındırmalıdır. Çünkü Ben, *(reel olarak) aynı zamanda belirlenmiş ve belirleyici* olanı hedefliyor ve bunu Ben olarak koyutluyordu. Böyle bir şeyin bulunması, ona bağlı değildi, bu ölçüde onu salt tefekkür eden olarak görürüz. Fakat Ben neden daha azı, yalnızca belirlenen ya da yalnızca belirlenen üzerinde tefekkür etmiyordu? Neden daha fazlası üzerinde tefekkür etmiyordu? Neden nesnesinin kapsamını genişletmiyordu? Bunun gerekçesi de kendi dışında bulunamaz çünkü tefekkür mutlak bir anlıklıkla olmuştur. Öyleyse her tefekkürün bir parçası olan, tefekkürün kısıtlanması, yalnızca Ben'in kendi içinde bulunabilir. Bunun böyle olduğu, başka bir gözlemden de ortaya çıkar. Ben'in koyutlanması gerekti. "Aynı zamanda belirlenmiş ve belirleyici olan" Ben olarak koyutlanmıştı. Tefekkür eden bu ölçütü kendi içinde barındırıyor ve onu tefekküre katıyordu çünkü *mutlak anlıklık aracılığıyla tefekkür ettiği için,* aynı zamanda belirlenmiş ve belirleyici olan kendisidir.

Tefekkür eden, Ben-Değil'in belirlenmesi içinde böylesi bir içsel belirlenim kanununa sahip midir ve bu hangisidir?

Yukarıda ortaya konan gerekçelerden dolayı bu soruyu yanıtlamak kolaydır. Güdü, olduğu gibi tefekkür eden Ben'i hedefler. Ona hiçbir şey katamaz veya ondan alamaz, içsel belirlenim kanunu hep aynı kalır. Tefekkürünün ve *(ideal olarak)* belirlemesinin nesnesi olacak olan her şey, *(reel olarak)* "aynı

zamanda belirlenmiş ve belirleyici" olmalıdır; belirlenecek olan Ben-Değil de. Dolayısıyla öznel belirlenim kanunu, *bir şeyin aynı zamanda belirlenmiş ve belirleyici* ya da *kendi kendisi aracılığıyla belirli* olmasıdır: Belirlenim güdüsü de onu böyle bulmayı hedefler ve sadece bu koşul altında tatmin edilebilir. Bu güdü *belirlilik*, mükemmel bir *tamlık ve bütünlük* gerektirir ve bu bütünlük yalnızca bu özellikten ibarettir. *Belirli olduğu ölçüde* aynı zamanda *belirleyen* de olmayan bir şey, bu ölçüde *etkilenendir; ve* bu etkilenen, *yabancı bir şey* olarak nesneden dışlanır, tefekkürün çizdiği sınırdan çıkarılır ve *başka bir şeyle* açıklanır. *Belirleyen olduğu ölçüde* aynı zamanda *belirli* de olmayan bir şey, bu ölçüde *sebeptir* ve belirleme *başka bir şeyle* ilişkilendirilir ve bunun aracılığıyla şeye tefekkür aracılığıyla konulan alandan dışlanır. Ancak bu şey kendi kendisiyle etkileşim içinde bulunduğu ölçüde, bir şeydir ve aynı şeydir. Bu özellik belirlenim güdüsü aracılığıyla Ben'den şeylere aktarılır ve bu not önemlidir.

(En sıradan örnekler bile açıklamaya yarayabilir. Neden tatlı veya acı, kırmızı veya sarı vs. daha fazla parçalanamayan *basit* bir duyumdur veya neden sırf başka bir duyumun bir bileşeni değil de kendi başına mevcut bir duyumdur? Görünüşe göre bunun gerekçesi Ben'de yatmalıdır çünkü *Ben için* basit bir duyumdur; dolayısıyla bir *sınırlama* kanunu da doğrudan *önsel* olarak onun içinde olmalıdır.)

d. Belirlenim kanununun bu denkliğine rağmen Ben ile Ben-Değil arasındaki ayrım daima kalır. Ben hakkında tefekkür ediliyorsa, tefekkür edenle edilen denktir, tek ve aynı şeydir, belirli ve belirleyicidir: Ben-Değil hakkında tefekkür ediliyorsa bunlar tam tersidir çünkü tefekkür eden, kendiliğinden anlaşılacağı üzere, daima Ben'dir.

e. Belirlenim güdüsünün gerçek bir değişikliği değil, aksine yalnızca ideal belirlemeyi, Ben için belirlemeyi, kopyalamayı hedeflediğinin kesin kanıtı da buradan çıkar. Bunun nesnesi

olabilecek olan şey, *reel olarak* tamamen kendi kendisi aracılığıyla belirli olmalıdır ve burada Ben'in reel bir etkinliği için geriye hiçbir şey kalmaz, aksine bu etkinlik, güdünün belirlenimiyle apaçık bir çelişkide bulunurdu. Eğer Ben *reel olarak* değiştiriyorsa, verili olması gereken şey henüz verili değildir.

21) Geriye sadece, belirlenebilenin Ben'e nasıl ve hangi şekilde verilmesi gerektiği sorusu kalır ve bu sorunun yanıtlanmasıyla burada gösterilecek olan davranışların sentetik bağlamına daha da derinlemesine giriyoruz.

Ben kendini, aynı anda belirli ve belirleyen olarak tefekkür eder ve bu ölçüde kendini sınırlar (burada belirli ve belirleyen kadar ileri gider) fakat bir *sınırlayan* olmadan bir *sınırlama* da olmaz. Ben'in karşısına konacak olan bu sınırlayan, örneğin teoride koyutlandığı gibi ideal etkinlik aracılığıyla üretilemez, aksine Ben'e verili olmalı, onun içinde yatmalıdır. Gerçekten de böyle bir şey Ben'in içinde bulunur, yukarıda gösterildiği üzere bu tefekkürde dışlanan şey. Ben kendi kendini sadece, *belirli ve belirleyen* olduğu ölçüde koyutlar ama Ben sadece ideal açıdan bu ikisidir. Fakat gerçek etkinlik çabası sınırlıdır; içsel, kapalı, kendi kendini belirleyen bir güç olarak koyutlanmıştır (yani aynı anda belirli ve belirleyicidir) veya ifadesiz olduğu için, yoğun bir maddedir. Olduğu gibi onun üzerinde tefekkür edilir; böylece karşı koyma aracılığıyla dışarı taşınır ve kendinde ve ilk başta *öznel* olanı *nesnele* dönüştürür.

a. Ben, karşısına bir Ben-Değil koymaksızın, kendini belirli olarak koyutlayamaz, kanununun nereden çıktığı burada iyice belirginleşir. Çünkü artık doyurucu biçimde bilinen bu kanuna göre, daha en başta şu çıkarımı yapabilmiştik: Ben kendini belirleyecekse, mecburen karşısına bir şey koymalıdır ama burada bilim öğretisinin pratik kısmında bulunduğumuz ve bu yüzden her yerde güdülere ve duygulara dikkat etmek zorunda olduğumuz için, bu kanunun kendisini de bir güdüden

çıkarmamış gerekmişti. Aslında dışarı giden güdü, elinden geldiği gibi etkili olur ve reel etkinlik üzerinde etkisi olamadığı için, hiç olmazsa doğası gereği kesinlikle kısıtlanamayan ideal etkinlik üzerinde etkili olur ve bunu dışarı sürer. Karşıtlık da buradan çıkar; böylece bilincin tüm belirlenimleri, özellikle de Ben ve Ben-Değil'in bilinci, güdü aracılığıyla ve güdüde bağlantılıdır.

b. Öznel şey nesnel bir şeye dönüştürülür ve tam tersi, her nesnel şey aslında özneldir. Bunun tamamen uygun bir örneği sunulamaz çünkü burada, belirli olmanın dışında başka hiçbir şey olmayan *doğrudan belirli* bir şey söz konusudur ve böyle bir şey, gerekçesini az sonra göreceğimiz üzere, asla bilinçte bulunamaz. Her belirli şey, bilinçte bulunması gerektiği ne kadar kesinse, mecburen *özel* bir şeydir. Fakat bu ikinci türden örneklerle, yukarıda ortaya konan iddiayı net olarak kanıtlamak mümkündür.

Örneğin bir şey *tatlı, ekşi, kırmızı, sarı* vs. olsun. Böyle bir belirlenim açıkça yalnızca öznel bir şeydir; bu sözcükleri anlayan birinin, onları yadsıyacağını ummayız. Neyin tatlı veya ekşi, kırmızı veya sarı olduğu düpedüz tarif edilemez, aksine yalnızca hissedilebilir ve hiçbir tarifle başkalarına anlatılamaz, eğer benim duyumumun başka birinde bir bilgisi oluşacaksa, herkes bu nesneyi kendi duygularıyla ilişkilendirmelidir. Sadece şu söylenebilir: *İçimde acı, tatlı vs. bir duyum var*, başka hiçbir şey değil. Fakat o zaman, başkasının da nesneyi duygularıyla ilişkilendirdiği varsayıldığında; *sizin* duyumunuzun bilgisinin onun içinde oluştuğunu, sizinle aynı şekilde hissettiğini nereden bilirsiniz? Örneğin şekerin, o kişinin tadımında sizinkiyle aynı izlenimi uyandırdığını nereden bilirsiniz?

Gerçi şeker yediğinizde içinizde oluşan şeye *tatlı* dersiniz, o diğer kişi ve tüm tanıdıklarınız da buna tatlı der ama bu uzlaşı yalnızca sözcüklerdedir. İkinizin de tatlı dediği şeyin, diğer kişi için de sizin için neyse o olduğunu nereden biliyor-

sunuz? Bu sonsuza kadar karara bağlanamaz; bu konu yalnızca öznel bir alandadır ve nesnel değildir. Konu ancak şekerle, belirli,[38] kendi başına *öznel* ama yalnızca *doğrudan belirliliği aracılığıyla* nesnel bir tadın sentezi sayesinde nesnelliğin alanına geçer. Bilgimiz bunun gibi duygular üzerine yalnızca öznel ilişkilerden yola çıkar; duygu olmaksızın dışımızdaki bir şeyin tasavvuru mümkün değildir.

İşte *kendi kendinizin* bu belirlenimini hemen *dışınızdaki* bir şeye aktarırsınız; aslında kendi Ben'inizin bir ilineği olan bir şeyi, (bilim öğretisinde yeterince ortaya konmuş olan kanunların zorlamasıyla), sizin dışınızda olması gereken bir şeyin, *mekânda yer kaplaması ve onu doldurması gereken bir maddenin* ilineği haline getirirsiniz. Bu maddenin kendisinin belki sadece kendi içinizde bulunan, sırf öznel bir şey olabileceğine dair hiç olmazsa bir kuşku içinizde çoktan uyanmış olmalıydı çünkü hiç itirazsız, bu maddeden yeni bir duygu eklenmeksizin, kendi itirafınıza göre sırf öznel[39] bir şeyi onun üzerine aktarabiliyorsunuz; ayrıca böyle bir madde, üzerine aktarılacak öznel bir şey olmaksızın, sizin için var bile değildir, bu yüzden de sizin için, sizden dışarı aktarılması gereken, ihtiyacınız olan öznel bir şeyin taşıyıcısından başka bir şey değildir. Bu öznel şeyi o maddenin üzerine aktardığınızda, madde hiç kuşkusuz içinizde ve sizin için vardır. Ama ilk başta dışınızda olsa ve yapmanız gereken sentezin mümkün olması için dışarıdan sizin içinize gelmiş olsa, herhalde *duyular* aracılığıyla içinize gelmesi gerekirdi. Ama duyular bize yalnızca yukarıda gösterilen türden öznel şeyler bildirir; madde olduğu haliyle asla duyulara dokunmaz, aksine sadece üretici imgelem gücü aracılığıyla tasarlanabilir ya da düşünülebilir. Madde elbette ne görülür, ne duyulur, ne tadılır, ne koklanır ama duygunun (*tactus*) duyusuna değinir, diye itiraz edebilir belki soyutlama alışkanlığı olmayan biri. Fakat bu duyu sade-

38 Ancak şekerin belli bir tat ile sentezi aracılığıyla vs. [Küçük ek.]

39 Tatlı, kırmızı vb. gibi. [Küçük ek.]

ce, öznel olan bir direncin, bir yapamamanın duyumsanması aracılığıyla kendini belli eder; *direnen* de umarız *hissedilmez*, aksine sadece *çıkarsanır*. Sadece yüzeye çıkar ve bu da kendini daima herhangi bir öznel şey aracılığıyla belli eder, örneğin kaba veya narin, soğuk veya sıcak, sert veya yumuşak ve benzeri gibi ama vücudun içine girmez. Peki neden ilk önce (bunları hissetmenizi sağlayan elinizle beraber) bu sıcaklığı veya soğukluğu, geniş bir yüzeye yayıyor da tek bir noktaya koymuyorsunuz?[40] Sonra, aslında hissetmediğiniz bu cismin yüzeyleri arasında bir içi olduğunu nereden çıkarıyorsunuz? Görünüşe göre bu, yaratıcı imgelem gücü aracılığıyla olur. Ama bu maddeyi, haklı olarak, nesnel bir şey sayarsınız çünkü hepiniz bunun var olduğunda uzlaşırsınız ve uzlaşmanız gerekir ne de olsa bunun yaratımı, ortak aklın genel bir kanununu temel alır.

22) Güdü *olduğu gibi* kendi kendisi üzerinde tefekkür eden, kendi kendini *Ben olarak* belirleyen Ben'in bir etkinliğine yönelikti. Öyleyse şeyi belirleyenin *Ben* olması gerektiği, yani Ben'in bu belirlemede kendi kendisi üzerine tefekkür etmesi gerektiği, açıkça onun aracılığıyla belirlenmede yatar. Ben tefekkür etmek, yani kendini belirleyen olarak koyutlamak zorundadır. (Bu tefekküre geri döneceğiz. Burada onu yalnızca araştırmamızda ilerleyebilmek için bir yardımcı araç olarak görüyoruz.)

23) Ben'in etkinliği tektir ve aynı anda birkaç nesneye uzanamaz. X adını vermek istediğimiz Ben-Değil'i belirlemelidir. Şimdi Ben *bu belirlemede*, hemen anlaşılacağı üzere aynı etkinlik aracılığıyla kendi kendisi hakkında tefekkür etmelidir. (X'in) *belirlenmesi* davranışı kesintiye uğramaksızın, bu mümkün değildir. Ben'in kendi kendisi üzerine tefekkürü mutlak anlıklıkla olur, dolayısıyla kesinti de. Ben, mutlak anlıklık aracılığıyla belirleme davranışını keser.

---

40 Hissettiğiniz tek noktaya? [Küçük ek.]

24) Öyleyse Ben belirlemede kısıtlıdır ve buradan bir duygu çıkar. Ben kısıtlıdır çünkü belirleme güdüsü, hiçbir belirlenim olmaksızın dışarı, yani sonsuzluğa çıkmıştır. *Reel olarak* kendi kendisi aracılığıyla belirlenen üzerine, tek ve aynı şey olarak tefekkür etmek için kuralı da doğrudan içinde taşıyordu fakat aynı şeyin –mevcut durumda X'in– B'ye ya da C'ye vs. kadar gitmesi için bir kanun yoktu. Şimdi bu belirleme, C adını vermek istediğimiz belli bir noktada kesintiye uğramıştır. (Bunun ne gibi bir sınırlama olduğu, şimdilik yerinde bırakılsın ama mekân içinde bir sınırlamayı düşünmekten kaçınmalıdır. Yoğun olanın bir sınırlaması, örneğin tatlıyı ekşiden vb. ayıran şey söz konusudur.) Yani bir duygunun koşulu olarak, belirlenim güdüsünün *bir kısıtlaması* vardır. Ayrıca bunun diğer koşulu olarak, bunun hakkında *bir tefekkür* vardır. Çünkü Ben'in özgür etkinliği, nesneyi belirlemeyi kesince, bunun tam kapsamını belirlemeyi ve sınırlamayı hedefler, bu sayede bir kapsam oluşur. Fakat Ben, davranışının bu özgürlüğünün bilincine varmaz; bu yüzden sınırlama, şeye atfedilir. Bu, şeyin *belirliliği* aracılığıyla Ben'in sınırlanması duygusu ya da bir *belirlilik, basitlik* duygusudur.

25) Şimdi kesintiye uğrayan ve kesintiye uğramış olma duygusuyla kendini ele veren belirlemenin yerini alan tefekkürü betimliyoruz. Ben bu tefekkürde kendini Ben olarak, yani davranışta kendi kendini belirleyen olarak koyutlamalıdır. Ben'in bir ürünü olarak koyutlananın, kesinlikle X'in kendisi değil, bu X'in bir görüsü, bir imgesinden başka bir şey olamayacağı, kuramsal temel ilkelerden olduğu gibi yukarıda söylenenlerden de açıkça çıkarılabilir. Bu ürün, özgürlüğü içinde Ben'in ürünü olarak koyutlanır, yani: mutlaka öyle olması gerekmeyen, başka türlü de olabilen bir şey olarak *rastlantı sonucu* koyutlanır. Eğer Ben (mevcut tefekkür üzerinde tekrar tefekkür etmesi sayesinde) yapım özgürlüğünün bilincine varsa, bu imge *Ben ile ilişki içinde* rastlantısal olarak koyutlanmış olurdu. Böyle bir tefekkür meydana gelmez; öyleyse şimdi-

ye kadar bizim için tamamen bilinmez olan *bir Ben-Değil ile ilişki içinde* rastlantısal olarak koyutlanmalıdır. Burada genel olarak söylenenleri daha kesin olarak inceliyoruz.

Belirlenim kanununa uygun olmak için, X'in kendi kendisi aracılığıyla belirlenmiş (aynı anda hem belirli hem belirleyici) olması gerekti. İşte koyutumuza göre durum böyledir. Şimdi X bunun dışında, mevcut duygu sayesinde C'ye kadar gitmelidir ama daha öteye değil; kesinlikle buraya kadar. (Bunun ne demek olduğu birazdan görülecektir.) Bu belirlenimin, *ideal olarak* belirleyen veya gören Ben'de bir gerekçesi yoktur. Bunun bir kanunu yoktur. (Kendi kendini belirleyen sadece buraya kadar mı gider? Kısmen yalnızca kendi başına bakıldığında, bunun daha ileri, yani sonsuzluğa kadar gittiği görülecektir; kısmen de, orada, şeyin içinde bir fark olsa bile, ideal Ben'in etki alanına nasıl gelir? Ben'in Ben-Değil ile hiçbir temas noktası olmamasına, bu ölçüde yalnızca *ideal olarak* etkin olmasına, böyle bir temas noktası olmadığı ölçüde, Ben-Değil tarafından sınırlanmamasına rağmen, nasıl Ben'in erişimine açılır? Daha gündelik bir ifadeyle: Neden *tatlı ekşiden farklı* bir şeydir, bunun karşıtıdır? Zaten *belli* bir şey, her ikisidir. Ama bu genel karakterinin dışında, ayrım gerekçeleri hangisidir? Bu yalnızca ideal etkinlikte yatamaz çünkü ikisi hakkında da bir kavram mümkün değildir. Yine de bu gerekçe hiç olmazsa kısmen Ben'in içinde bulunmalıdır çünkü bu, *Ben için* bir ayrımdır.)

Öyleyse ideal Ben mutlak özgürlükle bu sınırın üzerinde ve içinde gezinir. Sınırı tamamen belirsizdir. Bu durumda kalabilir mi? Asla; çünkü koyuta göre bu görüde kendi kendisi hakkında tefekkür etmeli, böylece kendini bunun içinde *belirli* olarak koyutlamalıdır çünkü her tefekkür, belirlenimi varsayar.

Doğrudan belirlenim kuralını hepimiz biliriz; bir şey sadece, kendi kendisi aracılığıyla belirli olduğu ölçüde belirlidir. Buna göre Ben X'in o bakışında kendi kendine bakışının sı-

nırını koymalıydı. Kendini kendi kendisi aracılığıyla belirlemeli, C noktasını sınır noktası olarak koymalıydı, böylece X, Ben'in mutlak anlıklığı aracılığıyla belirlenmiş olurdu.

26) Fakat –bu uslamlama önemlidir– X kendini doğrudan belirlenim kanununa göre kendi kendisi aracılığıyla belirleyen bir şeydir ve yalnızca kendini kendi kendisi aracılığıyla belirlediği ölçüde, koyutlanan görünün nesnesidir. Gerçi şimdiye kadar sadece varlığın *içsel* belirleniminden bahsettik ama sınırlamanın *dışsal* belirlenimi de doğrudan buradan çıkar. X belirli ve aynı zamanda belirleyici olduğu ölçüde X = X'tir ve *böyle olduğu noktaya kadar gider*, örneğin C'ye kadar. Ben X'i doğru ve duruma uygun olarak sınırlayacaksa, bunu C'nin içinde sınırlamalıdır ve bu sınırlamanın mutlak anlıklık aracılığıyla olduğu söylenemez. Bu ikisi birbiriyle çelişir ve bir ayrımı gerekli kılar.

27) Fakat C'deki sınırlama[41] sadece *hissedilir, görülmez*. Serbest bırakılan sadece *görülmeli, hissedilmemelidir*. Fakat bu ikisinin, görü ile duygunun bir bağlantısı yoktur. Görü *görür* ama *boştur*; duygu *gerçeklikle ilişkilidir* ama *körd*ür. Oysa X gerçekte ve sınırlı olduğu şekilde sınırlanmalıdır. Öyleyse bir birleşme, duygu ile görünün sentetik bir bağlantısı gereklidir. Bu sonuncusunu biraz daha araştırarak, fark etmeden aradığımız noktaya geleceğiz.

28) Gören X'i mutlak anlıklıkla sınırlamaldır, üstelik de X yalnızca kendi kendisi tarafından sınırlı gibi görünecek şekilde; talep edilen buydu. Bu talep, ideal etkinliğin, mutlak üretim yeteneği aracılığıyla, X'in ötesinde (B C D vs. noktasında çünkü ideal etkinlik ne kendisi belli bir sınır noktası koyabilir ne de bu nokta ona dolaysız olarak verilebilir) bir Y koyutlaması aracılığıyla yerine getirilir. İçten belirli olan bir şeyin karşıtı olan bu Y, kendisi de bir şey olmalıdır, yani doğrudan belirlilik kanununa göre aynı anda belirli ve belirleyen olmalıdır;

41 C'nin içindeki X'in. [Küçük ek.]

2) bunun karşısına bir X konmalı ya da bunu sınırlamalıdır: yani belirleyici olduğu ölçüde X ile Y'nin ilişkisi belirleyenin ilişkisi gibi değildir ve tam tersi. Bu ikisini birleştirmek, ikisi üzerinde, Bir'in üzerinde olduğu gibi tefekkür etmek mümkün olmamalıdır. (Burada göreli belirlenimin veya sınırlamanın söz konusu olmadığı herhalde fark edilmektedir; oysa göreli belirlenim içindedirler; aksine söz konusu olan içsel belirlenimdir ama bu belirlenim içinde değildirler. X'in her olası noktası, X'in her olası noktasıyla bir etkileşim içindedir; Y'de de aynı şekilde. Fakat Y'nin her noktası X'in her noktasıyla etkileşim içinde değildir ve tam tersi. Bunların ikisi de bir Şeydir ama her biri farklı bir şeydir; böylece ilk defa olarak şu soruyu sormaya ve yanıtlamaya geçebiliriz. *Nedir* bunlar? Karşı koyma olmaksızın Ben-Değil'in tamamı bir Şey'dir ama belirli, özel bir Şey değildir, dolayısıyla şu ya da bu *nedir*, sorusunun[42] hiçbir anlamı yoktur çünkü yalnızca karşı koyma aracılığıyla yanıtlanır.)

Güdünün ideal etkinlediği belirlediği şey budur; talep edilen davranışın kanunu, yukarıdaki kurala göre kolayca çıkarsanabilir, yani: X ile Y birbirini karşılıklı dışlamalıdır. Bu güdüye, burada olduğu gibi, yalnızca ideal etkinliğe yönelik olduğu ölçüde, *karşılıklı belirlenim güdüsü* adını verebiliriz.

29) Sınır noktası C yalnızca duygu aracılığıyla konur; dolayısıyla C'nin ötesinde bulunan Y, doğrudan bu C'nin içinde çıkması gerektiği ölçüde, sadece duyguyla ilişkisi aracılığıyla verilebilir. İkisini sınırda birleştiren, yalnızca duygudur. Öyleyse karşılıklı belirlenim güdüsü aynı zamanda bir duyguyu hedefler. Dolayısıyla bunun içinde *ideal etkinlik ve duygu* içten birleşmiştir; onun içinde tüm Ben, Bir'dir. Bu ölçüde ona, *doğrudan değiş tokuş güdüsü* adını verebiliriz. *Özlem* aracılığıyla kendini ifade eden odur; özlemin nesnesi, mevcut olana *karşıt başka bir şeydir.*

42 Karşı koyma olmaksızın. [Küçük ek.]

Özlemde ideallik ve gerçeklik güdüsü içten birleşmiştir. Özlem *başka bir şeyi* hedefler; bu sadece ideal etkinlik aracılığıyla daha önce bir belirlenimin olması varsayımı altında mümkündür. Ayrıca onun içinde gerçeklik güdüsü de (kısıtlı olarak) mevcuttur çünkü *hissedilir* ama düşünülmez veya betimlenmez. Bir duygunun içinde *dışarı doğru* bir güdünün, dolayısıyla da dış dünyaya dair bir fikrin nasıl mevcut olabileceği burada görülür çünkü tüm sınırlamalardan özgür olan ideal etkinlik aracılığıyla değiştirilir. Ayrıca duygunun teorik bir işlevinin pratik yetiyle nasıl ilişki kurabileceği de burada görülür; eğer akıllı varlık tam bir bütün olacaksa, bunun mümkün olması gerekir.

30) Duygu bir sınırlamaya bağlı olduğu ve Ben kendi kendini sınırlayamayacağı için, bize bağlı değildir. Şimdi buna karşıt bir duygu ortaya çıkmalıdır. Soru şudur: Böyle bir duyguyu mümkün kılan dışsal koşul gerçekleşecek midir? Bunun gerçekleşmesi gerekir. Eğer gerçekleşmezse, Ben *belli* bir şey hissetmez; dolayısıyla *hiçbir şey* hissetmez; dolayısıyla yaşamaz ve bir Ben değildir, bu ise bilim öğretisinin ön koşuluyla çelişir.

31) *Bir karşıt* olduğu duygusu, güdünün tatmininin koşuludur, yani *duyguların değiş tokuşu güdüsü* doğrudan *özlemdir*. Artık özlenen belirlenmiştir ama yalnızca, duygu için *başka bir şey*[43] olması gerektiği yüklemi aracılığıyla.

32) Ama Ben aynı anda iki türlü hissedemez çünkü aynı anda hem *C'nin içinde sınırlı* hem de *C'nin içinde sınırlı-değil* olamaz. Öyleyse değişen durum, değişmiş bir durum *olarak hissedilemez*. Bu yüzden diğeri yalnızca ideal etkinlik aracılığıyla, başka bir şey ve mevcut duyguya karşıt bir şey olarak *görülmelidir*. Buna göre Ben'in içinde daima aynı anda bir görü ve duygu mevcut olur ve bu ikisi tek ve aynı noktada sentetik olarak birleşmiş olurdu.

43 Değişen bir şey. [Küçük ek.]

> Ayrıca hiçbir duygunun ideal etkinliği onu temsil edemez veya bir duygu üretemez; öyleyse bu etkinlik nesnesini sadece, bunun hissedilen *olmadığı* şeklinde; hissedilende mevcut olanların dışında tüm olası belirlenimlerin bu nesneye atfedilebilir olması aracılığıyla belirleyebilirdi. Bu sayede Şey ideal etkinlik için daima sadece olumsuz olarak belirli kalır; aynı şekilde hissedilen de bu sayede belirlenmiş olmaz. Burada sonsuza dek sürdürülen olumsuz belirlemenin dışında başka hiçbir belirlenim aracı düşünülemez.

(Bu gerçekten böyledir. Örneğin *tatlı* ne demektir? Öncelikle görmeyle, duymayla vs. değil, *tatmayla* ilişkili bir şeydir. Tadın ne olduğunu zaten duyum aracılığıyla bilmeniz gerekir ve bunu imgelem gücü aracılığıyla ama sadece bulanık ve olumsuz olarak (*tad olmayan her şeyin* bir senteziyle) canlandırabilirsiniz. Ayrıca tatla ilişkili olan her şey arasında, bu ekşi, acı vs. değildir, tadın ne kadar özel belirlenimini saymayı biliyorsanız. Fakat eğer kendi bildiğiniz tat duyumlarının hepsini saydıysanız bile, şimdiye kadar bilmediğiniz duyumlar verilebilir ve bunlar hakkında da *tatlı* olmadıkları yargısını vermeniz gerekir. Dolayısıyla tatlı ile bildiğiniz tüm tat duyumları arasındaki sınır daima sonsuz olarak kalır.)

Artık yanıtlanması gereken tek soru şudur: hissedenin durumunun değişmiş olduğu, ideal etkinliğe nasıl ulaşır? Şimdilik: bu özlemin tatmini aracılığıyla, bir duygu aracılığıyla keşfedilir; ki bu durumdan çok daha önemli şeyler çıkacaktır.

§ 11. Sekizinci Teorem

Duyguların kendisinin karşı karşıya konabilmesi gerekir.

1) Ben ideal etkinlik aracılığıyla bir X nesnesinin karşısına bir Y nesnesini koyacaktır; kendini değişmiş olarak koyutlayacaktır. Fakat Y'yi sadece bir duygu vesilesiyle, üstelik de *başka* bir duygu vesilesiyle koyutlar. İdeal etkinlik yalnızca kendi kendine bağımlıdır, duyguya değil. Ben'in içinde bir X duygusu vardır ve bu durumda, gösterildiği üzere, ideal etkinlik X nesnesini sınırlayamaz, bunun *ne* olduğunu bildiremez. Şimdi koyutumuz uyarınca Ben'in içinde bir Y duygusu oluşacaktır ve şimdi ideal etkinlik X nesnesini belirleyecektir, yani karşısına belli bir Y koyabilecektir. Dolayısıyla duygudaki değişiklik ve değiş tokuş, ideal etkinlik üzerinde etkili olabilmelidir. Bunun nasıl olduğu sorusu akla gelir.

2) Duyguların kendisi, Ben dışındaki herhangi bir izleyici için *farklıdır* ama Ben'in kendisi için farklı olmalıdırlar, yani karşıt olarak koyutlanabilmelidirler. Bu sadece ideal etkinlik için geçerlidir. Öyleyse her iki duygunun da koyutlanması, *ikisinin* de koyutlanabilmesi için sentetik olarak birleştirilmeleri ama aynı zamanda karşı karşıya konmaları gerekir. Dolayısıyla şu üç soruyu yanıtlamalıyız: a) Bir duygu nasıl koyutlanır? b) Duygular koyutlama aracılığıyla nasıl sentetik olarak birleştirilir? c) Bunlar nasıl karşı karşıya konur?

3) Bir duygu ideal etkinlik aracılığıyla koyutlanır. Bu sadece şu şekilde düşünülebilir: Ben hiçbir özbilinç olmaksızın güdüsünün bir kısıtlanması hakkında tefekkür eder. Bundan ilk önce bir benlik duygusu çıkar. Ben bu tefekkür hakkında da tekrar

tefekkür eder veya kendini aynı zamanda belirli ve belirleyen olarak onun içine koyar. İşte böylece hissetme, ideal etkinliğin bunun üzerine aktarılması sayesinde, ideal bir davranış haline gelir. Ben *bir şeyi*, maddeyi hisseder, daha doğrusu *duyumsar: X'in* ilk olarak nesne olmasını sağlayan bu tefekkürden yukarıda da söz edilmişti. *Duygu* hakkında tefekkür aracılığıyla, bu bir *duyum* halini alır.

4) Duygular *ideal bir koyutlama aracılığıyla* sentetik olarak birleştirilir. Bunların ilişki gerekçesi, her iki duygu üzerinde tefekkürün gerekçesinden başka biri olamaz. Bu tefekkürün gerekçesi şuydu: Çünkü yoksa karşılıklı belirlenim güdüsü tatmin edilemiyordu, tatmin olmuş olarak koyutlanamıyordu ve bu olmazsa hiçbir duygu, hatta bir Ben var olamaz. Öyleyse bu ikisi hakkında tefekkürün sentetik birleşme gerekçesi şudur; *her ikisi* üzerinde tefekkür olmaksızın, *ikisinden hiçbiri* üzerinde bir duygu olarak tefekkür edilemez.

   Tek bir duygu üzerinde tefekkürün hangi koşul altında meydana gelmeyeceği, yakında görülecektir. Her duygu mecburen Ben'in bir sınırlanmasıdır: Buna göre Ben sınırlı değilse, hissetmiyor demektir ve sınırlı olarak *koyutlanamıyorsa*, hisseder halde de koyutlanamaz. Öyleyse eğer *iki duygu* arasında, *birinin* sadece *diğeri tarafından* sınırlandığı ve belirlendiği şeklinde bir ilişki olsa, bir şeyin sınırı da birlikte tefekkür edilmeksizin, hiçbir şey tefekkür edilemeyeceğine ama burada her seferinde birinin sınırı diğer duygu olduğu için; her ikisi birden tefekkür edilmeksizin ne biri ne de diğeri tefekkür edilebilirdi.

5) Duygular bu ilişki içindeyse, her birinin içinde, diğerine işaret eden bir şey olmalıdır. Böyle bir ilişkiyi gerçekten de bulmuştuk. Bir özlemle, dolayısıyla da bir *değişiklik* güdüsüyle bağlantılı olan bir duygu göstermiştik. Bu özlem tamamen belirlenecekse, *diğer özlenenin* de gösterilmesi gerekir. Gerçekten de böylesi başka bir duygu koyutlanmıştır. Bu özlenen bir

şey ve o özlenen[44] olduğu ölçüde, Ben bunu istediği gibi belirleyebilir, birinciyle ilişki kurmalı ve bunu dikkate alarak bir *tatmin* duygusu buna eşlik etmelidir. Özlem duygusu, buna yönelik bir tatmin olmaksızın; tatmin de tatmin edilen bir özlem varsayılmaksızın koyutlanamaz. Sınır, özlemin bittiği ve tatminin başladığı yerden geçer.

6) Bu tatminin duyguda nasıl açığa çıktığı sorusu aklıma takılıyor? Özlem belirlemenin olanaksızlığından çıkmıştı, sınırlama eksik olduğu için, özlemin içinde ideal etkinlikle gerçeklik güdüsü birleşiyordu. Başka bir duygu ortaya çıkar çıkmaz; 1) Talep edilen belirlenim, X'in tamamen sınırlanması mümkün olur ve gerçekten meydana gelir çünkü bunun için gereken güdü ve güç mevcuttur; 2) bunun meydana gelmesi sayesinde, bir başka duygu ortaya çıkar. Kendi başına duyguda, sınırlama olarak bir fark yoktur ve olamaz da. Ama duyguda değişiklik olmaksızın mümkün olmayan bir şeyin mümkün olmasından, hissedenin durumunun değişmesi sonucu çıkar. 3) *Güdü* ve *davranış* artık tek ve aynı şeydir; güdünün talep ettiği belirlenim mümkündür ve meydana gelir. Ben bu güdünün içinde aynı anda belirleyen ve belirlenen olarak, kendi kendisiyle tamamen uzlaşı içinde, *bu duygu üzerinde* ve *kendi kendisi* hakkında tefekkür eder; duygunun bu belirlenimine de *beğeni* denir. Bu duyguya takdir eşlik eder.

7) Ben güdü ile davranışın bu örtüşmesini, bunları ayırt etmeksizin koyutlayamaz fakat bu ikisinin içinde karşıt olduğu bir şeyi koyutlamadan, bunları ayırt edemez. İşte bu şey, az önceki beğeni duygusudur, bu yüzden de buna, mecburen bir *hoşnutsuzluk* (beğeninin karşıtı, güdü ile davranış arasındaki uyumsuzluğun ifadesi) eşlik eder. Her özleme mecburen bir hoşnutsuzluk eşlik etmez ama eğer bu özlem tatmin edilirse, beğeniden bir hoşnutsuzluk doğar; beğeni bayatlaşır, tatsızlaşır.

---

44 O *belirli* özlenen. [Küçük ek.]

8) İdeal etkinlik aracılığıyla koyutlanan X ve Y nesneleri, artık sadece karşıtlık aracılığıyla değil, *hoşnutsuzluk* ve *beğeni* uyandırma yüklemleri aracılığıyla da belirlenmiştir. Böylece sonsuza kadar belirlemeye devam edilir ve (duyguyla ilişkili olan) şeylerin içsel belirlenimleri, hoşnutsuzluğun veya beğeninin derecelerinden başka bir şey değildir.

9) Şimdiye kadar bu uyum veya uyumsuzluk, beğeni veya hoşnutsuzluk (iki farklı şeyin örtüşmesi veya örtüşmemesi olarak) mevcuttur ama sadece olası bir izleyici için, Ben'in kendisi için bir duygu olarak değil. Fakat ikisi de Ben için de mevcut olmalıdır ve onun tarafından koyutlanmalıdır; görü aracılığıyla sırf ideal olarak mı, yoksa duygu ile bir ilişki aracılığıyla mı, şimdilik bilmiyoruz.

10) Ya ideal olarak koyutlanacak ya da hissedilecek olan bir şey için bir güdünün gösterilmesi gerekir. Ben'in içindeki hiçbir şey, güdüsüz değildir. Dolayısıyla bu uyumu hedefleyen bir güdünün gösterilmesi gerekir.

11) Karşılıklı olarak belirli ve belirleyen olarak görülebilen şeyler, uyumludur. Ama uyumlu olan tek değildir, aksine iki türlü olmalıdır; dolayısıyla ilişki şöyle olur: A kendi içinde doğrudan aynı anda belirli ve belirleyen olmalıdır, aynı şekilde B de. Fakat ikisinin içinde de özel bir belirlenim (*nereye kadar*ın belirlenimi) bulunmalı, bu dikkate alındığında A belirleyen, B ise belirlenen olarak koyutlanmalıdır ve tam tersi.

12) Böyle bir güdü, *karşılıklı belirlenim* güdüsünde bulunur. Ben X'i Y aracılığıyla belirler ve tam tersi. İnsan her iki belirlenimde davranışlarına bakar. Bu davranışların her biri, görünüşe göre diğeri tarafından belirlenmiştir çünkü her birinin nesnesi, diğerinin nesnesi tarafından belirlidir. Bu güdüye, Ben'in kendi kendisi aracılığıyla *karşılıklı belirlenimini sağlayan güdü* ya da Ben'in mutlak *birliğini* ve kendi içindeki bütünlüğünü sağlayan güdü denebilir. (Çember artık dolaşılmıştır: Önce-

likle Ben'in; sonra da bunun aracılığıyla Ben-Değil'in belirlenimi güdüsü; Ben-Değil çok çeşitli bir şey olduğu ve bu yüzden içinde ve kendisi aracılığıyla özel bir şey tamamen belirlenemediği için: Bunun değiş tokuş aracılığıyla belirlenimini sağlayan güdü; Ben'in kendi kendisi tarafından, bu değiş tokuş aracılığıyla karşılıklı belirlenimini sağlayan güdü. Öyleyse Ben ile Ben-Değil'in karşılıklı belirlenimi, öznenin birliği sayesinde, Ben'in kendi kendisi aracılığıyla karşılıklı belirlenimi halini almalıdır. Böylece daha önce ortaya konmuş olan şemaya göre, Ben'in davranış biçimleri gözden geçirilmiş ve bitirilmiştir, bu da Ben'in başlıca güdüsünün çıkarımının tamamlandığının güvencesidir çünkü güdülerin sistemini bütünler ve sona erdirir.)

13) Uyumlu olan, karşılıklı birbiri tarafından belirlenenler, güdü ve davranış olmalıdır. a) İkisi de kendi başına aynı anda belirli ve belirleyen olarak görülmelidir. Bu türden bir güdü, mutlaka kendini meydana getiren, mutlak bir güdü olurdu; güdü uğruna güdü. (Bu belirlenim için belli bir tefekkür noktasında ifade edilmesi gerektiği gibi, bu bir kanun olarak ifade edilecek olursa, kanun uğruna bir kanun, mutlak bir kanundur ya da kategorik buyrumdur: *Düpedüz yapmalısın.*) Böyle bir güdüde *belirsiz olanın* nerede bulunduğu kolayca görülebilir çünkü bu güdü bizi amaçsız (kategorik buyrumun hiçbir nesnesi yoktur, sırf biçimseldir) olarak belirsizliğe sürükler. b) Bir *davranış* aynı anda belirli ve belirleyicidir demek: Davranıldığı için ve davranmış olmak için ya da mutlak bir özbelirlenim ve özgürlükle davranılır. Davranışın tüm gerekçesi ve bütün koşulları, davranışın içinde yatar. Burada belirsizin nerede yattığı da hemen görülür: Nesne olmadan davranış da yoktur; öyleyse davranış aynı zamanda kendi kendine nesnesini de vermelidir, ki bu olanaksızdır.

14) Şimdi bu ikisi, *güdü* ile *davranış* arasında, karşılıklı birbirlerini belirlemelerini sağlayan bir ilişki olmalıdır. Böyle bir iliş-

ki öncelikle, davranışın güdü tarafından *meydana gelmiş gibi görülmesini* gerektirir. Davranış mutlak özgür olmalıdır, yani hiçbir şey tarafından, dolayısıyla güdü tarafından da karşı konulmaz olarak belirlenemez. Ama güdü tarafından belirliymiş gibi de, böyle değilmiş gibi de görülebilecek bir yapıda olabilir. Şimdi yanıtlanması gereken soru, bu uyumun ya da uyumsuzluğun *nasıl* ifade bulduğudur ve bunun yanıtı az sonra kendiliğinden bulunacaktır.

O zaman bu ilişki, *güdünün* davranış tarafından belirli olarak koyutlanabilmesini gerektirir. Ben'in içinde aynı anda karşıt bir şey olamaz. Oysa güdü ile davranış burada karşıttır. Öyleyse bir davranış kesinlikle meydana geliyorsa, güdü kesiliyor ya da sınırlanıyordur. Bu sayede bir *duygu* oluşur. Davranış bu duygunun olası gerekçesine yönelir, onu koyutlar, gerçekleştirir.

Şimdi yukarıdaki talebe göre *davranış güdü* tarafından belirleniyorsa, *nesne* de onun tarafından belirlenir; bu, güdüye uygun olan, onun tarafından talep edilen bir nesnedir. Güdü şimdi (*ideal olarak*) davranış tarafından belirlenebilirdir; güdünün bu davranışı hedefleyen bir güdü olduğu yüklemi ona eklenmelidir.

Uyum vardır ve burada bir *memnuniyet* duygusu, tatmin, tam bir doyum duygusu olan bir *beğeni* duygusu oluşur (ama mecburen geri dönen özlem yüzünden sadece bir an sürer). Davranış güdü tarafından belirlenmediyse, nesne güdüye karşıdır ve bir *hoşnutsuzluk*, tatminsizlik, öznenin kendi içinde ikirciklenmesi duygusu oluşur. Şimdi de güdü davranış tarafından belirlenebilirdir ama olumsuz olarak: Bu davranışı hedefleyen bir güdü yoktur.

15) Burada söz konusu olan davranış, hep olduğu gibi, sırf ideal, tasavvur aracılığıyla bir davranıştır. *İnandığımız*, duyular dünyasındaki duyusal etkililiğimiz de, bize tasavvur aracılığıyla dolaylı olarak gelir, başka türlü değil.

J.G. Fichte, Alman İdealist felsefe geleneğinin önde gelen temsilcilerinden biridir. Kant'ın eleştirel felsefesinden esinlenen Fichte, idealist bir perspektiften insan bilgisinin temellerini araştırmış, bilgiye yönelik sorgulamasına Kant'ın bilgi felsefesinin temel sorularından birini devralarak başlamıştır: "Dünyaya ilişkin uzay-zamansal ve doğa yasalarınca yönetilen deneyimimiz, nasıl mümkün olabilir?"

Tüm Bilim Öğretisinin Temeli'nde Fichte, bilimsel bilginin kaynağı ve bilimsel yöntemin temellerini bu soruyla birlikte tartışır. İlk kez 1794 yılında yayınlanan eser, Fichte'nin yaşamı boyunca çeşitli eklemeler ve çıkarmalarla son halini almıştır. Kendine has sisteminde Fichte, öznel bilinci (Ben) dış dünya ile (Ben-Olmayan) nasıl ilişkilendirdiğini ve bu ilişkinin bilgiyi nasıl mümkün kıldığını ele alır. Ona göre insan deneyimi, dış dünya ile olan ilişki ve öznel bilincin sürekli bir etkileşiminden oluşur.

Tüm Bilim Öğretisinin Temeli tüm bu bilgilerin ışığında hem Fichte'nin kendine has diyalektik yöntemini hem de Alman İdealizminin düşünsel temelini anlamak adına felsefe okurları için önemli bir birincil kaynak eser.

internet satış
saykitap.com

ISBN 978-605-02-1063-7

9 786050 210637

SAY YAYINLARI

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayinlari